

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + Keep it legal Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

ARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of Jasper Newton Keller Betty Scott Henshaw Keller Marian Mandell Keller Ralph Henshaw Keller Carl Tilden Keller

- • }
- - · ·
- - • •
 - . . _

 - - •

•

PAMÁTKY

HLAHOLSKÉHO PÍSEMNICTVÍ

MULTAE TERRICOLIS LINCUAE, COELESTIBUS UNA

VYDAL

PAVEL JOSEF ŠAFAŘÍK.

٢

V PRAZE.

TISKEM CÍS. KRÁL. DVORSKÉ KNIHTISKÁRNY SYNŮV BOHUMILA HAASE.

MDCCCLIII.

Slav 400.100.50

HARVARD UNIVERSITY LIGHERY DEC 19 1963 Keccer

SLOVO K ČTENÁŘI.

Nemístné byloby meškati čtenáře širokou řečí u přístupu ke knize neveliké a jak v dostatcích, tak i v nedostatcích svých snadně přehledné: jen o nahodilém jejím povstání a příčině nenadálého jí na světlo dání budiž mi dovoleno několik slov zde promluviti.

Po celý čas mého zacházení s vědami slovanskými, zvláště s jazykozpytem, s bolestí jsem pohřešoval příručné knížky hlaholské, co přístroje k nabytí důkladnější známosti hlaholského písemnictví a především co klíče k otevření hlaholských knih a rukopisův, již i od učenějších Slovanův bezděky téměř docela zanedbaných. Že potřebě této ani Pavla Solariče tréjazyčný Bukvář, ani Bartoloměje Kopítara Glagolita Clozianus nevyhoví, snadně uzná každý, kdokoli věc, o niž zde běží, nestranně uváží: onen proto, že hlaholici jen co nepatrný přívažek podává a mimo to již dávno vyprodán a v zapomenutí dán jest, tento, že, jakkoli jináče plný důmyslu a rozsáhlé učenosti, předce k jiným cílům směřuje a hlaholštinu bohužel jen v cyrillském přeodění poznati dává. Lítost má nad nedostatkem takového průvodce vzrostla nejvýš, když, nedlouho po vyjití Glagolity Clozova, od Viktora Grigoroviče a Porfyria Uspenského objeveny hlaholské památky v Macedonii a dřevní Bulharii, jimiž hluboké stáří hlaholice a důležitost hlaholské recensí pro slovanského jazykozpytce najednou světle před zřetel náš postaveny. K tomu přistoppila i jiná vnada mocně působivá, zvláště u mne, jehož mysl přirozeně vždy více k rozřešování zavilých a takořka zoufalých otázek na poli vlastně slovanském, nežli k zalétání do krajin cizích anebo do říše obraznosti se nese, totižto sám onen záhadný, tajemství plný, vždy ještě nevysvětlený vznik hlaholského písma.

Těmi příčinami pohnut jsa dal jsem se, pouze pro své poučení a spokojení, ještě pod večer a neohlédaje se na svou vzdálenost od vlasti hlaholštiny, v nové přehlédnutí celé otázky hlaholské. Domnívaje se, že chod mého vyšetřování a výsledky mnou na ten čas dosažené v příčinách a potřebách podobných i jiným milovníkům slovanštiny platně by posloužiti mohly, odvážil jsem se vydati to, co mnou sebráno a probráno, na světlo. Pročež knížka tato skrovná a nebohatá k ničemuž jinému, leč k orientování na poli hlaholštiny, k zachutnání této a usnadnění samostatného v ní študování, jiným sloužiti nemá a nemůže. Vyznám se, žebych milerád od vydání jí byl se zdržel,

kdybych sebe menší naději byl měl, že někdo jiný v tu takovou práci za těchto našich časův se dá. Než té naděje, nerci-li jistoty, neměl jsem.

Co se tkne dotčené záhady, totiž vzniku hlaholice, konečného jejího rozřešení ovšem ani můj spis nepřináší; a však, nemýlím-li se, krok k němu učiněn cíle nechybný. Ostatně soudný čtenář snadně rozezná, co ode mne za skutečnou udalost, co pouze za podobnost a domněnku se vydává, a podlé toho jedno i druhé ceniti bude. Mámt já za to, že vznik hlaholského písma nezůstane na věky v temnu a nejistotě, anobrž že to, co nyní jest tušení, někdy bude vidění a vědění: ačkoli, aby to bez objevení nových, neznámých posud svědectví a památek se stalo, nemyslím.

Co se dotýče výboru čtení, nacházeje se opodál vlasti hlaholštiny a hojnějších sbírek jejích, spokojiti jsem se musel tím, co mi na ten čas bylo dostižné, a zvláště v oddílu světského písemnictví větší rozmanitosti dosáhnouti jsem nemohl: a však znatel běhův literatury nalezne nicméně i zde to i ono, čehožby jinde darmo hledal. Kýž nedostatečnost mé sbírky pobídne někoho z Jihoslovanův, jmenovitě Chorvatův a Dalmatův, sedícího blíže pramenův, aby se o vydání buď nějaké úplnější sbírky, buď aspoň některé větší a důležitější památky, s přidáním potřebných snímkův, opravdově zasadil!

Slovutní muží: Jan Brčič v Zadru, František Carrara ve Splitu, Viktor Grigorovič v Kazani, Michal Kastelic v Lublaně, Jan Kukuljevič Sakcinský v Záhřebě a František Miklošič ve Vídni přispěli znamenitě k dílu mému dodáním mi potřebných materiálův, z čehož jim upřímné díky vzdávám. Tolikéž i ctihodní majetníci zdejší cís. král. dvorské knihtiskárny neztížili sobě rozličným mým žádostem a potřebám v příčině tisku s povolnou ochotností vyhověti, tak že jim za to k obzvláštním díkům zavázán jsem. Kvetoucí ústav jejich ozdobil již a bohdá ještě ozdobí literaturu naši, nejen českou, ale vůbec slovanskou, nejedněmi překrásnými tisky, hodnými uznalosti naší, tím více, čím u nás jináče posud řidší jsou.

Věren jsa přesvědčení svému, všeliké zádrhle skratkův z hlaholského textu naprosto jsem zamezil a nad správností tisku podlé možnosti bděl, což oboje, pro povahu jazyka, pravopisu, písmen, blanky a černidla vydaných mnou kusův, nebylo bez obtíže. Nemnohé dostavky a opravy buďtež vlídné šetrnosti laskavého čtenáře poručeny.

V Praze, dne 16 Února 1853.

PAVEL JOSEF ŠAFAŘÍK.

OBSAH.

ł

Ì

ì

,

ĥ

ÚVOD.

U V U D.		•	
Slovo živé, slovo psané (č. 1) Str.	Ш		
Počátek a rozdíl písma u Slovanův (č. 2. 3)	İ۷		
Písmo hlaholské a posavadní domněnky o původu jeho (č. 4–8) »			
Doby čili okresy hlaholštiny (č. 9.–12)	IV		
Doby čili okresy hlaholštiny (č. 9–12)	VI		
Sledy hlaholice v cyrill. a cyrillice v hlaholských rukopisech (č. 15. 16) »	X	-	
Vyšetřování počátku hlabolice v Bulhařích a Chorvatsku (č. 17. 10)			
Vyseurovani pocatku manonce v Dumarich a Unorvatsku (c. $11-22$) »	л	V	
Domněnka Sreznevského, Palauzova a Grigoroviče o původu hlaho-	\$75		
lice (č. 23)»		XII	
Jména hlaholského písma (č. 24)		XV	
Zvláštnosti pravopisu a jazyka hlaholských rukopisův (č. 25) »	X	KVI	
Rozdíl recensí textu v rukopisech hlaholských a cyrillských (č. 26-34)	X	XVI	П
Sledy hlaholice v Rusku (č. 35)	X	LII	
Bližší ohlédání běhův chorvatské hlaholice (č. 36. 37)	X	LIII	
Výčet hlaholských památek chorvatské doby (č. 38) »	LI		
	L	V.	
Pramenové a pomocní spisové (č. 40)»	Ľ		
	Ľ		
PŘÍMĚNEK II. Věk Bohomilův a kolébka Patarenův	Ľ		
	14.	A	
RYS PÍSEMNICE.			
S. 1. Měty, řezky, črty	Ştr		3
S. 2. Latinka, cyrillice, hlaholice	ÿ	-	
S. 3. Písemnické názvy	»		4
5. 4. Různá jména hlaholice	1)		_
§. 5. Doby hlaholštiny	w		5
§. 6. Upravení nové tiskací hlaholice		<u> </u>	-
 7. Přehledná tabulka hlaholského písma 			6
§. 8. Počet a posloupnost písmen	Ĩ		7
 9. Jména hlaholských písmen 			•
\mathbf{g} , $\mathbf{\sigma}$, Jinenia manulskych pismen	N	-	~
§. 10. Tvar čili podoba písmen	×		2
§. 11. Platnost a vyslovení písmen	N		8
 S. 12. Nadřádkové a rozličovací znaky 	R		4
§. 13. Hodnota číselná	ต		5
§. 14. Skracování	»		6
8. 15. Zvláštnosti chorvatské hlaholice	` N	- 3	0
§. 16. Soustavný přehled písmen	Ŋ	- 3	2
VÝROR ČTENÍ			
PŘEDCHOZÍ CVIČENÍ VYŇATKY Z RUKOPISŮV A STAROTISKŮV		3	7
\mathbf{W} \mathbf{W} \mathbf{N} \mathbf{W} \mathbf{V}		-	3
I. OKRES BULHARSKÝ.	N	4	3
			^
1. Z evangelistáře Assemani'ova v bibl. Vatikanské	*	4	-
2. Ze čtveroevangelia V. Grigoroviče v Kazani	"	4	-
3. Zlomek čtveroevangelia u A. Mihanoviče #Cařihradě	N		0
 Z rukopisu hraběte P. Cloza v Tridentu Hlaholské vstavky praxapostoláře Ochridského u V. Grigoroviče 	*	-	2
5. Hlaholské vstavky praxapostoláře Ochridského u V. Grigoroviče		5	4
II. OKRES CHORVATSKÝ.		•	
A. PÍSEMNICTVÍ DUCHOVNÍ.			
1. Zlomek homiliáře b. vr. na pergameně v bibl. Lublanské	»	5	-
2. Zlomek kostelního zpěvu b. vr. na pergameně v Zadru	»	5	7

3.	Zlomek misálu b. vr. na pergameně v Záhřebě	Str.	57
4.	Zlomek legendy o sv. Thekle b. vr. na pergameně v Záhřebě	ų	58
5.	Zlomek řeči na stětí sv. Jana Křestitele b. vr. na perg. v bibl. Lublanské	n	61
	Zlomek knihy bohoslužebné b.vr. na perg. v Zadru	B	63
	Zlomek žaltáře b. vr. na pergameně v Zadru	ж.	64
8.	Z breviáře na pergameně XIV století v bibl. Pařížské	»	65
9.	Z breviáře na pergameně l. 1359 v bibl. kníž. Lobkovice v Praze	x	
	Z misálu na pergameně l. 1368 v cís. dvor. bibl. ve Vídni	N	69
11.	Zlomek misálu na pergameně b vr. v Praze	»	71
12.	Z evangelistáře Řemešského na pergameně l. 1395	»	72
	Zlomek žaltáře čili breviáře na perg. b. vr. v bibl. musejní v Praze	»	74
	Zlomek breviáře na perg. b. vr v bibl. Lublanské	N)	75
15.	Z misálu na perg. b. vr. (z konce XIV stol.) v Záhřebě	»	76
16.	Zlomek misálu na perg. b. vr. v Zadru	»	77
17.	Zlomek misálu na perg. b. vr. v Zadru Z řehol sv. Benedikta z kl. Rogovského na perg. m. 1369–1400 v Záhřebě		
18.	Z breviáře na pergameně l. 1444 v Záhřebě))	78
19.	Z misálu tištěného bez místa (v Benátkách) l. 1483 ve fol	N	
20.	Z misálu na perg. l. 1487 ve Vrbníku na ostrově Krku	x	83
	Z misálu Benátského 1. 1528	»	84
	B. PÍSEMNICTVÍ SVĚTSKÉ.		
1.	Okázka zákonu Vinodolského I. 1280, z rp. XVI století v Záhřebě	»	92
	Hrabě Štěpán odpouští klášteru sv. Spasitele své důchody z vino-		
	hradův Bašťanských. L. 1381, 9 Srpna))	94
3.	Tomáš a Butko hrabata Krbavská tvrdí mír mezi Dujmem Mničevićem		
•••	a Netrmcem. L. 1393, 15 Srpna	»	
4.	Setník Ivanov daruje kl. s. Mikuláše pozemnost v Bašce. L. 1413, 11 Dubna	D	95
5	Zela manž. Kabloviće daruje kl. sv. Spasitele pozemnost v Bašce. L.1414	*	
6.	Ivan Kušević farář Bašský daruje klášt. sv. Spasitele pozemnost v Bašce.		
. •••	L. 1420, 1 Máje	ø	96
7.	Živan Bucifalić směňuje svůj vinohrad Zadrevenský s klášt. sv. Marie		••
• ••	v Crikvenici za jiný. L. 1422, měsíce Listopadu	y	97
8.	Mikula Frankapan hrabě Krcký dopouští klášt. sv. Marie stavěti pílu.	-	•••
0.	L. 1430, 16 Června	• "	98
9.	Žigmunt hrabě Frankapan daruje klášteru sv. Heleny v Seni mlyniště.		
0.	L. 1444, 11 Srpna	*	
10	Dujem hr. Frankapan svobodí kl. sv. Helený od melného. L. 1445, 8 List.	- >	99
11	Filip převor kl. sv. Marie přijímá Štěpána Dokšina v bratrství řádu.	-	
	L. 1447, měs. Března		
12	Závět Tomáše Matešiće kaplana Uglanského. L. 1466, 22 Dubna	»	100
1.00.			
	Z vyčtených kusův dodány mi buď v originálech, buď v snímcích	1, 10	

v přepisech od F. Miklošiče I. 1 (čtení první a druhé); od V. Grigoroviče I. 2 (čtení druhé a třetí) a 5, od M. Kastelice II. A. 1. 5 a 14; od J. Brčiće II. A. 2. 6. 7. 16. 20. a B. 12; od J. Kukuljeviće Sakcinského II. A. 3. 4. 6. 7. 15. 17. 18. B. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10 a 11; od F. Carrary II. A. 19.

Odjinud vážené kusy, vyhradě originály v Praze jsoucí, jsou tyto: z Kopítarova Glag. Cloz. l. 1 čtení třetí, I. 4 a II. A. 10 čtení druhé; ze Silvestrovy Paléogr. univ. I. 1 čtení čtvrté, II. A. 8 a II. A. 10 čtení první a třetí; z Téhož vyd. Ev. Řemeš. (Par. 1843) II. A. 12; z Izv. rus. ak. (S. Pet. 1852) I. 2 čtení první; z časop. Kola (1843. kn. III.) II. B. 1.

Do hlaholice mnou přejaty z cyrillice I. 1 čtení první a druhé, I. 2 čtení první, I. 3. 4; z latinky II. B. 1. Listiny a závět jsou originály, a sice 8 a 12 na papíře, ostatní na pergameně.

UKAZATEL BIBLICKÝCH TEXTŮV.

•

ł

.

		•		
GEN. I, 1-31. II. 1-2 Str.	78	LUC. XV, 11—32	Str.	87
,	71	— XVII, 11—19	»	69
·,	<u> </u>	— XXI, 25—33	×	87
EXOD. II, 8–11. 15–18 »	63	— XXIV, 13—35	»	69
PSALM. VIII»	65	JO. I, 1—28	»	43 .
— XIV»	66	— I, 35—52	N	44
— XVIII		— II, 1—11	»	88
´— XLIX »	-	— IV, 5—43	»	45
— LXVIII, 1—19»	65	— VIII, 46—59	3	5 7
— LXXXIX »	67	- IX, 1-4	2	46
	68	— X, 1—16	x	82
— CIII»	74	— XI, 1—45		47
— CXII »	68	- XIX, 10–28	×	49
— CXIV »	75	- XIX, 38–42	»	47
— CXXXVIII »	68	- XX, 11-18	×	76
— CXXXIX, 1—6, 11—14 »	64	— XXI, 19—24	» .	88
PROVERB. VIII, 22–35 »	73 .	ACT. XVII, 4—7	N	54
ECCLI. (SIRAC.) XV, 1-6 »	91	ROM. XII, 6—16	N	89
ISAI. I, 1–6»	78	— XIII, 11—14	»	
JEREM. I, 4—10 »	82	I COR. XIII, 1—13		83
— XVII, 5—10»	92	GALAT. III, 16—22	2	70
EZECH. XXXIV, 11-16 »	—	EPHES. IV, 11-13	»	54
DAN. XIII, 1—62 »	80	— V, 1—9	n	89
JON. III, 1—3 »	58	COLOSS. III, 12—17	»	90
MATTH. V, 23—48 »	50	I THESSAL. IV, 1-7	W	77
— VI, 1—16 »		HEBR. I, 1—12	x	90
— XIII, 24—30»	84	I PETR. II, 11-19		83
— XX, 1—16»	-	I JO. III, 13—20	N	.90
— XXI, 33—46»	85	IV, 8-21	N	91
MARC. IV, 3—9	47	— V, 4—10	IJ	76
— VIII, 1—9»	86	JO. APOC. II, 1—10		75
— X, 25—31»	72	~ — XII, 7—12	¥	73
LUC. VI, 36-42	86	- - XXI, 2-5	W	

DOSTAVKY A OPRAVY.

and Standard

Str. 20 ř. 33. Dne 12 Ledna t. r. obdržel jsem od J. Kukuljeviće Sakcinského trojitý přepis náhrobního nápisu, nalezeného od něho v starém opatském chrámě sv. Lucie u Nové Bašky na ostrově Krku, t. od něho, jednoho Krckého klerika a majora M. Sabljara. Rozebrání a vyložení písma posud ani učeným Chorvatům ani mně se nepodařilo. Jsouť tam písmena očitě hlaholským podobná, a však i nehlaholská. Není-li to tajnopis (cryptographia), mohlo by býti nějaké starší písmo, onen pohřešovaný základ hlaholice. (Pomněme na nedávno objevené lycké a nejnověji cyprické písmo.)

Str. XXVII ř. 30. Ke slovům hlaholštině vlastním z našeho výboru čtení přičísti lze, mimo jiné: FIBABER, pugillus, místo FLABABER, ill. pregršt, čes. přehrští (str. 62 ř. 28); BAHERA, $\sigma\mu\eta\eta\mu\alpha\tau\alpha$, Ostrož. CMEMENIE, oprav. MARO (str. 80 ř. 27); ELFPERDEL, $d\eta convolution, myrica sylvestris (str. 92 ř. 8) a j. Vyšetření$ domova těchto a podobných slov veležádostivo.

Str. XXXVII ř. 24. Barvu latinství nese na sobě též užívání tenkých k, p, t místo dyšných ch, ph, th, np. ve jménech a slovích Kr'st, kr'stěnin, paska, Pilip, parisěj, Toma atd. Zapuzení dyšných a nahrazení jich tenkými jest vlastnost romanských, z latiny pošlých jazykův. (Viz Diez Gr. I. 186. 191. 222). Vplyv latiny prozrazuje i překlad: rэωι zazvэp, řec. ὑπὸ πρίνον, culg. sub prino (str. 82 ř. 9). Na oce jest, že překladatel měl na mysli: sub pruno. V Ostrož. nogi věcimimolo.

Str. XLVII ř. 29. V Istrii a Chorvatech dosahala hlaholština až do Buseta (Pinguente) a odtud napořád za Kupu, Sávu, Drávu do Mury a Mezimuří. V provincialných Chorvatech písemné památky do konce XVI stol. větším dílem hlaholské, nejhojněji v okolí hradu Ozlje nad Kupou, u Draganić, Krašić, Turovapole a Samobora s oné strany a v Remetách i Záhřebu s této strany Sávy, v Čakovci a Nedelišti v Mezimuří, poskrovnu též u Kisega a V. Kaniže. Z dějin reformace a Valvasora vědomo, že v XVI stol. hlaholice i v části Krajny byla známa. V Chorvatech není starého rodu, aby aspoň jedné hlaholské památky v písemnostech svých nechránil: v samých Uhřích u nejedněch rodův je najdeš, np. u Festetičův, Šomšičův, Batjáni'ův, Keglevičův, Nádaždi'ův a j.

Str. XLVIII ř. 3 a XLIX ř. 8. Ložin jest vlastně město na ostrově Osoru, nikoli ostrov. Ostatně rozdíl psání Ložin a Lošin, Crěs a Čres, Splět a Split u samých Illyrův se nachází.

Str. 6 ř. 5. Místo přehlední lépe přehledný, a tak i na některých jiných místech přidavná -ni v -ný by změněna býti měla. Za posledních časův zde v Praze nezvučná, neohebná a nespřežná forma -ni, proti ústrojí všech slovan-ských jazykův, i samého českého, navzdor lepší zvyklosti lidu, navzdor správněj-ším vzorům starých spisovatelův a mimo slušnost i potřebu, tak se rozpajedila, že formu -ný naprosto vykořeniti hrozí. Není tedy divu, že (jakž dí přísloví), chodě okolo močidla, ani já nádchy jsem neušel.

Str. 21 ř. 1. Místo a, o, u má státi a, u, o, jakž z toho, co neprostředně následuje, patrno.

Str. 22 ř. 5 a 6. Tomu, co zde o 88 místo 87 řečeno, na odpor stojí v prvních dvou čteních z ev. Vatik. na str. 43—46 často 88 místo 87. K vysvětlení toho podotknouti musím, jedno, že tehdáž, když to prvotně psáno, ještě všecky kusy výboru čtení v mých rukou nebyly, druhé, že oboje to čtení tištěno dle cyrillského přepisu, v němž snad rozdíl ten někdy přehlídnut. Ve čtvrtém čtení, dle Silvestrova snímku, 88 jen jednou se naskýtá.

Ostatní méně škodné omyly tisku bedlivý čtenář snadně sobě napraví.

ÚVΟD.

Ĭ,

2 .

-

ÚVOD.

Quis sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminavit? CICERO.

1. Jestliže juzyk jest vtělování se myšlének a tak rodiště i samodílna ducha, jakž o tom, po zdravém uvážení, pochybovati nemůžeme; zajisté oba spůsobové jeho jevení se, totižto jak slovo živé, tak i slovo psané, jsou rovně důstojní předmětové zvědavosti lidské, rovně hodní snahy a potu přemyslivého zpytatele. Anobrž, obrátíme-li zření pouze k rozsáhlosti a trvalosti působení, snadno se přesvědčíme, že psané slovo jest dovršení živého, a že jím teprvé duch člověčí v té straně přírodu přemohl a průkaz svého vyššího pojití spečetil. Živé slovo víže duchovně jen hrstku lidí v přítomnosti času a blízkosti prostoru: psané slovo, zbořivší mezizdí času a prostoru, spojuje duchy lidstva všech pásem země, duchy minulosti s duchy přítomnosti a budoucnosti, v jednu obecnost. Psaným slovem dotekl se duch Homerův ducha Kuniče, Platonův Ficina, Davidův Djordjiče a Kochanovského; psaným slovem obcuje duchovně Bengalec s Britanem, Hamburčan s Vídeňákem, Moskvan s Pražanem. Teprvé přejitím národu od živého slova ku psanému ustavuje, čistí, sceluje a zvěčňuje se duchovní jeho život, zrače a přelívaje se v slovesných památkách od pokolení do pokolení. Co za tou čárou nazad leží, to všecko splývá, podobně oblakům na obloze, v pohybnou směs mlhavých bají a snův, bez pevného dna, bez jistých a neklamných rozměrův. Bez psaného slova jsou všecky, jakkoli vellepé a hojné, hmotné památky předkův němé mrtvoly, slušné předměty vážnosti a semeniště citův, a však bez klíče ku poslední bráně, za níž tajemství ducha ukryto. — Tím to jest, že každý vzdělaný národ zření své nepřestále obrací nazpět k onomu osudnímu rozhraní dvou podstatně rozdílných okresův života svého, okresu živého slova s jeho pošmournými sny, vidmy a přeludy, a okresu psaného slova s jeho jasnými, stálými obrazy vyspělého, sobě povědomě činného ducha. Tamť i my zraky své upřeme.

1*

2. Známot jest, že Slované, od času svého na víru křestanskou obrácení, trojího rozdílného písma užívali a do dnes užívají : *latinského*, pojmouc v to i povstalou z něho frakturu, *cyrillského* a *hlaholského*. Užívání řeckého písma bez proměny a příměsi, jakéž dle svědectví bulharského mnicha Chrabra v prvotní době u Slovanův v Řecku osedlých místo mělo, příkladův žádných nestává; novější pak odívání bulharštiny do řeckého písma u bulharských kupcův i v samém Bulharsku velmi jest obmezené a v tisku ledva jednou nebo dvakrát pokušené.

3. Počátky uvozování *latinského* písma mezi Slovany, kryjící se v šeru prvotní doby křestanství u Slovanův, pouštím zde naschvál s oka, aniž o vzniku a rozšíření *cyrillského* písma, jakožto o věci v celosti již dosti prošetřené a známé, z oumysla řeč činiti míním. Snaha má obrácena bude na ten čas jediné k vyjasnění, pokud známost a síla stačí, počátkův hlaholského písemnictví, jakožto věci ještě vždy zatmělé, a však rok po roce nového světla nabývající.

4. Až do roku 1830 a vlastně až do roku 1836, v němž dílo B. Kopítara "Glagolita Clozianus" na světlo vyšlo, bylat učenému světu jediné ona slovesnost hlaholská známa, jejíž vlast a pole jest dřevní Chorvatsko ve smyslu Konstantina Porfyrogenety, totiž částka dnešní Istrie, celé Přímoří (Litorale), částka Chorvatska a Dalmatie do řeky Neretvy s ostrovy příležicími, a jejíž písemné památky určitého vročení (datum), dle svědectví historie, XIII století nazad nepřesahovaly, ačkoli národní podání vynalezení abecedy samé sv. Jeronymovi připisovalo a tím i počátek hlaholského písemnictví od tohoto svatého Otce odvozovalo.

5. Nezastavujíce se při tom, což od starších učených, domácích i cizích, jako Levakoviče, Pastriče, Friše, Kohla, Caramana, Assemani'a, Grubišiče, Soviče, Voigta, Duricha, Dobnera, Antona, Linharda, Solariče a jiných, o původu a starobylosti hlaholštiny čili o pojití jí buď od sv. Jeronyma, buď ještě z vyšší pradoby věřeno, tvrzeno a učeno bylo, jakožto při věci více na dověře v podání a na domněnkách, nežli na výsledcích kritického zpytování založené, obrátíme pozornost pouze na výroky dvou novějších popředníkův slovanské jazykovědy a historie, kteříž s rozsáhlou učeností a kritickým duchem předmět ten probrali, totiž Josefa Dobrovského a Bartoloměje Kopítara.

6. Až do druhé čtvrti tohoto století nejstarší známá památka hlaholského písemnictví byla žaltář, přepsaný od klerika čili duchovního Mikuláše léta 1222 na ostrově Rabu v Dalmatii ze starého žaltáře, psaného prý za posledního arcibiskupa Solinského Theodora, půjčený l. 1634 od bosenského biskupa Jana Tomka Marnaviče papežskému komisaři v Záhřebě, biskupu Smederevskému a naposledy arcibiskupu Ancyrskému, Rafaelovi Levakovičovi, a později někde zapadly. Povážlivý Dobrovský, podrobiv jak svědectví tohoto podpisu, tak i výklady jeho od Caramana, Assemani'a a jiných, přísnému soudu, a přehléd na novo celou řadu starších i pozdějších písemných památek hlaholštiny i historických svědectví o ní, na tom se naposledy ustavil, že podání hlaholitův o původu a starobylosti hlaholštiny veskrz a veskrz nedůvodné jest, a vznik tohoto písma že teprvé v XII nebo XIII století Kněží chorvatští a dalmatští bohoslužby slovanské, hledati se musí. od duchovenstva latinského pro cyrillštinu nenáviděné a na krajinských církevních sněmích l. 925 a 1059 přísně zamezované, třebas se ztrátou starého písma zachovati sobě hledíce, vymyslili prý sami, s použitím rozličných abeced, novou tu hlaholskou abecedu, a připsavše ji sv. Jeronymovi, vymohli sobě l. 1248 na papeži Innocentiovi IV povolení mše slovanské. Mikuláš Rabský, snad sám první strůjce těch písmen, přepsal prý svůj žaltář z cyrillštiny.

V –

7. Výrok Dobrovského nabyl brzo, navzdor některým pochybnostem Dobnera a Duricha o pravosti jeho, všeobecné platnosti nejen u domácích, ale i u zahraničných učených. Později Kopítar, kterýž předtím i sám cele a bez obalu Dobrovskému v té věci přisvědčoval (na př. v úvodu ku grammatice slovinské str. XXIV, v posudku Dobrovského grammatiky staroslovanské Jahrb. der Liter. 1822 d. XVII a jinde), dostav léta 1830 od hraběte Parida Cloza z Tridentu zlomky velmi starého rukopisu hlaholského a ohlédav pilněji povahu jejich i vzav v uvážení některé jiné okoľnosti, jako vyskýtání se hľaholských písmen v jednom latinském a několika cyrillských rukopisech, vesměs starších než z XIII století, položil proti učení Dobrovského tuhý odpor, snaže se dokázati, že hlaholština není plod XII nebo XIII století, ani výmyslek a podmítka chorvatsko-dalmatských kněží, v čemž mu bez rozpaku každý nepodjatý soudce za pravdu dal, anobrž že jest aspoň stejného věku a původu s cyrillštinou, ač není-li, což podobněji, starší, což se některým jiným, a mezi nimi i mně, z podaných důkazův dosti jasně a jistě vysvítati nezdálo. Hlaholština prý buď již byla před Cyrillem, a tento z ní jenom dvanáct znakův k doplnění pohodlnější sobě řečtiny podržel, buď od Cyrilla a Methodia vymyšlena, a však pro pohodlí jen z částky do řečtiny vnešena jest, anot sami Slované

sobě dlouhý čas v oné více nežli v této libovali, až konečně, za rozdvojením církve západní a východní, cyrillština převahu vzala. (Prolegomena historica N. 40. 42. Glagol. Cloz. X—XI. Hesych. discip. 39. 40.)

8. První částka Kopítarova učení, totiž že hlaholština mnohem starší, než Dobrovský za to měl, nabyla cestováním V. Grigoroviče, profesora Kazanského (1844–1845), a archimandrity Porfyria Uspenského (1845–1846) po Turecku, a objevením některých důležitých památek hlaholských dokonalého potvrzení, druhá, totiž domněnka o vzniku a zárodku písmen, ještě i teď na nejistotě zavěšena jest a od budoucnosti konečného svého šťastného a spravedlivého rozeznání očekává.

9. Podlé toho, co posavad o písemných památkách hlaholštiny s jistotou víme, pojmouce v to i nejmenší nás došlé zbytky, dvoji dobu při ní rozeznati musíme, totiž *starší*, až do konce XII století dolů sahající, a *novější*, s XIII stoletím se počínající. Tyto dvě doby různí se od sebe veskrz a dokonce trojnásob: *věkem*, *polem a povahou písma*.

10. O céku řečeno: zdet přidáme jen tolik, že nejstarší nás skutečně došlé a jisté vročení nesoucí památky druhé doby jsou teprvé ze XIV století, poněvadž o žaltaři Rabském 1222 nyní, bohužel, kde by byl, a zdaliž ke zmaření nepřišel, nic se neví, a nedatovaných zlomkův věk, pro nedospělost hlaholské paleografie, na ten čas ještě zevrub určen býti nemůže.

11. O poli podotkneme, že větší díl památek první doby, totižto vyjma dvě nebo tři v cizině nejistého domova a rodiště, dle místa bud psání bud nalezení padají do Macedonie a měst příležících (kláštery Athonské, Ochrid, Bojana, sv. Jan Rylský, i Assemani'ovo evangelium psáno v Macedonii), a naproti tomu všecky památky druhé doby do Chorvat, ve smyslu Konstantina Porfyrogenety a dle hořejšího našeho vymezení (srv. č. 4).

12. O písmé předešleme, že písmena první doby liší se od písmen druhé doby jednak počtem, jednak podobou svou. Oněch dohromady osm a třidcet, těchto třidcet a dvě, řecké čili cyrillské \ddagger , teprvé od Caramana uvedené, nepočítajíc. Scházejíť zde totiž písmena $Es \in$, $As = 5\epsilon$, $Jes = 5\epsilon$, $Jqs = 5\epsilon$, $Thita \Rightarrow a$ *lžica* \ddagger čili znaky pro e, q, je, jq, th a y. Ona nesou na sobě ráz písma hladkého, kroužkovitě zaokrouhleného, asi jako latina století Karla Velikého; tato ráz písma

hranatého a lámaného, onomu v některých písmenech buď kusa nic, buď dost málo podobného, asi jako latinská fraktura čili tak zvaná gotština XIV---XV století. Poměr jednoho ke druhému, obrátíme-li zření pouze k zevnitřnosti a tvárnosti, nikoli ku podstatě věci, nemůže na první pohledění případněji naznamenán býti, nežli ukázáním k latině jedné i druhé.

13. Toto předeslavše, přistupme již ku podrobnému *výčtu* všech *památek* první doby, oddělujíce památky čistě hlaholské od ostatkův hlaholštiny v rukopisech cyrillských.

Památky *vlastně hlaholské*, posud známé, jsou tyto:

1) Podpis Jerisského (Hierissos) kněze Jiřího, pod řeckou písemností l. 982, o klášteře Iverském na koře Athonské. Jest to narovnání čili smlouva Jana Ivera, zakladatele kláštera Iverského, s obyvateli blízkého hradu Jerissa (Hierissos) o země klášteru náležící, vyhotovená Mikulášem libellisiem (t. notářem neb písařem) Solunským. Z jiné tamější listiny řecké císaře Romana II, dané 960 Athonskému klášteru Jana Kolova, vysvítá, že tehdáž v Jerissu bydleli skutečně osadníci bulharští. Není příčiny, pročbychom podstatnost svědectví archimandrity Porfyria Uspenského (umř. v Jerusalemě 1850), jenž listiny ty sám na své oči 1845–1846 viděl a přepsal, v pochybnost brali. (Žurn. min. nar. prosv. 1847. Jul' 41. 56. Miklosick Slaw. Bibl. 1851. I. 148. 149. 200.)

2) Tak nazvané "Abecenarium bulgaricum" t. vypodobnění hlaholských písmen s přidanými jmény na pergamenovém listu, vloženém do latinského rukopisu biblioteky Pařížské pod č. 1240, dle mnění Benediktinův sv. Maura, Toustaina a Tassina, spisovatelův velikého díla o diplomatice (Nouveau traité de diplomatique, 1750), padajícím do doby 850-950, úsudkem B. Kopítara na žádný spůsob nepozdějším nežli z XI-XII století. Výčet písmen nezevrub úplný (všech 31) a však rázu prastarého. Zdá se, že to pouze zběžná zápiska k ukojení zvědavosti, nikoli promyšlená práce. Snad z doby prvních křižáckých tažení, anebo šíření se učení Bohomilův a Patarenův z Bulharska na západ, do Vlach a Francie. (Traité de dipl. [Par Toustain et Tassin.] Par. 1750. 4°. T. I. p. 708 tab. XIII. col. IX. Německy: Lehrg. d. Dipl. von Adelung. Erf. 1759. 4°. Th. II. S. 166. Kopitar Glag. Cloz. 1836. Tab. II. coli. p. IV. X. XXVI.)

3) Assemani'ovo erangelium, vlastně erangelistář, v bibliotece Vatikanské v Římě. Rukopis pergamenový v kvartu, všeho 159 listův, psaný, jakož z výčtu Svatých v synaxáři a z udání měsíčné dlouhosti dnův vysvítá, někde v Macedonii, a koupený l. 1736 od J. S. Assemani'a, do Libanu cestujícího, v Jerusalemě od mnichův řeckoslovan-Obsahujeť čtení svatých evangelií na celý rok, dle ského obřadu. obřadu církve řeckoslovanské, od veliké noci až do bílé soboty, pořádkem v typiku řeckém pro neděle a soboty předepsaném a dle starého Eusebiova rozvržení textu na kapitoly. Text čtení jde od l. 1 do 112, kalendář se čteními na památky Svatých do l. 158, naposledy na l. 159 připravování kněze ke sloužení mše. Konec, jakož i po l. 49 list jeden, schází. Písmo pravidelné, zaokrouhlené, větší než v jiných hlaholských památkách, neseť na sobě znaky hlubokého stáří, jehož však na ten čas ževrub určiti ještě nelze. Caraman a Kopítar na dohad do XI století, Dobrovský a kanovník Bobrovski, zajisté nedůvodně, do XIII století je položili. Tolik jisto, že doby Klimenta biskupa Velického (umř. 916) starší býti nemůže, neboť tento již mezi svatými v kalendáři se pokládá. A však ani s Kopítarem, připisujícím zlomkům Clozovým prvost času, souhlasiti nemohu, maje za to, že k tak zevrubnému určení stáří těchto rukopisův bez vročení (datum) postačitelní průkazové se nedostávají. Na str. 46, 76, 93 čtou se písmem cyrillským některé nepatrné přípisky pozdějšího věku: než slova a písmena cyrillská, u obrázkův a jiných ozdůbek v květovaných literách začátečných se naskýtající, zdají se býti souvěká. Vyznačuje se bulharskými formami 200 místo 20, co přetvor z 22, n. p. apa20198, písmenem w místo uvo, řeckými ф a +, nadřádkovými znaky přídechu a měkčení, jak se zdá, nebot věc ještě nevyšetřena, a jinými zvláštnostmi pravopisu i jazyka. Skrovný snímek podal Kopítar (Glag. Cl. tab. II), větší a dokonalejší Silvestre (Paléographie univ. T. I); synaxář čili kalendář z něho vytiskl Kopítar v Hesych. disc. p. 40. (Caraman Identità della lingua letterale slava §. 95. Assemani Kal. eccl. un. IV. 52. Dobrovský Inst. I. sl. p. 688-689. Mai Script. veter. nova coll. Romæ 1831. t. V. p. 101 sqq. Silvestre Paléogr. un. T. I. Kopitar Glag. Cloz. p. IV. X. XXVIII. Hesvch. disc. 1840. p. 39-41.)

4) Čtveroevangelium Viktora Grigoroviče v Kazani. Rukopis na pergameně v kvartu, listův 172. Začátek i konec, jakož i list 167, schází. Evangelium sv. Matouše do l. 43, Marka do 76, Lukáše do 132, Jana do 172. Písmo drobné, úhledné, přepis správný. List 134, na němž začátek evangelia sv. Jana, psán literami cyrillskými, jakož i po kraji tytýž cyrillská slova, dle podobnosti později psaná. Rukopis ten, pocházející z jednoho z nejstarších klášterův Athonských, nevidí se býti pozdější XI století, a možné i starší. V něm písmena um a v střídavě, přetvor av z ar (aravre), * často co přetvor z a (vret, jakoby dz, po moldavsku) a jiné zvláštnosti. Výjimek vytištěn cyrillsky u Miklošiče ve Slaw. Bibl. I. 262–263.

5) Palimpsest Bojanský čili vteropsané evangelium u V. Grigoroeiče v Kazani. Rukopis na pergameně ve kvartu, listův 109. Evangelium cyrillicí psané, soudě dle písma a pravopisu, asi ve XII a nejpozději XIII století, pokrývá setřené písmo hlaholské tak, že tohoto ledva slabé sledy jednotlivých písmen, a to již ne na všech listech, spatřitelny jsou. Na snímku jedné strany mně sděleném rozeznal jsem text evangelia sv. Marka 7, 31–37, a v písmenech pozoroval všecky známky nejstarších památek hlaholice. Pocházít z chrámu městečka Bojany oblíž nynější Sofie čili starého Sredce (Sardica).

6) Čtveroevangelium kláštera Zografského na hoře Athonské. Rukopis pergamenový v malém kvartu, již necelý, pro bezpečnost na řetězu upevněný. Viděn od Miny, Mihanoviče, Grigoroviče 1844 a Avraamoviče 1846. Očitý svědek, V. Grigorovič, drží jej za něco pozdější, nežli ono hořejší své čtveroevangelium, a věk jeho do XII století klade. Synaxář čili kalendář na konci psán v něm písmeny cyrillskými. (Avraamovič Sveta Gora 1848. str. 196.)

·7) Glagolita Clozianus. Tím jménem značí se vzácné ostatky většího rukopisu hlaholského, vydané a vysvětlené od B. Kopítara ve Vídni 1836. Ostatky ty, nyní dvanácte listův na pergameně ve kvartu, zdají se býti vydavateli, soudícímu podlé poměty (poznaky, signatury) jednoho listu, částka většího rukopisu z XI století, Ostromirovu evangelii souvěkého, kterýž někdy 300 listův přesahoval a mimo řeči sv. Otcův snad i jiné spisy v sobě zdržoval. Ještě v XV století byl rukopis celý a skvostně vázaný u pána ostrova Krku, hraběte Jana Frangepani'a (umř. v Benátkách 1482): potom částku z něho dostal za podíl kněz Krcký Lucas de Reynaldis, jenž ji rytíři Breisacherovi 1500 daroval, od něhož dědictvím na hraběte Parida Cloza v Tridentu přešla. Tak dle vydavatele: Donato Fabianič naproti tvrdí, že ostatky ty z biblioteky kláštera Cassionského oblíž Krku do rukou hraběte Cloza se dostaly. Obsahujíť v sobě čtvery řeči, dvě sv. Janovi Zlatoustému, jednu sv. Athanasiovi a čtvrtou sv. Epifaniovi dílem vlastní, dílem jen připisované. Z těch tři, ač docela jiného překladu, nacházejí se také ve velmi starém tak zvaném rukopisu Supraselském, psaném cyrillicí

a vydaném od Miklošiče 1851. Kdeby rukopis Clozův psán byl, zdaliž v Bulharsku čili v Chorvatsku, říci nesnadno: k Bulharsku vede podoba písmen a pravopis, k Chorvatsku místo nalezení a některé zvláštnosti, jako neústrojná změna koncového – spwe a – swe v – s: se asavosaps rozvam (ř. 106). Kopítar a Preis původ bez rozpaku kladli do Chorvat. Písmo drobné, pravidelné, písmu evangelia u Grigoroviče dosti podobné. Vyskýtá se řecké d, žádné w, než výhradně jen uvo, sv co přetvor z st. Ostatně docela bez příměsi cyrillice. (Kopitar Glagol. Cloz. Vind. 1836. F. Donato Fabianich Alcuni cenni sulle scienze etc. Venez. 1843. 8°. p. 45.)

8) Zlomek evangelia u A. Mihanoviče v Cařihradě. Dva pergamenové listy v malém kvartu, darované od Miny císařskému generalnímu konsulovi A. Mihanovičovi. Dle některých zpráv mají býti z evangelia Zografského. Zavírajíť v sobě z evangelia sv. Matouše kap. 5 a 6 necelé, na 124 řádcích. Po krajích a místy v textu přípisky a opravy cyrillicí od pozdějšího korrektora. Pravopis poněkud zvláštní: шо a w se střídá, Ŧ řídké, Ŧš žádné atd. Přepis Otčenáše u V. Grigoroviče, celku cyrillsky u F. Miklošiče.

9) Pergamenový list s úlomky druhého listu u V. Grigoroviče. Písmo cele setřelé anebo smyté, tak že jen tolik rozoznati lze, že rukopis zdržoval v sobě duchovní řečí a náležel mezi rukopisy první doby. (Důkaz »ve rosvece wasse.«) Pochází z kláštera sv. Jana Rylského.

10) Pergamenový list obřezaný u téhož, nesoucí na sobě nedělní čtení z evangelia sv. Jana. Pochází z kláštera nebo chrámu Ochridského.

Dohromady deset rozličných památek, z nichž jen jedna, podpis kněze Jerisského, Jiřího, zjevnou známku vročení, t. léto 982, na sobě nese.

Hlaholský *slomek poslání sv. Pavla*, přilepený na deštku srbského nomokanonu (ze Skopje a původně z Peći) l. 1263, u A. Mihanoviče, sem-li náleží, či do druhého občasí, s jistotou nevím.

Památky cyrillské s příměsí hlaholice, pokudž mně povědomo, jsou tyto:

1) Třináctero řečí sv. Řehoře Nazianského. Rukopis pergamenový na 377 listech ve kvartu, v císařské bibliotece v Petrohradě. Vostokov již léta 1825, podav stručnou zprávu o něm, věk jeho položil do XI století. Nalezal se ještě l. 1276 v Novohradě, jakož z přípisu na konci šesté řeči (listu 252) vysvítá, kdež i dle vší podobnosti psán byl. Teprvé později nebožtík Petr Preis uhodil v něm na hlaholská písmena, v textu do cyrillice vtroušená, počtem patery (г. 2, ь, в а Ф, poslední několikrát), a po něm V. Grigorovič, nahléd do něho l. 1847, také jednu z nich (2) spatřil. Okolnost tato a některé jiné nemylné znaky zřejmě tomu nasvědčují, že přepisován byl z rukopisu hlaholského, a sice od Rusa, nejpodobněji v samém Novohradě. (*Köppen* Bibl. Listy str. 85–91. *Köppen a Vostokov* Sobr. slov. pamjatn. str. 50,)

2) Zlomky žaltáře s výkladem sv. Athanasia (domněle), předtím u metropolity Evgenia v Kyjevě, nyní u M. P. Pogodina v Moskvě. Všeho 20 pergamenových listův ve kvartu, na nichž Ž. 96 a 97 celé, 85, 88, 95, 98, 102 a 103 necelé, dále hymny Deut. k. 32, 1 Reg. k. 2, Is. k. 26, a Habak. k. 3. Znalci, mezi nimiž Köppen, Kalajdovič, Vostokov, Kopítar a jiní, jednohlasně zlomky tyto XI století připsali. Přepisován v Rusku aneb aspoň od rodilého Rusa, a sice, jakž ze tří začátečných hlaholských písmen v, \mathbf{T} a z, též z některých jiných znakův patrno, nepochybně z rukopisu hlaholského. Okázku z něho (Žalm 103, 1–11) vydal Kopítar. (Köppen Spisok p. 22–24. Kalajdovič J. Ex. str. 97. Kopitar Glag. Cloz. str. X. 41.)

3) Žaltář s výkladem sv. Athanasia (domněle), v Bononii v bibliotece kanovníkův sv. Augustina u sv. Salvatora. Rukopis tento pergamenový ve kvartu (počet listův mně známý není), psán jest od Josefa a Tichoty (druhá polovice, zdá se, od Běloslava) v hradě Ochridě ve vsi řečené Ravně za cáře Asěna, t. bez odporu za cáře Asěna prvního téhož jména, mezi 1186—1195, nebot druhý se již jmenoval i psal Joan Asěn (1217—1241), prostonárodně Kalojan, třetí Michael Asěn (1245—1258) atd. V něm na snímku lícní strany l. 143 (Žalm 87) u Silvestra čtyřikrát hlaholské ϕ místo cyrillského, a na listu 157, ve výkladu Ž. 96, ve třech řádcích celá slova hlaholskými literami bud z ukvapení a nedopatření, bud naschválně a z rozmaru napsána, z čehož, jakož i z jiných půtahův a průvodův, zavírati lze, že přejat byl z rukopisu hlaholského. Ukázky z něho podali Dobrovský, Silvestre a Kopítar. (Dobrovský Inst. l. sl. 686 a XI. Silvestre Paléogr. T. 1. Kopitar Hesych. disc. p. 34-39.)

4) Prazapostolář (t. nedělní a scáteční čtení) Ochridský u V. Grigoroviče. Rukopis pergamenový ve kvartu, na začátku a konci necelý, úhrnkem listův 111, zdržující v sobě skutky apoštolské, epištoly a synaxář, a dle vší podobnosti do XII století padající. Pochází z chrámu sv. Klimenta v Ochridě, v kterémžto městě bez pochyby i psán byl. V něm, mimo jednotlivá porůznu se vyskytující hlaholská písmena, na

2*

1. 13 půl stránky čili 15 řádkův (Act. 17, 4—7) a na l. 98 tolikéž něco přes půl stránky čili 15 řádkův (Eph. 4, 11—13, s kusem synaxáře) hlaholskými písmeny psány. Listové tito jsou ode dvou rozličných piscův: na prvním písmo hlaholské projevuje ráz ruky a péra cyrillštině zvyklejších, a užíváním spřežky ez místo er, formy z m. ze atd. se značí; na druhém hlaholice sličnější a plynnější, pronáši na sobě pravopisem i formou ráz jakoby původnější a starší. Možné tedy, že rukopis ten součástkami svými do rozličné doby, a sice poslední částkou do starší, padá.

5) Praxapostolůř macedonský aneb Strumický, v soukromných rukou. Rukopis pergamenový ze schylku XII nebo začátku XIII století, ve kvartu, nyní 88 listův, bez konce a s mezerou čtyr sešitův čili 24 listův mezi sešitem 10 a 11 čili listem 80 a 81. Pravopisem a zvláštnostmi jazyka různí se velice ode všech mně známých cyrillských rukopisův. Přepsán, dle neomylných známek, prostředně nebo neprostředně z hlaholice. Na listu 72 vyskýtá se v něm hlaholitům vlastní slůvko care (inquit) a na l. 81 hlaholské písmě z co číslo v tomto spojení: сватыхь штыць : h: T: ве халькидони, tedy místo : x: л: tak že písmo T co skratek místo тридесате položeno. V nynějším sepsání a snad i dříve jinde jmenoval jsem rukopis tento někdy praxapostolářem macedo-bulharským.

Podlé toho všech cyrillských památek této doby, v nichž příměs hlaholského písma, patero.

Pergamenové lístky cyrillské s příměsí hlaholice, l. 1849 M. P. Pogodinovi dodané, zlomky to jakés *nábožné řeči*, do které doby padají, do této-li první, čili do druhé, posud nevím.

Neníť u mne pochyby, žeť i někteří jiní starší rukopisové cyrillští, v nichž žádné takové příměsi hlaholských písmen není, z hlaholských přejímáni byli. Takovíto rukopisové prozrazují se mnohými zvláštnostmi i pravopisu i jazyka, jakž o tom níž na svém místě (č. 25) šířeji řeč bude.

Podlé těchto půtahův bych soudil, že i *rukopis Supraselský*, vydaný od F. Miklošiče ve Vídni 1851, přejat jest, jestli ne bezprostředně, alespoň prostředně z rukopisu hlaholského, aniž mne mýlí, že některé znaky (jotování souhlásek a μ místo ь ve formách –μιε, na př. чьтение) nesouhlasí. Mám za to, že se přejímání stalo někde v zemích mezi Tisou, Dunajem a Dněstrem, na půdě nyní buď výhradně, buď z většiny od Rumunův zaujaté, a sice snad již v X století. — O žaltáři

s výkladem sv. Theodoreta, zachovaném v rukopisu XV století v Petrohradě (bibl. Rumjanc. CCCXXXIV), poznamenal Vostokov, že srovnalost jazyka s jazykem překladu Řehoře Nazianského v jistých staromluvech nasvědčuje jednomu a témuž překladateli obojího díla. Stálo by za to, vyšetřovati bedlivěji, nenaskýtají-li se v rukopisu tom, ačkoli již pozdním, v pravopisu a ve formách skloňování ještě některé sledy hlaholštiny? – O Šišatoveckém evangelii z druhé polovice XIII století tolikéž důvodně domýšleti se lze, že pošlo z hlaholského originálu: v něm mnoho starších aoristův, čtení вънных místo цънных, тауыє atd. Než i apostol Damianův 1325 v Šišatovci hlaholský původ, třebas jen prostředně, prozrazuje. – Přepis žaltáře s výkladem sv. Atkanasia, rukopis bulharský XII-XIII století u Pogodina, také některé sledy hlaholštiny (nï místo ïn atd.) na sobě nese. — Mnicha Chrabra sepsání o písmenech v rukopisu XV století na papíře ve kvartu, v bibliotece Moskevské duchovní akademie, zavírajícím v sobě Jana Exarcha knihy Šestodneví a Nebesa, zajisto přejato z hlaholice: neboť užívá v cyrillici písmen za čísla dle hodnoty jich v hlaholici, a ve výčtu písmen klade r na místě o. – Grigorovič drží starý svůj Paremejník ve kvartu z kláštera Chilandárského za přepis z hlaholice. --Miklošič přičítá k rukopisům z hlaholice přepsaným, mimo již dotčené evangelium Šišatovecké, též Antiochův pandekt rkp. Vídenský a dvě evangelia mezi Kopítarovými. Budoucnost nám jistě větší počet takovýchto rukopisův odhalí.

14. Podlé obsahu možné postaviti patnáctery tyto památky do čtvera tříd. Tyto jsou: 1) Žaltář s výkladem (rukopisy dva, Evgenio-Pogodinův a Bononský); 2) Evangelium (rukopisy čtyry, Assemani'ův, Zografský a Grigorovičovy dva, z těch Assemani'ův perikopy, Zografský a Grigorovičův čtvéroevangelium v sobě zavírá, čtvrtý, jakožto zlomek, neurčen); 3) Praxapostolář, t. nedělní a sváteční čtení ze skutkův a poslání apoštolských (rukopisy dva, Grigorovičův a Nejmenovaného, na ten čas u mne); 4) Řeči sv. Otcův (rukopisy tři, Clozův s řečmi sv. Jana Zlatoustého, Epifania a Athanasia, Petrohradský s řečmi sv. Řehoře Nazianského a zlomek u Grigoroviče). Mimo to ještě abeceda bulharská v Paříži a podpis kněze Jiřího v listině řecké, jakožto zvláštnosti vně těchto tříd stojící.

15. Co se příměsi hlaholských písmen, slov, řádkův, anobrž celých postávek v cyrillských rukopisech dotýče, mám za to, že nepovstala pouze tím, žeby ruka piscův hlaholskému psání byla více uvykla, nežli cyrillskému, tak žeby jim bezděčně do onoho byla zabíhala, kdykoli méně dbali a pozorní byli, nýbrž že se to dálo z rozličných příčin, jednak, jmenovitě u Nebulharův, buď z nedopatření a ukvapení, při přenášení hlaholice do cyrillice, jako při Řehořovi Nazianském, buď z naschválního napodobení květovaných začátečných písmen, pro necvičnost a nezběhlost v cyrillských, jako při žaltáři Evgenio-Pogodinově, jednak též, zvláště u Bulharův, z rozmaru postranních pomahačův, přepisovatelům nevidky a nevědomky do díla sahajících. Tak popsal Běloslav bratru svému Josefovi stránku žaltáře na listu 105, a později dopsal ostatek žaltáře od žalmu 77 na listu 120 sld. Ovšem cyrillicí: než nemohli-li jiní totéž učiniti hlaholicí?

16. Na obrat *v rukopisech hlaholských cyrillská slova* na kraji a v květovaných začátečných písmenech, jako v evangelii Assemani'ově, a někdy celé kusy, jako v evangelii V. Grigoroviče list se začátkem sv. Jana a v Zografském synaxář, samy o sobě ještě nedokazují toho, žeby rukopisové tito neprostředně z cyrillice přepsáni byli. Jedny i druhé mohou býti pozdější přípisy a vstavky, jakož to o přípisech na kraji v evangelistáři Assemani'ově Kopítar ujištuje: a byť i souvěké byly, jakož týž zpytatel o slovech v začátečných písmenech tamže pokládá, svědčilyby jen o současném užívání obojího písma, hlaholského i cyrillského, v tom městě neb okolí, kdež rukopis psán jest. Známky přepisování z cyrillice do hlaholice, určité a nemylné, pro první starou dobu nám ještě scházejí (o přepisování samém, že se dálo, nelze pochybovati): pro druhou jsou mnohem dostupnější, ale i mnohem menší platnosti.

17. Abychom na otázku: co z vyčtených těch památek první doby strany *věku* čili *stáří hlaholštiny* vyplývá? určitěji odpovědíti mohli, musíme ještě jednou zřetel k nim nazad obrátiti. Pravdat, jsou mezi nimi, a těch jest větší díl, ješto žádného vročení ani jiných časových udání neposkýtají, tak že jejich věk pouze paleograficky, dle přiměřování k jiným památkám, ceněn býti může. A však dva z nich mají výslovné označení věku: písemnost Solunská nese vročení 982 a žaltář Bononský udává panování cáře Asěna, totiž dobu 1186–1195, jakž nahoře šířeji doloženo. K těmto dvěma mezníkům přidáme teď třetí, neméně důležitý. Léta 1047 byla v Novohradě, v Rusku, pro knížete Vladimíra Jaroslaviče přepsána kniha Prorokův, jejíž pisec, pop Upír Lichý, v přípisu na konci mezi jiným poznamenal, že ji přepsal "nc kovpanosnus," kterýžto jeho přípis ve dvou přejmech XV století v Petrohradě a Trojické Sergiově Lavře věrně opětovaný se zachoval. (Vostokov Ostrom. evang. str. II-III.) Na oce jest, že výraz "kurilovica," česky "cyrillice" znamená (nikoli knihu, nýbrž) abecedu Kyrillovu, a žeby byl zbytečný, smyslu prázný, kdyby tehdáž nebylo stávalo i necyrillice, následovně hlaholice, z níž se rovněž přepisovalo. Pravost výkladu tohoto pojišťuje se nad míru případně tím, že, jakž isme viděli, ju samou dobu, totiž asi v přepolení XI století, řeči Řehoře Nazianského a žaltář s výkladem Evgenio-Pogodinův skutečně z hlaholice, a sice první dle vší podobnosti v Novohradě, přepsáni byli. (Věk těchto dvou rukopisův oceněn od Vostokova již tehdáž, když se o hlaholských písmenech v nich ještě nic nevědělo.) Mámeť tedy dobu 982, 1047 a 1186 historicky pojištěnou, pevný základ všeho. Stáří Pařížské abecedy (XI-XII století) dosti bezpečně posuzovati lze dle latinských liter, jimiž tam jména hlaholských písmen připsána. O ostatních památkách, jmenovitě o trojím evangelii, Vatikanském, Grigorovičově a Zografském, jakož i o apostolu Ochridském, vůbec jen tolik řečeno hýti může, že ničeho na sobě nepronášejí, ni, zevnitřním lícem písma a blánky, ni vnitřní povahou pravopisu a jazyka, což by jen poněkud proti vyměřené jim od znalcův době X-XII století svědčilo.

18. Přesvědčivše se, že písmo hlaholské v druhé polovici X století v Macedonii, jmenovitě v Jerissu, oblíž Solunu a klášterův Athonských bylo již známé a užívané, nemůžeme si nevzpomenouti slovanských prvoučitelův, Cyrilla a Methodia, pošlých ze Soluna, a pomocníka jejich Klimenta, rodilého Bulhara, naposledy biskupa Velického, v krajině Dragovičův a Sakulatův, ležící severně od Soluna a hory Athonské. Zdeť především domněnky, jakoby Cyrill a Method vynálezci obojího písma, cyrillského i hlaholského, byli, jakožto výslovným historickým svědectvím na odpor čelící, zjevně odsvědčiti se musíme. Nejstarší jejich životopisec, nemýlím-li se, sám Kliment, výslovně dí, že Cyrill, chystaje se do Moravy a dověděv se, žeby Slované neměli písma, již v Cařihradě o sestavení abecedy a překlad evangelia se zasadil. Slova jeho, předůležitá, jsou: н рече нарь: въмь те троудна соуща, фїлосффе, нь потръба есть тебъ тамо нтн. сію бю ръчь неможеть ннь никтоже исправити, клюже ты. Ютвъщавь же філосффь: и троудьнь сыя и больнь талюмь, сь радостію ндоу тамо, ащіє нмають боуквы вь єзыкь СВОН. ГЛАГОЛА ЖЕ ЦАРЬ КЬ НІЕМОУ : ДЕДЬ МОН Н ФТЫІЬ МОН Н НИМ мишен, искавше того, изсочть ферзли, то како адь могоч то ферзсти?

філосффь же рече: то кто можеть на водру бесядоч писати, и сретичьско ные себя обрасти? Штвящия емоу пакы нарь и сь варьдою очемь свонмь: аще ты хощеши, можеть сїе тебт богь дати, иже и даєть вьсямь просещёныь бех соумнянія и фтвоьхабть тлькоущёныь. Шьдь же Фїлосфбь, по прьвомоч фбычаю на молнтвоч се наложи и сь нитым посязшинкы. Выскорз же е емоу богь кави, послочшае молитеы своихы рабь. Н абїє сложн писмена, и начеть бестаоч писати ечаггельскоч : нспрыва бъ слово, и слово бъ оу бога, и богь бъ слово и прочее. (Viz Život sv. Konstantina kap. XIV str. 19.) Mnich Chrabr, jehož věk do poslední doby panování cáře Simeona (zemř. 927) padá, když, jakž sám dokládá, ti, ježto Cyrilla a Methodia viděli, ještě živi byli (сать бю еще жным, нже скть видъли ихь, гр. Mosk. z hlaholice přepsaný), toho dotvrzuje i doplňuje, pravě, že toto od Cyrilla pro Slovany přistrojené písmo bylo vlastně řecké, jen čtrnácte novými písmeny pro Slovany rozmnožené (н сътворн ных писмена три десате и осмь, фва очею по чиноч гръчьскыхъ писменъ, шва же по словеньстен речи, tamže); a jakož již on tuto Cyrillovu abecedu nazývá slovanskou, nikoli bulharskou, tak všecka století, všecky země a všickni národové po něm totéž činili, užívajíce názvův "cyrillice" a "azbuka slovanská" jakožto souznačných. Mělť Cyrill, ačkoli dokonalý Slovan, a však z rodu řeckého (P $\omega\mu\alpha$ íog τ o γ évog), bez pochyby blízký příklad gotického a koptického písma, tolikéž na základu řeckého sestavených, před očima, jehož on přirozenou náchylností raději následoval, nežli vzorův docela cizích, sobě i spolupracovníkům svým mnohem těžších, na př. iberského, armenského atd.

Klimentovi skutečně vynalození nového písma pro Bulhary, nikoli pouhé přejinačení cyrillského, jakéhož v Bulharsku ani sledu není: nebot pozdější bosenskou čili františkánskou cyrillici (v rakouských vojenských hranicích ji prý zovou "tureckými písmeny") sotva kdo bulharskému sv. Klimentovi bude připisovati chtíti. Dále i to patrno, že legendista opravdu hlaholici míní, ačkoli jí výslovně nejmenuje, proto že žádné jiné slovanské abecedy v Bulhařích užívané není a nebylo. Stávalot tedy v okolí anebo aspoň v klášteru, v němž legendista žil a psal, podání (traditio) o sv. Klimentovi co vynálezci nového písma pro Bulhary, a sice hlaholice. Proč ji legendista zřetedlnější než cyrillskou jmenoval, kdoby to uhodnouti mohl? Jemu se snad tak zdálo: anebo snad mínil ráznější, očitější, původnější. Nuže již vizme, čím se pravdivost tohoto podání buď podporuje, buď vyzdvihuje. Podání legendisty podporuje se následujícími okolnostmi: a) Místa a časové se shodují: Kliment byl prvním biskupem bulharským z národu bulharského, žil od 886 do 916 v západním Bulharsku, v Albanii a Macedonii (Ochridě, Děvoli, Velici), podjímal se osvěty národu a sám se spisováním knih zanášel. V jeho pastýřském obvodu aneb aspoň na blízce nacházíme nejstarší zbytky hlaholštiny, sahající až do r. 982 nazpět. b) Spořádání hlaholice, jakéž v nejstarších rukopisech pozorujeme, není starší, nežli cyrillice, nýbrž jest patrné napodobení této. Užívání písmen za čísla ovšem rozdílné: ale jména písmen tatáž, a snaha vyrovnání znakův co do počtu cyrillským dosti zřejmá (viz níž č. 20). c) Stejnost překladu biblických knih, evangelia, apostola a žaltaře, v rukopisech cyrillských i hlaholských, tak že uchýlky jen za naschvální změny a opravy jmíny býti mohou, novou sice recensí textu, nikoli však nový překlad působící. d) Určení těchto nejstarších knih hlaholských, jakž z obsahu a spořádání jich patrno, pro vyznavače řecké víry; z čehož následuje, že i spořadatel jich údem byl řecké církve, nikoli římské. Teprvé snad později byly knihy tyto, jak se zdá, v Macedonii a ostatním Bulharsku puštěné, v Chorvatech a Dalmatii dle spůsobu římské církve upraveny a od vyznavačův římské víry výhradně přisvojeny, tak nicméně, že starý překlad biblických knih, vyjma změnění některých míst dle vulgaty a přistřižení jazyka dle domácího nářečí, v celosti zůstal neporušený. e) Jméno abecedy, jenž se jmenuje v rukopisu Pařížském $x\alpha\tau'$ $\partial \xi_0 \gamma \eta \nu$ bulharská, a snad i v bulharském seznamu národův a jazykův v rukopisu u mne a V. Grigoroviče : "pravoslavnych język jest pet, i imat tri knigy (t. písmena), gr'č'ska, iverska i bl'garska."

(Viz Slov. Starožitn. str. 997.) Jménu nasvědčují bulharismy, jako aswewe, aassewe, asrewe atd. misto aswe we atd. v nejstaršich rukopisech hlaholských a z nich pošlých cyrillských. f) Zvláštní úcta nejstarších hlaholitův k biskupovi Klimentovi, jevící se v tom, že jméno jeho v synaxáři evangelia Assemani'ova zasvěceno, zároveň se jmény sv. Cyrilla a Methodia. Toto všecko velmi spůsobnéť jest ku podpoře podání řecké legendy o vynalezení bulharské abecedy od sv. Klimenta; než nepodává předce žádné jistoty. S druhé strany podání tomuto odporují mnohé vážné okolnosti. Především diviti se musíme, že bulharský mnich Chrabr, svědek tak blízký a dobře zpravený, jednaje zúmyslně o abecedě slovanské, o Klimentovi a jeho hlaholici žádné zmínky nečiní, nechceme-li sem obraceti slova jeho, "že se slovanská písmena ještě pořád ustrojují čili upravují, a že snáze jest později měniti, nežli ponejprvé stvořiti," kteráž však, mním, přirozeněji jen na lehké změny a opravy v cyrillské abecedě, jako b místo b u Srbův, u místo u, a místo a atd. slyšeti se mohou. Divno i to, že, jakž dotčeno, ve starším a obšírnějším životopisu řeckém téhož svatého, vydaném v Moskopoli (1741. 4°.), ve Vídni od Pamperea (1802) a tamže od Miklošiče (1847) ani slova o tom vynálezku se nenachází. Dále těžko věřiti, žeby týž Kliment, kterýž nám odjinud co nerozlučný společník a horlivý ctitel obou našich prvoučitelův, Cyrilla a Methodia znám jest (viz starší legendu řeckou u Miklošiče rozd. XXII a Klimenta chvalořeč v Památk. dřevn. Písemn. 1851), něco byl předsevzal, cožby nikoli ke zvelebení, nýbrž spíše k umalení zásluh a slávy jejich bylo směřovalo. Naposledy ve spisech sv. Klimenta, ačkoli dílem v dosti starých rukopisech, zvláště v Rusku, zachovaných, nic se nenachází, cožby hlaholský jejich původ aspoň poněkud prozrazovalo. Pročež za to mám, že zpráva ta, na pouhém podání založena, co se týče osoby sv. Klimenta, rovněž jest nepevna, anobrž nedůvodná a mylná, jako podání Chorvatův o sv. Jeronymovi co otci a původci hlaholice. Jedna druhé naproti položena jest : jedna druhou vyzdvihuje. Poněvadž ale hlaholice, podlé svědectví pozůstalých památek, v X-XII století byla v Bulhařích skutečně známa a užívaná, nadto i spořádání písmen a pravopisu v těchto památkách zevrub bulharskému nářečí jest přiměřené, připouštím, že upravitel této bulharské hlaholice byl buď rodem buď sídlem Bulhar, a sice duchovní, snad někdo z učedlníkův oněch sedmipočetních svatých, kteříž se po vichřici moravské do Jihoslovan utekli, anebo, a to podobněji, nějaký v duchu jiné školy pracující tichý horlitel a obnovce (reformator). Zdá se, že muž ten, buď kdo buď, jméno své zoumyslně do husté, neproniklé tmy zahalil: pročež jej napotom prostě *bulharským hlaholitou*, pro rozdíl od chorvatského, jmenovati budeme. Tím se, jakž patrno, nezamezuje možnost přejetí živlův bulharské hlaholice z Chorvat a tak ani prvost chorvatské hlaholice.

20. V předešlém rozdílu jsme zběžně podotkli, že v upravení hlaholice, jakéž v nejstarších rukopisech bulharských nacházíme, pozo+ rovati známky věku Cyrilla a Methodia pozdějšího a napodobení cyrillice : důležitost věci žádá, bychom o tom zde porozvinutěji řeč učinili. K takovýmto půtahům novějšího, teprvé asi do X století náležícího spořádání bulharské hlabolice počítáme, mimo jiné: a) Složité se t. vlastně Jer-Iže, místo es t. Jer-I, tak že figura se jménem v odporu, ješto v cyrillici naopak shoda. b) Jméno Uk (místo Yk, jako latinské Upsilon místo Ypsilon), přenešené od prostého Yku, kteréž Pařížský abecedník na místě se po ov má, kamž i náleží, na složité se. To se dobře hodí pro cyrillici, kdež v ov skutečně Yk v, nikoli ale pro hlaholici, v níž se složeno z dvojího Onu se. Anobrž samo značení prostého zvuku u svaznicí v hlaholici tak přirozené není, jako v cyrillici, jelikož tato z řečtiny přejata, v níž ov, ona nikoli. Možné však, ba podobné, že s v obyčejné své podobě jest pouhý odštipek z se, t. druhá, pravá půle této. (Viz Zákl. pís. rozd. 10 a 11.) c) Svaznici w, z cyrillského u skrojenou, t. s jedním kroužkem co podstávkou, očitě z r., nikoli z hlaholského w, sic by dole dva kroužky byly. d) Písmě ... povstalé z . místo o užívaného, což se již ve velmi starých rukopisech cyrillských nachází. Naopak psáváno v těchto o místo o. e) Písmě ▲ na místě cyrillského t: toto, podobou i zvukem armenskému Ječ rovné, právem za é platí, v onom se již výchylné, pouze některému okolí vlastní vyslovení ia obrazně zračí f) Užívání písmene *m* za dj., dle novějšího vlaského vyslovení římského j. g) Jotování nosovek se a se, proti soustavě, ješto se ve blaholici **3** nejotuje, a místo a buď + buď A užívá. h) Užívání dvojího Jeru s a s, zajisté mimo potřebu nářečí té země a doby, a proto velmi nedůsledně. Ve všem tom, zdá se mi, patrna jednak snaha bulharského hlaholity, vyrovnati se jak počtem písmen, tak i skladbou jich a pravopisem cyrillici, jednak též i nedostatečnost síly k dostižení vzoru. Z nechání písmenům 3, M, F, P, 3, 39, 8 a 8 starého směru, od pravice k levici, vedlé jiných již obrácených: m, r atd.,

3*

jeho viniti nechceme: mohloby starší býti. Jak dalece ostatní vady a nedostatky staršího, kořenného hlaholského písma, buď již chorvatského nebo jiného, se týkají, pro nedostatek památek posuzovati nelze: novější chorvatská hlaholice ovšem některé z nich společně s bulharskou sestrou nese. (Srv. zákl. pís. rozd. 10, 11 a 15.)

21. Ptá-li se kdo, co bulharského hlaholitu pohnouti mohlo, aby po Cyrillovi a vedlé cyrillice novou abecedu Bulharům svým sestavil. a zdaliž ji cele novou vymyslel anebo snad nějaké starší použil? musíme svou čírou nevědomost v té straně vyznati. Snad že chtěl Bulharům svým, příkladem některých jiných východních národův, majících dvojího spůsobu písmo, obecné čili světské (vulgare) a posvátné čili chrámové (hieraticum, hierogrammata, literae sacerdotales, antiquae, primae, στοιχεία ίερατικά, άρχαῖα, πρῶτα, Dêvanâgari, u Egyptčanův, Indův, Tibetčanův, starých Chaldeův atd.), vedlé obecného, z většiny řeckého písma, jiné pro posvátné potřeby zříditi, čemuž poněkud nasvědčuje, že V. Grigorovič v jednom řeckém evangelií z X století v Ochridě nalezl na kraji devět písmen, hlaholským z částky podobných, s nápisem : legoiç zagaztňgou. Snad že v zemi, v níž pastýřský úřad konal, u Bulharův svých, již nějaké starší, jiným málo známé písmo zastihl, jež zachovati vidělo se mu záhodno, pročež je dle soustavy cyrillice rozmnožil a s touto v rovnost uvedl. Toto starší písmo mohlo původně, jakž aspoň mysliti lze, náležeti buď některému národu thrackému, Macedonům, Epirotům, Illyrům atd., buď Bulharům vlastně tak řečeným (plemene severského čili uraloaltaiského), buď Slovanům samým, jimž Chrabr již před Cyrillem tak zvané řezky čili měty (odkudž mětelník, notarius) čili čerchy (čáry, čerky, črty) připisuje. Vedlé Dragovičův seděli v Macedonii Sakulati, soujmenovci a bez pochyby příbuzníci oněch Sakulův čili Sekelův v Sedmihradsku (budiž že se Sakulati poslovanili, aneb Sakuli odslovanili, aneb naposledy že jedni nebo druzí cizí jméno na sobě nesou), kteříž dle některých starých svědkův zvláštního písma užívali, ačkoli to, což se za písmena sakulská (sekelská) vydává, jakož i nedávno na jevo vynešené arnautské písmo, hlaholici, vyjma několik liter, se nepodobá. Tak zvaná abeceda hunská, Attilovi, ovšem nedůvodně, připisovaná, s naší jen v tom se sjednává, že také z kroužkův a přímek složena: ostatně ve všem se různí. Mně se aspoň nepodařilo uhoditi na starší písmo, k němuž by hlaholské vůbec asi v tom poměru příbuznosti stálo, v jakémž na př. gotické, koptické a cyrillské k řeckému: neboť

podobnost jednotlivých liter, kdo ji dychtivě hledá a kvapně přijímá anebo dokonce uměle vynucuje, snadno všudy nalezne. Platí zde o abecedách naposledy totéž, co o jazycích, že všecky jsou více méně příbuzny, byť i nevšecky jedna pode druhou, v poměru dcer k matkám, nýbrž větším dílem jen vedlé sebe, v poměru sester, stály. Na obrat a v odpor tomuto vyvozování ze staršího písma by se z podoby hlaholských písmen, z jejich pravidelného vyvíjení ze dvou prvkův, prostého kroužku a jednoduché přímky, umělým jich násobením, spojováním a obracením (o čemž viz Zákl. pís. rozd. 10), dosti tvárný důvod vésti mohl, že abeceda ta jest z brusu nové, soustavně utvořené dílo přemyslného ducha. — Než to všecko naposledy pouhé jsou domysly a domněnky, bez historického základu žádné jistoty nepodávající. Starší a rozšířenější podání, ovšem jen podání, vede do Chorvat, co do prvotní vlasti a kolébky hlaholice: pročež spravědlnost velí, zastaviti se u něho s příslušnou šetrností a vzíti je v bedlivé uvážení.

22. Podání o původu hlaholice svědčí, jakž jsme viděli, na jednu i druhou, t. na bulharskou i chorvatskou stranu. Důkaz to, že pravý původ hlaholice již tehdáž ani Bulharům ani Chorvatům s dokonalou jistotou znám nebyl, a že se oba snažili odvozovati ji od slavného a svatého muže. Rozhodných důvodův zapodobno hledati jinde. Budeme-li pouze vážiti památky před rukama jsoucí s ohledem na jich stáří, padne převaha bez odporu na stranu Bulharův. Tito zajisté mohou se skutečně vykázati památkami jistého vročení, padajícími mezi 982-1196, čehož na ten čas u Chorvatův není. Než jsou jiné neméně vážné okolnosti, na chorvatskou stranu příznivé svědectví vydávající. Přehledněmeť je po různu. a) Ačkoli vročené (datované) památky chorvatské, pokud víme, teprvé do XIV století padají, však nicméně nelze pochybovati, že někdy stávalo mnohem starších a že podnes mezi nedatovanými mnohem starší skutečne se nalezají. Zákon Vinodolský přepsán z originálu l. 1280 zhotoveného; žaltář Mikuláše Rabského, psaný l. 1222, dokládá se originálu velmi starého (třebas po 880-890); a mezní listina Istrianská l. 1325 (v Arkivu jugosl. 1852 kn. II.) vzpomíná ze jména hojný počet listin od 1025 do 1271, o nichž se domýšleti lze, že byly nejen latinsky, ale i chorvatsky t. hlaholsky psané. (Viz níž rozd. 36.) Tím spůsobem bychom byli s Bulhary téměř na rovni. b) Rozšířenost a zakořeněnost hlaholice v Chorvatech, zvláště v krajině od říčky Raše až do Krky, v častce Istrie, v biskupství Seňském, Modrušském a bývalém Ninském, na

ostrovech příležících, Osoru, Krce, Crěsu, Rabu, Pasmanu, Pagu atd., kdež nejen k církevním, ale i ke světským potřebám užívána byla, a kdež se nejrozmanitější památky, občanské zákony, listiny, psaní, náhrobní a chrámové i jiné nápisy atd. hustěji než jinde zachovaly. Takového obecného a stálého užívání hlaholice v Bulhařích ni sledu ni památky. c) Hranatý tvar písma, převaha přímočárnosti, spůsob psání, t. spojování čili raději slívání písmen nahoře i dole, jakoby mezi dvěma čárama anebo do rámce, vidí se býti starší, z doby vyrývání písmen na dřevěných dešťkách a kamenných plochách pocházející. Tak i ona dvojčárná, tak zvaná bílá (u Francouzův blanches) písmena mají svůj prvovzor anebo svou rovnì v některých nápisech staroitalských. Naproti tomu okrouhlost bulharské hlaholice zdá se náležeti k době, když již pérem a štětcem na blance psáváno a malováno, což u Slovánův před obrácením na víru křesťanskou místa nemělo. V setření hran a točení kroužkův možné podhlédati vplyv Basilidianův a jiných tajnopiscův, totéž s literami řeckými a jinými činících. Mnohá písmena jsou v chorvatské podobě prvovzorův a matek svých skutečně bližší, nežli v bulharské, np. chorvatské Vědi a Dobro latinského U a dole otevřeného D bližší, nežli bulharské v a a atd. V této straně od domnění B. Kopítara, A. Schmellera a J. Grimma, připisujících bulharským hlaholkám právě pro jejich okrouhlost vyšší stáří, daleko se vzdaluji. d) Menší počet písmen v chorvatské hlaholici vidí se býti důkaz větší jednoduchosti a tím i vyššího stáří. Abecedy se zdokonalují a doplňují v delším prodlení času. Tak se dovršila někdy řecká, povstavši z fenické, tak snad i bulharská, vyšedši z chorvatské. Tím vším se nevylučuje zpátečný vplyv bulharské hlaholice na matku chorvatskou. Jedno i druhé padá do rozdílných časův. -- Přiznáme se, že všecko toto na ten čas spůsobno a postačitelno pouze k dokázání možnosti, nikoli skutečnosti: tato závisí konečně na vynešení na jevo očitě přesných písemných památek anebo aspoň výslovných svědectví. Těch tedy hledati a v naději očekávati sluší.

23. Na tomto místě nemůžeme docela mlčením pominouti nejnovější domněnky o vzniku hlaholice, předložené od učených Rusův I. Iv. Sreznevského, S. N. Palauzova a V. Grigoroviče. Trest úsudku Sreznevského stavuje se na tom, že hlaholice jest plod IX—X století, něco pozdější než cyrillice, a sice nejpodobněji bulharských sektářův čili kacířův, jmenovitě Bohomilův. (*Sreznevskij* Drevnija pis'mena slavjanskija, v Žurn. Min. prosv. 1848. Jul' Otd. II. str. 18—66, zvláště 60-61, srv. 1852. Mart Otd. II. str. 163-164, též Palauzova Věk Simeona 1852. str. 129-130.) Tutéž myšlénku určitěji pronesl Palauzov. "Podlé všech okolností, dí on, nelze nezavírati, že abeceda ta původ svůj vzala v Bulharsku a odsud do Dalmat byla přenešena, jakž sám chod jejího rozšíření od východu na západ ukazuje. Po Cyrillovi a Methodiovi začali se objevovati v Bulhařích kacíři. Nechtíce přijmouti abecedy z řecké sestavené, snadno mohli vynalezti jinou. Jsouce utiskováni a pronásledováni v Bulharsku kacíři tito pomalu uchylovali se do Srbska a Dalmat. Ostatkové jich zachovali se zde dlouhý čas a kacířská abeceda (eretičeskaja azbuka) jich zůstala do naší doby. Odtud se přestěhovali snadně na ostrovy adriatského moře i do samých Vlach, a s nimi spolu i abeceda." (Věk Simeona str. 130.) Od této domněnky odstupuje znamenitě V. Grigorovič: onť bulharským těm odštípencům, sektářům a kacířům, Bohomilům, Babunům a Patarenům, přičítá jen zachování hlaholského písma v Macedonii a rozšíření v Chorvatech, samo pak vynalezení čili raději upravení a uvedení mezi Jihoslovany připisuje sv. Cyrillovi. Totiž Cyrill, prý, v čas svého vyslanství do Kozar, dle svědectví tak zvané pannonské legendy, našel (ok. 857) v Chersoně v Tavrii Rusy, mající evangelium i žaltář ruskými literami psané, vyučil se zde písmu tomu a příbuznému své materštině nářečí, i přenesl obě ke Slovanům na jihu a západě. (Viz Život sv. Konstantina kap. VIII.) Písmo to jest hlaholice. Po smrti jeho Method, opustiv hlaholici, přistrojil řecká písmena, rozmnožená z hlaholice, pro Slovany. Toť jest známá slovanská, nevlastně zvaná cyrillská abeceda. Tvrzení to podporuje se, prý, výrazy v synaxáři apostola Ochridského o Methodiovi a ve službě SS. Cyrilla a Methodia. (V. Grigorović O drevnej pis'mennosti Slavjan, v Žurn. Min. prosv. 1852. Mart Otd. II. str. 152-168.) Neníť zde místa, vcházeti do obšírného rozboru domněnek těchto; povím, co o tom soudím, zkrátka. Při hlaholštině na bulharské sektáře a kacíře pomysliti bylo dosti případné --- časové a místa se dobře shodují — zdaliž důvodné a pravé, o tom pochybovati lze. Rodiště a hlavní rejdiště Patarenův čili, jakž na západě slouli, Katharův, padá ovšem v X století do jižní Macedonie a blízkých okolí - země Dragovičův, v níž Velica a Strumica, města Melenik pod Peruňhorou, Gorica nad řekou Děvolí oblíž Ochridu hlavní jejich sídla ---odkudž časně, totiž v X a XI století, do Bosny, do Dalmat a Chorvat, do Slavonie, do Uher, do Vlach, do Francie, do Němec, až i do Anglicka se rozšířili, kdež podlé rozdílu zemí města a hrady Dlmno

čili Duvno, Trogir, Požeg, Mediolan, Tolosa atd. za hlavní stanoviska a sbory jim sloužily. Příbuzní jim Bogomili, postupníci bulharského popa Bogomila jináč Jeremie (ky. za cáře Petra I. 927-968), tolikéž Pavlikiani, z manichejských Evchitův pošlí a od císaře Jana Cimiska z Asie do okolí Filippopolského v Thracii převedení (970), měli, zdá se, více k východu, v pořičí Marice, svá sídla. Západní Katharové ve Vlaších a Francii považovali sami Bulharsko za kolébku a nejčistší studnici svého učení, pročež od jiných jmenováni byli Bulgari a Publicani (t. Pavlikiani), a dva jejich známí biskupové na západě, totiž "papa Nicetas" 1167 a "episcopus Nazarius" 1180-1200, přišli z Thracie a Albanie, onen z Cařihradu, tento z Gorice, do Vlach a Francie. Vědomot i to, že samověrci tito zevnitř tvárně a pokrytsky se měli, zjevně a před světem křesťanskou bohoslužbu (na začátku XIII století měli dva chrámy v Cařihradě, jeden řecký, druhý latinský), ve skrytu své zvláštní obřady konajíce. - A však s druhé strany domněnka, žeby Katharové a Bogomili buď vynálezci, buď zachovatelé a rozšiřovatelé hlaholice byli, jest bez průkazu a na žádném ani zevnitřním ani vnitřním svědectví se neopírá. Historie těchto kacířův jest světlá, učení jich známé, mnohé spisy jejich zachovány: ve všem tom o nějakém jejich zvláštním písmě ani zmínky, jakož naopak v památkách hlaholice ani stebýlka odchýlení se od učení církve. Těžko věřiti, žeby papež Innocent IV léta 1248, tedy třidceti a dvě léta po smrti Innocentia III, tohoto neohroženého hromitele a vykořeňovatele Katharův ve všech jejich skrýších, zvláště v Chorvatech a Dalmatii, "kacířskou abecedu" těchto ve své bulle k biskupu Seňskému byl tak ochotně schválil a z knih jí psaných bohoslužbu povolil. Co se pak tkne svědectví legendy o ruském písmě a překladu, nalezeném od Cyrilla, myslím, že to důvodně jen na Varjaho-Rusy v Tavrii a gotické písmo slyšeti lze: jakož ani ve slovích svnaxáře a služby smyslu toho, jenž se do nich vnuceně vkládá, nenacházím, k nepevnosti jich, strany původu a času, ani nehledíc. Trpkéť a protimyslnéť věru jen pomysliti, žeby. Method sám slávu bratra svého, ač mladšího, však mnohem učenějšího a již zvěčnělého, byl zatemniti usiloval, opovrhna jeho slovanská písmena a podmítna svá řeckoslovanská. Věci tak důležité a při tom temné nikdý výrokem jednoho nebo druhého postranního svědka, nýbrž souhlasem výpovědí všech pravých svědkův rozhodovati se musejí. Táž legenda praví jinde, že Cyrill teprvé později, po navrácení z Tavrie, v Cařihradě slovanské písmo vynalezl, seznav z ust samého

císaře, že Slované ještě žádného, ku psání svatých a bohoslužebných knih spůsobného písma nemají; souvěký mnich Chrabr svědčí, že to písmo bylo sestaveno na základu řečtiny: s tím souhlasí, co papež Jan VIII, biskup Ganderik, jenž Cyrilla osobně znal, bezjmenný Korutanec a Jan Exarch bulharský, živší na samém začátku X století, o novosti písma a překladu slovanského poznamenali. Proti takovýmto ryzím svědectvím jest ono obtlumočení nesrozuměných a křivě pojatých slov legendy o Cyrillovi v Tavrii v chronografu Rumjancově z XV století pouhý dým a pára.

24. Odměsivše všecko, co se počtu a posloupnosti, jmen, tvaru a podoby, vyslovení a platnosti, hodnoty číselní a jiných případkův písmen týče, do rysu písemnice, obrátíme zde s obzvláštní bedlivostí pozornost svou k ohledání výhradních známek hlaholštiny v potahu k cyrillštině, co se tkne pravopisu, jazyka a samého překladu knih. Dříve však se ještě u obecného jména toho písma něco málo pozastaviti musíme. Zdeť hned u vstupu nacházíme velikou temnotu, nesrovnalost a nepevnost. V řecké legendě žádného jména písmu tomu se nepřikládá. V rukopisu Pařížském slove "abecenarium bulgaricum," s čímž výraz v uvedeném nahoře výčtu národův: "pravoslavnych język jest pet, i imat tri knigy (t. písmena), gr'č'ska, iverska i bl'garska," souhlasí, ač jestli zde tím hlaholice, nikoli cyrillice, se míní. V bulle papeže Innocentia IV (1248) jmenuje se "litera specialis, quam illius terrae clerici se habere a beato Hieronymo asserunt." V základní listině kláštera slovanského v Praze od Karla IV (1347) řeč jest jen o "lingua slavonica" a o sv. Jeronymovi co překladateli písem do ní: tak též i v evangelii Remešském v témž klášteru 1395 psaném. V abecedníku Diviše opata Břevnovského, jak mním, prvního toho jména, od r. 1360 do 1366, v rukopisú druhdy Sedlickém a Braunovském, nyní Stokholmském, slove hlaholice "alphabetum Skavorum," nepochybně dle vlaského Schiavi, tedy místo Slavorum; naproti tomu cyrillice "alphabetum Ruthenorum," jakož podobně u A. Roccy (ok. 1591) ona "alphabetum illyricum," tato "servianum." V jednom latinském rukopisu biblioteky Pražské r. 1434 vepsána abeceda hlaholská s nadpisem: "Alphabetum secundum slavonicum." V Chorvatsku samém byly, zdá se od nepamětných časův, aspoň jistě již v XIII a XIV století, výrazy "lingua croatica, literae croaticae" obyčejné. Teprvé v XVI století, pokudž mně známo, vyskýtají se vedlé jména "hrvatska slova" (totiž písmena) již i výrazy: glagola, glagolska slova, glagolita, stojící

4

naproti výrazům cyrilica, cyrilska aneb cyriličska slora, a sice v hlaholských a cyrillských knihách, tištěných v Tubinku a Urachu 1560 sld. V XVI-XVII století i jméno literae Hieronymianae, též literae illyricae, u učených a zvláště na dvoře římském ve zvyk vešlo. Výklad jména glagola (hlaholice) nesnadný. Kopítar držel pojmenování glagolita za mírnou přezdívku chorvatských kněží, z příčiny častého hlásání od nich na začátku čtení z evangelií: V ono vrěme glagola Isus. (V jediném čtení Jo. 4, 5-42 opětuje se slovo 2014 čtyrmecítmakráte!) Mně se někdy zdálo, že to pouhé přeložení staršího jména "slovanská azbuka" (slovo = glagol). Preis myslel na glagol ve smyslu (ostatně nedoloženém) litera, odkudž prý hlaholský původně tolik co literalis a hlaholita homo literatus. Jiní velmi případně poukazují na jméno pátého písmene glagol'. Výraz "bukvica" zdá se stářím všecky jiné přesahovati. Jméno samo, vlastně tolik co písmena, od buky t. písmě, u starších Chorvatův a Dalmatincův (Lucia, Grubišiče a j.) výhradně hlaholici, u novějších naproti, jestli dobře zpraven jsem, již i cyrillici, ovšem neprávě, se přikládá. Ostatně nejstarší výčty jmen spojené s vyobrazením písmen, jenž mně známy jsou, jdou pořádem času takto: Pařížský XI-XII století, opata Diviše I. 1360-1366, Pražský 1434, Angela Roccy ok. 1591, a Maura Orbini'a 1601. Pozdějších sem nepotahuji.

25. Nahoře (č. 13) jsme známek rukopisův hlaholských a z nich pošlých cyrillských jen mimochodem a jako v letu se dotekli; důležitost věci velí zastaviti se při nich naschvál a přihlédnouti k nim blíže. Známky ty buď se týkají písmen a pravopisu, buď ohýbání a užívání slov, buď vesměs slohu a jeho barvy, buď naposledy samého překladu písem svatých a knih bohoslužebných. Podlé nich, pokud znale a patrně při přepisování do cyrillských rukopisův přešly, hlaholský původ těchto posledních s větší nebo menší jistotou posuzovati se může. Čelnější, podlé dotčených čtyr tříd, jsou tyto. - V hlaholici není žádného jotovaného e čili se, nýbrž místo něho pouhé 3: 323, 300368, энэьэ. Tolikéž při a často jotování se opouští: +не (srb. ыдъ), +ча, +verve, +eases. Písmě Jel slouží za z i z, z příčiny zvláštního téhož * u Bulharův i Valachův vyslovení, t. ea, ia, a: odkudž užívání * místo a i v čistě cyrillských rukopisech u Bulharův a Srbův v XI-XIII století hluboce se vkořenilo: App místo ako, seawy místo chath (fulgere), 2006 23622262, 23402 over a Odtud i místo sa neb sta jen в: адрэ místo свано (seminatum), адучеше místo свавъшоу. Naproti tomu při ov jotováním se plýtvá: шрфv+, очеьско, рэнрэое. Místo ы neb ы slouží spřežka вер (jen v apostolu Ochridském, v prvním přípisku, ez): wer (tu), wer (nos), wer (tormenta). Polousamohlásky s a s změteny a s převažuje: 22.64540, wswi, romouve, чтжље, v třetí osobě časoslov po т vždy jen ъ: эате, азете. Místo š často 9: 99, 2976886, 1091889, a místo 6 někdy 9: 9109v6, 1098879v4. Místo řeckého v. cyrillského v neb v. stojí vždy buď p: ppræs. buď э: эгэьчтот. Silné a zvučné т, суг. н stištěno ve slabé a polouhlasné e, zvláště v podstatných na -me: r+.a.pes, a však i jinde: WEZER (gravior), 2846 (hanc), +283 (protinus). Nosové e a se se někdy míchá: represerve. Vsouvání a nebo-li měnění e v a po retních se opouští: эањагезге, ачештвье а€, ьзь+ше. Neprostřednému opětování písmene lže čili 🕶, jak v jednom a témž, tak i ve dvou po sobě jdoucích slovech, zoumyslně se vyhýbá a 48 píše: 248 (hi), PT SP3%3; někdy však, snad z přenáhlení, zrovna naopak: P+3948 T. V užívání přetvorův 2000 a 200 ze 21- panuje nesrovnalost: někteří rukopisové mají 2000 s Bulhary, jiní 200 se Srby a Chorvaty. Pouhé of místo 10, jakož i vkládavé r v csra atd., v cyrillských rukopisech, bez jiných známek, jest jen půtah bulharského pojití vůbec, nikoli hlaholského obzvláště. --- Ve skloňování a časování mnoho staromluvův (archaismův), na př. Gen. -+323 místo -++23: 32+2+323 (Čtv. Grigor. Marci 15, 40), v D. -29322 misto -29222: 928+26372322, v L. -A+256 misto -AAWS: PL+V9A8PA+W8. Ve třetí osobě přítomného času -+W8 místo -3008: 28A+008 misto 28A3006 (fulget), 2A+008 (seminat). 326A00++008, этерьеванные se, seezanzenne. Zvláštní dvě formy aoristu velmi zhusta: 1) 36288, 36292888, 3626 misto 3618, 36192888, 36206; AUE m. Алэше; РАШЕ m. Рэхэше; 2) г+л-в, г+лэшв, г+лэе, шэхб, шэхэ, wasse m. r+ashe, r+ashawe, r+asme atd., me m. memue. Pozoru hodné, že mnohé z těchto forem i ve staré češtině, anobrž slabé jich sledy i ve staré slovinštině a polštině nacházíme. Vůbec libování skrácenych forem (part. BEARAS místo BEARTVE, LOWER místo LOLOWER atd.), tak sice, že ani rozove místo rozove v evangelii Vatikanském pouhý omyl pisce býti se nezdá. Z jednotlivých slov připomeneme гэцэгь, m. гэцэггэ, аэтвг m. аэтасгэ, ць+тья m. ць+тя, гетя (inquit), ՉՃՔԳԾԳ místo ՆՃՔԳԾԳ, Ծ+++3 aneb Ծ++Ճ3 místo հՖՀՆ33 (deterius), vevee m. a+чере, гочере (incipere), vbp+eve a vbp+v+ místo чьенече, гэгэле místo гэгэле, ньчже m. ньезше, назже (calix), AAF-69 misto +F-69 (tamquam), 3992+ misto Lapas, 9-62aapa-66mu+A

místo **TRWDI-LOGWA**, **WEGHE** (urceus), **FEDELAARE** (diluculum), **WEFFEE** (speculum), **DTWTPE** (miles), **XHATD** místo **XEDEC**, **DEAED** (cito), **DEAD** (thesaurus) a mnoho jiných, dílem jen v cyrillských přejmech z hlaholice nás došlých. — O slohu zkrátka poznamenáme, že vesměs a zvláště v těch památkách, které původně do hlaholice přeloženy býti se zdají, na př. v rukopisu Clozově, Řehoři Nazianském, výkladu na žaltář atd., méně jest plynný a světlý, nežli v památkách vlastně a prvotně cyrillsky psaných, třebast později do hlaholice přeoděných, t. ve knihách biblických a bohoslužebných. — Poslední rozdíl mezi oběma třídami rukopisův, totižto rozdíl *e samém překladu* písem svatých a knih bohoslužebných, zasluhuje, by pro důležitost svou místněji od nás prohlédán byl.

26. Od té doby, co Fortunat Durich, František Karel Alter a Josef Dobrovský k určení prvotní povahy a rozeznání pozdějších proměn staroslovanského překladu písem svatých některé, na onen čas sice velmi i chvalitebné i poučné, a však daleko za potřebou nynější vědy stojící pomůcky v rozličných svých spisech veřejnosti předložili, leží toto pole vědy jak u nás tak i u příbuzných nám Slovanův ladem; u nás snad nejvíce pro nedostatek pramenův, totiž starých rukopisův, u jiných Slovanův dílem pro nedospělost k takovému zpytování, dílem pro svrchovanou nedbavost, ježto ti, kdož staré rukopisy skupují a hromadí, obyčejně více hmotou jich, nežli obsahem a duchem, těžiti jsou uvykli. (Durich Bibl. slav. 72-73. 186-187. 191-192. 196. Alter Miscellan. 41. 43-44. 66-67. 74. Georg. Lit. 171. 175. 268. 270. 272. 280. Dobrovský Catal. codd. slav. ve Griesbach N. Test. Halae 1796. 8º. Glagol. 68-82. Slovanka II. 128-139. Inst. l. slav. passim.) Dobrovského snaha v této straně vědy čelela vlastně k tomu, aby ohlédal a ustanovil poměr staroslovanského překladu písem svatých, zvláště evangelií a apostola, ku původnímu textu, jmenovitě to, jakého spůsobu aneb určitěji jaké recensí, alexandrinské-li čili konstantinopolské či naposledy západní (dle rozdělení Griesbachova), rukopisův řeckých užívali první překladači evangelia a apostola, nikoli ale k tomu, aby přiměřoval rukopisy slovanské k sobě samým, odrůznil je na třídy a čeledi dle povahy čtení jejich a vyměřil stupně bližnosti jedněch ke druhým. Hlavní a podstatné výsledky jeho zpytování stavovaly se na tom trém: a) že staroslovanský překlad evangelia a epištol zhotoven v IX století od Cyrilla a Methodia neprostředně z řečtiny a sice z rukopisův tak řečené konstantinopolské čili byzantinské (nikoli západní)

recensí, beze všeho užití při tom vulgaty; b) že tento stary překlad přijat rovněž i od hlaholitův v Chorvatech a Dalmatech v XIII století (o starším hlaholském písemnictví Dobrovský nic nevěděl a věděti nechtěl), a že tehdáž mnohá místa v něm dle vulgaty změněna a opravena, v kterýchžto změnách a opravách od hlaholitův i později potom dál a dál pokračováno; c) že vydavatelé Ostrožské biblí 1581 položili za základ rukopis zdržující v sobě překla původně sice dle řečtiny vzdělaný, a však ve knihách starého zákona již dříve, totiž na konci XV století, při snešení dohromady biblických knih, dle vulgaty změněný a obnovený, nalezše v něm knihy Tobiáše, Judit a 3 Esdrášovu cele z vulgaty přeložené, a přičinivše k němu i sami 3 Makkabejskou (v řečtině nestávající) tolikéž dle vulgaty, s použitím překladu polského a českého. Proti těm, ježto, jako slovutný biblista a kritik Leonhard Hug a jiní, pokládali, že již prvotní překladači evangelií a apostola tytýž i do vulgaty nahlíželi a jí se spravovali, tvrdil Dobrovský, že všecka ta místa, v nichž starý překlad s vulgatou, nikoli s přijatým textem řeckým, souhlasí, jsou varianty, nacházející se též v jednotlivých rukopisech řeckých, a tak že shoda tato vlastně a v pravdě na užití těch takových rukopisův řeckých, nikoli vulgaty, se zakládá. (Dobrovský Glag. 68-82. Slovanka II. 128-139. Inst. l. slav. LI-LII. 193. 423. 667. 699-701.) Ostatně Dobrovský; což jen mimochodem dotčeno buď, neměl za to, žeby Cyrill a Method celou biblí byli přeložili: on těmto prvoučitelům pouze přeložení čtení z evangelií a epištol a k tomu ještě žaltáře, jakožto knih k bohoslužbě (liturgii) nevyhnutelně potřebných, naproti tomu přeložení knih Moudrosti, Siracha, Prorokův a Joba Srbům v XIII-XIV století, knih pak Mojžíšových, Josue, Samuelových, Královských, Paralipomenon, Esdráše, Tobiáše, Judity a Makkabejských Rusům v polském Rusku asi na konci XV století připisoval, proti čemuž jiní, jmenovitě kněz Novický, archimandrit Makarij a biskup Filaret důrazně se ohlašovali. (Dobrovský Inst. l. slav. LI-LII. 190. 193. 243. 403. 454. 593. 667. Novickij O perev. sv. pis. Kij. 1837. 4º. Makarij Istor. Christ. v Rossii. S. Pet. 1846. str. 188–251. Ep. Filaret Kirill i Methodij, v Čten. obšč. ist. v Mosk. IV. 1-28. Doplněk tamže V. 29-30.)

27. Ačkoli prostředky a pomůcky mé, sedícího daleko od bohatých sbírek staroslovanských rukopisův, k podjetí se důkladné a všestranně dosti činící práce o prvotním stavu staroslovanského překladu písem svatých nejsou postačitelny; však nicméně nebude, doufám, nadarmo

a bez výtěžku, přistoupím-li s tím, což před rukama jest, k vyšetřování věci té důležité a především k ohledání poměru, v němž text nejstarších rukopisův hlaholských k textu nejstarších rukopisův cyrillských stojí, čili bližnosti anebo rozdílu obou. Mámť pak pro nejstarší dobu před rukama tyto hlavní pomůcky: A) Hlaholské: 1) z evangelistáře Assemani'ova Jana kap. 1-15 a 20-21 's malými výpustky, evang. Mat. 18, 10-20, Mark 5, 43-47, Luk. 24, 12-35; 2) ze čtveroevangelia Grigorovičova Mark. 4, 3-9; Jana 11, 1-45 a 19, 9-28 i výtah některých různočtení z Matouše a Marka; 3) z praxapostoláře cyrillskohlaholského Grigorovičova Skut. 17, 4-7, Efes. 4, 11-13; 4) zlomek Mihanovičův (domněle ze čtveroevangelia Zografského) Mat. 5, 23–48 a 6, 1-16; 5) evangelistář Emausský, l. 1395, vyd. Par. 1843; 6) missál nejstarší tišt. b. m. 1483; 7) missál Benátský, tisk Bindoni'a 1528 ve 4°; 8) missál Levakovičův 1631 ve 4°, a jiné pozdější tisky hlaholské. B) Cyrillské: 1) Evangelistář Ostromirův 1057, tišt. 1843; 2) ze čtveroevangelia Šišatoveckého z druhé polovice XIII století výjimky; 3) čtveroevang. Timocké, rp. bulh. pap. XV století; 4) čtveroevangelium Pražské, rp. srb. pap. XV století ve veřejné bibliotece; 5) čtveroevangelium Šidské, rp. srb. pap. XV století; 6) čtveroevangelium 'srb. tišt. v Rujanech 1537 a v Bělehradě 1552, shodné jak mezi sebou, tak též i s vydáním Makariovým v Ugrovlachii 1512; 7) praxapostolář macedo-bulharský čili Strumický z konce XII nebo začátku XIII století, přepsaný z hlaholice; 8) z praxapostoláře Damianova v Šišatovci 1324 výjimky; 9) praxapostolář Kamenický rp. srb. pap. XVI století; 10) praxapostol Irižský rp. srb. pap. XVI století; 11) praxapostol tištěný v Ugrovlachii 1547; 12) biblí Ostrožskou Mimo to jednotlivá různočtení z rozličných rukopisův, ze tišt. 1581. čtveroevangelia Krylosského 1143, Kopítarova XIV století a jiných, což zde vyčítati pomíjím. Při všem tom často téhož místa ve více starých rukopisech postihati a k sobě přirovnávati, pro neúplnost buď rukopisův samých, buď mých výtahův z nich, naprosto mi nebylo možné.

28. Že knihy písem svatých, zvláště ony, jichž se při bohoslužbě užívá, t. evangeňa, apostol a žaltář, prvotně z řečtiny, nikoli z latiny, do staroslovanštiny přeloženy byly, o tom mezi znalci jazykův nebylo a nemohlo býti pochybováno; celé zajisté znění textu slovanského ve slovech, rčení a skladbě jest jen ohlas textu řeckého. Různost domněnek vznikala teprvé u otázky: kdeby a kterého času začátek byl učiněn nahlížení do vulgaty a upravování staroslovanského překladu dle ní, zdaliž za samého Cyrilla a Methodia, čili později po nich? Chtějíce úsudek svůj v té příčině zakládati na podstatě věci, na povaze překladu, a chtějíce spolu důvody buď přesvědčení buď domnění svého čtenářům a nepodjatým posuzovatelům zřejmé učiniti, uvedeme zde řadu míst, z nichž úplněji poznati lze: 1) pojití staroslovanského překladu z řečtiny; 2) rozdíl textu cyrillských a hlaholských rukopisův; 3) bližnost hlaholských rukopisův v některých místech s vulgatou; 4) některé vady a nedostatky starého překladu.

29. Pověděno, že celé znění staroslovanského překladu svědčí o jeho pojití z řečtiny. Což ačkoli v pravdě tak jest, však jsou některá místa, v nichž tento původ zvláště poznale a rázně se zračí, totiž ona, kdež vulgata od řečtiny buď rčením buď smyslem se dělí. Uvedeme čelnější z nich. Matth. 6, 13. Slavosloví (doxologia) v Otčenáši: ότι σού έστιν ή βασιλεία και ή δύναμις και ή δόξα εις τους αιώνας, αμήν, schází ve vulgatě, nachází se v nejstarších rp. cyr. i hlaholských, v ev. Ostromirově, ve zlomku čtv. Mihan. a j. —- Matth. 10, 3. zal $\Lambda \epsilon \beta \beta a log \delta \epsilon \pi i x \lambda \eta$ θείς Θαδδαΐος. Vulg. et Thaddaeus. Erasm. et Lebbaeus cognomento Thaddaeus. Žaltář srb. tist. v Cetyně 1495, čtver. Rujan. a Bělehr., rpp. blh. i srb. н кюлевен нареченын өаден. Bibli Ostrož. н келевен н. фадден. Тергиб opravená Moskevská 1751: н леввен нареченнын фадден. Náš Blahoslav a Bratří po něm: a Lebbeus přijmím Thaddaeus. — Matth. 16; 22. ιλεώς σοι, πύριε! Vulg. absit a te, domine! Bratří: Odstup to od tebe, pane! Čtver. Tim. a Šid., vyd. Ruj. a Bělehr., Bibl. Ostrož. милосрыдъ ты, господи! (Smysl jest: propitius tibi deus sit, domine! Slovanský překladatel četl: Neóg ov, rúgue!) Marc. 1, 2. έν τοῖς προφήταις. Vulg. in Isaia propheta. Ev. Ostrom. Β' προρομέχ. - Marc. 7, 3. $\vec{\epsilon} \alpha \nu \mu \eta$ $\pi \nu \gamma \mu \eta$ $\nu i \psi \omega \nu \tau \alpha i$. Vulg. nisi crebro laverint. Schott. nisi pugno facto (diligenter) manus laverint. Bratří: ruce umyli (Ř. dlaní, hrstí ruce umyli). Čtver. Tim. аще не трыжще оумыжть ржкъ. Čtver. Šid., Bělehr., bib. Ostrož. a j. τρωιοιμε. — Luc. 2, 14. δόξα έν ύψίστοις θεώ καὶ ἐπὶ Υῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Vuly. gloria in altissimis deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Ec. Ostrom. слава въ въщьнихъ богоу и на демли миръ, въ чловъцъхъ благоволение. - Luc. 9, 4. $\epsilon \times \epsilon \tilde{\iota}$ $\mu \epsilon \vee \epsilon \tau \epsilon$, $\pi \alpha \tilde{\iota}$ $\epsilon \times \epsilon \tilde{\iota} \Im \epsilon \nu \epsilon \tilde{\iota} \varphi \epsilon \sigma \Im \epsilon$. Vulg. ibi manete, et inde ne exeatis. Ev. Ostrom. тоу пръбыванте, н отътждоу исходите. Miss. Bind. 1528: 1029 ГЬАНЗУАВИЭ, АЭЗЛАНЭ ЗАЗЛЭИЭ. -- Act. 1, 4. ήν ήκούσατέ μου. Vulg. quam audistis, inquit, per os meum. Praxapostoldr mac.-bulh. еже слышасте ють мене. - Act. 17, 5. Zyluoavtes

δε οι απειθούντες Ιουδαίοι και προσλαβόμενοι των αγοραίων τινας. Vula, zelantes autem Judaei assumentesque de vulgo viros quosdam. Prazaplř. Ochridský (a sice toto místo hlaholicí): venoveveveve гьэтвуланства ас враза, этешэ тьежеганев. Praxapli. mac.-bulh. вьздрьзнявше же протнельжще са нюден и поемьше трыжникы. Ostros. възревновавше непокоршен са їочдее и пріємше торжники. A tak vždy s απειθούντες a slovem τρъжьникъ, nacházejícím se i u Jana Exarcha ve smyslu aronañoc, t. a) kramář, b) podlý, zlý člověk. N. Zak. česk. 1498: Sebravše z lidu obecného muže zlé. Beneš Optat 1533: přijavše k sobě jakés tuláky muže zlé. — Act. 17, 9. ἐπλ τον Άρειον πάγον ήγαγον. Vulg. ad Areopagum duxerunt. Erasm. ad Martium vicum. Schott: in Areopagum i. e. collem Martium. Praxaplr. mac.bulh. на арневь ледь и ведоша f. 23, на арневь ледь и въса f. 69. Tak i v praxaplř. Kamen., praxaplř. Iriž., tišt. 1547, bib. Ostrož. a jinde: teprvé bib. opravend 1751 správně: ведоша на ареопать. V novořeckém jazyku první význam slova $\pi \alpha \gamma \rho \varsigma$ (pahrbek) zatemněl, druhý (led) známější: odtud mýlka. — Act. 24, 14. κατά την όδον ήν λέγουσιν alocoiv. Vulg. secundum sectam, quam dicunt haeresim. Vydani 1547: ако вь пять, нже глаголять сресь. Tak i praxapl. Irišský, bib. Ostrož. a j. všickni vždy пять neb поуть a ostatek s nepatrnými proměnami v pravopisu neb vazby. — Rom. 8, 20. $\delta i a \tau \delta \nu \tau \delta \pi \sigma \tau a \xi a \nu \tau a$, $\epsilon \pi' \epsilon \lambda \pi i \delta i \dots$ Vulg. qui subjecit eam, in spe... Praxaplr. mac.-bulh. za nokooma, на оупование... Miss. Bind. a+ гочегающина, г+ эгочново... Ugroolas. 1547: za повнижвшаго, на оупование. Ale Ostrož. již s vulgatou: za повиноувъшаго ю, на оупование. Bratis: pro toho, kterýž (je) poddal, v naději. – Rom. 10, 6. Χριστόν καταγαγείν. Vulg. Christum revocare (tak ve starších vydáních, až do Erasma, nyní deducere) Praxaplř. mac.-bulh. xphcta cbecth. Vyd. 1547: xphcta cbbecth. Bratří: Krista s výsosti svésti. — 1 Cor. 11, 24. το σωμα το ύπεο ύμων κλώμενον. Vulg. corpus meum, quod pro vobis tradetur. Praxaplř. mac.bulh. тало мое ломаще са за вн. Vyd. 1547 a Ostrož.: тало мое еже za вы ломныоє. Bratří: tělo mé, kteréž se za vás láme. — 1 Cor. 16, 12. περί δέ Απολλώ τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν ἵνα... Vulq. de Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum, ut... Vyd. 1547 a Ostrož. о аполося брать, много молнхь его, да. - 2 Cor. 5, 10. ίνα χομίσηται έχαστος τα δια τοῦ σώματος. Vulg. ut referat unusquisque propria corporis (t. ίδια místo δια). Vyd. 1547 a bib. Ostrož. да прёнметь къждо, пже сь теломь съдела. Bratři : aby

přijal jedenkaždý, za to, což skrze tělo působil. — Gal. 4, 17. exxleïoau ύμας θέλουσιν. Vulg. excludere vos volunt. Schott: immo vos (a societate Christianorum) secludere volunt. Praxaplir. Dam. 1324 a Kam. i praxapl. Irižský, čtouco mylně čnulýska: црыквы вась хотеть, tolikéž oud. 1547 : HR HOLKBH BACL XOTATL; než bib. Ostrož. správně no wtroyчити васъ хотать. Bratři: nýbrž odstrčiti vás chtějí. — 1 Thess. 2, 7. έγενήθημεν ήπιοι (mites). Vulg. facti sumus parvuli. Vyd. 1547, praxapl. Irižský, praxaplř. Kam., bib. Ostrož. Быхомь тиси. Tak též i Bratří: byli jsme tiší. Vulgata jde za mylným čtením $\nu \eta \pi \iota o \iota$, infantes, parvuli, místo $\eta \pi \iota o \iota$. — 1 Tim. 1, 2. γνησίω τέχνω. Vulg. dilecto filio. Vyd. 1547: присиомоч чедоч. Ostrož. tolikéž: присиомоч чадоч. Bratří: włastnímu synu. — 1 Tim. 4, 6. διδασκαλίας παρηκολούθηκας. Vulg. doctrinae, quam assecutus es. Vyd. 1547: оучениемь, емоуже послъдова. Ostrož. OVY. EM. NOCABAOBAAB ECH. Bratří: učení, kteréhož si následoval. - Než dosti těch míst, jimž podobných by se nemalý počet sebrati mohl. Zdet i samy poklésky překladatele, jako кислевен místo и левен, арневъ ледъ místo ареопагъ, црькви místo ютлоучити, pošlé buď z nedopatření buď z nedostatečnosti tlumočníka, hlasité vydávají svědectví, že překládáno neprostředně z řečtiny, nikoli z latiny. Rovněž zřejmě potvrzují toho jména a slova, v nichž řecké η hlaholským \mathbf{r} neb \mathbf{s} se vyráží, příměřeně řeckému, nikoli latinskému vyslovení, np. 72328 neb 828888 lat. Jesus, 92649A8 Israel, 8828 Moses, 936824A8886 Jerusalem, TPAEDO Josephus, A+PTEAS Daniel, TATA Elias, TPEAS Joel, THERE Herodes, WEWERADE Betleem, W+SR+REP+ Magdalena, +WEFE amen atd. To platí o první čili bulharské době veskrz: ve druhé čili chorvatské v některých slovích, jako v + se j., změněno sice s v s, však větším dílem zůstalo nedotknuto.

30. Přistupujeme k nejdůležitější částce nynějšího našeho úkolu, totižto k vytčení rozdílu mezi textem nejstarších rukopisův cyrillských a hlaholských. K tomu postačí přehledné sestavení některých hlavních, v překladu na různo se rozcházejících míst, jakáž jsou na příklad tato. Matth. 5, 43. tôv $\pi\lambda\eta\sigma$ iov $\sigma\sigma\nu$. Vulg. proximum tuum. Čtv. Mihan. BRILEFARD 2003200. Ev. Ostrom. БЛИЖЪННАТО СВОЮГО. Podobně tomu Jo. 4, 5. $\pi\lambda\eta\sigma$ iov toũ χωρίου. Vulg. juxta praedium. Ev. Assem. TRILE vert. Ev. Ostrom. БЛИЗЬ ВЬСН. Vůbec v hlaholských rukopisech nejhustěji некрынин, v cyrillských nejřídčeji, u Ostromira ani jednou. (Slůvka некрь užívá, mním, sv. Sáva v typiku). — Matth. 6, 2. 5. ev taíg Guvaywyaig. Vulg. in synagogis. Čtver. Mihan. ve Referente

5

299-688 чшорьв. Čto. Praž. сыйыншихь. Eo. Ostrom. съборишинхъ, a tak i jinde, jen jednou Jo. 16, 2. **CENEMHUJE** místo synagoga, συναγωγή. — Matth. 6, 11. τον άρτον ήμων τον επιούσιον. Vulg. panem nostrum supersubstantialem. Čtver. Mihan. P+200+v-800++32 08P3. Ev. Ostrom. насжщынын. — Matth. 8, 20. ай адиаленес филеодс ёхоиси. Vula. vulpes foveas habent. Čtv. Grig. APEP AGUPPEP PERSONS. Ev. Ostrom. лисица ложа имять. — Matth. 8, 28. ех тох ихпиейох еберхоцегог. Vulg. de monumentis exeuntes. Čtver. Grig. 900-6 54-688 926366200+. Ev. Ostrom. отъ гробъ нсходаща. — Matth. 10, 29. ойді био отроидіа άσσαρίου πωλείται? Vulg. nonne duo passeres asse vaeneunt? Čtver. Grigor. РЭ ЛЕУА ЛЕ ГОТУТ РА АЛАНЬТЕ УДРЕТА ЭДОЭ? Ev. Assem. гэ лвча ат ритут 122167 чартта э2119? *Čiver. Šišai*. не двь лн пьтнин н(а) асысарны вънныть еста? Так і čtv. srb. Kop. Náš rp. Praž. не двъ ли птици ассаріи вънит се? (Než Luc. 12, 6. má rukopis tento цъннт се.) Ev. Ostrom. не двъ ли пътнии ассарии цънных несте? Podobnět Luc. 12, 6. ούγλ πέντε στρουθία πωλούνται ασσαρίων δύο? Vulg. nonne quinque passeres vaeneunt dipondio? Dle Miklošiče v ee. Assem. a ve čtver. srb. Kop. не патъ ли птинь вънить са пънадема дъвъма? Mně se v tomto posledním místě nevyskytlo. Ev. Ostrom. не патъ ли пътниь изнить са пънадема дъвъма? Ostatně, co do vazby slova въннти s на, přirovnati se může ютьдати tolikéž s на, Act. 5, 8. у praxaplř. mac.-bulh. а ј. рын, аще и на толицъ село ютьдаста? она же рече: ен, на толнит (тобойтои ... алебобове). — Matth. 14, 11. την έχθη ή κεφαλή αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι. Vulg. allatum est caput ejus in disco. Clver. Griq. Phypare занузе эзэ p+ 372A. V ev. Ostrom. misto toto schází, ale v parallelním místě Marc. 6, 28. čte se на блюдъ. — Matth. 18, 10. µn xaraqoovnonte. Vulg. ne contemnatis. Čtver. Assem. гэгэ(ьэ)лъwэ. Ev. Remeš. гагальялымэ, tak, že jedno га nade druhým stojí, opravením mýlky, než rukou přepisovatele samého. Miss. Bind. 1528 správně гэгэьэльшэ. Ev. Ostrom. нерадите, patrně chybně, nebot нерадити čili неродити znamená tolik co nedbati (non curare). Rp. Praž. а vyd. Belehr. да непрадонте. — Matth. 26, 18. ила́уете ... прос то̀у δείνα. Vulg. ite ... ad quemdam. Ev. Ass. PRAMO ... +8 RPPA. Miss. Bind. 1528: влятэ че жь+ле р этэьэ в ьчетэ этээ. V ev. Ostrom. místa toho není: jiní cyrillští rukopisové a vydání Rujanské i Bělehradské mají кь оньснин, jakož i biblí Ostrožská. — Marc. 1, 7. $\lambda \tilde{v} \sigma a$ τόν ίμάντα των ύποδημάτων αύτου. Vulg. solvere corrigium calceamentorum ejus. Čtv. Grig. ьноьдшят ьэтэрэ чь(д)чаздтв эхэ. Čtv.

Krylos. чревье. Eo. Ostrom. раздръшнти ремене сапоть исго. Slovo **уръвне** vyskýtá se u Jana Exarcha ve smyslu υπόδημα, calceus. — Marc. 1, 35. καὶ πρωὶ ἐννυχα λίαν ἀναστάς. Vulg. et diluculo valde surgens. Čtv. Grig. т ртьэ гьэньдагая зэсштт здлэ. Čtv. Krulos. 1100бьеггоч. Čtv. Timocké: н очтро ношн сжшн зъло въставъ. Rp. Praž. а oyd. Belehr. н очтро ношн соушн звло. — Магс. 7, 26. уочу Еллиис. Vulq. mulier gentilis. Schott: pagana mulier. Čto. Griq. 33P+ ... 198+ретрт. Čto. Tim. Praž. cyd. Belehr. жена ... салниьска. — Luk. 23, 38. γράμμασιν Έλληνιχοῖς. Vulg. literis Graecis. Čto. Šiš. Кингами елиньскамн. Čto. Belehr. a bib. Ostrož. писмены. Srovnej "Okruží národův a jazykův" z rukopisu bulharského v mých Starožitnostech slovanských str. 996-997 (jiný rukopis u V. Grigoroviče), kdež книгы v témž smyslu, t. γράμματα, literae, písmena. Jináč κημιτα v Damianově praxapostoláři někdy tolik co $\epsilon \pi \iota \sigma \tau o \lambda \eta'$, epistola, посланне, n. př. 2 Petr. 3, 1. a jinde (než ve vyd. Ugrovlas. 1547 již všudy посланіїє), s čímž srovnati sluší srb. KHHFA v písněch národních, v témž smyslu. Ještě jiný význam slova toho jest γραφή, scriptura, пнсанне, n. př. čtv. Grig. Jo. 19, 24. — Jo. 2, 10. όταν μεθυσθώσιν, τον ελάσσω. Vulg. cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est. Ev. Ass. 32.0.+ BFB96W6 26. тээ т+++э. Čtv. Grig. тэъл+ т++э. Čtv. Šiš. тьгда тачък. Ev. Ostrom. негда оупныть сл. тогда хоуждене. Miss. Bind. 1528, k nemalému podivení, tolikéž : \overline{v} + \overline{s} \overline{s} + \overline{v} \overline{s} = \overline{s} \overline{s} = \overline{s} \overline{s} χοιλίαν της μητρός αύτοῦ δεύτερον είσελθεῖν. Vulq. in ventrem matris suae iterato introire. *Ev. Ass.* узмэьхуээс уздаять уз уздуу тэрээ ачэээс. Čiv. srb. Praž. выльстн вы урьво. Miss. Bind. ч 46849 18+110363 ачэээ чавать. Vyd. Belehr. a bib. Ostrož. вь очтробоч ... вынити. — Jo. 3, 30. ELattouogal. Vulg. minui. Ev. Assem. Praswy Re. Čtv. Praž. нижати сл. Ev. Ostrom. мынити сл. Čtv. Bělehr. малити се. Bratří: menšiti se. — Jo. 4, 14. $\pi\eta\gamma\eta$ ύδατος άλλομένου. Vulg. fons aquae salientis. Ev. Assem. тапочертье узает усалаглесшиесе. Ev. Ostrom. истекажщана. Miss. Bind. жвувэ гозрачээ. Slovo увелаглосуту, jakož i hořejší w+++, odjinud neznámé; srovnej však, libo-li, ill. slap, ve smyslu cataracta, vodopad, a aspersio undarum, stříkání vln. --- Jo. 5, 4. хата хагоду. Vulg. secundum tempus. Ev. Assem. P+ VRAIS VLSWE. Miss. Bind. P+ WLAWD. Ev. Ostrom. HA BLCA ABTA. Ostrož. HA BCAKO ABTO. Bratil: jistým časem. — Jo. 9, 8. δτι τυφλός ήν. Vulg. quia mendicus erat. Ev. Assem. дря грядиная Ца. Miss. Bind. чемаля в грамя FLORDWH. Ec. Ostrom. IAKO CARRY 5%. Bratří: vídali slepého. — Jo. 10. 3.

5*

ό θυρωρός. Vulg. ostiarius. Ev. Assem. ανοκορτικ. Tak i čtv. Praž. а miss. Bind. Naproti tomu ev. Ostrom. вратарь. — Jo. 19, 27. an έχείνης τής ήμέρας. Vulg. ex illa hora. Cloer. Grig. Praž. a miss. Bind. эть тэлэ ++++. Ev. Ostrom. отъ того дыне. -- Jo. 21, 19. тойто ве είπεν σημαίνων. Vulg. hoc autem dixit significans. Ev. Assem. 29 33 ьэнэ разгас. Ev. Ostrom. znamenam. Kopitar v recensi mých Starožitností mylně udává Jo. 12, 33. neboť na tomto místě má Ev. Ass. správně P+&P+BPBSE, jakož i Ev. Ostrom. znamenam. Hrubá pokléska FASPAE poystala tím, že v novější řečtině slovo $\sigma \eta \mu \alpha i \nu \omega$ znamená klepati. – Act. 9, 2. ήτήσατο ... ἐπιστολάς. Vulg. petiit... epistolas. Praxaplř. Dam. просн ... боуковь на листь написань. Praxaplř. mac.bulh. просн . . . Бочкви на листь написани. Miss. Bind. заръзаз з рэзэ 17888 P+ 282008 P+F82+P8. Vyd. Ugrovl. 1547 a bib. Ostrož. nochania. Podobně 2 Thess. 2, 2. a 3, 14. δι επιστολής, δια τής επιστολής. Vulg. per epistolam. Praxaplř. Dam. GOYKLBAMH. Vyd. Ugrovl. a Bib. Ostrož. посланіємъ. — Act. 17, 23. εύρον και βωμόν. Vulg. inveni et aram. Praxaplř. mac.-bulh. н ферьть тыло. Vyd. Ugrovl. ферьтохь и храмь. Praxaplř. Kam., praxaplř. Iriž. a bib. Ostrož. Фбрътохь и коумирь. Patrno, že staří vykladači slovu коумирь na místě tomto zoumyslně se vyhýbali: neboť rp. mac.-bulh. pokračuje на немже напнсано бъ ныл невидимаго (tak místo недовъдомаго) бога. Kterak jim možné bylo spojiti s tím slovo коумирь? — Na tom výčtu na ten čas končíme, majíce za to, že k hlavnímu účelu našemu postačí.

31. Pozornosti naší neušlo, že v hořejším výčtu mnohá z těch míst, kteráž se od rukopisův východní recensí, v jichž čele evangelistář Ostromirův, uchylují a rukopisům západní čili hlaholské recensí jsou vlastní, zřejmě souhlasí s vulgatou, tolikéž že v jiných makavé, tytýž dosti hrubé poklésky starých vykladatelův na jevo vystupují. Pojednáme dříve o bližnosti hlaholské recensí s vulgatou, potom o kleskách. Zdet hlavní a podstatná otázka jest, zdaliž tato souhlasnost hlaholského čtení s vulgatou povstala tím, že původce hlaholské recensí nahlížel do vulgaty, čili tím, že užíval řeckých rukopisův západní recensí (dle Griesbacha), s nimiž, jak vědomo, vulgata nejvíce souhlasí? Odpověď na tuto otázku není snadná: Dobrovský, jakž nahoře dotčeno, poslední příčinu přijímal za pravou, mněť se první pravější býti zdá, zvláště proto, poněvadž nacházím některé patrné půtahy, že původci hlaholské recensí latina dobře byla známa, snad i v zemi, kde žil, v jistých okresích (vzpomněme si na Macedovlachy, na města v Chorvatech a Dalmatech) běžná. Takovéť jsou užívání slova боукьви ve smyslu $\epsilon \pi i \sigma \tau o \lambda \eta$, podlé lat. literae, a **brunth ca** z latinsk. vaenire. Neníť mne sice tajno, že sledy latiny již i v nejstarších rukopisech východní čili cvrillské recensí, jmenovitě v evangelistáři Ostromirově, se vyskýtají, a však vždy jen ve vedlejším přístrojí, v nápisech a synaxáři, nikoli v textu samém. Sem náleží slovo аллелоуны dle latinského alleluia v evangelistáři Ostromirově (jakož i v praxapostoláři macedobulharském, zdeť však někdy i annovrna), kdežto v biblí Ostrožské již výhradně аллилочна dle řeckého αλληλουία; dále to, co Kopítar poznamenal, že v kalendáři Ostromirově památka sv. Silvestra papeže položena na den 31 ledna, spůsobem církve římské, a že tamže pokléska překladatele капетоулы ихъ jen z latinského Capituleorum (místo Capitulensium) vysvětlena býti může. (Glag. Cloz. p. LXI-LXII.) Tyto nápisy a přídavky synaxáře a menologia podléhaly ustavičným proměnám: každý písař knih bohoslužebných přispůsoboval a upravoval je dle potřeby své země a svého věku. Odtud pošlo, že ani dvou stejně znějících synaxářův a menologií ve starých rukopisech nalezti nelze, a že čím starší jsou rukopisové, tím větší rozdíly v kalendářích. Než buď jak buď: výsledek, že text nejstarších rukopisův západní čili hlaholské recensí na mnohých místech, kdež od nejstarších rukopisův východní čili cyrillské recensí odstupuje, k západní řecké recensí a tudíž spolu k Jeronymově vulgatě se chýlí, jest vždy týž, buď že původce hlaholštiny do vulgaty samé nahlížel, anebo řeckými, s ní zároveň jdoucími rukopisy se spravoval. Čelnější taková místa jsou: Marc. 7, 26. řeck. rurn Ellnvis, oulg. mulier gentilis, hlah. 23++ F32++F8PPP, cyr. mena EAAHHAGKA. Jo. 5, 4. řeck. xara raigóv, oulg. secundum tempus, hlah. **EVANCE.** cyr. ANTA. Jo. 9, 8. řeck. byzant. $\tau \upsilon \varphi \lambda \delta \varsigma$, řeck. záp. $\pi \varrho \sigma \sigma a i \tau \eta \varsigma$, oulg. mendicus, hlah. PLOREWOAR, cyr. CARDE. Jo. 19, 27. reck. byzant. ήμέρας, řeck. záp. ωρας, oulg. hora, hlah. 4+2+, cyr. μьнε. Majíce tuto nezápornou bližnost hlaholské recensí s Jeronymovou vulgatou ve mnohých místech před očima (větší počet jich probrání celého čtveraevangelia a praxapostola nepochybně na jevo vynese), nemůžeme potlačiti tanoucí nám na mysli domněnky, žeť právě ona zavdala příčinu pozdějšímu odvozování celé hlaholštiny, i samé abecedy, od sv. Jeronyma. Aspoň bych výkladu přirozenějšího (neboť příčinu nějakou to míti musí) nad tento nevěděl.

32. Zbýváť ještě, bychom ohledali něco blíže vady a nedostatky starého překladu, povstalé buď z nedopatření anebo i z neumění. Z těchto — XXXVIII —

některé rukopisům obou recensí, cyrillské i hlaholské, jsou společné, jiné jen jedné z nich vlastní. Vytkneme čelnější, opáčivše z krátka již nahoře uvedené. Matth. 10, 3. καὶ Λεββαῖος. Jméno toto v rukopisech západní a alexandrinské recensí a ve vulgatě schází, kdež se místo καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, et Lebbaeus cognomento Thaddaeus, jakž to v rukopisech byzantinské recensí nacházíme, čte pouze xal Θαδδαΐος, et Thaddaeus; než cyrillští rukopisové, pokudž jsem do nich nahlédnoti mohl, mají všickni келевен, tolikéž i stará vydání, žaltář Cetynský 1495 na listu 343 кислевен, biblí Ostrožská 1581 келевен, a teprvé opravená Moskevská 1751 správně н леввен. — Matth. 26, 18: πρός τον δείνα, vulg. ad quemdam, Ev. Ass. He GPPA, cyr. къ оньснин. Než řecké to slůvko mohlo v okolí, kdež původce hlaholské recensí žil, tehdáž býti běžné. — Luk. 3, 13. µŋdèv πλέον παρά τό διατεταγμένον ύμιν πράσσετε, vulg. nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis, ev. Ostrom. HHYLTOKE GONE HOBENBHAAFO BAME TRODHTE. Smysl jest, jak Bratří dobře přeložili: nic více nevybírejte, nihil amplius exigite: než slovanský překladatel dělí zde vinu s latinským. — Jo. 21, 19. σημαίνων, oulg. significans, ev. Ass. καστας, místo днаменана. Na jiném místě vatikanský rukopis má správně. Omyl (ač není-li to pouhá hra pisce nebo jiná náhoda) povstal z dvojsmyslu řeckého slova $\sigma\eta\mu\alpha'\nu\omega$, kteréž v novější řečtině znamená klepati, odkudž $\sigma \eta \mu \alpha \nu \tau \rho \sigma \nu$, klepadlo, jímž v řecké církvi do chrámu svolávají. - Act. 17, 9. 'Ageiog $\pi \alpha \gamma o \varsigma$, oulg. Areopagus, cyr. ve všech nejstarších rukopisech a vydáních, jež jsem srovnati mohl, арневъ ледъ, až do opravené biblí Mosk. 1751, kdež správně apconart. (Viz nahoře č. 29.) — Gal. 4, 17. exxleïoai, culg. excludere, praxapostolář Dam. a oyd. 1547 HOLKEW (HOLKEH), čtouce εκκλήσιαι, opáčně a proti smyslu: bib. Ostrožská již ютлоуунтн. — K těmto pokléskám možno připojiti některé jiné, z kalendáře při evangelistáři Ostromirově, a sice: l. 228, dne 4. Října: сватааго сващеномжуєннка петра капетоулка нув, to jest sancti hieromartyris Petri Capituleorum s. Capitulensium (řeck. Kane- τ ωλέων), jakoby dle latinského Capituli-eorum (Kopitar Glag. Cloz. LXI-LXII). - Tamže list 272, dne 11 Máje (srv. l. 295): памать сватоμου γενετλιю η μαθοζακά, v řeck. το γενέθλιον της πόλεως, t. obnovení města Byzantu od c. Konstantina Vel., z čehož někdo snad udělal $\tau o \tilde{v}$ άγίου Γενεθλίου και τών πολλών. - Tamže list 274, dne 21 Máje (srv. l. 295): памать сватымъ василию костантиноч и елении, kdež názovné τών $\beta \alpha \sigma i \lambda \dot{\epsilon} \omega \nu$, t. císařův, převráceno ve vlastní jméno Vasilia. — Tomu

— XXXIX —

se podobá, co Preis z breviáře hlaholského, rukopisu 1442 v Záhřebě, na jevo vynesl, kdež známé místo Mat. 27, 25. přeloženo: P+ P+28 8 P+ 2A3E3A' P+WB, snad že čteno super liberos místo culg. super filios nostros, řeck. $\vec{e}\pi i \tau \alpha \tau \vec{e} \pi \nu \alpha \eta \mu \vec{\omega} \nu$, Ostrom. Ha vagext, miss. hlah. 1483 P+ 43ABL. — Pozoru hodné jest též užívání slova ϖ +P+07, P+ ϖ +P+07, P+ ϖ +P+07L8 atd., v rukopisech hlaholských a v kalendáři evangelistáře Ostromirova, pošlého z řeck. $\tau \alpha \pi \alpha \vartheta \eta$, místo страстн. — Tolik na ten čas těch příkladův.

33. Přehledněmež ještě jednou v mysli celou řadu vytčených zde různých míst a čtení z nejstarších rukopisův jak cyrillských tak hlaholských, a uváživše jednokaždé z nich nepodjatě, zastavme se konečně u některých hlavních, z přehledu toho plynoucích výsledkův. Především viděli jsme na své oči, že staroslovanský překlad vzdělán neprostředně z řečtiny, nikoli z latiny. Shoda a souhlasnost slovanštiny s řečtinou jest pravidlo, neshoda a nesouhlasnost jen výjimka a uchýlka. Za druhé spatřujeme neméně zřejmě, že překlad v rukopisech cyrillských a hlaholských v celosti sice jeden a týž jest, a však že nicméně v jednotlivých čteních znamenitá panuje různost, sahající do nejstarší doby, o níž z pozůstalých památek souditi můžeme, tak že již nejstarší staroslovanské rukopisy nejen dle písma, ale i dle různosti čtení na *dvě* třídy čili recensí se rozcházejí, kteréžto dvě recensí podlé písma cyrillskou a hlaholskou, podlé podstaty věci pak východní čili byzantinsko-ruskou a západní čili italskou přístojně bychom nazvati mohli. K oné cyrillští, k této hlaholští a z nich přepsaní cyrillští rukopisové připadají. Za třetí přijímáme za věc jistou a vší pochybnosti zbavenou, že mnohá hlaholským rukopisům vlastní čtení původ svůj vzala jestli ne z latiny čili vulgaty, tedy aspoň z řeckých rukopisův jedné a též recensí s Jeronymovou vulgatou. Že počet jich v sestavení našem tak skrovný, věc jest přirozená, ješto jsme posavad jen kusy a výjimky z nejstarších rukopisův v té příčině ohledati mohli; proberou-li se kdy celé ty rukopisy, nepochybně mnohem větší počet jich se vyskytne. ---Poněvadž, jakž řečeno, překlad jeden a týž jest a recensí dvoje, vzniká otázka: která recensí jest starší a základ druhé? Odpověd na tuto otázku není sice snadná: my však podlé všeho, co jsme posavad vyšetřili, neváháme se vyznati, že cyrillský pokládáme za starší, hla– holský za pozdější. Pověděli jsme nahoře, že sestavení hlaholského písma a zřízení pravopisu, jakéž v nejstarších rukopisech bulharských nacházíme, máme za následování pravopisu cyrillských rukopisův. Totéž

tvrditi musíme o textu. Uchýlky a zvláštnosti jazyka, vyskytující se v hlaholštině (viz připomínky u slov нскрь, книга, боукьви, тръжьникъ, YOBBHE a j.), ukazují, jakž nám se vidí, zřejmě k zemím dřevního Illyrika, Macedonii, Albanii, Dalmatii, Chorvatům, v nichž, vedlé domácího a slovanského druhý starý živel - latina. Kde světlo historie schází, mějtež i domněnky své místo. Má domněnka o původu hlaholské recensí jest tato. Svatý Cyrill přeložil za živobytí svého z písem svatých pouze evangelistář a praxapostolář čili čtení svatých evangelií a epištol a k tomu ještě žaltář. Tento překlad zachoval se v prvotní přesnosti své v Ostromirově evangelistáři a rukopisech jemu buď rovných buď příbuzných. Method přeložil, tak zní zpráva, nedlouho před svou smrtí a vypuzením slovanských kněží z Moravy a Pannonie ostatní kanonické knihy: než žeby se ten překlad v oněch brzo nastalých pohromách a stěhovačkách byl rozšířil, ba jen zachoval, jest velmi pochybno. Jan Exarch bulharský o něm nic nevěděl. Podobnéť, že Kliment a společníci jeho, Naum, Angelár, Sáva aneb Gorazd, přinesli, mimo žaltář, pouze evangelistář a praxapostolář do Bulhar, a že zde někdo z učedlníkův jejich, neznámý náš bulharský hlaholita, o dovršení jednoho i druhého se zasadil, přehléd znova již dříve přeložená čtení (perikopy), sestaviv je pořádem čtyr evangelií a epištol, doplniv mezery mezi nimi a přeoděv cyrillici do hlaholice, k tomu cíli buď již hotově odněkud, t. z Chorvat, přejaté, buď tehdáž nově upravené. Žeby se to v Chorvatech bylo stalo, není sice nemožné, než ještě nedost průvodné. Tak povstala hlaholská recensí, došlá nás v evangelistáři Vatikanském a čtveroevangelii Grigorovičově a Zografském. Z takovýchto čtveroevangelií hlaholských pošla přepisováním některá cyrillská, podlé čtení jim příbuzná, jmenovitě Krylosské psané l. 1143, Šišatovecké, Kopítarovo, Pražské a j. Totéž platí o praxapostoláři: i tohoto někteři staří rukopisové, jako Strumický čili macedo-bulharský a Damianův čili Šišatovecký, prostředně nebo neprostředně, přejati z hlaholice. Konečně i žaltář tak přehlédnut, přidomácněn a do hlaholice oděn. Později starý překlad tento v rukopisech cyrillských, neodvisle od hlaholských, často přehlížen a jinačen: než při všem tom v některých rukopisech zůstala nejstarší hlaholská čtení místy nedotknutá až do XV-XVI století, na př. v papírovém čtveroevangelii Pražském (asi z XV století) въннть се, дверникь, чася, вь сыммищихь. вычиеть, выльсти вы уркво, инжати се atd. Naproti tomu v knihách hlaholských trvala hlaholská recensí neporušeně, až ji, po dvojím předběžném

povrchním přehlédnutí od Levakoviče 1631 - 1648 a Pastriče 1688 - 1706, naposledy Karaman, věci nedost povědomý a nevčasně pilný, v druhé čtvrti minulého století (1741-1745) i z těchto vypudil, nahradiv ji opáčně čteními novější ruské, často již nestaroslovanské recensí. — Co se nedostatkův a poklések v překladu dotýče, mezi nimiž ovšem některé (jako кислевен, клепля, арневь ледь, црыквн) velmi nemotorné jsou, komu by ty přičteny býti měly, kdoby to teď určitě a výslovně rozhodnouti se opovážil? Snad že jimi jedna i druhá strana, cyrillská i hlaholská, třebas nerovnými podíly, vinna? Než buď jak buď, my raději chceme prvoučitelům svým za to, což velikého dobře udělali, vřelé díky vzdávati, nežli kárati je přísně, kde v maličkostech lidské křehkosti ulehli. 'O $\mu\eta\delta\epsilon\nu$ ειδώς οὐδέν εξαμαρτάνει.

34. Vzavše všecka tato posavad vyčtená jak zevnitřní, z podání a historie, tak vnitřní, z povahy písmen, pravopisu, jazyka a slohu vážená svědectví, v bedlivé uvážení, bez předsudku a podjatosti, nemůžeme se opříti vnucující se nám domněnce, že hlaholština, jakouž v nejstarších bulharských rukopisech nalezáme, prvotního věku cyrillštiny sice dosti blízko dosahuje, ale nikterakž nepřesahuje, a že povstala z nevědomých příčin a počátkův, přičiněním některého tichého horlitele a opravitele, někde v hloubi Jihoslovanstva, v Macedonii a Illyrii, kdež brzo zakrsavši, potom v Chorvatech, snad starší a prvotní vlasti hlaholských písmen, dílem neodvisle od prvotních vzorův, vzdělávána byla. Písmo samo, jakž se nám v dotčených nejstarších památkách objevuje, vidí se podlé cyrillského býti spořádáno, třebas snad většina znakův jeho není naprosto vymyšlena, nýbrž z některé jiné starší a jednodušší slovanské, jmenovitě chorvatské abecedy přejata. Překlad sv. evangelia, epištol a žaltáře jest, jakž jsme viděli, v samé podstatě své tentýž, jenž se nám v nejstarších rukopisech cyrillských zachoval a jejž celá starobylost jednohlasně sv. Cyrillovi a Methodiovi připisuje, ačkoli nově přehlédnutý, doplněný a místy znamenitě zjinačený. Jak tyto do Cyrillova překladu uvedené proměny, tak i jazyk opravdově nebo domněle původních hlaholských překladův nesou na sobě ráz podkrajského nářečí, jehož vlast ještě nevyšetřena a jchož starobylý kroj jazykozpytce podivením naplňuje. Z historického stanoviště není nevyhnutedlně potřebí archaismův těchto připisovati nějakému staršímu předcyrillskému překladu nábožných knih, psaných pro soukromnou a domácí, nikoli církevní potřebu, písmem buď řeckým, buď latinským,

6

buď hlaholským, a později od Cyrilla a Methodia pouze přisvojenému: nýbrž k vysvětlení úkazu toho postačuje podmínka, že v té krajině, v níž první vzdělavatelé hlaholštiny žili, archaismy ty byly obecné a běžné, a proto při přehlédnutí cyrillských knih a přejetí jich do hlaholských, jakož i při spisování nových, do těchto se dostaly. Kdyby možné bylo pravou vlast a domov těchto archaismův a vlastnomluvův s dokonalou jistotou vykázati, padlaby najednou světlá záře na temné začátky hlaholského písemnictví, a padloby i nám --- bělmo s oka! Zdáť se, že prvotní dílny hlaholštiny, na velmi malý okres země obmezené, v Bulharsku, jmenovitě v Macedonii a Albanii, ač není-li domysl náš, že zde byly, marný, velmi časně, snad brzo po prvním úpadku cářství bulharského (1018), pracovati přestaly, anoť zatím jinde, v Dalmatech a Chorvatech, v díle horlivěji a bez přetržení pokračováno. Po obnovení cářství bulharského za Asěna 1186 nacházíme cyrillštinu již ve výhradném panování na dvoře (listiny Asěna, nápisy mincí cyrillské) a v církvi: z hlaholice přejímáno do cyrillice (žaltář Bononský v Ochridě 1186–1195, palimpsest Bojanský atd.), nikoli naopak. Potřebování hlaholice ve správě zemské a v úřadech tu ni sledu ni památky: neboť podpis Georgia Jerisského jest podpis duchovní, nikoli světské osoby.

35. Pravili jsme nahoře (č. 12), že dvě velmi staré památky cyrillské, řeči Řehoře Nazianského a žaltář s výkladem sv. Athanasia, nacházející se v Rusku, přepisovány z hlaholice buď v Rusku, což podobněji, neb aspoň od rodilého Rusa, třebas v cizině. Kterak to vysvětliti? Mohlo by se říci, že cestou, jíž vůbec slovanské knihy do Ruska se dostaly, i hlaholské dostati se mohly. Již jinde (v čas. Musejním 1848 sv. 1) jsme uvedli, že po křestu Vladimíra 988 Rusko bez slovanských knih obejíti se nemohlo, a že až do Jaroslava církevní pěvci v Rusku byli Bulhaři. Než to všecko neurčito: řeknu určitěji, rozřešení záhady leží, mého dle zdání, v dějích velikého knížete Jaroslava (1019-1054), zakladatele kláštera Ruského na hoře Athonské, oblíž dílny hlaholštiny. O Jaroslavově pečlivém shromážďování slovanských knih chvalné jsou ve starých letopisech zmínky. Mnich Zinovij viděl ještě v XVI století nomokanon za Jaroslava a biskupa Joakima, tedy mezi 1019–1030, psaný. Mám za to, že povzbuzením tohoto knížete stal se klášter Ruský na hoře Athonské hlavní dílnou a dostavovnou rukopisův slovanských pro Rusko, a zvláště pro Novohrad, kdež knih milovný Jaroslav od 990 do 1019 panoval, a že

přepisováno nejen z rukopisův cyrillských, ale i z hlaholských, od mnichův a duchovních, kteříž se obojímu písmu v klášteřích Athonských vyučili. Podobné jest, že tehdáž přinešen do Novohradu i rukopis hlaholský, z něhož řeči Řehoře Nazianského přepsány. Tím teprvé přípis popa Upíra Lichého 1047, že svůj cyrillský přepis z kyrillovice zhotovil, pravého světla a smyslu nabývá. Časové i všecky ostatní okolnosti se shodují. — Tím končíme rozjímání své o hlaholštině prvodobní čili bulharské. Nezapíráme, že zde ještě mnoho záhadného, temného a nejistého: než kde historie mlčí, i domyslům, až do lepšího vyšetření, průchod dáti se musí.

36. Pozůstává již, bychom o druhé době hlaholštiny, totiž chorvatské, co nejstručněji jednali. Temné totiž a bez otevření nových pramenův vysvětlení neschopné jsou začátky hlaholice 🕈 Chorvatech. Pročež řídíce se v tom pouze památkami před očima jsoucími, pouštíme Bulharům strany času prvost místa a klademe Chorvaty za nimi. V samých bězích chorvatské hlaholice odměšujeme dvoje občasí (periodus): první veskrz a veskrz temné, do konce XII století, druhé světlejší, od začátku XIII století do nynějška. V prvním občasí stavuje se všecko na pouhých svědectvích o užívání domácího písma v Chorvatech od pradávní doby čili prčitěji až od sv. Jeronyma, a spolu o známosti písma cizího, latinského i cyrillského. Písemných památek jistého vročení první doby nestává: některé vetché zlomky teď ponejprvé na jevo se vynášejí, nepočítajíc rukopisu Clozova, kterýž ovšem v Chorvatech nalezen, a však písmem, pravopisem a jazykem rázu bulharského jest. Již okolo l. 640 za panovníka Porgy a papeže Jana IV podepsali knížata a velitelé křestěných Chorvat smlouvu se svalou stolicí vlastnoručně (chirographis propriis datis sancto Petro juraverunt, C. Porph. de A. I. L. I. 31): jakým písmem, latinským-li čili domácím, slovanským, těžko uhodnouti. Za vrchního knížete Trpimíra vycházely veřejné listiny latině (837 sld.). Později ujala se v Chorvatech liturgie slovanská, od papeže Jana VIII v Moravě a Pannonii dovolená (880), postavíc se po boku latině, již dříve, po prvním křestu, uvedené a od misionáře Martina z Francie (837 sld.) podporované, ačkoli nám souvěcí pramenové nic jistého ani o času, kdy, ani o místě, kde, ani o osobě, kým se to nejprvé stalo, nepodávají. Z dopisu papeže Jana VIII k duchovenstvu Solinskému l. 879 v příčině sporův, mezi Římem a Cařihradem strany podřízení Bulharska a Illyrska nenadále vypuklých, aby "nil dubitantes de parte Graecorum vel

6*

Sclavorum" do lůna římské církve se navrátili, domýšleti se lze, že tehdáž slovanská bohoslužba již i Chorvatům ve známost vcházeti začala. Mezi 920-925 byla již zde v plném květu, jakž patrno z urupných, tu dobu mezi biskupy latinskými a slovanskými vypuklých rozepří. Někteří prelati latinští nepřali liturgii slovanské volného průchodu. Papež Jan X usiloval knížete chorvatského Tomislava nakloniti ke mši latinské, píše k němu (ok. 920) v tato slova: Quis etenim specialis filius sanctae Romanae ecclesiae, sicut vos estis, in barbara seu slavonica lingua deo sacrificium offerre delectatur? Nedlouho potom zapověděl sněm Splětský (925) liturgii slovanskou, totéž opětováno na druhém sněmě tamže (1059), ovšem nadarmo. Na tomto posledním sněmě zmínka jest o Methodiovi a jeho písmenech gotických, t. (zdá se) cyrillskych, jak je snad pro jich podobnost s gotickými (t. jedny i druhé jsou výstřelek řeckých) opovržlivě (Gothové byli Ariané) jmenováno, a však od Latinníkův, proti slovanštině vůbec zahořelých a rozdílu mezi hlaholicí a cyrillicí sotva povědomých, u nichž i podnes slovanská kniha slove prostě schiavet. Stěžujícím si Chorvatům odpověděl papež: Scitote filii, quia haec, quae petere Gothi student, saepenumero audisse me recolo, sed propter Arianos, inventores literaturae (t. písmen, jak u Tacita) hujusmodi, dare eis licentiam in sua lingua tractare divina, sicut praedecessores mei, sic et ego nullatenus audeo. Na začátku XIII století (l. 1222) dokládá se Mikuláš klerik Rabský, v přípisu ke svému přejmu žaltáře, původního rukopisu psaného za posledního arcibiskupa Solinského Theodora (640), což Assemani na Theodora Splětského (880-890) slyší. Svědectví tohoto příliš natahovati nesluší: mýlka a nedorozumění ve jménu buď arcipastýře buď města snadná, a žaltář Mikulášův nyní zmařen. Ku průkazu, že 1222 hlaholici za prastarou v Chorvatech pokládáno, onot vždy platno a postačitelno. Totéž vysvítá ještě jasněji z bully papeže Innocentia IV k biskupu Seňskému 1248, dle níž biskup ujišťoval papeže, že ve Slovanech jest zvláštní písmo, jež duchovenstvo té země od sv. Jeronyma míti se praví (quod in Slavonia est litera specialis, quam illius terrae clerici se habere a b. Hieronymo asserunt). Pravdat, odvozování hlaholice od sv. Jeronyma před zdravou kritikou neostojí; jméno to postavila jí v čelo, jakž již výše řečeno, buď pouhá úcta k svatému muži, buď žádost slávy, anebo bližnost recensí hlaholských knih s textem Jeronymovým: než nadpamětná dřevnost hlaholice v Chorvatech tím jest dostatečně dokázána, sic jinak, byla-li tehdáž nová, který

biskup by se byl opovážil předstoupiti před stolici apoštolskou s tak očitou a makavou lží? Tvrzení duchovenstva Seňského potvrzuje se souhlasem jiných svědectví a věcí samou. V mezní listině hlaholské od r. 1325, nedávno ze sbírky L. Gaje od A. Starčeviće (v Arkivu jugosl. 1852 kn. II.) na jevo vynešené, zmínka jest o listinách, jež chorvatské obce v Istrii v příčině ohlédání a ustanovení hranic přinášely a předkládaly, padajících do let 1025, 1027, 1058, 1087, 1125, 1130, 1140, 1150, 1170, 1187, 1195, 1220 a 1271. Ačkoli pak jediné o napřed před jinými jmenované listině l. 1195 tak se tam mluví, jakoby trojnásob byla vyhotovena, jelikož se množného počtu "listi" o ní užívá, a jelikož hned tehdáž trojnásob měla býti přejímána, latinsky, německy a chorvatsky t. hlaholsky, však nicméně o ostatních téhož se domýšleti lze. Zvyk, dle něhož l. 1325 všecky mezní listiny trojnásob a ode tří notářův psány, latinsky a chorvatsky pro obce, německy pro pány, zajisté nepovstal teprvé tehdáž, nýbrž byl prastarý ("kako su i dosade po deželi pisali"). Co se týče hojnosti památek, vydávajících hlasité a věcnaté svědectví o pradávní srostlosti hlaholice se zemí a národem v ní, obvod biskupství Seňského a Modrušského, též okolí příležících, od Raše až do Krky, pojmouc v to i ostrovy, skutečně se vyznamenává památkami hlaholskými všelikého druhu hustěji nade všecky ostatní. Uvážíme-li všecko to nepodjatě, a chceme-li býti spravedlivi, připustiti musíme, že užívání písma hlaholského v Chorvatech, ku potřebám církevním i světským, jest prastaré, totiž aspoň X století dosahující. Přidáme-li k tomu to, co jsme nahoře (v rozd. 20) o starobylosti tvaru chorvatské hlaholice naproti bulharské propověděli, nebudeme se příčiti tanoucí na mysli domněnce, žeby hranaté písmo chorvatské naposledy snadno mohlo býti starší, nežli okrouhlé bulharské, a toto z onoho vystrouháno a vykrouženo. Písmo pravím, nikoli slovesnost, neboť to věci rozdílné jsou. Dí-li kdo, že císař Michal a Cyrill okolo l. 860 v Cařihradě o žádné slovanské a tak ani chorvatské abecedě nic nevěděli (viz rozd. 18), tomu buď za odpověd, že tehdáž ve chorvatském Přímoří a na ostrovech příležících v jisté třídě národu leccos mohlo průchod míti a známo býti, o čemž v Cařihradě nic nevěděli, že v životě Cyrilla ani o slovanských mětkách a řezkách zmínky není, o nichž téměř souvěký Chrabr svědčí, a že Cyrill mínil písmena ke spisování knih uspůsobená a již užívaná, což o starochorvatských hlaholkách ani my bez výminky netvrdíme. Mohly zajisté sloužiti, jako runy a mětky, jen ke zvláštním a obmezeným

- XLV -----

potřebám. (O rozdílu chorvat. a bulhar. písmen co do tvaru a počtu viz Zákl. písemn. č. 15.) Přejetí knih bohoslužebných z cyrillice do hlaholice a přehlédnutí a zjinačení textu jejich, na ten čas, do vynešení nových svědectví a památek, do Bulhar v širším smyslu položiti musíme, jakž nahoře se stalo. Zvěčnělý Petr Preis, kterýž ostatně o nově nalezených rukopisech na hoře Athonské a v Bulharsku ještě nic nevěděl, nerozpakoval se sice první upravení hlaholice a přejímání z cyrillice položiti do Chorvat. On měl za to, že Chorvati z počátku přísně šetřili pravopisu cyrillských rukopisův, vyrovnávajíce písmě písmenem, potom pak, vidouce věci té matnost a zbytečnost, od toho upustili, a písmena i pravopis k svému domácímu nářečí přiměřili. Než historické památky, nyní známé, jinam vedou. Podobnéť, že živel hlaholštiny, násada abecedy, z Chorvat do Bulhar, kmen a výstřelky, knihy bohoslužebné, na obrat do Chorvat přinešeny a tu k obřadům římské církve přiměřeny. Tak se dostala hlaholština, původně, jakž jsme nahoře podotkli, při samém začátku rozdělení církve na východní a západní, údům jedné i druhé strany určena (viz zprávu o evangelistáři Vatikanském a j.), nyní výhradně údům římské církve za podíl. Kdo vlastně byl prení ten hlaholita v Chorcatech, jenž tomu všemu cestu prorazil, kdy a kde žil - to vše jest hluboké tajemství. Neleží-li spojiště obou hlaholic v pořečí Drinu, v okolí Skadru a Duklanu (staré Dioclee)? Tam mezi 1051-1084 nacházíme ve Skadru Michala krále slovanského v živém spojení se západem. Sem se vztahuje, co papež Alexander II Petrovi arcibiskupovi Barskému, druhdy Duklanskému, psal 1067: Monasteria quoque tam Latinorum quam Graecorum sive Slavorum cures, ut scias et haec omnia unam ecclesiam esse, t. dle výkladu Farlati'a, unam provinciam ecclesiasticam ex ecclesiis et monasteriis Graecis sive Slavicis Latinisque conflatam. (Illyr. sacr. VII. 17-18, kdež r. 1062 mylný.) Asi sto let později (ok. 1161) sepsal nejmenovaný kněz Duklanský dějepis zdejších Slovanův, z něhož krátký výtah, jak se podobá hlaholicí (kniga harvatska, ex litera sclavonica) psaný, nalezen na schylku XV neb začátku XVI století v "krajně Markovičův," což oblíž Svače a Baru. S tím by souhlasilo, že v nejstarších rukopisech srbských, zvláště v evangelii a apostolu, patrní důkazové přejetí jich z hlaholice. Než vše to temno a nejisto: naproti tomu v domácím občanském běhu užíváno výhradně cyrillice v Srbsku, Bosně a Dubrovníku v XII století, jakž památky nás došlé dosvědčují. Z tohoto prvního občasí nižádnou písemnou památku na ten čas výslovně vytknouti se neosmělujeme, ačkoli nepochybujeme, že z nedatovaných rukopisův, a zvláště ze zlomkův, snadno jeden nebo druhý až do ní zasahovati může, jmenovitě ony, v nichž ještě Jer ve staré podobě se vyskýtá. Než poněvadž paleografie hlaholská v této částce ještě velmi nepevná jest, lepší toho vyšetření a určení budoucnosti zůstaviti se musí.

37. Světlejší doba hlaholštiny v Chorvatech a Dalmatech počíná se s úsvitem XIII století, když bohoslužba slovanská s písmem hlaholským a dle obřadu římské církve, na zemi samé od prastarodávna zakořeněná, naposledy léta 1248 od papeže Innocentia IV slavného schválení a potvrzení dosáhla. Bulla jeho k biskupovi Seňskému zní slovo od slova: Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Slavonia est *litera specialis*, quam illius terrae clerici se habere a b. Hieronymo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis. Unde ut illis efficiaris conformis, et terrae consuetudinem, in qua existis episcopus, imiteris, celebrandi divina secundum dictam literam a nobis suppliciter licentiam postulasti. Nos igitur attendentes, quod sermo rei et non res est sermoni subjecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa, dummodo sententia ex ipsius varietate literae non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatam. Datum Lugduni IV Kal. Aprilis anno V. Od té doby kvetla hlaholština v dotčených zemích společně s latinou, ne sice bez přechodného se o ní pokoušení, a však v celosti bez úrazu a přítrže. Vypravování příběhův jejich v tomto občasí, ohled pole jejího, vyčítání míst, kdež buď zdařileji kvetla, buď klopotněji hynula, ukazování příčin buď vzrostu buď úpadku jejího atd. jakožto věc přeobšírná, není předmětem nynějšího našeho podjetí. Náš úkol stavuje se na tom, bychom hlavních udalostí, předních jmen a památek této doby jen jako letmo se dotekli, a zvědavého čtenáře k dalším pramenům a pomůckám v té příčině odkázali. --- Přehledněmež nejdřív pole. V tomto občasí rozprostranila hlaholice své meze v zemích původně chorvatských co nejdále. Téměř celá Istrie, chorvatské Přímoří a vojenské pomezí, drahná částka provincialních Chorvat a dnešní Dalmatie až do Cetiny a místy i dále až do Neretvy, se všemi příležícími ostrovy Siného moře pokryty byly farami hlaholskými, hluboko do vnitrozemí, tytýž a roztroušeně i za hranice Chorvat, až ku Požehu a Djakovu ve Slavonii, zasahujícími. A však hlaholština nevládla zde nikdy sama: vedlé ní a místy nad ní panovala vždy latina. Převaha hlaholštiny byla ve mnohem

těsnějších mezích, totiž v Istrii, počnouc od řeky Raše, v chorvatském Přímoří i vojenském pomezí a v nynějších Dalmatech až do řeky Krky, pojma v to i ostrovy příležící: Krk, Čres, Ložin, Osor, Rab, Pag, Pasman, Lungu atd. čili v obvodu patriarchatu Voglejského, biskupství Seňského, Modrušského a někdejšího Ninského. Tyto země a končiny zachovaly až do dnes největší počet památek hlaholštiny všelikého druhu, duchovního i světského obsahu: v nich až po dnes, aspoň z částky a zde i tam, hlaholština v chrámích a při bohoslužbě ještě trvá, svému brzkému úplnému vyhynutí klopotně vstříc pospíchajíc. Počet hlaholských far ani za starých ani za novějších časův nikde zevrub udaný nenacházíme. Jordan biskup Trogirský svědčí, že v obvodu jeho biskupství vedlé mše latinské i slovanská průchod měla (mezi 1623-1646) a při latinské nedělní a sváteční čtení z evangelia a apostola též illyrsky lidu se hlásala. Za arcibiskupa Splětského Štěpána Kosma l. 1688 počítalo se v arcidiecesi jeho venkovských čili krajinských far vesměs šest a třidcet, z těch bylo osm a dvadcet hlaholských a jen osm latinských. Nejurčitější vyznačení pole, na němž hlaholština kvetla, jest od Matouše Karamana ok. 1750. Slova jeho jsou: Mše a ostatní bohoslužba koná se hlaholsky ve čtyřech diecesích Istrianských, v Koperské, Novohradské (Città nuova) a Porečské, tytoť skládají s ostatními v Dalmatii jednu provincii, v níž bohoslužba slovansky se vykonává. V poslední sčetl Jan Pastrić devatenáct far, a sněm 1733 nařídil šest illyrských examinatorův. V diecesi Pulské pobřežní Bezjáci v zátoce chorvatské (sinus Flanaticus), jmenovitě Beršec, Moščenice, Lovran, Kastav, Veprinec, zachovávají tentýž obřad. Biskupové Seňští a Modruští jsou nejsilnější podpory illyrského duchovenstva. V katedrálním chrámě Seňském koná se bohoslužba v dotčeném jazyku. Tentýž obřad má průchod v diecesi Ninské, Šibenické, Trogirské, Splětské, Makarské, Osorské, Krcké a Rabské. V diecesi Splětské počítá Pastrić deset kapitolních a kolegiátských kostelův, mimo třidceti far venkovských. V diecesi Ninské jsou všecky fary illyrské, vyjma, kdež kněží jsou řeholníci. V diecesi Šibenické jsou dva kláštery sv. Františka třetího řádu (Tertiarii). V diecesi Zaderské a ve třech podřízených, Rabské, Osorské a Krcké, všecky kostely jsou Tamt osm klášterův illyrské, vyjma dva kolegiátské v Pagu a Čresu. sv. Františka třetího řádu. (Assemani Kal. IV. 410-411.) Dnešní pole čili raději políčko hlaholštiny jest toto. V Zaderském arcibiskupství počítá se vesměs 84 far a expositur: z těch na 46 od 70 kněží

•

koná se bohoslužba hlaholsky. V Šibenickém biskupství jeden kněz čte mši slovansky. Ve Splětském biskupství nachází se na 73 farách a kaplanstvích do 98 slovanských kněží. V Kotorském biskupství jest jeden hlaholský kněz, ze Splětské diecese. V Krckém biskupství na ostrově Krku po krajině v každé faře konají kněží službu boží ve dni zasvěcené slovansky, mnozí i ve dni všední: v městě Krku jen latinsky. Na ostrově Rabu téhož biskupství jen latinsky, ačkoli s příměsí slovanských modliteb a zpěvův. Na Lošiních, vyjma dvě města, všudy slovansky. Jsouť ještě i v Istrii zde onde fary hlaholské. Bratří třetího řádu sv. Františka provincie illyrské, jichž se v předešlém století do 200 počítalo, mají sice na Krku, Čresu, v Zadru i Prvići ještě sedm klášterův, než řeholníkův v nich teď nevíce než čtrnáct. Nařízení od provinciálův vycházejí k nim hlaholicí. — Vytkneme teď hlavní udalosti. V této době, jakž již výš dotčeno, kvetla hlaholština několiko století nejen v kostelích, ale i ve světské správě, v úřadech. Jeden výstřelek z ní ujal se daleko za hranicemi Chorvat. Totiž císař Karel IV založil s povolením papeže Klimenta VI léta 1347 v Novém Městě Pražském klášter pro slovanské benediktiny z Chorvat, v němž bez mála sto let hlaholština pěstována, totiž až do konce husitské války 1436 (ustoupivši potom mši utrakvistské), čehož svíží památku, mimo jiné, zvláště proslulé Remešské evangelistarium dodnes chová. Léta 1483 tištěn poprvé misál hlaholský, bez pochyby v Benátkách, snad tiskem Torresanským. V prostředku XVI století, když v Tubinku původem barona Ungnada o rozšíření reformací mezi Jihoslovany pracováno, přeložili a vytiskli dva Chorvati, Anton Dalmatin a Štěpán Istrianin několiko hlaholských knih k tomu cíli (1561-1564). Něco později, l. 1596, snažil se František Barbarus patriarch Voglejský na zemském sněmu zameziti bohoslužbu v jazyku illyrském a uvesti v latinském: a však namáhání jeho ani u Chorvatův a Dalmatincův, ani u papeže podpory nenalezlo. Na odpor arcibiskup Splětský Sfortia Ponzonius vydal l. 1620 zvláštní zřízení pro duchovenstvo hlaholské svého obvodu, kteréž potom nástupce jeho, arcibiskup a primas Štěpán Cosmus na sněmě Splětském 1688 znamenitě potvrdil a rozmnožil, péči o zdokonalení se v církevním jazyku illyrském duchovenstvu hlaholskému důrazně na srdce vzkládaje ("clerici noverint Azbukividarium"). Téměř stejným časem s Ponzoniem přimlouval se císař Ferdinand II u papeže snažně za hlaholity, předkládaje velikou potřebu lepšího vyučování duchovenstva, a sám k tomu cíli staré, z Benátek koupené písmo římské propagandě daroval

7

(ok. 1620). Tehdáž se počal vplyv propagandy, jakož již dříve souvislé s ní vyučovací koleje, na hlaholštinu. Petr Marian biskup Seňský a Modrušský, obžalován jsa v Římě ok. 1654, jakoby jazyku illyrskému při službách božích volný průchod stavovati chtěl, v omluvném svém psaní ke svaté kongregací v Římě osvědčuje se, že nic jiného nezamýšlel, nežli připuzovati domácí duchovenstvo ke studování obojího jazyka, jak illyrského tak latinského. Ve psaní tom líčí se hrubá nevědomost tehdejšího hlaholského duchovenstva nad míru živými barvami. Poněvadž do bohoslužebných knih, původně starým církevním jazykem psaných, pomalu mnoho z obecné mluvy vtroušeno, nařídil papež Urban VIII přehlédnutí misálu a breviáře, kterenž práci Rafael Levaković dosti šetrně vykonal (1631-1648). Totéž učinil po druhé Jan Pastrić z uložení arcibiskupa a biskupův dalmatských s touž mírností a opatrností, mnoho nenapraviv, ničeho však nezkaziv (1688-1706). Po třetí uvázal se v tu práci, na vybídnutí Vincentia Zmajeviće, arcibiskupa Zaderského, Matouš Karaman (mala avi rei glagoliticae natus, dí Kopítar), tak nespůsobně a nezdařile, natrousiv do knih místo slovanských mnoho ruských slov a forem (1741-1745), že z toho tuhý spor povstal a duchovenstvo se ve strany rozešlo, v kterémžto sporu ač papež Benedikt XIV naposledy Karamanovi za pravdu dal, zapověděv užívání obecného jazyka při bohoslužbě, však nicméně hlaholština tím samým nemalou ránu utrpěla. Tu dobu dva horliví preláti podporovali hlaholštinu činně: chvalně jmenovaný arcibiskup Vincent Zmajević (1713-1745) založil seminář pro hlaholské duchovenstvo v Zadru, biskup Trogirský, potom arcibiskup Splětský Anton Kadčić (1735-1745) v Omiši. Poslední ústav zašel dávno: první proměněn od císaře Františka I v latinský l. 1829, za arcibiskupa Josefa Františka Nováka, rodilého Čecha. Zůstala pouze profesura hlaholštiny, jíž od r. 1823 Benedikt Mikalević, rodem z ostrova a města Krku, opatruje, stařec v osmdesátipěti letech, ještě činný. Než bez učebných knih cvičení to v hlaholštině, jakž každý uzná, velikého prospěchu míti a proto ani písemnictví hlaholské povznesti se nemůže. Matouš Sović, Črešanín, vychovanec propagandy (umř. 1774), Karamanův v opravě knih pomocník, přeložil slovanskou grammatiku Smotriského na latinsko a upravil pro hlaholity: dílo to však nebylo tištěno (rp. v Lublaně). Známost hlaholice klesala a klesá co den více. Biskup bosenský čili Djakovský a Sremský Emerik Karel Raffay (1816-1830) usiloval zameziti hlaholici do konce: starší duchovenstvo jí hájilo podlé možnosti.

– L -----

A však nicméně Jan Baptista Ješíć (umř. 1833) biskup Seňský a Modrušský čili Krbavský viděl se pohnuta, pro nedostatek hlaholského písma a nezběhlost mladšího duchovenstva v hlaholštině, misál slovanský (epistolarum et evangeliorum cum orationibus sanctorum feriarumque nec non ceterarum precum volumen illyricum Schiavet nuncupatum) již latinkou tisknouti dáti (v Řece 1819 a později). Z oboru světského písemnictví došly nás některé památky, z nichž patrno, že v XIII-XVI století hlaholština ve světské správě, v úřadech a soudech, anobrž i v soukromném jednání, dosti byla rozšířena. V čele jich vyniká zákon Vinodolský l. 1280 a některé menší památky právnické. Listiny hlaholské, jichž v Záhřebě v archivu zemském, v museu a u L. Gaje hojnější než jinde počet, psány byly v XIV-XVII století v Seni, Novém Vinodolském, na Chrelínu, na Peći (v Záhřebském Záhoří), na Ozli, v Briní, Modruši, Otočci, na Vukšićích, pod Chlumem (v Lice), Jest i jiných úředních písemností a soukromných v Samoboru atd. dopisův v jihoslovanských archivech skrovná zásoba. Z mezní listiny 1325 patrno, že tehdáž, při ohlédání a obnovování mezí obcí Istrianských každá listina psaná ode tří notářův trojnásob, latině a chorvatsky (t. hlaholsky) pro obce, německy pro pány zemské. — Tiskárny hlaholské pracovaly v Benátkách 1483–1812, Seni 1507–1508, Řece 1531, Tubinku 1561—1564 a v Římě 1621—1791. Potom přestalv a stojf dodnes.

38. Nebudeť neprospěšno vyčísti aspoň záhrnkem hlavní plody chorvatské hlaholštiny druhého občasí. – Z učebných knih známe pouze Bukvář čili Azbukovnák, nyní u Chorvatův Bukovnják, častěji tištěný: v Benátkách u Bindoni'a a Pasyni'a 1528. 4º. V Řece ok. 1531. Od Antona Dalmatina a Štěpána Istrianina v Tubinku 1561. 8º. Od Rafaele Levakoviče v Římě 1729. 8°. Od Karamana hlaholsky a cyrillsky v Římě 1753. 4°. podruhé v Benátkách 1763. 8°. Bukvář slovanský menší v Benátkách b. r. (mezi 1769–1780.) 8º. Bukvář v Římě u A. Fulgoni'a 1788. Bukvář trojpísemný (t. cyrillský, jak církevní tak občanský, a hlaholský) od Pavla Solariče v Benátkách 1812. 8º. -Z biblických knih: 1) Žaltář. Rukop. Mikuláše Rabského, psaný 1222, léta 1634 u Levakoviće, teď buď zmařený, buď někde zapadlý. Pergamenový od Ivana Žakana v Seni 1359 psaný, nyní v knížecí Lobkovické bibliotece v Praze. Na pergameně i papíře l. 1463 v dvorské bibliotece ve Vídni. Tištěn v breviáři 1561 a sled. 2) Evangelistář. Rukop. Remešský, na pergameně v klášteře slovanském v Praze 1395

7*

psaný, nyní v Remeši neb Paříži, vydán (ve snímkových výtiscích) od Silvestra v Paříži 1843 ve fol., od V. Hanky v Praze 1846. 8°. 3) Norý Zákon. Od A. Dalmatina a Štěpána Istrianina v Tubinku 1562. 4°. Celá biblí hlaholsky, pokudž vědomo, nikde se nenachází, ačkoli ji Karaman v popisu majetku knížete Jana Frangepani'a nalezati se domníval, a neznámý odjinud chorvatský kněz takéť rukopis, jak tvrdil, dle vulgaty 1547-1554 zhotovený, do Tubinku byl přinesl, o němž později nic se neví. Biblí, jejíž druhý díl (t. Paralipomenon -Žaltář) v Praze ve veřejné bibliotece se nachází, psána v klášteře slovanském l. 1416 písmem sice hlaholským, ale jazykem českým ----Z bohoslužebných knih: 1) Misál (vulgo Schiavet). Rukop. na pergameně psán od šlechtice Nováka l. 1368 v dvorské bibliotece ve Vídni. Jiný XIV-XV století na pergameně u J. Kukuljeviće Sakcinského v Záhřebě. Jiný l. 1402 a zase jiný l. 1441 v Římě v bibliotece propagandy. Rukopisných misálův z XV století nachází se více, npř. jeden perg. z XIV nebo začátku XV století u faráře Pasmanského (v překladu z vulgaty často velmi směšné klesky), dva na pergameně po baronovi Zoisovi v bibliotece Lublanské, dva roku 1462 a 1487 ve Vrbniku na ostrově Krku, jeden na pergameně r. 1485 u J. Kukuljeviće Sakcinského, jeden bez roku ve fol. ve Vídni atd. Tištěn bez místa, nejpodobněji v Benátkách, 1483. Fol. Od františkána Pavla z Modruše v Benátkách u Bindoni'a a Pasyni'a 1528. 4°. Nákladem Modrušského biskupa Šimona Košičiće v Řece 1531. 4º. Od Rafaele Levakoviće v Římě 1631. 4º. 2 d. Podruhé (od Ivana Pastriće) 1706. 4º. Od Matouše Karamana v Římě 1741. 4º. Mše za umrlé odděleně v Římě 1707 a podruhé od Juraniće 1767. 4º. "Officia propria pro aliqu. locis," v Římě 1791. 4º. 2) Breviář (ill. Brvial). Rukop. z XIV století v bibliotece Pařížské, snímek u Silvestra: Paléogr. univ. Par. 1839-1841. Fol. Jiný pergamenový z druhé polovice XIV století v dvorské bibliotece ve Vídni, v němž krátký život ss. Cyrilla a Methodia. Dva staří rukopisové dle Assemani'a na ostrově Grose v kostele Zaglavském. Jiný před 1387 a zase jiný po 1389 psaný v bibliotece propagandy v Římě. Jiný v kolegiátském chrámě sv. Michala v Zadře. Jiní rukopisové z XV století jsou porůznu, np. čtyři ve Vrbníku na ostrově Krku, roku 1444 na pergameně v arcibiskupské bibliotece v Záhřebě, roku 1470 na pergameně u J. Kukuljeviće Sakcinského, roku 1473 na pergameně v Novém v Přímoří, dva rukopisové po baronovi Zoisovi v bibliotece Lublanské atd. - Tištěn nákladem Mikuláše Broziće faráře Omišelského v Benátkách u Turresani'a 1561. 8º. V Římě 1621. 4º. Podruhé tamže 1629. 8º. Od Rafaele Levakoviće v Římě 1648. 8°. Podruhé, pod správou Ivana Pastriće v Římě 1688. 4º. Opět přičiněním biskupa Koperského Camuzzi'a v Římě ok. 1774. Naposledy nákladem Jana Petra Gociniće (Galzigny) biskupa Rabského v Římě 1791. 8°. Obřadné knihy. Rukop. Řeholy benediktinského kláštera Rogova na pergameně mezi 1369–1400, u A. Mažuraniće v Záhřebě. Naručnik plebanušev (Guidonis manip. curator.), od Silvestra Bedričiće v Seni 1507. Ispravnik za jerei ispovidnici (director. sacerd.), překlad Šimuna Budinea, vydán od R. Levakoviće v Římě 1635. 8°. Virtemberský řád církevní od A. Dalmatina a Štěpána Istrianina v Tubinku 1564. 8°. Bohosloví. Od katolíkův. Dva rukop. z XIV-XV století, pastorálka s morálkou, ve Vrbniku na ostrově Krku. Kniha sv. Bernharda, řečená nauka (doctrina S. Bernardi), rukop. XV století, tamže. Jiný rukop. pergamenový, nábožného obsahu, ostatně neznámý, u A. Čertkova v Moskvě. Kniha Quadriga nazvaná, od Mikuláše de Auximo, rukop. l. 1493 ve dvorské bibliotece ve Vídni. Nauk karstianski, dle Bellarmina od R. Levakoviće v Římě 1622. 16°. Opět tamže 1628. 12º. Zrcadlo pravdy (Zrcalo od jistine) od Chr. Pejkiće, do hlaholice přeoděno od Marka Kuzmičeviće, rukopis v Zadru. Od protestantův. Katechismus Štěpána Istrianina, 🕈 Tubinku 1561. 8º. Artikuli (od A. Dalmatina a Štěpána Istrianina), v Tubinku 1562. 4°. Artikuli, t. výtah konfesí Augspurské, od Ant. Dalmatina a Štěpána Istrianina v Tubinku 1562. 4°. Spovid prave vire, t. konfesí Augspurská, od týchže tamže 1565. 8°. Bramba August. spovidi, od t. t. 1564. 8°. Výklad Písem SS. a kázání. Homilie a čtení svatá, rukop. pergamenový od Vita z Omiše l. 1396, v dvorské bibliotece ve Vídni. Čtení svatá a legendy, rukop. pergamenový psaný před 1462, po baronovi Zoisovi v bibliotece Lublanské. Tlmačenje evangelii, rukop. na papíře l. 1627, po baronovi Zoisovi v bibliotece Lublanské. Postilla (od A. Dalmatina a Š. Istrianina) v Tubinku 1562. 4º. Postní kázání bratra Roberta, nákladem arcijahna Seňského Silvestra Bedričiće, tišt. v Seni 1508. Matouše Aulbera kázání (od A. Dalmatina a Š. Istrianina), v Tubinku 1562. 4. Životy SS. Žitije rimskich archierčov i cěsarov, od Šimuna Košičiće, tišt. v Řece 1531. 8°. Nábožné a modlitební knihy. Transitus Hieronymi, vyd. Š. Bedričić v Seni 1507. Beneficium Christi (přeložili A. Dalmatin a Št. Istrianin) v Tubinku 1563. 8°. Molitvy prežde i poslie missu glagolimije, priv. po Antunu Juraniću,

.

v Benátkách 1765. 16°. Světské spisy. Mezi těmito nám jen zákony. ústavy (statuty) a práva, listiny a úřední dopisy známy jsou. Zákony a práva. Ústav Vinodolský r. 1280, v přepisu pergamenovém z XVI století u L. Gaje v Záhřebě, tištěn v časopisu Kole r. 1843. Kn. III. Ústav ostrova Krku r. 1388, na pergameně ve Vrbniku na ostrově Krku u J. Petrisa, tištěn v Arkivu za pověstn. jugoslav. 1852. Kn. II. Soudné výroky stolice Veprinecké od 1500 do 1669, rukop. na papíře v museu Záhřebském, v nichž při r. 1507 zmínka o zyláštním zákonu Veprineckém v 46 krátkých rozdílích. (Statut Polický u Fr. Carrary psán bosenskou cyrillicí, nikoli hlaholicí.) Závěty čili poručenství (testamenta) z XV-XVI století, porůznu. Listiny. V zemském archivu království chorvatského a slavonského chrání se asi sto listin a úředních písemností, dílem z Budína 1849 přinesených, z XIV-XVII století, z nichž několiko v Arkivu za pov. jug. (Záhř. 1851–1852. Kn. I–II) tištěno. Jiné nacházejí se v jihoslovanských archivech a bibliotekách porůznu, v Záhřebě, v Lublaně, Hradci Štyrském a j., z nichž některé vydány v Danici illyrské 1840-1841 a v časopisu Kole 1842. Úřední dopisy. Těchto několik v archivu Záhřebském, též po baronovi Zoisovi v bibliotece Lublanské. Kronika chorvatská, Duklanskému knězi připisovaná, byla ve starém rukopisu hlaholském nalezena na schylku XV neb začátku XVI století, o němž se teď nic neví: tištěna latinkou v Arkivu jug. 1851. Kn. I. Naposledy náležejí sem ještě nápisové chrámoví a náhrobní v Istrii, Přímoří a na ostrovech chorvatských atd., z XIII-XVI století, posud, aspoň co se starších týče, málo známí: viděl jsem některé pozdější z Omišle na ostrově Krku (1405, 1442, 1533), ze Ždrina v Istrii (1582) atd.

Mimo tyto zde vyčtené rukopisné i tištěné památky nachází se hojný počet zlomkův starých rukopisův, dílem větších, dílem menších, až i jednotlivých listův, jak ve veřejných bibliotekách, tak i v soukromných rukou, ve Vídni, Praze, Lublaně, Záhřebě, Zadru atd. K těmto pro krátkost a nedospěch nyní zření obrátiti nelze, ačkoli není pochyby, že mezi nimi mnohé staré a důležité jsou, vyproštění z vazby a vynešení na světlo od budoucnosti očekávajíce.

39. Zdet jména některých v historii hlaholského písemnictví této druhé doby připomínaných mužův ! Z XIII—XV století známat pouze jména několika piscův : *Nikola*, duchovní Rabský (1222). *Ivan Žakan* t. jaheň v Seni (1359). Hrabě (knez, comes) *Novak* Krbavský (1368). *Vít* z Omiše (1396). Hrabě *Vuk* synovec opata Koprivského (1402).

Hrabě Marko v Luce oblíž Novagradu (1441). Řeholník Mihajlo (1443). V XVI-XVIII století žili a v hlaholštině větší nebo menší účastenství měli: Silvester Bedričić, arcijahen Seňský (1502-1507). Pavao, františkán Modrušský (1528). Šimun Benja přijmím Košičić, biskup Modrušský (1531, umř. 1536). Nikola Brozić, farář Omišelský (Castel-Muschio) na ostrově Krku (1561). Antun Dalmatin, proslulý v historii slovanské literatury jako přívrženec německých reformatorův, v Tubinku (1560 sld.) Stipan Istrianin přijmím Consul, přítel a pomocník předešlého (1560 sld.). Juraj Juričić Krajnec, tolikéž pomocník obou předešlých (1562). Leonardo Merčerić z Dalmat, přeložil pro A. Dalmatina proroctví Isaiáše (1564). Ivan Baptista Agalić, biskup Seňský a Modrušský (1617, umř. po 1649). Franjo Glavinió z Istrie, františkán a misionář (1617, umř. po 1642). Rafail Levaković z Chorvat, papežský komisař v Záhřebě, posléz arcibiskup Ancyrský (1622). Ivan Pastrić ze Splětu, lektor bohosloví u propagandy (1688, umř. 1708). Vinko Zmajević, arcibiskup Barský, potom Zaderský (umř. 1745). Marko Kuzmičević, františkán na ostrově Galovci (S. Pauli) naproti Zadru (kv. před 1740). Matej Karaman ze Splětu, arcibiskup Zaderský (1741, umř. 1771). Matej Sović, Karamanův pomocník, arcijahen na ostrově Osoru (umř. 1774). Antun Juranić z Krku, generál třetího řádu sv. Františka (kv. 1790, umř. 1809). Camuzzi, biskup Koperský a naposledy patriarch Voglejský (kv. po 1774). Gargur Ljubanović z Pasmanu, přeložil do hlaholice malé písemce (1790). Ivan Petar Gocinić čili Galzigna, biskup Rabský (kv. 1791, umř. 1823). Pavao Solarić, Srbín, rodem z Chorvatska, žil v Benátkách (kv. 1812, umř. 1821). Venedikt Mikalević z Krku, od l. 1823 profesor hlaholštiny na semináři Zaderském a j.

40. K nabytí úplnější známosti o hlaholském písemnictví tito spisové, mimo jiné, co hlavní pramenové a pomůcky sloužiti mohou: J. L. Frisch Origo characteris slavonici, vulgo cyrillici et glagolitici. Berol. 1727. 4°. J. P. Kohl Introd. in histor. et rem lit. Slavor. Alton. 1729. 8°. Identità della lingua letterale Slava. Od *M. Karamana.* Rukop. 1753 v Římě, jiný ve Vídni. J. S. Assemani Kalendaria eccl. univ. Romae 1755. 4°. 6 d. (D. IV. hl. IV str. 407—448). C. Grubiscich In orig. alph. glag. disquis. Venet. 1766. 8°. *M. Sovich* Rifflessioni. Ven. 1787. 8°. Téhož překlad Smotriského gramm. slov. Rukop. v Lublaně. A. Voigt Üb. das glag. Alph. v Abh. e. Privatges. Prag 1775. 8°. D. I. F. Durich Diss. de slavoboh. s. cod. vers. Pragae 1777. 8°. Téhož Biblioth. slav. Vind. 1795. 8º. G. Dobner Üb. das glag. Alph. v Abh. der böhm. Ges. der Wiss. auf das J. 1785. Prag. 4º. K.G. Anton Versuch üb. die alten Slaven. Lpz. 1783-1789. 8º. 2 d. A. Linhard Vers. e. Gesch. von Krain. Laibach 1788-1791. 8º. 2 d. Ch. F. Schnurrer Slaw. Bücherdruck in Würtemberg im XVI Jahrh. Tübingen 1799. 8º. J. Ch. Engel Gesch. von Serb. u. Bosnien. Halle 1801. 4º. (str. 457-466). B. Kopitar Gramm. der slaw. Sprache in Krain u. s. w. Laib. 1808. 8º. Téhož Glagolita Clozianus. Vindob. 1836. Fol. J. Dobrovský Glagolitica. Pr. 1807. 8º. 2 vyd. od V. Hanky 1832. 8º. Téhož Slavin. Pr. 1808. 8º. 2 vvd. od V. Hanky 1834. 8º. Téhož Slovanka. Pr. 1814-1815. 8º. 2 d. Téhož Instit. linguae slav. Vind. 1822. 8º. M. P. Katančić Prolusio in liter. medii aevi. Rukop. 1820 v Budíně. P. Köppen Bibliografič. listy 1825 goda. S. Pet. 1826. 4º. J. Grimm Recensí spisu Kopítarova Glag. Cloz. v Gött. gel. Anz. 1836. č. 33-36. P. Preis O glagol'skoj piśmennosti, v Žurn. min. nar. prosv. r. 1843. sv. 3. (Březen.) J. Sreznevskij Drevnija pismena slavjanskija, v témže Žurn. 1848. sv. 7. (Červenec.) Týž v Izvěst. Imp. akad. nauk. S. Pet. 1852. D. I. str. 102-104. V. Grigorovič Očerk putešestvija. Kazaň 1848. 8e. Téhož O drevuej piśmennosti Slavjan, v Žurn. m. n. pr. 1852. sv. 3. (Březen.) Téhož O drevnějšich pam. cerk.-slav. v Izv. Imp. ak. nauk. S. P. 1852. T. I. str. 86-104.

---- LVII -----

PŘÍMĚNEK I.

ŘECKÁ LEGENDA O SV. KLIMENTOVI.

Legenda tato, ponejprvé, pokudž víme, ve Službách tak zvaných sedmipočetních slovanských Svatých v Moskopoli v Albanii 1746. 4°. tištěná, před několika lety pak od V. Grigoroviče též v řeckém rukopisu XIII století v Ochridě nalezená a v Žurn. Min. nar. prosvěšč. v Petrohradě 1847 sv. I vydaná, pro svou nevšednost a vzácnost, neméně některých míst velikou v historii důležitost, podlé textu od slovutného profesora řecké literatury na universitě Pražské, Jiřího Curtia, k mé žádosti z rukopisu a dřevního vydání upraveného, spolu s překladem latinským, rovněž od něho zhotoveným, tuto se v celosti pokládá.

KZ' ΙΟΥΝΙΟΥ μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ήμῶν ἀρχιεράρχου καὶ θαυματουργοῦ Κλήμεντος, ἐπεσκόπου Βουλγαρίας τοῦ ἐν τῆ Ἀχρίδι.

1. Ούτος ό μέγας πατήρ ήμῶν καὶ τῆς Βουλγαρίας φωστήρ τὸ μὲν γένος εἶλκεν ἐκ τῶν Εὐρωπαίων Μυσῶν, οῦς καὶ Βουλγάρους ὁ πολὺς οἰδεν ἄνθρωπος, πάλαι μὲν ἐκ τοῦ κατὰ Προῦσαν Όλύμπου πρὸς τὸν βόρειον ϣἰκεανὸν καὶ τὴν γεκρὰν Θάλασσαν ὑπὸ τὴς Ἀλεξάνδρου χειρὸς καὶ ἐξουσίας ἐκτοπισθέντων, μετὰ δὲ συχνῶν χρόνων παραδρομὴν δυνάμει βαρεία τὸν Ἱστρον περαιωθέντων καὶ τὰ γειτονεύοντα πάντα κληρωσαμένων, Παννονίαν καὶ Δαλματίαν, Θράκην καὶ Τλλυρικὸν καὶ πολλὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θετταλίας.

2. Την μέν ούν τοῦ γένους σειρὰν ἐντεῦθεν ὁ ὅσιος εἶλκεν ἀνήρ, ἐκ κοιλίας θὲ μητρικῆς κατὰ τὸν Σαμουήλ ἐκλελεγμένος ῶν τῷ ∂εῷ καὶ δὲ ἐξ ἔτι βρέφους την φελόθεον ἀσπασάμενος ἀγωγήν πρῶτος μετὰ τοῦ θείου Ναούμ, Άγγελαρίου καὶ Γοράσδου τὴν ἱερὰν μετ ἐπιμελείας ἐξεδιδάχθη γραφήν, μεταγλωττισθείδαν συνεργεία τῆ κρείττονι πρὸς τὴν ἐνθάδε Βουλγάροις διάλεκτον ὑπὸ Κυgiλλου, τοῦ ὡς ἀληθῶς θεοσόφου καὶ ἰσαπο στόλου πατρὸς καὶ πρῶτον σὺν Μεθοδἰψ τῷ πάνυ διδασκάλψ θεοσεβείας καὶ τῆς ὀβοοδόξου πίστεως τῷ Μυσῶν ίθνει. Καθάπερ δὲ γόνιμος καὶ ἀγαθή γῆ τὸν εὐαγγελικὸν καὶ ἀληθείας σπόρον δεξάμενος πυλύχουν εἰς ἰξήκοντα καὶ ἐκατὸν κατὰ τὴν Θείαν φωνήν τὸ γεώργιον ἀποφαίνει, ὡς ἐξ αὐτῶν

3. Τον γαρ μονήρη καὶ παρθενικὸν ἀσπασάμενος βίον, πυῖον μὲν ἀριτῆς εἰδος οὐκ ἡκριβώσατο, τίνα δὲ τῶν κατὰ τῶν παθῶν οὐκ ἐσοφίσατο τέχνην, ήσυχία μὲν τὸν ἐξωτερικόν καὶ ἐπείσακτον ἀποκρουόμενος πόλεμον, νηστεία δὲ καὶ τῆ ἄλλη σκληραγωγία τὰς φιληδόνους ἀπομαραινόμενος ὅρμας, διηγεκεῖ δὲ νήψει καὶ προσευχῆ τοὺς ἐμπαθεῖς καὶ φαντασιώδεις ἐξαλείφων τῆς ψυχῆς χαρακτῆρας; Τὰ μάλιστα δὲ γνωριστικά «Τῆς ἐκείνου ψυχῆς. Μπαντα δὲ ἀδιάκριτος καὶ ταπεινώσει ἀνυπόκρετος.

4. Ούτω đη τῷ Θείφ νόμφ ἐξ άπαλῶν στοιχειούμενος τών ἀνύχων καὶ την κατά τὸ Die XXVII JUNII memoria patris nostri beatissimi archierarchi et mirifici Clementis, episcopi Bulgariae Achridensis.

1. Hic magnus pater noster et Bulgariae lamen genus duxit ex Mysis Europacis, quos Bulgaros vulgus novit, qui olim ab Olympo monte prope Prusam sito Alexandri manu imperioque ad septentrionalem oceanum et mare mortuum emigrare coacti sunt, dein magno interposito temporum spatio gravi manu Istrum trajecerunt et vicinas regiones occuparunt, Pannoniam et Dalmatiam, Thraciam et Illyricum, magnam partem Macedoniae et Thessaliue.

2. Generis igitur originem inde duxit hic vir sanctissimus. Cum vero secundum Samuelis dictum ex utero matris deo electus esset et jam inde a teneris vitam deo gratam adamasset, primus cum divino Naum et Angelario et Gorasdo sacram scripturam strenue edoctus est, translatam ope superiore in dialectum Bulgaris illarum regionum propriam a Cyrillo, patre vera dei sapientia pleno et apostolis sequiparando, et initio quidem una cum Methodio summo pietatis et verae fidei magistro apud Mysorum gentem. Atque fecundi bonique soli instar, semine evangelii et veritatis recepto, agrum praestat feracem secundum vocem divinam usque ad sexaginta et centum, id quod ipsis factis suis probavit.

3. Vita enim solitaria et virginali electa, quam virtutis speciem non consecutus est, quam vero earum, quae contra cupiditates exstant, artem non exercuit, tranquillitate bellum externum illatumque defendens, jejuniis autem reliquaque duritie voluptatum impetus effugiens, et perpetua abstinentia precibusque animi perturbationes molliores et imaginum illecebris incitates reprimens? Praecipue vero (lacuna) ... Omnino autem erat omni macula intactus et sincerae humilitatis studiosus.

4. Ita quidem legem divinam inde a teneris secutus vitaeque evangelicae assidue

۲

εύαγγέλεον ἀκριβώς μετιών πολιτείαν, τόως μέν συνεργός τοῖς καθηγεμόσε καὶ όδηγός παντὶ τῷ Μυσῶν ἔθνει πρός τὴν εὐσόβειαν γίνεται, τοὺς αὐτοὺς τοῖς πατράσι καὶ διδασκάλοις ὑπομεμενηκώς πειρασμοὺς ὑπό τῆς κρατούσης τότε τῶν αἰρετικῶν θυναστείας, ὡς ἡ κατ αὐτοῦ διεξοδικώς ἱστορία διέξεισι».

5. Έπεὶ δὲ Κύριλλος μὲν ὁ Θεσπίσιος εἰς τὸν ἀμείνονα βίον μεθίσταται, τὴν ἀποοτολικὴν διακονίαν καὶ τὴν τοῦ πιστευθέντος ταλάντου ἐπίδοσιν γνώριμον Αδριανῷ καταστήσας, τῷ τηνικαῦτα πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Μεθόδιος δὲ Μοράβου καὶ Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος πας αὐτοῦ ởὴ τοῦ πάπα προβάλλεται, τηνικαῦτα καὶ Κλήμης εἰς τὸν ἐπιοκοπικὸν Θρόνον ἀνάγεται, παυτὸς τοῦ Ίλλυρικοῦ καὶ τοῦ κρατοῦντος τῆς χώρας Βουλγαρικοῦ ἔθνους ὑπὸ Μεθοδίου ἐπίσκο-

6. Μάλιστα δὲ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο περὶ τὴν Δυχνιδὸν Ἰλλυρίων πόλιν, τῶν πέριξ πόλεων οὖσαν μητρόπολιν, ἢ νῦν ἀχρὶς κατὰ τὴν Μυσῶν ἀνομάζεται γλῶσσαν, καὶ τὴν Κεφαληνίαν μετονομασθεῖσαν τῆ Βουλγάρων φωνῆ Γλαβινίτζαν, ἐνθα καὶ ὖπομνήματα καταλέλοιπεν.

7. Έν μέν γὰρ τῆ Λυχνιδῷ ταύτη καὶ 'Αχρίδι άλλα τε Θεῖα τεμένη καὶ δὴ καὶ τὸ ἰερῶν φροντιοτήριον ὡς ἐκ κρηπίδων τῷ με γαλομάρτυρι Παντελεήμονι δομησάμενος, αὐ τῶῦι καὶ τον ἀσκητικῶν ῆνυε δρόμον, ἔτι τοῖς ὑῶι συνών καὶ ὡς ἀπὸ λυχνίας μετεώρου καὶ ὑψηλῆς ταύτης διδασκαλίας ἀκτίνας τοῖς μα- Θητευομένοις ἐπόρουνε, καὶ προς τὴν ἐν ἀγνοῖς μεταταξάμενος ἀγαλλίασιν τὸν ἰερῶν κατέ λιπε χοῦν, Θηοαυρῶν ὑπέψτιμον τῷ ποιμνίψ καὶ κτῆμα παντῶς τοῦ κόσμου ἀντάξιων, ὑψ οῦ καθ ἐκάοτην παντοδαπῆ νοσήματα φυγα δεύεται, καὶ δι οῦ τὸ ἰερῶν τοῖς προστρέ χουσι πρῶς Θεοῦ δεδώρηται. 'Αλλὰ ταῦτα μέν ὕστερον.

8. Τοιαύτα δὲ καταλέλοιπεν ήμῶν ὑπομνήματα καὶ ἱερὰς βίβλους ἐν τῆ Αχρίδι καὶ τῆς ὑψηλῆς διανοίας ἐκείνου καὶ τῆς χειρὸς πονήματα ίδια, οὐχ ήττον παρὰ τοῦ ἔθνους παντὸς σεβόμενα καὶ τιμώμενα ῆ καὶ Μωοαϊκαὶ δεόγραφοι πλάκες ἐκείναι.

οαϊκού θεόγραφοι πλάκες έκειπαι. 9. Στήλας δε λιθίνας έν τη Κεφαληνία Έστιν ίδειν άχρι και είς τόδε χρόνου σωζομένας, έν αίς γράμματα έγκεκόλαπται, την είς Χριστόν παρά τοῦ έθνους προσέλευσιν και οἰκείωσιν σημειούμενα.

10. Έπεὶ δὲ τὸ Βουλγάρων ἔθνος οὐπω πῶν ἐπεφώτιστο τῷ βαπτίσματι καὶ θηριωδίαν εἶχε βαρβαρικήν, τοῖς θεοπνεύστοις αὐτοῦ διδαχαῖς πάντας εἰς θεογνωσίαν ἐφωταγώγησε καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀτίθασσον εἰς χρηστότητα μετεἰβύθμισε τρόπων, τὸν εὐνομώτατον καὶ σώφρονα τούτοις εἰσηγούμενος βίον.

11. Τὸν ἄρχοντα δὲ τούτων Βορίσην τῷ τῆς παλιγγενεσίας ἀνακαινίσας λουτρῷ καὶ μετ' ἐκεῖνον τὸν ἐκείνου υίὸν Μιχαήλ, ὅς καὶ πρῶτος βασιλεὺς ἀνηγορεύθη Βουλγάρων καὶ deditus, per aliquantum temporis et ducibus socius et omni Mysorum genti ipse dux evadit in via pietatis, in qua eadem, quae patres et magistri, pericula subiit contra potentiam haereticorum tum dominantium, quae historia de eo scripta fusius persequitur.

5. Postquam autem divus Cyrillus in meliorem vitam migravit, qui ministerium apostolicum et talenti mandati incrementum Adriano, illo tempore Romae antiquioris papae, cognitum fecerat, et Methodius Moraviae Bulgariseque archiepiscopus ab ipso illo papa constitutus est, tum vero etiam Clemens in sedem episcopalem tollitur, universi Illyrici gentisque Bulgaricae ibi dominantis episcopus a Methodio impositus.

6. Plerumque autem commorabatur circa Lychnidum, Illyriorum urhem, urbium circumjacentium caput, quae quidem nunc Achris secundum Mysorum linguam nominstur, et circa Cephaleniam, quae apud Bulgaros translato nomine Glavinitza audit, ubi etiam monumenta reliquit.

7. Nam Lychnidi sive Achride cum alia fana dei, tum sacrum monasterium inde a fundamentis magno martyri Panteleemoni exstruxit, ibique etiam cursum asceticum, dum inter vivos erat, continuavit et quasi a candelabro sublimi altoque inde doctrinae radios discipulis dispersit, atque evectus ad gaudia beatorum sacrum tumulum gregi reliquit, thesaurum pretiosissimum et bonum universo mundo aequiparandum, cujus ope quotidie varii morbi franguntur, et quo hoc sanctum fanum quasi commune refugium, remediis plenum, omnibus eo venientibus sine mercede patens a deo donatum est. Sed de his postea.

8. Ejusmodi igitur nobis monumenta reliquit et sacras scripturas Achride sublimis ipsius meditationis manusque propriae opera, quae non minus omnis gens veneratur et honorat, quam Mosaicas illas tabulas dei manu inscriptas.

9. Etiam cippi lapidei Cephaleniae videri possunt ad hoc usque tempus servati, quibus titulus incisus est, gentis ad Christum adventum receptumque significans.

10. Cum vero nondum tota Bulgaroram gens baptismate illustrata esset barbaricamque quandam feritatem retineret, disciplina sua divinitus inspirata ad dei cognitionem eam traduxit mentisque indolem indomitam in honestatem morum convertit, vita inter eos inducta justa ac temperanti.

['] 11. Atque cum ducem illorum Borisen regenerationis balneo renovasset et post illum filium ejus Michaelem, qui primus rex Bulgarorum pronunciatus est, iisque per-

۲

πος χαταστάς.

πολιτευεσθαι τούτους πείσας κατά τὸ είθισμένον Χριστιανοίς, λοιπόν του παντός έθνους ώς ένος άνδρος κατεκράτησεν, ούκ άναγκαστώς άλλ' έκουσίως άγων αύτους είς την πτενήν και άνάντη τον κατά Χριστοῦ όδόν. Ήγοντο γάρ ου μόνον ταῖς τών αὐτοῦ σοφῶν λόγων καὶ παραινέσεων ἴυγξιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς θαύμασιν, α Χριστός επετέλει δια τοῦ αὐτοῦ γνησίου θεράποντος. Τυφλοϊς γάρ και άλάλοις το βλέπειν και τρανώς φθέγγεσθαι έχαρίζετο, δαιμονώντας ίάσατο, πυρετούς δι έπαφης καί εύχης έθεράπευε καί παντός άλλου νοσήματος φυγαδευτής ών έτοιμότατος, όθεν καί παϊδά τινος δια προσευχης ανέστησεν.

12. Τον δε δηθέντα βασιλέα Βουλγάζων Μιχαήλ ούτω πειθήνιον τοις αύτοῦ λόγοις ἔσχεν, ὥστε συνεργείν αὐτῷ πρός τε ναῶν οίκοδομάς, καὶ πῶν ἐκπεραίνει» ήν ἔτοιμος το πιροταττόμενον. Δι αὐτήν τε ταύτην πιρὸς τὸν ἅγιον γνησιότητα καὶ οἰκείωσιν καὶ πρός αρετήν επεδίδου και βελτίων έαυτοῦ πολλώ πλέον έγένετο.

13. "Equite de houzias xai dempias duiγοῦς τῶν κάτω τὴν ἐπισχοπικὴν φροντίδα παραιτήσασθαι προαιρούμενον (και γαρ ήδη γήρας ήν αυτῷ ὑπέρ κεφαλής) ούκ ἀφήκεν ὑ Μεχαήλ, ἀλλ' ίκετεύων και ποτνιώμενος μόλις κατεθυσώπησε και μέχρι τέλους της έκείνου ζωής ποιμαντικώς διεξάγειν αύτους άναπείθει. Είχε μέν ούτω ταῦτα. Καὶ παντοῖος ἦν, ἢ καὶ γήρατι καὶ ἀσθενεἰα ἀνετρύχετο πρὸς τὸ κήδεσδαι τοῦ ποιμνίου καὶ πρὸς ψυχικήν σωτηρίαν τούτοις καθοδηγείν.

14. Έσοφίσατο δέ και χαρακτήρας έτέρους γραμμάτων προς το σαφέστερον ή ους έξευρεν ο σοφός Κύριλλος. Καὶ ởι αὐτῶν τὴν θεόπνευστον πάσαν γραφήν και τούς πανηνυρικούς τών λόγων και μαρτύρων και όσίων βίους άγίων, και ίερα άσματα γραφή παραδέδωκεν, α και έπιμελώς τούς εύφυεστέρους των παιδών έδίδαξεν, έξ αύτων δε τους άξίους και πρός ίερατικούς βαθμούς άνεβίβασε και βάρβαρον ούτω και ώμον έθνος είς έθνος άγιον διά τῆς οἰχείας σπουδῆς μετεποίησεν, ἀποστολιχόν έργον ανύσας καὶ ἀποστολικῆς διὰ τοῦτο άξιωθείς χάμιτος.

15. Έπεὶ σὲ ὁ τῆς ἀναλύσεως ἐπέστη καιρὸς, νουθεσίαις καὶ παραινέσεσι τοὺς έξιτηρίους και συντακτηρίους συγκερασάμενος λόγους και ύπερευξάμενος του ποιμνίου, πενθούντος άπαρακλήτως, την ζημίαν και οτέ-ρησιν του καλού ποιμένος ου φέροντος, πρός θεόν, δν επόθει, μεταβέβηχε χαίρων.

16. Θαύμασι μετά την απόθεσιν του δεσμοῦ καὶ ταῖς καθ' έκάστην ἰάσεσι δοξάζοντα αὐτὸν χύριον καὶ νῦν σὺν ἀποστόλοις μέν ό κήρυξ της άληθείας και ίσαπόστολος, σύν μάρτυσι δε δ πολλάκις ύπερ τοῦ λος, συν μαρτυσι σε ο πολλαπις υπερ του λόγου δέσμα καὶ τιμωρίας ύπερενεγκών συναυ-λίζεται, μεθ' ἱεράρχων καὶ ὁσίων, ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου καὶ τοῦ κόσμου παντός αἰτήσεις ποιεῖται πρός Κύριον, ῶν ἐπακούσας διὰ τοὺς μεγάλους αὐτοῦ οἰκτιρμοὺς ἰλεως γένοιτο έν ήμέρα άνταποδόσεως άνεξικακήσας δν έν βίω άφρόνως ήμάρτομεν.

suasisset, ut secundum Christianorum morem viverent, deinde universae genti quasi uni viro imperavit, non coactos sed voluntarios eos ducens in viam angustam et arduam a Christo monstratam. Ducebantur enim non tantum sermonum ejus sapientium et adhortationum quasi incantatione, sed etiam multis miraculis, quae Christus per ministrum suum germanum perfecit. Coecis enim et mutis visum vocemque distinctam largitus est, daemoniacis medicatus est, febres autem tangendo orandoque curabat, eratque etiam omnium aliorum morborum fugator paratissimus, unde etiam filium cujusdam precibus resuscitavit.

12. Michaelem autem regem Bulgarorum antea nominatum tam obedientem habuit sermonibus suis, ut vel particeps ipsi fieret in templis aedificandis, omniaque imperata exsequi paratissimus esset. Et propter hanc ipsam erga sanctum virum liberalitatem et familiaritatem etiam in virtute progressus, se ipso longe melior paulatim factus est.

13. Et cum tranquillitatis et meditationis rebus terrestribus inturbatae amore curam episcopalem deprecaturus esset (jam enim senectus impendebat capiti ejus), Michael non concessit, sed supplicans imploransque eum fere pudore affecit persuadetque, ut usque ad vitae finem pastoris munere inter illos fungeretur. Ita quidem haec sese ha-bebant Et omnia alia potius fecit, quam ut senectute et infirmitate in gregis cura vel in illis ad salutem animarum ducendis emolliretur.

14. Excogitavit etiam alias litterarum formas, quae praeberent majorem perspicuitatem, quam quas sapiens Cyrillus invénerat, et per illas formas universam scripturam a deo inspiratam et panegyricos sermones martyrumque et sanctorum divinorum vitas et carmina sacra tradidit, quae quidem industrie docuit pueros ingeniosiores, et qui ex his digni erant ad gradus sacerdotales evexit, itaque gentem tam barbaram rudemque in gentem sacram proprio studio commutavit, apostolicum opus perficiens et apostolica gratia propterea dignatus.

15. Ubi vero solutionis tempus venit, sermones supremos et valedicentes admonitione et adhortatione temperans, postquam pro grege inconsolabili luctu affecto jacturamque et privationem boni pastoris non ferente precatus est, ad deum, quem desiderabat, laetus migravit.

16. Miraculis post vincula soluta quotidianisque medelis dominum, qui ipsum glorificavit, glorificans, nunc una cum apostolis praeco veritatis et ipse apostolis aequiparandus et cum martyribus pro verbo vincula saepe et poenas passus vivit, cum hierar-chis et sanctis pro grege et pro mundo universo preces facit apud dominum, quibus exauditis propter magnam miserationem suam clemens sit die retributionis, condonans nobis, quae per vitam inscii peccavimus.

8*

PŘÍMĚNEK II.

- LX -

VĚK BOHOMILŮV A KOLÉBKA PATARENŮV.

Abych se v příčině toho, co jsem na str. XXIV nového propověděl o Bohomilovi a kolébce Patarenův čili Katharův, ohradil proti výtkám od spisovatelův, ježto pouze cizími výsledky těžíce, sami se pramenův nedotýkají, uměštuji zde dostavkem některé doklady. Ctihodní zpytatelé na tomto poli, J. C. L. Gieseler v Gottinku (Lehrb. d. chr. K. G. 4 A. 1844 B. I. II.) a C. Schmidt ve Štrasburku (Hist. de la secte des Cathares, Par. 1849. 8º. 2 v.), nebot třetí, E. Cunitz (Ein kathar. Rituale, Jena 1852. 8º.), historii mimo sebe pouští, vážíce pouze z pramenův latinských a řeckých, kladou ovšem počátky Bohomilova učení do konce XI století a hlavní dílnu Patarenismu do Trogiru: než oboje mylně. Světlo letočtu a zeměpisu poskýtají nám památky slovanské. Ze spisu "O knihách podvržených a ľživých," zakládajícího se původně na "činovně" (tacticon) Nikona Černohorského (kv. 1060), díle teď v řečtině zmařeném, ve slovanštině zachovaném, a nacházejícího se s důležitými různočteními v několika rukopisech a starých vydáních, vysvítá zřejmě: a) že Bohomil žil za bulharského cáře Petra, t. 927-968, nedlouho před Cařihradským patriarchem Sisinniem Magistrem, 996-999, kterýž proti němu zvláštní spis složil, z příčiny že byl "vidění (nějakého) Sisinnia a Michala na hoře Sinai" sepsal; 2) že Bohomil a Jeremias jest jedna a táž osoba, nosící, obyčejem onoho věku, a zvláště Patarenův, dvoje jméno, jedno domácí čili slovanské, druhé řádové čili církevní. neboť co jedni rukopisové Bohomilovi, to druzí Jeremiovi připisují, np. spis "o kříži Kristově čili dřevě křížovém," a v jednom z nich (rp. Rumjancově č. 449 sborn. r. 1608) stálo nepochybně oboje jméno vedlé sebe, ačkoli teď místo to porouchané. -- Co se tkne zeměpisu, zpráva Rainerova (kv. 1250) o šestnácti církevních okresích Katharův končí se těmito slovy: XV. Ecclesia Bulgariae. XVI. Ecclesia Dugunthiae (jiný rp. Dugunithiae), et omnes habuerunt originem de duabus ultimis. V jiných pozdějších památkách čte se ovšem Dugranicia, Dugrutia a Druguria; než v nejstarším svědectví, v sktách sněmu u sv. Felixa z Karamanu oblíž Tolosy I. 1167 stojí Drogometia, jejíž správcem tehdáž byl Simon, a toto jest pravého nejbližší. Gieseler a Schmidt, přijímajíce čtení Druguria, vykládají to na Tragurium čili Trogir v Dalmatech: než znatel historie slovanské, po uvážení všech okolností, nebude pochybovati, že jménem Drogometia (oprav a čti Drogowetia) a jeho varianty nikoli Trogir (ačkoli i tam Katharové byli), nýbrž Dragoviči se míní. Bylit pak dvoji: jedni v Macedonii s městem Velicí, sousedé Sakulatův, Berzitův, Runchinův a j., ze života sv. Demetria a jiných byzantinských pramenův mezi 669–916 známí, jichž biskup Petr již 877 se zpomíná, a jež potom biskup Kliment asi 888–916 spravoval; druzí v Thracii na říčce Dragovici nedaleko Tatar-Bazarčíku a Filipopole, kdež Byzantinci Pavlikiany uměšťují, odkudž později metropoliti Filipopolští titul exarchův Thracie Dragovitie přijali. Mezi obojími leží město Melenik u prostřed, v historii Katharův zpomínané. (Viz Slov. Starož. 619–620. 623.) – O jiných jménech teď jen tolik, že Schmidt "Eccl. Concorezensis s. Corezium" slyší na Gorici u Soče, já na Gorici v Albanii, jižně od jezera Ochridského. Maje za to, že Patareni, šíříce se, jméno staré své vlasti, jako nyní osadníci, do nové přenášeli, myslím, že snad i "Eccl. Albanensis vel de Sensano" od Albanie jméno dostala, a Sensano snad někde v Albanii? – Jiná v Němcích vystouplá větev Katharův sloula Runcharii čili Runcarii : možné že od Runchinův, seděvších na říčce 'Pηχίος č. 'Ρυγχίος u Prokopia jmenované, t. té, kterouž jezero Bolbe do moře se vylévá. (Slov. Star. 623.) — Buď jak buď, kolébka Katharův čili Patarenův a Bohomilův tu v Dragovičích, v Macedonii a Thracii, nikdež jinde, pokládati se musí.

٠

RYS PÍSEMNICE.

.

•

.

. .

· _

RYS PÍSEMNICE.

Ял+ч+ че четшерзье шэхэ, т г+ лэжлт жтье, че члэчачале шл+хэчэлэрзэ.

LUK. II. 14.

S. 1. Měty, řezky, črty.

Staří Slované, jsouce ještě pohané, užívali k hádactví a jiným potřebám, podobně Litvanům, Němcům a Celtům, zvláštních písemných znakův, jež na rabuších čili rováších a dešťkách vyřezávali a vyrývali, odkudž i jména jich měty, řezy čili řezky a črty čili črchy svůj původ a vysvětlení mají. Slovo měta (nota), u Rusův rozšířené, odkudž staré mětel'nik (notarius) a novější mětka (nota), poměta (signatura), primětiť (notare, observare) atd., a však i Čechoslovanům ve formě mejt' místo mít' (silva caedua) a mejtiti místo mítiti (interlucare) známé, příbuzné jest gotickému maitan (secare, caedere), středoněm. Maiss, Meiss (silva caedua) atd. Slovo řeza čili řezka samo sebou jasné; srv. staroněmecké rizan (scribere), skand. rita, angl. write, něm. reissen a Riss (ve smyslu kresliti, výkres), ritzen atd. Naposledy slovo črta čili črcha souvisí s dvojtvarným kmenem čar (čistě v čára, linea) čili kar, kterýž s přítvorky t a b ve čtyři ratolesti se rozkládá: čes. slv. čr'tati (incidere, χάραττειν, scribere), čr'ta (linea, fossa); čes. krtati ve škrtati (scabere, conscribillare); slk. čarbati (impolite scribere, maculare), carba, carbanina, carbak; pol. karb (incisura, něm. Kerbe, tessera, Kerb-stock), luž. karbovc (tessera), čes. skrábati (scabere); srv. řec. γράφω, lat. scribo atd.

§. 2. Latinka, cyrillice, hlaholice.

V prvotinách křesťanství ve Slovanech začato psáti novými spůsoby, a sice buď *řeckými* písmeny, v sousedství a pod vládou Řekův, s čehož však potom brzo sešlo, buď *římskými*, na západě, což později velice se rozmohlo, buď nově spořádanými domácími dvojího tvaru, t. cyrillskými čili vůbec slovanskými, na začátku druhé polovice IX století od Cyrilla Solunského v Cařihradě upravenými a hned potom v Moravě, Pannonii a Bulhařích v oběh uvedenými, kterýž k tomu cíli řeckou abecedu několika novými, z rozličných jiných abeced vzatými znaky, dle povahy a potřeby slovanského jazyka, rozmnožil, a *hlahol-skými*, kterážto nejdříve v Macedonii a Chorvatech na konci X a začátku XI století na jevo vystupují, jichžto počátek a původ však nicméně, jakž v úvodu šířeji vyloženo, ještě vždy v nevystihlém temnu se ukrývá.

§. 3. Písemnické názvy.

Uvedením nových písmen a nového spůsobu psání nastoupila také změna v názvech týkajících se umění písemného. Místo micení mět a řezdní řezek na dřevěných rabuších čili rováších a dešťkách, anebo črtání a črchání čárek, črtek a čršek na kamenných plochách, malováno teď pérem a rozmanitými barvami, až i stříbrem a zlatem, na blance a papíře, odkudž nejen psáti (scribere), písmě (litera), pisec (scriptor, scriba), srv. lat. pingo, pictura, pictor, ale i živopisati (pingere), živopisanije (pictura), živopisec (pictor), dle řeckého ζωγραφείν, ζωγραφία, ζωγράφος, jako v gotickém méljan (scribere), mél (scriptura), což staroněmecky znamená malovati (mâlên, mâlôn). Jakož již u svatých otcův řeckých celé pořadí písmen, dle jmen prvních v řadě, nazváno ἀλφάβητον, u latinských abecedarium, abecetorium, abecenarium, a jakož sami Anglosasi a Nordmani, pokřestivše se, obstižení svých run dle prvních šesti jmenovali futhork, tak i Slovanům obstižení písmen sloulo nyní buď azbuka, od prvních dvou písmen, buď azvěda, od prvního a třetího, dle řeckého αλφάβητον, buď abeceda, dle latinského abecedarium: někdy však také prostě bukvica u Illyrův, od bukov' (litera), též litica u Starorusův, od latinského slova litera, s čímž i staroruské litoreja (literae arcanae, cryptographia) souvisí. Vedlé nového názvu písmě zůstal však i starý bukov, bukva, s odvozeným bukar', později bukvar' (librarius, got. bôkareis), jehož kořen buk (fagus), v užívání. Takéť slovo kniha, vlastně tolik co $\beta i \beta \lambda o \varsigma$, liber, odkudž **+675%-6495**, **къннгъунн** ($\gamma \rho \alpha \mu \mu \alpha \tau \epsilon v \varsigma$, rus. gramotěj), temného původu, někdy ve smyslu písmě (γράμμα, litera), jmenovitě u Bulharův, se vyskýtá.

S. 4. Různá jména hlaholice.

Písmena, k jichž úplnějšímu poznání tento návod sloužiti má, ve staré i nové době, rozličná *jména* nesou, buď podlé zemí a národův, buď podlé domnělého původce, buď obecná, z podstaty věci vážená, buď i nejistá a jako maní povstalá. Taková jsou: abeceda bulharská, chorvatská, slovanská, illyrská, Jeronymova, hlaholská a bukvice. Z těchto sedmera jmen prvního teď naprosto se neužívá, druhých čtvera pořídku, co od začátku XVI století jména hlaholice, hlaholita, hlaholitina téměř všeobecné obliby došla, zakládající se (tak se zdá) na jménu čtvrtého písmene Glagol'. Název bukvice (ill. bukvica), od slova bukva čili bukvo', v Chorvatech a zemích příležících od starodávna běžný, zdá se býti původní, snad dobu křesťanství přesahující a od pohanských mět a řezek sem přenešený (srv. literatura u Tacita,

t. pořadí čili obstižení liter, abeceda), ačkoli se teď zmatečně od samých Jihoslovanův, jmenovitě Dalmatincův, již i cyrillici přikládá. S. 5. Doby klakolitiny.

Z toho, co jsme v úvodu porozvinutěji přednesli, víme, že v dějinách hlaholského písemnictví, podlé pozůstalých památek, dvůj okres oddělovati musíme, bulkarský a choreatský, různící se od sebe věkem, polem a počtem ř podobou písmen. Památky prvního okresu padají vesměs do X—XII století, vyskýtají se nejvíce v Macedonii a městech příležících (v klášterech Athonských, Ochridě, Bojaně, v klášteře sv-Jana Rylského atd.), a psány jsou azbukou o několiko znakův plnější, písmeny okrouhlými, téměř kroužkovitými. Památky druhého okresu, od neznámého začátku až do nynějška, jsou zemím chorvatským, ve starším a širším slova toho smyslu, vlastní, a vyznačují se jak menším počtem písmen, tak i přímočárnou, hranatou a lámanou jich podobou.

S. 6. Upravení nové tiskací hlaholice.

Poněvadž zhotovení nového tiskacího písma hlaholského nejvíce proto bylo žádostivo, aby jím nejstarší, strany jazyka veledůležité hlaholské památky v samé přesnosti a podstatě své pomalu na světlo vynešeny, a tolikéž, aby již napotom v jazykozpytných pojednáních doklady, z hlaholských pramenův vážené, hlaholským -písmem tištěny býti mohly, jak toho věrnost a správnost žádá a jak to při cyrillštině ode dávna se děje, musely písemné památky první třídy při kreslení a řezání písma za základ položeny býti, čímž nejen počet liter, ale i podoba jich, rozhodně určena. Totižto památky tyto zdržují v sobě o osmero písmen více, nežli ony druhé třídy: s, s, e, se, se, se, • a s, a mimo to užívají tří znakův ještě co písmen: •, • a o, ježto v památkách druhé doby již pouze jen za číselní znaky platí. Tato, rukopisům první třídy výhradně vlastní písmena mají svůj zvláštní a stálý ráz písma okrouhlého a hladkého, shodný s ostatními, kterýžto ráz setřín býti nemohl, měla-li shoda a souměrnost celku zachována býti. A však kdo čtení tohoto písma navykne, tomuť vpraviti se do hlaholice chorvatského rázu nebude příliš trudno. Anobrž, přivezmou-li se místo vitých ze a e čili e přímější m a ı, jakožto v chorvatských rukopisech místo oněch výhradně užívané, i památky druhé třídy zatím, až do vyhotovení lepšího, dosti dobře týmže uhlazeným písmem tisknouti se mohou.

§. 7. Přehlední tabulka hlaholského písma.

K dosažení úplné známosti hlaholského písma náleží uvažování písmen dle jich počtu a posloupnosti, dle jmen, tearu čili podoby, cyslovení čili platnosti, hodnoty číselní a některých jiných případkův a okolností. Což aby snáze předsevzato býti mohlo, nebudeť neprospěšno, přehlednouti celé obstižení písmen najednou v tabulce.

Pode	oba	Jméno	Výz Cyrill.	nam Latin.	Hodnota číselní	Pode	oba	Jméno	Výz Cyrill.	nam Latin.	Hodnota číselní
Pode ተ ሥ የ ኤ ሌ ን ኤ ኤ ሌ ጽ ጽ እ ኑ ሌ	oba + 별 양 유 유 3 3 분 용 판 8 M ▷ 유 5 M ♪ 9	Jméno Az Buky Vědi Glagol' Dobro Est Živěte Zělo Zemlja Iže I Děrv' č. Jot Kako Ljudi Myslite Naš On	Cyrill. A B T A C A C S		číselní 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 20	Pode UBOADESSANANA PARSANA PARSANA Pode)ba	Jméno Tvrdo Uk Fert Chěr Ó Šta Ci Červ' Ša Jer Jery Jerek Jet Ju Ęs Aş Jęs	-		číselní 300 400
Բ Ե Ձ	Г ^Р Ь Я	Pokoj R'ci Slovo	n P c	p r s	90 100 200	9€ ⊕. ₿		Jąs Thita Ižica	15K 10- 17	ją th y	
A	A	51040	<u>ل</u>	6	200	5	9]]	

AZBUKA HLAHOLSKÁ.

--- 6 -----

Zdeť předběžně jen tolik poznamenáno buď, že, jakž viděti, Jery jest složené z prostých písmen s a Ŧ, dále, že м, I a Ŧ jsou duplikáty, první dvě pravé, poslední lichý čili tvárný, totižto ony pouze rozdílně psané z a s, toto vlastně pozměněné a místo Φ užívané ↔.

Písmě i t. Jerek v některých starochorvatských zlomcích nese tuto podobu : a.

§. 8. Počet a posloupnost pismen.

O počtu a posloupnosti písmen hlaholských ve statých pramenech nic poznamenáno nenacházíme: můžeme však o jednom i druhém s dostatečnou jistotou souditi dílem podlé svědectví o cyrillici znějících, dílem podlé důvodův z podstaty věci, ze starých rukopisův, braných, dílem podlé číselní hodnoty písmen. Nejstarší, věku Cyrilla a Methodia blízký svědek, bulharský mnich Chrabr, praví o cyrillici, že se v ní osm a třidcet písmen počítalo. Vyloučíme-li jotované IX, IE, IK a IX. jakožto svaznice, pak ω a ψ, jakožto pouhé pisecké skratky místo ωτ čili or a μιτ, počteme-li Uk ov a Ižici v jen za jedno písmě (jelikož o jest On) a vtáhneme-li do počtu číselní znak ç (90), sečteme jich skutečně tolikéž. S tím se ku podivu shoduje počet hlaholských písmen, jež z nejstarších rukopisův do hromady sebrati lze, vyhradíme-li z nich en, jakožto složené z prostého Jeru a Iže, a přijmeme-li Jer a Jerek za pouhé pozdější rozlíčení čili rozštípení jednoho a téhož znaku, jakž dosti podobné jest. Co se posloupnosti tkne, tať od prvního až do dvacátého osmého písmene číselní hodnotou písmen dokonale pojištěna, od dvacátého devátého do třicátého osmého ale pouze na dohad, jakož i předešle v cyrillici, podlé nedostatečného půtahu některých pozdějších a neúplných abecedníkův, ode mne tak položena jest. Obzvláště pozoru hodnéť, že v Pařížském abecedníku písmě Uk s se jménem Hic t. Yk hned za Tvrdem, na místě æ, se klade (ač položitě psané, maje kolmo státi), kamž v skutku náleží. (Srv. §. 11.)

S. 9. Iména hlaholských písmen.

Jména hlaholských písmen samým svým zněním jiná slovanského, jiná cizího původu býti se ohlašují. Poněvadž v nižádné staré památce v úplnosti své se nevyskýtají, tatáž v rozličných pramenech rozličně se píší, některá později, až i nejnověji od nás, ke starým přičiněna jsou, potřebí jest obrátiti k nim zřetel obzvláště. Jsouť pak jména ta obojímu písmu, hlaholskému i cyrillskému, společná, pročež, kde potřebí, světla i z cyrillice, jíž i Valachové užívají, předmětu svému právem dobývati můžeme.

- 7 ----

· 9*

Pravidlo jest, že pravý zvuk písmene pokaždé prvním zvukem jména jeho se značí, ježto původně, jakž vědomo, v abecedě fenické, hebrejské a j. jméno písmene bylo spolu jméno té věci, kteréž podobenstvím čili obrázkem čili výkresem bylo písmě, npř. Aleph skot, Beth dům, Gimel velbloud atd., poněvadž \times, \neg, \neg atd. byly původně malé obrázky skotu, domu, velblouda atd., tak že zde jména písmen s figurou jejich úže a těsněji souvisela.

Az +, népochybně zájmeno az, čes. já (ego), ač není-li to přidomácnění runského Ans, Ós (bůh).

Buky E, místo Bukse' (jako црыкы, свекры atd. místo црыкыв, свекрывь atd.), později Bukea, tolik co písmě (litera), od kmene buk (fagus), z příčiny bukových deštěk; srv. got. bôka (Buch, liber), bôkareis (bukar', bukvar', Schriftkundiger, scriba).

Vědi v, zjinačené Vědě, minulý čas slova rěm' s významem přítomného, jako řecké olda (scio); srovnej však též řecké $B\eta\tau\alpha$ z hebrejského Beth (dům), odkudž i azvěda dle řec. $d\lambda\varphi\alpha\beta\eta\tau\sigma\nu$.

Glagol' 2, skrácené glagoli, sčes. hlaholi (loquere, imperat.); srovnej však runské Calc, Gilch, t. jméno runy k, temného původu a významu.

Dobro a, samo sebou jasné (bonum).

Est^{*} 3, čes. *jest* (est); tak zní dle starobulharského a nepochybně i staroslovanského, se sanskritským, řeckým a latinským shodného vyslovení, nikoli *Jest*.

Živėte z, velitelný spůsob slova živu (vivo).

Zélo •, příslovce zélo (valde); příbuzné slovo asas, ZIAL (malus, srv. chrv. kruto valde a čes. krutý crudelis).

Zemja čili Zemlja &, čes. semě (terra).

Iže **T**, zájmeno iže, čes. jenž (qui); srovnej však runské Eis, Is (glacies).

I s, vyslovuj I, nikoli Ji, snad zájmeno i, čes. jej (eum).

Děro' čili Jot m, prvním jménem od nás tak nazvané dle bosensko-cyrillských abecedníkův, v nichž písmě t, vlastně tolik co měkké *t*, jméno *Tjarv*, *Tjerv* nese, zajisté podlé Čarv' místo Črv': u Diviše 1360 Ge, v rukopisu Pražském 1434 G, u Thesea Ambrosia 1539 Gi, u A. Roccy ok. 1591 Ju a Giu, u Orbini'a 1601 G, u Hugona 1617 Ju, u jiných pozdějších Je i Jota. Druhé jméno původně Jod, což znamená ruku. (Viz rozdíl 11.)

Kako +, příslovce kako, čes. jako (quomodo).

Ljudi &, původně Ljudije, což množný nominativ, čes. lidé (homines); u Rumunův Lude.

9

Myslite 28, m, velitelný spůsob časoslova mysliti (cogitare), nyní zkaženě Myslěte.

Naš P, zájmeno čes. náš (noster); srovnej však jméno runy Nauths, Naud, Nead, jejíž podobenství hlaholské písmě nese, zvláště runy markomanské.

On 3, zájmeno on (ille).

Pokoj r, podstatné pokoj (pax).

R'ci ь, slovanské reci, roci, české rci (dic), velitelný spůsob časoslova reką, česky řeku, řku (dico).

Slovo 2, podstatné jméno slovo (verbum).

Tordo w, u Illyrův Tardo, u Diviše Trdo, u Rusův Tverdo, čes. tordo (durum).

Fert ϕ , ϕ , bulharsky a správněji Fr't, $\phi \rho_{\text{bTL}}$, malorusky Cheert, rumunsky Fite, temného původu a významu: nejblíže leží jméno runy p got. Pairtha, anglos. Peord, při němž Grimm k staroněmeckému jménu královny v šachu pherz, ferz, a ke slovu pfört (Passgänger, equus tolutarius, inochod) ukazuje. Není-li to naposledy F-jer-t? (Srv. níž.)

Chěr b, dle Dobrovského tolik co slk. chýr (fama), což však jest z uherského hír; snad to spíše řecké $X\tilde{i}$ spojené se slůvkem Jer, o kterémž níž. Rukopis Pražský 1434 má Chrt, buď zkaženě, buď s bulharským přítvorkem -t.

Ó ϕ , řecké dlouhé ω čili $\Omega \mu e \gamma \alpha$, ode mne v cyrillici pro rozdíl od $\overline{\omega}$ čili orn tak nazvané; než staří pramenové téměř všickni (t. vyjma Thesea Ambrosia a Orbini'a, u nichž $O = \omega$ a Ot = $\overline{\omega}$) přikládají písmeni ϕ , cyrillskému ω , jméno Ot, pročežby správněji tak sloulo, kdyby pro uvarování zmatku nebyle rádno jak písmena tak i jména odrůzniti. Ot jest buď předložka, čes. od (a, ab), anebo podstatné ot (pater); srovnej však jméno runy Ôthal, Édel (patria) t. ô.

Šta w, tak dle pravého a starého bulharského i illyrského (srbského) vyslovení, rusky Šča, z řeckého Sti, jináč Stigma, jakž Řekové svou svaznici ς z σ a τ jmenovali, dle níž hlaholské w a cyrillské μ složeny.

Ci v, snad spojka či (num) s obyčejným přetvořením v ci; srv. stslv. yz (xaizoi, tamen). Pozoru hodno, že v Pařížském abecedáři zkaženě sice Pe, a však s e na konci, v řeckém $T\zeta \tilde{\eta}$.

Červ' 4, vlastně Črév', čes. červ (vermis): než Valachové Čer. (Viz rozdíl 11).

Śa m, dle řeckého $\Sigma \dot{\alpha} \nu$, původně fonetická hieroglyfa Šei, což znamená zahradu (hortys), hebrejsky pozměněně Šin (dens).

Jer 6, Jery 69 a Jerek 6, jak tvarem a podobou, tak i jmény souvisejí. Ve starých pramenech píše se první i poslední jméno sice jednostejně Jer, než ve vyslovení byl nepochybně rozdíl, tam tvrdě, Jer, zde měkce, Jer', jakoby Jerj. Malorusi jmenují první písmě Jor. druhé Jory, třetí Jir neb Jirčyk, dle čehož pro rozdíl ode mne přijato pro třetí Jerek, kterýmžto slovem jinde nadřádkové Jer se znamená. Rumuni vyslovují tolikéž Jor. Jméno Jery jest, jakž patrno, složené z Jer a I. jakož i písmě samo, hlaholské ser, cyrillské ъ. Než poněvadž v cyrillštině H Iže a ï čili I pouze I se jmenuje, v hlaholici ale na místě H písmě T a na místě ï čili I písmě z stojí, patrno, že cyrillské jméno ovšem věci přiměřeno, hlaholské nikolivěk. Malorusi sice jmenují naopak H I a ï čili I Iže, a však to zase k cyrillskému jménu Jery 11 se nehodí. Díme-li, že v cyrillštině snad I stálo před Ižem, tedy se tomu příčí pořádek řeckých liter, sic v cyrillici v celosti zachovaný. Samo jméno mám za totožné se jménem mnohoznačné runy Yr čili Ior, o níž Liliencron a Müllenhoff (Zur Runenlehre. S. 9-12, 60-62) důkladně jednají a Dieterich (Runensprachschatz S. 2) také zběžně zmínku činí. Možné, ba podobné, že jméno to původně až se sanskritským Ri a Lri souvisí.

Jeť \triangle , slove jindy a teď již obyčejněji Jať, z příčiny, že samohláska ta (vlastně dvojhláska) u rozličných Slovanův, i samých Bulharův, rozličně zní, jinde blíže k *e* (*ie*), jinde blíže k *a* (*ia*, *ea*), ačkoli první forma i dle Pařížského abecedáře, v němž *Hiet*, starší býti se vidí. Význam v temnu: mnět se zdá cizí, snad armenské Ječ, téměř též platnosti a v cyrillici i podoby (π).

• •

Ju p., slove ve starých pramenech obyčejně Jus, u A. Roccy a Hugona Just, tak však, že tím pochybnost, nemí-li p s se nebo se změteno, předce nemizí, nebot starší řecký abecedník má Γiov , Malorusové a Rusové Ju, Valachové tolikéž Ju. Význam skrytý, snad pouhé spojení zvukův j a u; zájmeno jq, čes. ji (eam) to býti nemůže.

Es ϵ , jméno od nás navržené; v řeckých abecedářích se sice nachází $\Gamma \epsilon \alpha$ a $\ell \epsilon$, cožby se mohlo vykládati ϵ anebo podobněji $j \epsilon$, než ke dnešní potřebě, pro snadnou zmatedlnost, to méně se hodí.

As se, od slova seze, xcz (mystax), Jes se a Jas se, všecka tři jména od nás přijatá, pro lepší jich rozeznání. U písmene x stojí sice v řeckém abecedáři 76, u se v Pařížském Hie, než jistoty a světla to nedává. Nynější Valachové jmenují nosovku **x** Jus.

Thita \diamond , malorusky Chotyta, rumunsky Ftita, z řečtiny, původně z hebrejského a fenického teth (serpens).

Ižica čili Yžica s, jméno p Malorusův a Valachův běžné, očilě zdrobnělé *Iže*, slove v abecedě Pařížské lépe a původněji *Hic* t. Yk, a stojí po vv na místě nynějšího zs. Pro rozdíl však přikládá se od novějších, i samého Kopítara a Miklošiče, dvacátému druhému písmeni čili zs jméno Uk, poslednímu pak, totiž s, cyrillskému v, rovni řeckého v, jméno Ižica.

Z tohoto přehledu patrno, že nás jména hlaholských, jakož i cyeillských písmen (neboť jsou, jakž řečeno, oběma společná) ve velmi nedokonalém spůsobu a neúplném počtu došla. Příčina toho na jevě jest. Totižto i hlaholice i cyrillice, jakéž v nejstarších písemných památkách nacházíme, nejsou abecedy samorostlé, nýbrž od učených uměle tvořené a z různorodých živlův skládané, cyrillice na základu řečtiny, hlaholice na základu nějaké starší slovanské nebo i neslovanské abecedy. Tím to jest, že jakož písmena sama, tak i jména jich různorodého jsou původu. Větší díl jich nepochybně přenešen od pohanských mětek a řezek na nové písmo: těchto vznik a původ pohřižuje se v mraku nevystihlé, předhistorické doby. Některá z nich snad jen ve zvuku čili výslově přidomácněna a poslovaněna, tak že původně něco jiného znamenala, jakož jsme sami častěji v příčině té ke jménům run poukázali. Jiná pocházejí ze známých jazykův, odkudž i znaky vzaty. Ještě jiná, jmenovitě u svaznic a složených, zdají se býti pouhé shrnutí začátečných zvukův, bez zvláštního významu. Někteří zpytatelé starobylosti hledali v pásmě jmen těch souvislého smyslu, jako někdy Eusebius a Hieronymus v hebrejštině, čtouce : .4z bog Vid glagolą, dobro jest živiti zėlo atd. a vykládajíce: Já bůh Vid mluvím, dobře jest žíti velmi atd., jiní jináč; než vše to pouhá hra. Krátkost a nevýznamnost některých jmen přirozeněji se vysvětluje jich stářím a nepřestálým zjinačováním v ústním podání. Při některých z nich možnost původu a domnělé starší formy jsme z daleka naznamenali, np. Chér z řeckého Xĩ a slovanského Jer. Nevězí-li totéž záhadné Jer (Jor), jehož význam ve skrytu, tolikéž ve jménech Fr't, z $\Phi \tilde{i}$, Jer a bulharského přítvorku -t; Čr'e', valasky Čer; z č a Jer? Přítvorek t mají, jakž jsme viděli, rukopis Pražský 1434 i ve jménu Chrt, Diviš v Ukut, A. Rocca a Hugo v Just.

S. 10. Tvar čik podoba písmen.

Ačkoli, jakž v úvodu řečeno, nelze vykázati starší nějaké bud slovanské, bud cizí abecedy, kterážby v té míře, jako řecká cyrillské, gotické a koptické, základem byla hlaholské, však nicméně podobenstoí a tím i příbuzenstoí mezi jednotlivými písmeny naší abecedy a cizích abeced všudy se očitě vyskýtá. Toto přirovnávání se ovšem nemálo obtěžuje velikými rozdíly tvaru čili formy, již hlaholská písmena v rozličných rukopisech, časích a zemích na se berou; než prospěch vědy velí odvážiti se, ovšem se všemožnou střízlivostí a opatrností, té práce, a aspoň cestu raziti budoucím, snad štastnějším skumatelům. Při tom budiž zřetel vždy k nejstarším našim rukopisům bulharské i chorvatské třídy a nejvěrnějšímu vypodobnění cizích abeced obrácem

Az +: podobnáť nordická runa Ar, a ještě mnohem patrněji + čili $\mathcal{A}\lambda\varphi\alpha$ na drahokamenech Basilidianův.

Buky E: podobnéť obrácené palmyranské Beth (k bodrické čili ratarské runě Y, jakožto nad míru podezřelé, ukazovati nechceme).

Vědi v, nahoru obrácené Dobro A: podobnéť obrácené řecké 6 v rukopisech od devátého století, zvláště v tajnopisu, v, poněkud latinské V, což jednoho a téhož původu s řeckým Y, znaménkem od Řekův vynalezeným a místo starého fenického Vavu F, když za samohlásku platí, uvedeným.

Glagol' 2, podobou Chěru b poněkud příbuzné: podobnéť armenské Ghad, řecké malé $\Gamma \acute{\alpha} \mu \mu \alpha$, samaritanské Gimel, syrské Gomal.

Dobro a, dolů obrácené v, odpadnutím čárky mezi kroužky od Ljudi a rozdílné. Než starochorvatské Dobro veskrz se podobá latinskému, dole otevřenému D, z něhož bez pochyby vyšlo.

Est **3**: podobnéť fenické, starohebrejské, řecké, italské He, sekelské *e*. Živěte z: podobnét armenské Dže. Nachází se i s jeduím kroužkem z. Zělo z, od Zemle z v nejstarších rukopisech vlastně téměř jen přímým postavením rozdílné.

13

Zemla čili Zemlja ω , písmě, jakž v Pařížském rukopisu a někdy i jinde vypodobněno, od Zěla ω jen položitým postavením čili obrácením v pravo podstatně rozdílné: podobnéť fenické Zain ($Z\tilde{\eta}\tau\alpha$) u Scaligera (u jiných tato podobnost tak nevyniká).

Iže T, posud bez rovně.

I s., nahoru obrácené Slovo z: podobnéť starohebrejské, řecké, italské, kufické Cheth čili Eta, ačkoli v užívání, této bližnosti na odpor, s za cyrillské i a naopak \mathcal{P} za cyrillské i, řecké η , platí.

Děrc' čili Jot M: podobnéť veskrz a veskrz fenické a samaritanské Jod, z částky ethiopské Jaman; v cyrillském \land a t zůstala jen první polovice a platí za měkké t (TH, Tb). Oboje se nachází i v novější arnautské abecedě dvojího spůsobu, vždy za Jot vzaté (víz Bagster Alphabets p. LIII).

Kako :: podobnéť veskrz a veskrz starohebrejské a aramejské Koph.

Ljudi a, protažením čárky mezi kroužky ode Dobra a rozdílné: podobnéť poněkud řecké Lambda, ač kroužkové scházejí.

Myslite w: hořejší částka dokonale podobná ethiopskému Mai, celek poněkud latinské unciálce dvojího tvaru α a ω, zvláště v VIII—IX století (první z nich obyčejná v rukopisech anglosaských); v druhé hlaholské vstavce praxapostoláře Ochridského u Grigoroviče psáno tak, jakoby dvoje 3, druhé obráceně, sloučeno bylo x.

Naš P: podobnáť markomanská runa Nôt u Hrabana Maura, též starohebrejské a palmyranské Nun.

On 3: podobnéť sekelské o, latinské langobardské o v VI—VIII století, poněkud gotické o, dle Grimma též nordická a anglosaská runa Os, a nade všecko řecké Omega této podoby ω v rukopisech IX—XII století.

Pokoj r: podobnéť italské Phe, armenské Pjen, starořecké Pi, což vše jest obrácené starohebrejské Phe.

*R'ci*ь, na pravo a dolů obrácené fenické, starohebrejské, řecké, italské a armenské Reš, dle podoby totéž s cyrillským Jerkem ь, čehož vysvětlení hledej v rozdílu 11.

Slovo \mathfrak{a} , dolů obrácené $I \cdot \mathfrak{s}$: podobnéť řecké číselní znaménko Sampi prvního tvaru \mathfrak{m} (z druhého tvaru téhož písmene \mathfrak{A} , což jest

10

opak samaritanského a palmyranského Šinu ∨, povstalo cyrillské **a**, gotické **a**).

Tordo w, ve formě + jen jednou v Bojanském palimpsestu: podobnéť fenické, starohebrejské a numidské Tav.

Uk 29., svaznice, povstalá sloučením dvojího Onu 39.

Fert ϕ , \bullet , vlastně řecké Φ , vyskýtající se v této pravé podobě nejen v rukopisu Clozově a v evangelistáři Assemani'ově, ale i v některých starochorvatských památkách, jmenovitě v listinách. A však Assemani'ův rukopis již i \bullet má, kteréžto nejpodobněji povstalo z \bullet místo ϕ užívaného. (V některých cyrillských rukopisech, jmenovitě v praxapostoláři macedonském, píše se totiž Fert \bullet , np. **стебань**, **соєсь**, a naproti Thita ϕ , np. **афиньсти**, tedy zrovna opáčně.)

Chér L, tvarem Glagoli z poněkud příbuzné: podobnéť armenské Che.

Ó o: podobnéť řecké Ω a cyrillské o.

Śta w, svaznice ze Ša u a Tvrda r čili vo, v některých starých rukopisech se nevyskýtá, místo níž uvo. Pozoru hodné, že i v řečtině svaznice ς místo $\sigma\tau$, a sice již v IX století, tak řečené Sti čili Stigma, potřebována.

Ci v: podobnéť cyrillské 11, starohebrejské a samaritanské Tzade. Čero' 4, tvarem příbuzné první součástce ve svaznici Jąsu 46: podobnéť cyrillské v, zvláště jak v rukopisu Rajhradském a někdy i v Supraselském se píše.

Ša u: podobnéť cyrillské u, fenické a starohebrejské Šin.

Jer e, tvarem od Jerku e velemálo rozdílné. V některých starochorvatských památkách této podoby e.

Jery 87, písmě složité vedlé sebe postavením Jeru 8 a lže 7, jen v jedné památce 83, t. spřežka Jeru 8 a l 8, přísněji podlé cyrillského 11 a řeckého 01. (Viz rozdíl 11.)

Jerek s., tvarem Jeru s velmi podobný, snad od něho teprvé později oddělený. Tak i v cyrillici u Srbův, Rumunův a někdy i v bulharských rukopisech jen jedno znamení, a sice u Srbův a v bulharských rukopisech Jerek, u Valachův Jer, se užívá.

Jeť Δ : podobnéť cyrillské Δ , v některých bulharských rukopisech místo Λ , v jiných místo H užívané; řecké Δ místo Δ na nápisech podobou, nikoli mocností, poslednímu se rovná.

Ju p, dle Kopítara latinské JV: podobnéť cyrillské 10.

Es c, na pravo obrácené Est 3.

As \mathfrak{se} , svaznice z Onu \mathfrak{sa} Esu \mathfrak{e} : podobnáť sekelská svaznice Amb.

Jęs se, svaznice z Esti s a Esu c. V praxapostoláři Ochridském cyrillsko-hlaholském neseť tuto podobu æ, kterážto figura i v misálu 1483 několikrát se vyskýtá ve slovích ss, ævsss, wvsss, æsss a snad i jiných, při čemž paměti i podivu hodno, že v evangelistáři Grigoroviče a jinde někdy místo sse jen se stojí, tak že æ místo ss velmi staré býti se vidí. Máť je i bukvář Ben. 1528.

Jąs se, svaznice z Esu e a dolů obráceného Zěla s; v první hlaholské vstavce v praxapostoláři Ochridském u Grigoroviče psaná drobet jináč, totiž první součástkou podobně Slovu 2.

Thita +, řecké jménem i tvarem, jen v rukopisu Vatikanském.

Ižica **e**, v Pařížském abecedníku po vv s nápisem *Hic* t. Yk, místo Uk, a sice položitě psané (zajisté jen omylem): v obyčejné své podobě snad pouhý odštipek písmene **s**, totiž pravá jeho polovice.

Co se tkne přirovnání hlaholských písmen k jinoabecedním, poněvadž zde důvtipu a obraznosti široké pole otevřeno, komu na znúmosti toho, což jiní učení v té příčině soudili, záleží, může nahlednouti do Dobrovského (Glagolitica str. 36-38, 44-46), Grubišiče (Origo alph. glag. 1766. p. 41-43) a Grigoroviče (Žurn. min. nar. prosv. 1852 Mart str. 158); kdo pak přirovnání toto ještě dále provesti anebo s pravdou licovati chce, tomu následující spisové a sbírky sloužiti mohou: Postellus Linguar. XII char. diff. alphabetum. Par. 1538. 4°. Theseus Ambrosius Introd. in l. chald. et XL alphab. Papiae 1539. 4°. Angelus Rocca (kv. 1591) De iis, qui var. idiom. charact. inven. Opp. omnia. Romae 1759. F. 2 d. Linguar. orient. alphab. Paris. Vitray 1636. 4º. Mabillon De re diplom. l. VI. Par. 1681. F. Müller Alphabeta et notae divers. lingu. Berol. 1703. 4º. Montfaucon Palaeographia graeca. Par. 1708. F. Kappen Buchdruckerkunst und Schriftgiess. Lpz. 1740. 8º. 4 d. Nouveau traité diplomatique. (F. Toussain et R. P. Tassin.) Par. 1750 sld. 4°. 6 d. Německy od Adelunga Erf. 1759 sld. 4°. 9 d. Diderot et D' Alembert Encyclopédie — Recueil de planches Vol. II. Par. 1763. F. Podobně srovnávací tabulky abeced v Mém. de l'Acad. des Inscr. et B. L. Par. T. XXXI. pl. II. Fournier Manuel typogr. Par. 1766. 8º. 2 vol. Schulze Orient. u. occ. ABC-Buch oder 100 Alphabete. Naumb. u. Zeitz 1769. 8º. Büttner Vergleichungstaf. d. Schriftarten. Gött. 1771. 4°. 2 sv. Alphabeta orientalia varia. Romae typis congreg. de propag. fide 1771-1791. 8°. 2 d. Fry Pantographia. Lond. 1799. 8°. Astle The Origin and progress of Writing. 2 ed. Lond. 1803. 4°. Kopp Pa-

10 *

laeographia critica. Mannh. 1817-1829. 4% 4 d. Téhož Bilder u. Schriften der Vorzeit. Mannh. 1818-1821. 8º. 2 d. Eichhoff Parallèle des langues de l'Europe. Par. 1836. 4º. Gesenius Paläographic - Ersch u. Gruber Encyklop. Sect. III. Bd. IX. S. 287-316. Silvestre Paléographie universelle. Par. 1839-1841. F. 4 d. Totéž ve výtahu anglicky: Palaeography transl. by Madden. Lond. 1850. 8º. 2 d. Falkenstein Gesch. d. Buchdruckerk. Lpz. 1840. 4°. The Bible of Every Land. London Bagster 1851. 4°. Die Schriftzeichen des gesammten Erdkreises. Wien Staatsdruckerei 1851. 2 listy ve vel. folii. Ballhorn Alphabete orient. u. occ. Sprachen. 5 A. Lpz. 1852. 8º. Z těchto jsou hlavní díla pro řečtinu Montfauconovo, pro latinu Mabillonovo a benediktinův Toussaina a Tassina, pro feničinu a abecedy z ní pošlé článek Geseniův v encyklopedii německé: hojností abeced vynikají vzorní listové státní tiskárny Vídenské. — Jisto jest, že mezi rozličnými abecedami lidskými skuteční a bytní svazkové i tam, kdež jich mysl naše ani netuší, se nalezají; ale bezpečné vykázání jich, bez světla historie, jest nemožné.

16 ---

Poněvadž cyrillice dvanáct písmen: 6, m, 11, Y, 111, K, K, K, K, ю, а а ж počítá, jichž v řecké abecedě není, domýšleli se někteří, že je Cyrill ze starší slovanské abecedy, za jakouž hlaholici vydávali, přejal a do své abecedy vtělil. Než z těch leda pět: m, u, y, u a ю více nebo méně důvodně k hlaholským z, v, z, u a p přirovnávati lze. Očitě v obojí totéž jest jen fenicko-hebrejské u a snad v ve své hranaté podobě, v jakéž v rukopisu Rajhradském a někdy i v Supraselském se vyskýtá; ostatní tři x, 11 a 10, hlaholsky z, v a p, snad jen prostředně, t. pojitím ze společného pramene, se stýkají, jakž to při cyrillském číselním znaku ç (90), pošlém z řeckého Koppa, a hlaholském Kako », povstalém ze starohebrejského Koph, skutečně se spatřuje. Cyrillské 6 jest z řeckých rukopisův Cyrillova věku vzato, v nichž rozdíl mezi B = lat. V a B = lat: B již někdy vytčen (gotické в podobou svou se liší, srv. Montfaucon 335-336, Wetstein N. T. 1752, vzory písma, a Bernd Glossar. 1837. S. 28); a jest nejpodobněji řecké San čili Sampi, ačkoli i svaznice a místo AI ve starých nápisech se nachází; c (90) jest, jakž řečeno, řecké $\epsilon \pi i \sigma \eta \mu o \nu$ Koppa, s řecké Vav $(r\alpha \tilde{v})$; b souvisí na jedné straně s fenickým Rešem, na druhé s armenským Jetem; z jest armenské Ječ. Mohlibychom však, a to případněji, cyrillský Jerek b co do podoby také rovnati s hlaholským R'ci ь, kteréžto vlastně jest na pravo a dolů obrácené fenické, starohebrejské, řecké a italské Reš. Podivu hodné, že i runa Yr čili Ior

tutouž dvoji službu koná, za r a za polosamohlásky slabé, přehlasováním z jiných povstalé. Sem i sanskritské Ri a Lri náleží. Všecko to, jakž na oce jest, souvisí, než uzel souvislosti v neproniklém mraku dávnověkosti se kryje.

Již Jakub Grimm důvodně poznamenal, a my v úvodu takéť jsme podotkli, že některá hlaholská písmena nesou ráz písma, jímž psáváno od pravice k levici. Takovéť my býti soudíme zvláště tyto osmery: 3, M, F, P, 3, 39, 6 a 6. O 3, M a F není pochyby, nebo jsou očitě z fenického a starohebrejského písma; při ostatních tvar a tahy zřejmě témuž nasvědčnjí. A však i tři jiné: E. F a C. jsou již na pravo obrácené, první neprostředně z palmyranského a tak prostředně z fenického Bethu, druhé ze starohebrejského, starořeckého, italského a armenského Phe, třetí, jak se domýšlím, z Esti 3. Vědomoť, že v prastaré době všickni národové, užívající písma z feničiny pošlého, i sami Řekové a Etruskové, psávali od pravice k levici, potom pak, směnivše směr písma, i líce písmen obrátili. Podlé toho podobné jest, že i při neznámém písmě, z něhož větší díl hlaholice vážen, původně týž spůsob se zachovával, později pak, při přejití ku psání od levice ku pravici, některá písmena obrácena z leva v pravo, jiná zůstala bez proměny. V té příčině obzvláštního povšímnutí zasluhuje, že písmě Jerek s v první vstavce apostola Ochridského jednou psáno naopak, totiž s kroužkem na pravo s, nikoli na levo. Podobný podivu hodný úkaz jeví se v některých cyrillských, v Bulharsku psaných rukopisech, o němž tu co nejkratčeji zmíněno buď. Totižto nacházíme tam nejen velmi zhusta z místo s, ale často i or místo ro, m místo m, anobrž někdy i vo místo ov, ba v praxapostoláří macedobulharském i jiná písmena ve slovích opáčně psaná, np. egra místo erga, kogra místo когда, ногн místo нео a podobná. Kterak to vysvětliti? Domnívám se, že to větším dílem pochází od piscův z východních zemí rodilých, snad i v židovství nebo mohamedanství odchovaných a později pomnišených. A však i mezi Bulhary samými nacházíme již velmi časně sledy mohamedanství (860-866, viz Nicolai Pont. Responsa ad consulta Bulgar. u Harduina, Labbea a j.), téměř týmže časem aneb něco později četné osady Turkův, již ku křesťanství obrácených a evangeliem opatřených, v Macedonii na Vardaru (886-912, Turcae Vardariotae, o nichž důkladně Tafel Thessalonica 1839. p. 70-84), a svazky bulharských Manichaeův, Bohomilův a Katharův čili Patarenův s východem jsou vůbec známé. — Koncové e klade-li se nad poslední

.

písmě slova anebo řádku, takéť se a sice pravidelně obrací: než toho příčina jiná, zoumyslná a pouze pisecká, býti se vidí.

Z toho, co jsme o podobnosti jednotlivých hlaholských písmen s cizími místy podotkli, dosti patrno, že hlaholice, ačkoli se v ní různorodí živlové stýkají a míchají, nicméně v samé podstatě své patří, s mnohými jinými jak evropejskými tak i asiatskými a africkými abecedami, mezi abecedy fenického rodu.

O zvláštnostech chorvatské hlabolice, co se tkne tvaru písmen, viz rozdíl 15.

S. 11. Platnost a vyslovení písmen.

Majíce na zřeteli milovníky jazyka slovanského, kteříž již některého slovanského nářečí anebo i více, a jmenovitě písma jak latinskočeského tak cyrillského povědomi jsou, zbytečně bychom šířili řeč o mocí a cyslovení hlaholských písmen: v té straně předeslaná abecední tabulka potřebám každého, i samého začátečníka v hlaholici, jakž se nadějeme, dostatečně vyhoví. Jsouť však některá písmena, jichžto moc a platnost poněkud sporná jest, poněvadž i vyslovení dle věku a zemí se měnilo: o těchto zde na krátce jednáno býti musí.

Taková písmena jsou: e, r, z, m, z, v, e, er, e, a, c, zc, zc, se a s, počtem čtrnácte.

Písmě \bullet vedlé \bullet zdá se býti duplikát a nadbytek: než at nedím, že \bullet jest čiselní znak osmičky, jakož v cyrillici stojící na témž místě s znak jest čísla 6, zdá se, že první, kteříž ho při psání některých slov užívati začali, jako $\bullet a \bullet a$ (valde), seres \bullet (multi), rares \bullet (nummi) atd., chtěli tím vytknouti nějaký od nich znamenaný, snad jen místný anebo krajinský rozdíl ve vyslovení, nejpodobněji dz, jakž Moldavané do dnes totéž písmè čtou a vyslovují. Rozdíl ten, jakožto malým okresem země anebo jen jistou třídou lidu obmezený, nemohl důsledně proveden býti, a nedošel obecnosti. A však bytně písmena \bullet a \bullet jsou jen rozliky jednoho a téhož znaménka, jakž z jednotvárnosti jich, při rozdílu položení, v rukopisech vysvítá, což arci v tiskacím písmě ztraceno. Mám pak za to, že \bullet povstalo ze \bullet , jehož kořen fenické Zain ($Z \eta \tau \alpha$), dle Scaligera.

Písmena lže \mathbf{P} a l \mathbf{s} ve starých památkách nejednostejně se užívají. Ve dvou rukopisech, evangelistáři Assemani'ově a v rukopisu Clozově, téměř bez pravidla se míchají a střídají, v jiných, jmenovitě v evangelii Grigorovičově a ve zlomku u Mihanoviče, převaha jest cele při \mathbf{s} , tak že \mathbf{P} již leda ve spojce \mathbf{P} (et) se spatřuje. A však v Jery er ve všech rukopisech první doby klade se lže τ, vyjma první hlaholskou vstavku v praxapostoláři Ochridském, v níž ez, a τ naskrze není. Mimo to v evangelistáři Assemani'ově a rukopisu Clozově, kdykoli se zvukové *ü* neprostředně stýkají, budiž v jednom slově, nebo na konci jednoho a začátku druhého, klade se lže napřed a I za ním: GA+PTS, SVEWTPT SLS, LART S 3567. V pozdější chorvatské době již τ pouze co číselní znaménko, co písmě pak výhradně z se potřebuje.

Písmě M., dle tvaru pravé fenické a samaritanské Jod, platí v hlaholici nikoli za Jod, nýbrž za změkčené G. Příčina toho jest, že tehdáž, když hlaholice, jakouž před sebou máme, ku psání rukopisův byla upravena, latinské j již znělo jako g před e a i, totiž di čili dj, kteréž ve slovích diacere (jacere) a diaccio z ghiaccio (a to z glacies), jakož i ve středolatinském madius místo majus, ještě se zračí, v jiných dávno ve zvuk dž přešedši: giudice, gennajo, giovane, maggio atd. Přetvoření to starého j v dj klade se do VII a VIII století, tedy do starší doby, nežli jsou památky hlaholice. Užívání Jotu za Djerv' jest spolu patrný důkaz vplyvu latiny na utvoření hlaholice. Ostatně zřejmo, jak daleko za cíl házeli, kdo hlaholici pro to velebili a nad cyrillici vynášeli, žeby měla zvlášiní znak pro Jot. Znaku toho za Jot pravidelně a obecně nikdý se neužívalo, třebas v pozdějších chorvatských památkách někdy výjimkou tak se nachází (srv. Thesea Ambrosia Introd. str. 52, 56), a novější Arnauti též je za Jot přijali. Pravidelně stojí Djerv' M ve slovích z řečtiny pošlých, jako +PM3A8, 39+PM3A83, F+ьнанэчема, эмргета а р.

Písmě \mathfrak{s} , vlastně svaznice z \mathfrak{s} , podlé řeckého $oo = o\tilde{v}$, užívá se tam, kde cyrillské ov, složené podlé řeckého ov, a platí vůbec za dlouhé, prvotně z dvouhlásky vyvinulé \mathfrak{u} . Čemuž ačkoli jak složení písmen, tak i jiní důvodové, z podstaty jazyka a úkazův jeho vážení, patrně nasvědčují: však nicméně já posud přesvědčiti jsem se nemohl, žeby Slované, pro něž cyrillice a hlaholice byla upravena, krátkého \mathfrak{u} naprosto byli neznali, a raději věřím, že zde Cyrill (a po něm hlaholita) něco, t. výjimku od pravidla, přehlídl, anebo snad jen proto téhož znaku pro oboje \mathfrak{u} , dlouhé i krátké, naschvál užil, poněvadž Řekové zvláštního písmene pro krátké \mathfrak{u} neměli, nýbrž místo něho buď o, $No\mu\tilde{\alpha}\varsigma =$ Numa, jako Staroitalčané, buď \tilde{v} , $Po\mu\nuv\lambda o\varsigma =$ Romulus, jako Aeolové, kladli, nadto pak i sami Římané ve svých jménech ov místo krátkého \mathfrak{u} psávali. Bližnost jak zvukův o a \mathfrak{u} , tak i znakův jejich, vysvítá z toho, že staří Řekové prvopočátečně o též místo ov psávali a k ov teprvé později sáhli, že v gotštině na místě krátkého řeckého o krátké u t. runa Úr stojí, a naopak, že v umbrickém V, což vlastně řecké Y jest, místo O se užívá. V gotštině vůbec zvukové o krátké a u krátké nebyli zevrub odděleni. Tomu nápodobně staří Slované v cizích slovích o obyčejně v u přetvořují: 🕉 corregene MAconovert, settere chiponovert, fragene chickovni, fragene chickovni, fragene chickovni, fragene chickovni, fragene chickovni, state v jménech vlastních: beceve, kovzma, bese, povmi (Roma), westere, tphéovni, cosare, settere, zover, (Thessalonika), bese, povce ($P\tilde{\omega}_{S}$) atd. Podivu hodné jest, že i v cyrillici ve svaznici 10 písmě o za u platí. Ostatně hlaholice zvuk u také písmenem e čili Ižicí, zvláště v cizích slovích, značí, o čemž níže.

20

Písmě \mathfrak{W} , vlastně svaznice z \mathfrak{W} nad \mathfrak{W} postaveného, cyrillsky \mathfrak{W} , od Bulharův přiměřeně tomuto složení svému se vyslovuje *št*, nikoli *šč*, což ruský jest spůsob, od částky duchovenstva jihoslovanského, bulharského i srbského, teprvé v minulém století přijatý. U Srbův a Chorvatův složitý tento zvuk již dávno přešel v prostý *č*, *ć* a *t*, podlé rozdílu zemí a krajin. V rukopisu Clozově stojí všudy původní \mathfrak{W} ; v ostatních památkách první doby \mathfrak{W} a \mathfrak{W} se bez pravidla střídá: což samo důkazem jest, že \mathfrak{W} není původní znak prostého jihoslovanského zvuku *ć* neb *t*, jak se jmenovitě Kopítarovi zďalo. Podobně v některých starých cyrillských rukopisech buď jen \mathfrak{W} , buď totéž a \mathfrak{W} střídavě se potřebuje.

Písmena s a s a s nimi rovnoběžná cyrillská s a b jaké prvotně a vlastně zvuky označovala, toho již dnes s dostatečnou jistotou určiti téměř nemožné jest. Nemožnosti této diviti se nebude, kdokoli zdravě pováží, za jedno, že zvukové lidští skuteční a živí v ústech i sebe menšího národu v neskončenou různost se rozbíhají, a že všecka naše písmena jsou pouhé mrtvé odtaženosti (abstracta), jimiž ona neukončenost zvukův jen přiblížitelně, nikdý zevrub a na vlas, se měří; za druhé, že u nás ještě na odporu jest, kdo byl ten, jenž ponejprv znaky s a s čili s a b vymyslil, kde žil a pro které slovanské nářečí, pro kterou slovanskou větev je upravil? Jisto jen to jest, že to byli zvukové tehdáž v té zemi a v řeči toho lidu slyšitelní, od jiných rozdílní, sic by jich byl neuvedl, a že byli samohlásky. V teorii neuběhneme v scestnosti, pojmeme-li věc v ten smysl, že to byli znakové, jimiž se samohlásky slabé (s našeho dnešního stanoviště na věc hledíc) poznačovaly, a sice prvním čili Jerem samohláska povstávající ze tří silných: a, o, u, buď neprostředně, buď přejitím prvních dvou dříve v o, a stojící u vyslovení oprostřed mezi o a e, pročež ji zlomkem 2 znamenáme, druhým čili Jerkem samohláska povstávající ze dvou silných: e, i, a stojící u vyslovení oprostřed mezi oběma, pročež ji zlomkem e zesmyslňujeme. Z toho patrno, kterak těžké muselo býti potřebování těchto dvou znakův po smrti prvního vynálezce od postupníkův jeho v jiných a jiných zemích a nářečích. V hlaholských rukopisech v ohledu tom veliká panuje nepevnost: nejen že Jer nad Jerkem v nich nesmírnou převahu má, ale i totéž slovo v témž rukopisu nejednostejně se píše. Nejstarší cyrillští rukopisové užívají znakův těch důsledněji. V rukopisech cyrillských v Srbsku psaných, i v některých bulharských, jakož i v pozdější chorvatské hlaholici, užívá se jen Jerku (cyrillsky ь, chorvatsko-hlaholsky ı). Zdaliž při tom prvotní rozlíčení e a e, jakožto zbytečné, opuštěno, čili naopak prvější jediný znak od Cyrilla a hlaholity ve dvě rozlíčen byl, rozhodnouti se neosměluji. Valachové, píšící cyrillicí, jen jednoho znaku, a sice Joru z užívají. Již nahoře ukázali jsme na svazek jména Jeru se jménem runy Ior, Yr, a sanskritského Ri, Lri. Poněvadž ale ve slovanštině-Jer a Jerek nejen po souhláskách алаьр, kde se jimi slabika takořka zavírá, jako слезньзен, блъгарних, чьесн, връба, ale i ро jiných všech v též případnosti se kladou, můžeme právem tvrditi, že Cyrill i hlaholita vědomě nebo nevědomě v pravopisu provedli zásadu, ve mnohých, zvláště východních jazycích panující: že každá slabika, jelikož slabika, samohláskou koncovati se musí. Neboť že Cyrill i hlaholita četli dvojslabičně ть-ма, we-w+, мь-сть, we-zwe, nikoli jednoslabičně, jako nyní, z pěvčích not v nejstarších rukopisných irmologiích, mimo jiné bytné důkazy, dostatečně vysvítá. Od tohoto pravidla odstupují nejstarší cyrillští i hlaholští rukopisové jen při jménech a slovech cizích, do nichž nerádi ъе аь в vtrušují, np. v Ostromirově evangelistáři: константниоу, патриархоу, варвара, євангелиє отъ mapra atd. Jináč pozdější.

Písmě er skládá se z e a \mathbf{r} , a jak tímto svým složením, tak i řeckým a latinským psáním slov, v nichž se užívá, np. Bolotog $\lambda \alpha \beta o \varsigma$, veruszatve, u Constantina Porphyrogenety, Spoitimar, ereruszate, v Letopisech Fuldenských atd., vykazuje se býti dvouhláskou, kteráž však tuto vlastnost svou velmi časně, zvláště v jihoslovanských nářečích, potratila, a v prostou, rozličně vyslovovanou samohlásku: y, u, i, se přetvořila. Tím se stalo, že jí památky druhé třídy čili chor-

11

vatského písemnictví naskrze neznají, píšíce všudy B. V některých velmi starých, z hlaholice přejatých rukopisech cyrillských místo 897 píše se vždy LH, kdežto jiní, původně cyrillští rukopisové pravidelně LI neb LI, srbsky jen LI, nepochybně podlé řeckého ol V olvos, xolvóv, kladou. Tomuto poslednímu rovná se hlaholské 88, kteréž jsem však posavad jediné v první vstavce praxapostoláře Ochridského našel. Že ostatně LH a LI ve vyslovení nebylo stejné, zavírati můžeme jednak z pravopisné proměny organického LH v LI, np. BLINK místo BL HNK, OGLICKL místo OGLICKL atd., jednak též ze svazování obou písmen v Jery rovnovážnou čárou LI, ve starých rukopisech velmi obyčejného, čímž se, mním, prostota zvuku naznamenávala.

Písmě A, stojící na rovni s cyrillským s, vyznačuje zvuk, jenžby v jistém smyslu za slovanské Šibolet platiti mohl: tak rozličně a obzvláštně se od rozličných Slovanův vyslovuje. V hlaholici se ho prvotně a správně jen tam užívalo, kdež se v cyrillici a píše, později a nesprávně i tam, kdež v této a stojí, t. písmě, jež novější Valachové Jako pro rozdíl od Ja a imenují. Při určení zvuku tímto písmenem řádně poznačeného, totižto z, č, musíme starší stav jazyka a teoretickou stránku vědy od pozdějšího stavu a praktické stránky přísně děliti. Zvuk é vyvinul se z dvojhlásky ai, povstalé z i a předsunutého a, kteréžto a, jakož i u, se pravidelně předsouvá, nikoli přisouvá, np. stčes. saud, bayk, kuora, nuož atd. Jotované ja nepřechází v č, nýbrž v je. Dvojhláska ai přešla, jakož i latinské a gotické ai, přehlasováním v obzvláštní e neb é, na němž j co lehký přívěsek, jakoby přídech, buď z předu buď z zadu lpělo. V době Cyrilla a hlaholity znělo toto é již přerozmanitě, jinde co ie, jinde co ia, jinde co ea, jinde co ej, jinde co i, jakož i podnes. Cyrill je co měkké, s polohláskou na rovni stojící e pojal, odkudž i příbuznost znakův ь а ъ (ve starých rukopisech tk), což tehdejšímu moravskému a pannonskému vyslovení nepochybně bylo přiměřené. Hlaholita padl se znakem A dokrajiny, kdež, jako podnes v Polště a porůznu mezi Bulhary, **x** jako na neb a se vyslovovalo: sviat, miara, siano, cana atd. Jemu se zdálo pro obůj zvuk, t. ia = e ve slovích měra, věra, a ja ve slovích javor, jako, jedno a též znaménko (A) postačitelno, tím snáze, poněvadž v jeho nářečí jotování se opouštělo: azz, abre, ave, duati, emu, eter atd. Odtud patrno 1) proč se ve tvaru písmene z severní vyslovení (ie), v a jižní, macedobulharské (ia) očitě zračí; 2) proč jméno písmene Jeť (armensky Ječ) později na jihu i severu v Jať proměněno; 3) proč dva bytně rozdílní zvukové é a ja tak časně a obecně změteny a smíchány, že naposledy i sami Srbové v cyrillici tko, tst, mot, tsot atd. místo tako, tatt, mota, tsota atd. psávali.

Písmena ϵ , $s\epsilon$, $s\epsilon$, $s\epsilon$, $s\epsilon$, $s\epsilon$, $rovnající se mocností cyrillským <math>\mathbf{x}$, \mathbf{x} , **m** a **m**, značí nosovky (narinae, nasales), první dvě pouhé e a q, druhé dvě jotované e a q čili je, jq. Z těchto klademe q za základ a máme e za pouhé její přehlasování, působením měkkého přídechu j, třebas jen bytně přítomného, v písmě nevidomého; tomuto pak q připisujeme pro starou, věku Cyrilla a hlaholity neprostředně předchozí dobu znění bližší k *an* nežli k *on*, opírajíce se na důvody vážené jednak z vnitra věci, totiž z prvosti samohlásek a, i, u před ostatními, a souhlasnosti starších jazykův plemene sanskritského, jednak na svědectví historická. Pročež, jakož každá bytost k svému prvku navrátiti se chvátá, tak i toto nôsové se (\mathbf{x}) v nové bulharštině již k + (\mathbf{a}), odkudž vyšlo, se navrátilo. Jotování nosovek v hlaholici jest patrná uchýlka od zásady této abecedy, jíž vysvětliti neumím. Snad to již dostavek, jakkoli časný a rozšířený.

Písmě a. stojící v abecedáři Pařížském na místě a se jménem Hic, t. Yk, v této své podobě (o jiné pak, pokud teď známost rukopisův sahá, nic se neví), snad jest, jakž jsme již řekli, pouhý odštipek pravé polovice písmene s. Užívá se ho nejvíce při psání cizích, zvláště řeckých slov místo řeckého v, cyrillského v, np. 8888669 (σμύρνης, myrrhae, Ostrom. zμγρ'ho). Jen jednou v rukopisu Clozově (ř. 755) vyskýtá se s místo z ve slově zeva místo zzeva (mucě), a to místo wecva (macě). Z tohoto příkladu a z obyčeje přepisovačův z hlaholice do cyrillice, píšících místo a nejhustěji oy: соурна, оупостась, очнокрить, евточхъ, сточхна, точръ (Tyrus), лочкиа (Lycia), вь мочръхъ, (els Múdda), řídčeji упостась, упокрятъ, aneb ю ро к: кюрнлъ, кюpuzrz, patrno, že toto a tehdáž znělo u, nikoli i, právě jako i u starých Římanův Burrus místo Pyrrhus, Bruges místo Phryges. Odtud i zjinačení jména Yk v Uk, ačkoli i starořecké jméno písmene v zní Ov, Ú, kopticky Hú (dle Gesenia, u Ballhorna snad méně správně He). Podobnět řecké υ ψιλόν jmenovali Římané Upsilon. Mělit tedy hlaholité dvoje znaménko, ze a e, k označení téhož zvuku u, jehož však s jakým takým, ač nepodstatným, rozdílem užívali. Chorvatské památky písmene a neznají, píšíce místo něho v cizích slovích buď a i, buď 29 u, np. 21-29282-78 v musejním zlomku žaltáře (Ps. 103, 21 σχύμνοι, catuli leonum, скумин Žalt. Cetyn. 1495).

11*

Konečně a jakoby dostavkem podotčeno budiž, že \diamond i v samých bulharských rukopisech velmi řídké, a že jakož místo tohoto w, tak i místo ϕ , zvláště v chorvatských památkách, r zhusta se píše, np. reaspi, r+besas atd. Vůbec v cizoslovích místo dyšných tenké.

§. 12. Nadřádkové a rozličovací snaky.

V rukopisech druhé třídy čili chorvatsko-hlaholských místo Jerku I na konci slov a slabik klade se velmi často Pajerek nad písmenem, nesoucí podobenství prvotně skráceného Jerku ^T, np. 35^TPI, potom řeckého odsuvníka (apostrophus): v° 7339, 74230°, 36°00+16, 00°364+ atd., v čemž se památky tyto souvěkým rukopisům cyrillským rovnají, ačkoli v těchto dotčený znak obyčejně jiným, rozdílným tahem se píše. V týchže památkách, jmenovitě v listinách XIV století, klade se někdy poloukroužková čárka (circumflexus) [°] po P a jiných samohláskách tam, kdež se měkce vyslovují, np. F32301, F361 atd. Čárku tuto, a sice velmi důsledně užívanou, nacházíme s nemalým podivením již i v cyrillském rukopisu Supraselském, sahajícím aspoň do XI století, ač jestli v něm čárkování vůbec není pozdější.

Jiná nadřádková znaměnka buď dloužení a krácení, buď přízvuku, anebo zástupnice písmen, ve starých hlaholských rukopisech se nevyskýtají; novější pak, od Karamana opáčně a bez potřeby vymyšlená, pouštíme se zřetele.

§. 13. Hodnota číselní.

25 -

V písmě hlaholském, jakož i v cyrillském a ve mnoha jiných z fenického pošlých, konají písmena spolu službu číselních znakův, v kteréžto případnosti, pro uvarování zmatkův, kladou se mezi punkty, do prostředku veličiny jich zvýšené + = 1, = 2, = 2, = 3, azhora znamenají čárou, kterážto však ve mnohých památkách se i opouští a v skutku vedlé punktův docela zbytečná jest. Tak stojí np. na konci misálu Benátského Bindoni'a a Pasyni'a 4.4.5.4. = 1528, a tak i jinde. My ji tedy, jdouce za příkladem jiných novějších, jmenovitě B. Kopítara (viz Glagolita Clozianus str. XXII sloup. 1 ř. 13 a jinde), jakožto největší ohyzdu tisku, podlé pravidla: entia sine necessitate non sunt multiplicanda, z hlaholského a rovněž i cyrillského tisku (v bosenské odrůdě cyrillice od starodávna psáváno bez titly, mezi dvojitými punkty, takto : ysns: = 1492, později mezi jednotlivými, np. •Y•18•0•a• = 1571 v Modlit. knížce v Benátkách 12°.), pokud s to jsme, naprosto a docela zamezujeme. V latině v prvotiscích XV století tento spůsob poznačování čísel písmeny veskrz se zachovává, np. ·M·CCCC·LXXXI·, a žádnému tehdejšímu tiskaři nenapadlo nadřádkovými čárami zohyzdovati tisk latinský, ačkoli někdy v rukopisech latinských, ovšem ne vždycky, čáry ty nad číselními literami též se kladou.

Při určení hodnoty číselní Cyrill a hlaholita nastoupili, k nemalé obtíži potomkův svých, rozdílné cesty. Onen se držel Řekův, s přeskáčkou nově vřaděných slovanských písmen: 5, x, μ , η , γ atd., a zachováním řeckých číselních znakův $\varsigma z + za 90$, a $z \wedge za 900$; tento následoval přísně pořádku své azbuky od + = 1 do $\phi = 1000$.

Číselní hodnota hlaholských písmen již ve předeslané tabulce (v rozdílu 7) dostatečně se zračí a ve přípravném čtení opět k ní se vrátíme, pročež zde nebuď déle u ní meškáno. Dvojí však věci při tom výslovně doložiti musíme, a sice:

1) Že při číslech od jedenácti do devatenácti větší čili desetní vždy v pravo a menší čili jedničné v levo, při číslech od jednoho a dvadceti do devadesáti devíti zrovna naopak desetní v levo a jedničné v pravo se staví, a že týž spůsob se zachovává, i když čísla setní a tisíční z leva k nim se přikládají, np. $\cdot + \mathbf{T} \cdot = 11$, $\cdot \mathbf{ET} \cdot = 12$, než $\cdot \mathbf{S} + \cdot = 21$, $\cdot \mathbf{SE} \cdot = 22$; $\cdot \mathbf{b} + \mathbf{T} \cdot = 111$, $\cdot \mathbf{bET} \cdot = 112$, než $\cdot \mathbf{b} \mathbf{S} + \cdot = 121$, $\cdot \mathbf{b} \mathbf{E} \cdot = 122$; $\cdot \mathbf{e} + \mathbf{T} \cdot = 1011$, $\cdot \mathbf{e} \mathbf{E} \mathbf{T} \cdot = 1012$, než $\cdot \mathbf{e} \mathbf{S} + \cdot = 1021$, $\cdot \mathbf{e} \mathbf{SE} \cdot = 1022$ atd.

2) Že kladení punktův vedlé číselních znakův, když jich více po sobě, dvojnásob se děje, buď vedlé každého z nich, a tento spůsob jest sice obyčejnější, ale pro nás, leč by na věrném napodobení něco záleželo, méně příhodný, np. $4 \cdot 2 \cdot 3 \cdot m = 1222$; aneb vedlé prvního a posledního, čehož následovati sluší, np. $4 \pi 2 \cdot 3 \cdot m = 1359$.

Větší počty, počna od 2000, pokud jsem vyšetřiti mohl, tak se píší, že jen jedničky, desetnice a setnice číselními písmeny se značí, a hned za těmito slovo werzecu (tisíc) výrazně se klade, np. \cdot werzecu (tak) = 4000, \cdot + \cdot werzecu = 11000, \cdot = \cdot werzecu = 12000, \cdot = \cdot werzecu = 144,000, \cdot vra verzecu = 999.000, \cdot werzecu = 1,000,000. Někdy spojka s (et) mezi číselní písmena se vřaduje. np. \cdot s \cdot s \cdot s \cdot werzecu (tak) = 144,000. Znamenati sluší nesrovnalé skloňování slova werzecu (tak) = 144,000. Znamenati sluší nesrovnalé skloňování slova werzecu čili werzecu , kteréž v obojím, mužském i ženském, rodu se užívá, a někdy k formě srb. a rus. tri — četiri člověka, uchyluje.

Podlé bukvářův však, čehož jsem v rukopisech neviděl, psávaly se větší počty druhdy také tak, že se * dle počtu tisícův opětovalo: ** = 2000, *** = 3000 atd., což arci jen pro menší počty se hodilo, později pak tak, že jedničky, desetnice a setnice před * se stavěly: $\cdot = 2000, \cdot ** = 3000$ atd. Podlé toho 999,999 byloby $\cdot *** = 1,000,000 = \cdot **$

V odrůdě cyrillice, v Bosně u katolíkův oblíbené a v tazích svých dosti patrně se lišící, nacházíme někdy, spůsobem hlaholitův, ω položené místo * za 700, ψ místo $\bar{\omega}$ za 800, ψ místo a za 900 a v místo ra za 1000, někdy též * místo ϕ za 500. Z těchto ψ místo ai v jiných, daleko za hranicemi Bosny psaných cyrillských rukopisech dosti zhusta se namítá. Poněvadž v v hlaholici za 900 platí, cyrillské pak ψ i podobou jemu se rovná, patrno, že užívání písmene ψ v cyrillštině za 900 od hlaholštiny vyšlo. Cyrillské písmě a (900), jakž i číselní znamení ς (90), přejato neprostředně z řečtiny a jen prostředně z feničtiny. První v řečtině někdy ve zvláštní podobě se jeví, totiž A, kteráž i do gotičiny a valaštiny přešla (Λ), anobrž i v cyrillských rukopisech, ač velmi pořídku, se nachází.

S. 14. Skracování.

Písemné památky hlaholské oplývají, jakož i cyrillské, všelikého druhu *skrotky*, *soitky* a *slitky*, a to čím dále dolů v času, tím více. Zdá se, že ty zádrhle, vynikše ze slabých nepatrných počátkův, v postupu času, jako každé zlé, víc a víc se zmáhaly a plemenily, až naposledy i matku svou, hlaholštinu, zadrhly, kterýžto osud teď cyrillici hrozí. Čas jest svrchovaný, abychom aspoň my, pokud ještě s jednou i druhou na hrátky chodíme, sobě usmyslili a tomu nerozumu výhost dali.

Skracování ta jsou hlavně dvojího spůsobu, totižto buď svaznice, buď opravdové skratky.

Seaznice, u starých Slovanův věae, seveae (cyr. sazs, cheazh, litera jugata, ligatura), povstávají umělým slučováním, kupením a do hromady srážením dvou anebo i více písmen, někdy celého slova (odkudž monogramma), tak, aby jedno složité písmě býti se zdálo. Užívání jich jest velmí staré: v řečtině od VIII a zvláště IX století se množí, runské písmo jest jich již plno (Binderune), v sekelském byly známé a bez pochyby i v tom, z něhož se hlaholice vyrodila, v nížto samé **B**, **H**, **SE**, **SE** a **SE**, jakž jsme viděli, již svaznice jsou. A však v památkách první doby, mimo tyto, do abecedy vřaděné, vždy jich ještě nad pomysl málo: naproti tomu v památkách druhé doby již celé lesy se jeví. Výčet a výklad obyčejnějších z nich milovník na ten čas buď ve starších bukvářích hledati, buď mozolně z rukopisův a starých tiskův sám sobě vytahovati musí.

Skratek, slovansky titla, od slova wewa+, титла, čili wewa, THTAO (z latinského *titulus*, compendium scribendi, obvykle abbreviatura) slove, když místo celého slova jen některá jeho písmena, obyčejně první a poslední anebo prvnější a poslednější, někdy až i jediné, buď první buď prostřední, se píší, s vynecháním aneb nahoru pod čáru neb i bez čáry postavením ostatních, np. 22.8 místo 292.6, 2.8 místo 2928926, 286 místo 22226, vbe místo var+be čili později v+be atd. I těchto v památkách první doby velmi střídmě a po skrovnu se užívá: v druhé době puštěna jim zápora a rukopisy jimi zaplaveny. Výčet a rozřešení hlavnějších z nich klademe níž, jakožto klíč k ostatním: úplné jich známosti jediné pilným čtením rukopisův a starých tiskův, nejjistěji pak přejímáním jich na prozračný (slaměnný) papír a snášením do všeobecné sbírky nabýti lze. — Při rozřešování skratkův přiměřeně věku a zemi, do nichž slovesná památka padá, velice jest prospěšno hledati téhož slova v též památce, anebo aspoň v památkách časem a vlastí sourodných, úplně (bez skrácení) vypsaného, což často se přiházívá, np. v misálu 1483 místo skratkův vы, vьято a эьялоти tištěno někdy voz+ы, voz+ь+zovo a эьзельти, čímž pochybnost, kterak slova ta ve smyslu vydavatele čísti se mají, docela mizí.

Totéž platí o začátečných, uměle vyozdobených, obrázkovitých a květovaných písmenéch (literae figuratae seu florentes), v rukopisech zvláště skvostněji psaných, ježto se velice od obecných různí.

VÝČET HLAVNĚJŠÍCH SKRATKŮV.

1. Pod prostou titlou.

+ 887 : + 88878, později + 88371. +PM&8 : +P8M3&8. +**55+7M&&:** +**55+7%M3&** +ra-8 : +r98009A-6. -<u> ଅሕъ</u>ቆ : ଅ<mark>ሕቶ</mark>ኤቆ. ሮሐኔጿሐየኔ : ሮሐቶኔንደሐንዮኔ. <u> Еажэрв : Еатхэрв.</u> 2-8 : 29%-8. 28478 : 298478, než 28 : 2988. 247, 228 : 247274, 2828. 204 : 2929690504. . የሕኑት : የሕቶ<mark>ልዓዋኑ</mark>ት. **•••**82+683783: •••82+6823783. VA-+VA- : VA-+87 VA-+988-8. <u> እብቁር : እብ+እንብቁር.</u> **%&36 : %&+%3&36**. **%&3778:%&** 8 : 882 mar. **%VZ: %9&F9&3VZ. %P8:%9%P9**&8**P6**. AVA8, AA8: A+98A8. **Љ₽₽↓ : Љ₽₽₽↓.**

ይጠተ : የቆጠተ' эчрмавэ, -89: эчррвмэлвэ, -89. **ЭГГ-6 : ЭГ**82>**ЭГ-6**. 312A8888. 43128888: 313248888. ዋንьንጽቶሐሪሜዳ. ዋል : ዋልንን **788 : 78328. 7828 : 78232**8. 88:8888. 824 : 82924. 848, 8446: 8464848. ваче, талов : вальталоче. 1-1008008 : 1-1-88008008. wws : %+ws. wwbэ : ФАФЭЬЭ. PER3 : P3E323. PER-6 : P3E32368. **ታሪዋታ , ታታ : ያሪዋታል.** 9V8, 900V8 : 900-8V-8. РЬЬР-В : РЬЭЬЭР-В. ьэжатте : ьэжл-ватте. 200-8 : 29°E00-8.

200.46 : 200000348. 200.46 : 200000348. 20000 : 24494. 20000 : 24494. 20000 : 24494. 20000 : 24644. 20000 : 24644. 20000 : 24644. 20000 : 24644. 20000 : 24644. 20000 : 24644. 20000 : 24644. 20000 : 24644.

 L29V6 : LL8200929V6 (později LL8-2009V6).

 VL164

 VL164

 VL178 : VL6164

 VL188 : VL6164

 VL188 : VL6164

 VL62168 : VL6164

 VL62168 : VL6164

 VL62168 : VL6164

 VL621793 : VL62168

 QU193).

 HAT16, HAF6, HA6 : HA9YAF6.

2. S výstavkou písmene nad řádek, pokrytě i bez pokrytí.

+A3 S A nad 3 : +A3A338+. vo s + nad o : vo+oberA. vo s a nahoře : voasier. чы s w nad A: чы swe. Sat s g nad + : Satget. satt s w nad the : satwet. э s. w neb Pajerkem' · nahoře : 3900-8. 30. 30+ 5 M nad v neb +: 30+P8мэљ8э. 89+ s P nad + : 89+P+ (Genit.) ba s v nad a : bapava. AB S } nad B : AB +69. (G.) AA S 70 nad A : AA709. we+ь s > nad ь : we+ь+. (G.) set + o sov nad o neb set so nad +: \$8+++773+. (G.) SE++ S 4 nad + : SE=643-78++. wve s + nad v : wastarsve. wevt s g nad v : weagevt. **ሜድመ**ቆ s み nad a v ሜ : **ሜሪዱንድመ**ቆ. wp, www+ s a nad a v w : waap, **389&2009**4. wers s s nad e i s : wess-**ഭക്കുന്നം** മ

РЭ 5 & nad э: РЭЛДАН. rava s w nad a : ravaawaa. PA S S nad A : PASW8. r+ nebo r+sse s on nad + neb €: ₽+\$\$€\$0-8. 782+ s p nad + : 782+P3. FBRA S P nad 9 a 5 nad A : F9-**₽3&&&&₽**₽**8}-8**. PLE S & nad S : PLESPI. ера в в nad э : врагование. тьа s ж nad а : тьажлэ. PA S & nad A : PASPS. reve s + nad e : revere. by s 4 nad a : by . BLA S & nad A : BLARDE. SWPP 2 S using the second seco sse s m nad se : ssemenwee. where s o nad en : where neb **ΠΗΡ+Φ8 (τά πάθη)**. wa, ware s & nad a a re : ware 8 1099938.83. 9489 5 w nad 9 : 9weirer 43 S + nad 3 : 430095-600-61-6. *3000be s + nad e : *3000beovere. 🗛 s 🕨 nahoře : 🗛 🗛 12

- 29 ----

POZN. Mimo tyto obvyklé a s malými rozdíly oběma polovicem, hlaholitům i cyrillitům, obecné skracovánky nachází se v chorvatských rukopisech a prvotiscích množství jiných, jimiž hlaholité přístup k svatyni obsahu knih bohoslužebných nejdřív laikům, potom sobě samým zatrnili a zachamradili, až je naposledv potkalo, co někdy zendity, o čemž čti Raska o jazyku zendském v německém vydání od Hagena (v Berlíně 1826. 8°. str. 58). Zdeť některé z názvův bohoslužebných, jichž vysvětlení by nadarmo u hlaholitův a našich slavistův hledal, jako pro okus : +P. +P. +P. Cti +PWSOPPI (antiphona), EP. > EP. Cti EPP-шэыші, шэышічі (versus, versiculus), чанті, р vaнтi, cti vэазнат, р vэазизон (magnificat, ad «magnificat»), vь, vьш. čti vэьші, vэьнші, vэьнші (versus), эган. čti эгзатэан (epistola), анг. аган. čti ан гани (super populum), зжг. 83891. 83894. čti 838191, 838491, 838194 (hymnus), Fw. F889A. čti 1447809A (capitolum), ww. w+w. > ww. čti w+wwwzPI, > w+wwwzPB (natutinum, ad sic jinak P+ гьзляжэгз a v гьзляжэгзэ infra actionem), трн. ь грд. čti гэгн, 5 F9FA (nona, ad n.), F2. F2A. čti F+2A3A3V+F83 (sequentia, i. e. evangelii), sw. awasa. čti awaasa, awsasa (homelia, homilia), a.v. a.v. cti alavsa (oratio), эт. эт. čti этчат (responsorium), эфьтэь. čti эфэьтэьзе (offertorium), гэть. гэшьн. гэшьншри гэшьншру. čti гэшьншнрич (postcommunio), гь. гья. čti гьаavons (sanctus, sanctissimus), reoch-v. reor+v. čti reoch-vea, reor+vea (praefatio), F2. čti F2+ыw, F2+++w (psalmus), би. ьдш. ьэш. čti ьдшгэгчэьж, ьэшгэгдэьвв (responsorium), gb. čti аювы (versus), wrs. wsrs. čti w+srs (secreta), юьь, юььюн. čti юьньюн, юьньнон (tractus), об. сті чюзьяз (lectio), шзьбяч. waływys. čti wałyspyza (sequentia), wływa, i wływa, čti waływa, i waływa (sexta, ad sextam) atd.

30

§. 15. Zvláštnosti chorvatské hlaholice.

Pozůstává již, bychom také o *chorvatské hlaholici* a jejích zvláštnostech několik slov doložili, jíž jsme se posud jen povrchně a jako mimochodem dotýkali, upřevše zřetel téměř výhradně na památky starší, macedo-bulharské doby.

Vůbec znamenati sluší, že hlaholice chorvatská nese ráz písma rázu hlaholice bulharské docela naproti stojící. V této panuje okrouhlost, v oné hranatost všech písmen a tahův, tak že místo malých i velkých kroužkův v písmenech ϑ , \mathfrak{s} zde samé čtverhránky a čtverhrany se spatřují. Místo ze píše se m a místo e i e jen i (jakož i ve starosrbské cyrillici jen b, ve valaštině jen b). V některých starých zlomcích ještě se sice výskýtá Jer této podoby e, a však již střídavě s i, kteréžto, jakž viděti, z onoho povstalo a někdy dole (řídčeji nahoře) drobet kusé, celého asi o čtvríinu kratší bývá. Tam někdy i ϕ místo e, a v misálu 1483 i j. několikrát ze místo zz, cyrillsky нен, jakž výše (v rozd. 10) místněji dotčeno.

Uvážíme-li nad to, že i v ostatních tazích snaha po přímočárnosti za pravidlo jest a že téměř všecka písmena nahoře i dole příčnými vláskovými, v jedno splývajícími čárkami se koncují, snadno pochopíme, jak velice v té straně chorvatská hlaholice runám a sanskritskému písmu, mezi anebo aspoň pod přímé čáry, jakoby do rámce, vřezávaným a vpisovaným, podobati se musí, ješto naproti bulharská hlaholice více nese podobenství písma pérem a štětcem malovaného, nikoli vrývaného. Tento svůj ráz zachovala chorvatská hlaholice v rukopisech i knihách církevních od pradávní doby (věku nejstarších památek na ten čas určitě a s jistotou udati nelze) až do novějších časův: než v písemnostech k světské potřebě, v listinách a zákonech, velmi časně utvořil se rychlopis méně hranatého rázu, kterýž čím dále lehčejší a ohebnější tvar na se bral, a však tím od ústavného písma, zvláště v XVI a XVII století, tak se odloučil, že zběhlost ve čtení jeho zvláštním cvičením buď z originálův buď z vydaných posud snímkův (v Kole, Arkivu a j.) pracně nabývati se musí.

Mimo tvar a podobu jest ještě i jiný podstatný rozdíl mezi oběma hlaholicema v počtu písmen a užívání jich. Podotkli jsme, že chorvatská hlaholice s rozdílem mezi e a e i znaky jeho pustila (ač měla-li je kdy oba), píšíc všudy a vždy bud 1, bud Pajerek, anebo i tohoto, a to nejčastěji, pomíjíc: HAA, HAA, HAA. V písemnostech světského obsahu již jen pouhý Pajerek někdy na konci slov, a to jen ve starší době a pořídku, se vyskýtá. Písmen e, Ψ a \bigcirc užívají chorvatští hlaholité pouze co číselních znakův, jen v nejstarších památkách nacházíme ještě někdy Ψ na začátku souvětí (periodus) a větších rozdílův; místo $\Theta \Psi$ vyslovují a píší \Im ; nosovky \heartsuit , \Im , \Im , \Im a Θ , řecké Θ a záhadné \clubsuit v jejich písmě, jakož ani v jazyku, se nenacházejí. Podlé toho všech v chorvatských památkách obvykle užívaných písmen jest třidcet a dvě: +, E, Ψ , \Im , \Im , \Im , \bigstar , Ψ , Ψ , Π , I, \blacktriangle , Ψ , mezi nimiž tři: \clubsuit , Ψ a Θ , pouhé číselní znaky (*čríotnµu*).

12*

§. 16. Soustavný přehled písmen.

Dříve nežli ke čtení samému přistoupíme, nebude zbytečno přehlednouti ještě jednou celou řadu písmen a rozložiti ji, podlé bližnosti zvukův, na menší rozřady.

Čtyřidcátero hlaholských písmen dělí se podlé povahy a mocnosti článkovitých, jimi znamenaných zvukův na sedmnáctero samohlásek a dvadcátero i troje souhlásek.

I. Samohlásky jsou: +, 3, 4, 8, 3, 39, 40, 6, 644, 6, A, P, C, 36, 36, 46 a 8.

Z těchto jsou

1. Strany toaru, jelikož písemné znaky,

- a) Prosté dvanáctery: +, 3, 4, 8, 3, Q, 4, 4, A, P, E a s.
- b) Svaznice čtvery: 39, 96, 36 a 46.
- c) Složitá čili násobná jedna sr.
- 2. Strany zvuku:
 - a) Čistė jedenáctery: +, 3, 4, 8, 8, 8, 9, 6, 8, 84, 8 a s.
 - b) S příměsí šestery: A, P, C, 3C, 3C a 3C, a sice:

α) Jotované čili přídechem měkkosti opatřené dvě: \triangle a . β) Nosové dvě: 𝔅 a 𝔅.

 γ) Nosové a jotované spolu dvě: se a se.

Všecky tyto samohlásky jsou prosté (simplices).

Původní *dvojhláska* er jednodušším vyslovováním již dávno v pouhou a prostou samohlásku se proměnila, za jakouž zde počtena.

Písmě A dle rozdílu vyslovení je, ja, anebo ie, ia, rovným právem za jotovanou samohlásku nebo dvojhlásku jmíno býti může.

II. Souhlásky jsou: ш, v, ъ, љ, љ, ъ, е, м, г, љ, w, г, г, ь, 2, п, в, ь, ч, v, ч, ш а с.

Tyto lze rozvrhnouti na

1.	Hrdelní	4	ૠ	d	M
2.	Zubni	00	æ	<u> </u>	
3.	Retní	P	۳,8	æ	

Z těchto stojící v prvním sloupci ь, w a r slovou *tenké* (tenues), v druhém s, s a *m prostřední* (mediae), v třetím ь a *m dyšné* (aspiratae). 4. Podnební +, A, ь.

5. Sykavky, a sice a) hustší čili prvotvarné z, u a 4, b) řidšt čili druhotvarné 4, a, 2 a v.

Souhláska w ze dvou různorodných součástek složena jest, ze sykavky u a z tenké zubnice w.

Snažujíce se milovníkům, ve slovanštině nehostinským, na ten čas podlé možnosti a míry síl pouze úzké dvéře otevříti ke čtení hlaholských památek, nikoli prostrannou bránu ku poznání jazyka, jimiž tyto psány, přestáváme dalšího uvažování zvukův a písmen s grammatického stanoviště, k čemuž i rozdíly *terdosti* a *měkkosti* náleží. Strany měkkosti však podotknouti musíme, že Jihoslované d, n, t před *i* rovně tvrdě jako před y (jehož vlastně již nemají) vyslovují, nikoli měkce, jako my Čechoslované, np. *saditi, cěniti, prostiti* atd.

Co se tkne eyslovování Jeru s a Jerku s, o tom žádného všeobecného pravidla, kteréžby potřebě každého postačovalo, ustanoviti nelze. Zdet každý Slovan více nebo méně zvykem svého domácího nářečí říditi se bude, a proto Bulhar a Slovenec, u nichž podobný zvuk ještě trvá, spíše se do něho vpraví, nežli ostatní Slované, jenž toho nic více nemají. Čechoslovanovi s a s v slabikách po & a b a na konci slov (vyjma jednoslabičná bez samohlásky a bez & a b) přirozeně a mimovolně zmizejí : ræsrs = pln, vbsbs = vrch. Všudy jinde, jakož i na konci slov jednoslabičných bez samohlásky a bez & a b, můžet se oboje bez rozdílu nejpohodlněji jako stištěné è vyslovovati : æsuvos děšti (filia), zwesta stěklo (vitrum), vs vě (in), rs kè (ad), zs sè (hic) atd.

Již nahoře (v rozdílu 12) jsme připomenuli, že v hlaholských rukopisech žádných znamének není, dle nichžby *přízcuk* a *dělku* slabik s jistotou poznati možné bylo. V té příčině čtoucí buď pravidly staroslovanského jazyka vůbec, ač i tam nejistými, buď jiných jihoslovanských nářečí, buď obou dohromady, říditi se musí.

Ostatně při psání a tištění starých památek *slova* tak *děliti* a do slabik rozkládati se musejí, aby slabika vždy samohláskou se koncovala, leda by samohláska a střídnice její Pajerek proti pravidlu naskrze byly vypuštěny. V této případnosti samohláska anebo Pajerek v mysli doplniti a za mezník slabik položiti se musí, np. 2005-205 stb-blb, neb 200-205 st-bl' (culmus), 2006-205 glb-bok, neb 200-205 gl-bok (profundus) atd. Místo neforemného Pajerku v tisku pro praktické potřeby Jerek do řádku stavěti radno.

VÝBOR ČTENÍ.

-

PŘEDCHOZÍ CVIČENÍ.

Έν έτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἐτέροις λαλήσω. Ι COB. XIV, 21.

+ 3 26 3 39 C & X27 X A P & 96 96 46 &

5

28 29 288 2A የተ የቆ የቆጽ የል. ይተ እወ. **የሃተ የን** ልን ቆይ **፠**ን ፠፠ ፠ቦ ፠€. **₩8 ₩8**. ውተ 68. 54 5**B** 58 **888 888 86.** 588 596. **ቆተ ቆ8**. <u> ለንት ለንት ለን. ትቶ ትን</u> ዮት ዮ장 ዮን. 10 PS PS PS PS PA PBC. bት b8 b9 b88 bA. 89 <u>88 88 88 86 86. 01 08 09 08 08 08 08 06 06 06</u>

-8 -6P ß ▲ P £ 96 ЭЕ **4**E 8. * э 8 9 38 O

28 29 289 24. **%**+ **ዮቆ ዮቆዋ ዮል**. **ም %**. ጭተ ቆን ልም **AA**. **ሕን ሕ**8 ሕፆ ሕ€. **₽8 ₽A**. 68. **6.4** 24 **b39 b-8 P-8P ₽3€**. ቆተ ቆ8. SEX. **ሜ-8**¶ ሜ€. M8 M9 M9. **የተ ዋን ዋ8 ዋ6 ዋ6ሞ ዋል ዋን**ር. ሞሐ PS P3. 64 68 25 b39 b-89 bA. 83 88 88 88 88 84 86. M. MS M9 M9 M8 M6 M69 MC M96. ኤተ ьэ. 84 **88**. V8 VA. #8 #8 ₩₽ ₩€. шэ шв ШР. ውቶ **ФЭ.**

ተጽቆ ተሉቆ ተሉቆ ተጽቆ ተኑቆ ተሦል ተጭን ተኑን ተኮቆሞ. 38 3%ን ያሉተ ጋሉን ንጭ8 ንሉ8 ንፋሌ ንጭን ሞችን ሞሯን ግጭኖ. 8ሥን ያላት 8ሉ8 8ሉቶ 8ሎ8 30 8ሉ8 8ተዓ. ንሥዓ የሥቱ የተያ ያታቆ 8ታዩ ዓድቱ ዓድቱ 848. ንድ ንሥዓዋ

13

---- 38 -----

ንንጽጋ ንምራ ንጉጋ ንሥን ንሥን. ወጥዓ ወኑሪ ወሉን. ልሱሪ ልሱዒ ልኦሪ ልኑን ልጥን. ፖንሪ ፖታሪ ፖኦተ. ንርድሪ ንርሱሪ ንርሱተ ንርሱተ ንርሱል ንርአን. ንርንር ንርሱተ ንርመሪ. ቀርድሪ ቀርቡን. ዓሌተ ዓሉሪ ያምፖሪ.

ተዬተኛየት ት<mark>ቆቆኑትመ</mark>ኛ. енью езгалучию. ¥647873 ¥6789774. <u> አይኑንዋ</u>ጅ ይሆልልጅ ጅልኑንዊି. ለንኮለን<u>ይ</u>ጅዋፅጽኮፅሞ ለንንዋቶ ተዋለንውፅ ተኮኮተለንውፅ эчнрмэлбэ эмргөшө гньнгрэчөкба. Рэтбьө рөтглэшн. Лелчб лэс-F+36487+ F&68+88V+ F86487+. bተሮንመት <mark>ь</mark>ቆዋልተያቖ<mark>ን</mark> 884W8&87858 10 ${f gac}_{abc}$, ${f w}_{bac}$, ${f w}_{c}$, ${f w}_$ P848. P3685-8 P2904. 96%&6 9605924. 96&875-8 96468887. 46.A.A **46x3. 4801+ 4+1.138. 8223P4 8**x8V+. 15

ሥቴኤቴሜት የቆቶቆ የቆእንየት የቆድቆ አቆጽሐቆ አቆመመሪ አቆቶቆ አቆሥራ አቆሉአቆ አቆሜንድ አቆቶንድ አቆሉቆ ኑቆመን ኑፅሥሉቆ ኑቆጽቆቶልመሪ መቆቶንአቆ መቆድመቆ መቆቀቆመቶ መቆሠንሉቆ መቆአሉቶ መቴአቶመሪ መቆሉአቆ መቆሉለቶ መቆቶልመሪ መቆዮንድ መቆድመቆ መቆቀቆ የቆመጥራፅዋ በቆመሪካቶ በቆኑተመሪ በቆንቶንድ በቆድቆ ይመቆሥራቆ ይመቆኡቶቶ ይመቆኑሉን ይቆየተመሪ ይቆይቶመሪ ይቆመን ይቆመቆ መቆኑተመሪ መቆኑታንድመሪ መቆዮቆመቶመሪ መቆሠመቆ 20 መቆመቶ መቆታንድ መቆድመቆ **ትቆታንድ ት**ቆመንድ ትቆመን ሠመቆሥቆመቶመሪ ሠቆዮቆመቶመሪ ሠቆሉቆ.

ዱቄሥፅ ልፅጿቶመጛ ልፀአሪህቶ ልፅሦፅ ልፅአሪኑፅ ልፅዖፅ ልፅድመፅ ሥልዓአቶኔሪታፅ ሥልፅህትመሪ ሥልዓራት የሐፅዖቶ የልፅአሪኑፅ የሐፅኑፅ የልፅሃፅህሪ የሐፅኦፅ አልቆሥንኑፅ አልፅመተመሪ ልሐፅአሪ አልፅመፅ ልሐፅህቶ ልልፅሥፅ ኦልፅሥትዴቶ ኦልፅኦቶ ኦልፅህተመሪ መብፅህት መሐፅኑታንርመሪ መሐፅሃձል መልፅአፅ የሐፅአታንርመሪ የሐፅኑፅ የሐፅሥፅ ²⁵ የሐፅህተመሪ አልፅያፅህፅ አመልፅዮፅ መልፅኑፅ መልፅዮቶ መልፅአመፅ አልፅሙፅ.

+ bb 8770 b 876 b 876 b 978 b 20 b 8 b 8 b 978
 гьбчэздичэьэг++
 ФАЗШЭЧАЭГ++
 ША+
 Шилэ

 Авахэдчалализавдичэч++
 гэчв
 гэчв
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в
 в

Öрээсасриение в эеперьях валание валание.

🕉 ษรณระธ эскерье उद्दाэтарте हс รэргэлэте.

25 8 2666211073076 323 263 264 374 767-8373076 8. 3622006 323 62219376 6423376 7623366 762336666 2018 24738076 8.

ф\$Э Эскөргөр \$лэуд\$82187 хд+хэлөс 8 нремзлед2687, аршөуэ Хэ рэхж+жө, шөргө жалв арбреуд 8лв 18588484ла аусунэс.

30 VS79 т 899481-4 V3234CM6 21-646V3, 8 Г+43 ЭШЭЭХЭ V6447-ШАЭР8Э Г14889661192M8.

Хизьале 3 гьдээслерхи ээдльжане гддре, 3 генэ эшээээ эслерье даналеге.

bavae 23 verale vere 22.4.2.3.4.000 300.000.000

35 ተሤን ተንዦሏምፅ <u>እ</u>ይፁቆዋ ኤሌተ<u>ጸ</u>ን, ሥንፍሌን€ ኤሌ+ኡንሌቃ€Шመን**ምን ም**ቆቶሏ የተьቄዮተьቄ, 8 ኤሌ+ኡንዱን€8 ምቆቶሏ የተьвዮተь**8**.

13*

Элбяре. лечн (энн). 10683. 43114945. геше. шэрше. дэлже. 5 эрже. лэчеше. лэреше. элбрергельсто. лечнерелод (энерелэрешэ). 105474. лэрешэ). 105474. лэрешэ). 105474. лэрешэ. дэлжерельэешэ. эржерельзестэ. гешереньзэреше. лэрешэ. дечельзрешэ. эржерельзестэ. лэчешереньзэреше. лэреше. шэршелэреше. дэлжелэреше. эржелэреше. дешэ. леча деша. 105 деше. дэтерьз деше. геше деше.

© 49መቆዋь>>>6 462መን>>6 ይልመት. የንደቶት የተኝሪቶትንመፅ ወመፅ ·ஃዋ· ታንሮьንትьሪት መልደፍህት, ቆፍመህት ወመፅ ·ቆዋ· መቶሪል, ንደንቶፅ ወመፅ ·ንዋ· ትየንእን– ደመት, ዓሪሙት ቆን ወመፅ ·ንዋ· ቶንንሙየኑሪት. ሪ መቶኑን চቶዓብልልልንመፅ ድር ቆልመን 15 የተ 4ንመየንኔን.

Р+ ГЬАЯТЭЛІ ГЭТЬ+ АВТ АЛАВ, ЭЬЭ Р+РІ ГЬЭТЭЛАЛТВЭ УЛ+АВ. Эьш+Рі Г+Г+ ЛАТЭ ГЭТІ ЭТУ+Ь+, А+4 ГЬЭТЭЛАЛТВЭ А+ТУ+Ь+. Швтфэьварі Латэ ГЭЭ, эьэ эл рэх+ экэрі цээ.

ት•ሑጿሠጥ፣ ፑቶፑቶ ፋሪሜን ትንሃን, ንኑ ንፋ ቶንጹቶ ቆጿደጥ፣ ንደንቶነደኑሪ ዮሐንሣን. _አ ፩ሜቶመቄ ኡን ሪ ሜልደፍህቄ ·ሥዋ· ሪ ቶንቆልሔቄ ·ጴሥ· ሪ ቶንሣንቆቄቶቄደጥሃን ንልሪቶን ሪ ቀንመህኑቄመቄ, ቆቄቶዋሪ ·መሜሌ· ሪ ቀንመህኑቄመቄ, ቀፋደቄ ·ኤ· መቄዋደንєሦቶ ሪ ·መ· ሪ ·ን· (·ኤቀመን·), ድቄኑንኑቄ ቆሂል መሜል ሪ መቆዋደንєሦንፍ ሪ ·ቶዋ·

+ 23 5339++ 32A2CV3364: .+. 3f3+b8 (%3f6V+b6, %3f6V+bF8, %3f3+bF8, 3fV+b1, M3f+b6) b3f3366F Fb328f6V6, .E. 43Vb3+b6 (43b6-25 V+b6, 43Vb3+bF8, F3bV+b1) b3f3366F 2A46f6, .V. 37+b6M6 (37+bM78, 37+b41) b3f3366F 23b66F, .%. +Fb8A6 (+Fb8Af78, +Fb8A1) b3f. EbA&3f6, ... 37+85 (37+M1) b3f. Mb+V6f66, .3. FPf6 (839f78) b3f. 8&3f66, .&. FPA68 (83AF8, 87AA8) b3f. 4b6V3f6, .%. +V%392M6 b3f. &+b3V6, .%. 23FWCEb66 (23bWCEb6, 23FW338Vb83, 23fW338E+b1) b3f. b39f6 (b78f6), .F. QFWCEb68 30 (QFW338Vb83, QFW338E+b1) b3f. A82W3F+A6, .+F. f336Eb6 (f3338Vb83, f39V338E+b1) b3f. %b3A6f6, .EF. A3fCEb6 (A3f338Vb83, A3f38E+b1) b3f. 20M3A3f6.

ቱ ደን 8ቖንቶት ቆፀዖንሜቄ: ·ተ· ዖንልልቆት 8ቆ8 ምፅዩኦኦቶዬንታይን, ·ሥ· የንዖጋ– ቆልቆቶያጽኑቄ, ·የ· ምፅመንኦቶፖኦቴ, ·ኤ· ឧኦልልቶ, ·ል· ቀንመምኦቆመቄኦቄ, ·ን· ኖፍመቴኦቄ, ኔን ·ஃ· ደንፎሠንመቶ.

5 ⁶ 2 2343775 ¥666642076 ¥43¥2674. ሜቶተለንታ6¥8 ©W6 63%46207¥4 ለ3 •\$• ቆልመቆ. ቆልመፍ ወመቆ •ል• ቆልመቆ ሴን •ንም• ቆልመሪካሮ ወመቆ •ልሞ• ቆልመቆ ቆቶጄን ሉን •ሪሥ• ወታወጠቶ ወመቆ •ሪ• ም •¥• ቆቶጄን ሉን •ኦ• ሪ •ን፦ ሪ •ን፦ ሪ •ኑል• ሉቶጄን ሉን •ሉን• ቆልመቶ. ደመቶሪቆ ወመቆ •ልጄ• ቆልመቶ ልቶጄን ሉን •ንን• ሜቶመንሪቆ ወመቆ •ንጄፋ• ሴቶጄን ሉን ኑንታ6¥8ታ6ሞ ጄሪሃንመቶ ደህንንአን.

10 ወሥልመት አን የተ ሴንድርመን ተሸንደመወሉንመት 837 የተ ይትርመፅ 28: ·ተ· ይ8መውየፅ, 8አን የተነ8ህትንመፅ ድር ሾንመነፅ, ·ሥ· ተየሴኔንተ ሥነተመፅ ንኡን, ·የ· 8ተኑንሆፅ ሴንሆንሴንንሦፅ, ·ኡ· 8ወተየፅ ሥነተመፅ ንኡን, ·ሴ· ቆ8ሐ8ጦዮፅ, ·ን· የተነውንሐንምን8, ·ኤ· ቀንመተ, ·ቅ· መተመቀን8 መፅዋመተነፅ, ·ሴ· 8ተኑወሦፅ ተሔቶንወሦፅ, ·ሞ· ሐንሦን8 የተነንቶንቶፅሞ ቀተሴን8, ·ተሞ· ደ8መውየፅ ኑተየተዖመፅ 8 ·ሥሞ· 8ቦሴተ 82ኑተኑ8ወመፅ– 15 ደኑፅሞ, 8አን 8 ምኔልቶንደመፅ ንኡን.

S S E D N I CA

ጽ ୫ ୫ ୫ ୫ ୫ ୬ ነ.

(8aa. b+4. Bov+bove+. 1631.)

8+++ 3+1. 8+AV+ 6++1. 88+63P ьтальяти чар тэгэлгэр. **Seausmi** นางธน 81 แระธนงศ. Халаы Мрэгэмі рэчэмі шеме. Эран хачны карты крамя መኑንድት እንዋንጥ፣ ትንንስትንዮትጥሪ P3 92461 8632461 6371 P38408, V2861 PLAGI PLASMIGH PLEPB-፠ዔቀመጿ. QM61001 8 P+6+81 38-6+83001 83. **Դ**ԴԴ ԾԱՆՅԻՅՆԼՅ ՇլԾապեսյալ ԵՅ՝ പപ്പ മങ്കാഷങ്ക ഉത്തുട്ടത്തി മാ. ትዋሪዬት ሞሪዬቶት ሪሎቶንድንመ፣ ድን. VI 13833 V2+1+ 3. 3mi 13848 MSH 238443MI 23. QBA+VI BE 3%A+ 2343001. **Шэы рэмнята 284' эртнрэт.** አመን ንኮተቲቲያስ መንንያት የንኑን (> 1 69W3A4243 +3W3 6M3+3. Элен ернов рна этора? V+63 2006+1173 V3284732008. Qr+2' M3, Vb30743 Fbam8A32008! **Наты заяа, гэмэр' аэлэ**, 03+ 8+MI 39663+1 P307+ 009353: Рэгэхэн мэ ณгэ эгэхэ. WBBA+PI 23AI 28, MP3 82+388,

Քാലങ്ക' നടങ്ങാ അങ്കപ തച്ചപ്പ നടങ്ങള്. **Г**ьнчх хэлчэ эшинчэла. QIMPERS ALL SUPERADA Рьажлэ лгэчн ьнаяжлэга. **ชเธลชแมว, A**r' เพาะเ >>58883. **%**64.8001 #34.43001 M33 4.8893. Рьэять, Цэжэ! мэлр рбуэ. ря инрад эшрупны ба ьтераларии востания в страния в страни в страния в стран Мра птрэжлэ раля ланы 28. **Р**эљэртээт мэле мээ: **ዋ**ተ መጽ **ሌ**ንሥьኛ, <u>የ</u>መምንት' ሥራተጹንን, ፊት M3 43363001 የቆትMI የልት 80099. 8+8 M8 MARTO M326' 900+M8, 8 3001 1382881 M3 300P+M8. 3 ********* 8mp+4, 8m+6861 81 9P+M8. Эхвление чругатов. **Ранмэмі чафрамі гьа**лнраз, **Өзч' мэ мэжлэ Канжэрхэ.** Мэлр рьзлэлі рэрвжэрэ, QUAND AANS ABNI 215900349, ሞተፁጽ ለዓን ዋተኮንዎሣንዎን. 00+71 83 8AI&78 378 8W+P3WI. Эджлеме члэчан ньече. **Яэмэ** гьэять, нэжэ жъчь! Мहы हटक्कट, รอยเองอ

9286636669 201 LAS 201

VYŇATKY Z RUKOPISŮV A STAROTISKŮV.

Ис письмени, их доухоу: письма бо оумрышклажть, а доухъ живить. п сов. ш. с.

I. OKRES BULHARSKÝ.

 Z evangelistáře Assemani'ova v bibl. Vatikanské. JO. I, 1–28. 35–52.

X21-378 LA 2.4.3V3, T 2.4.3V3 LA 3 L324, T L326 LA 2.4.3V3. 10 <u> 29 ĽA 72⊧9₽7 8 Ľ9%4. V62A WAW6 Ľ67Ш€. 7 Ľ9% ₽3%9 ₽84929%9</u> **ቅሔን**የልኑንመቆ. ዋ <u>የ</u>የልመቆ ዮቆ መቆ<u>መል የ</u>የቆመዋመቆ <u>የ</u>ሮ, ዋ መቆመቶ <u>ን</u>እን <u>የ</u>ንንሥርመ. **2682006** \$898456 **6926**8476 906 2924, 986 388 99476. 26 66883 ¹⁵ ዮሪ ድዮ<mark>ል</mark>ቶ**ል**መንስደመየን, ቶቶ <mark>ድዮል</mark>ቆልመንቆሪደመየንንመሪ ን ድዮልመል. ቶቶ የድዋ чаьж втепя эте. Рэша счатя, ря пр судлатэльстутэть э **ደዊልመል. Ľል ደዊልመ 8ድመዋታፀታፅ, ዋሯን ምኦንደህመተንመፅ ዊ**ቆደልኑ**ንኤን ቀ**ሌንዊልኑቶ ዋሉን€Шመ++%ን የና መዋኑና. የና መሪኮል ሥል, ዋ መዋኑና መልመና ሥናሪያመና, ዋ **ЧЭ265856 Эхэ ** РЭРЬСЭСПС. ЭАРЬЭ ХЭ РЬС РЬХЭСПС Х. А+2ПС Р**556 ²⁰ 9世み42778 \$6A93786 293793786 2668778, VA56668878788 v6 7876 333, ԳՇՅ ՔՅ ՅԽՅ ԻЬՅՉՅ ՔԳ Յ<mark>ԽՅ</mark>ՀՑԳ Գ**ԽՅՀՑԴ ԳԽՅՀՑ ՔԳ Յ**ԽՅ ՔՅ ՅԽՅ • መንፍጽዓደՒፀዋ 、 ዋቆ ንመቆ ሥንኡ∔ ьንጹԾሠ€ ድ€. ዋ ደጹንሃን ኖሎቆመቆ ሥቆዋደመቆ 、ዋ **₩82388 2€ ₩ ₽8₽, ₽ ₩88£13888 28+₩36 3%3, 28+₩36 4**13 **₽₽3**4€-😕 みልመንቭፀឧመሃንንመሪ ን ዖንሜሪ, ዋ ሃሪአሪሃተ አልተአንዱንር: ጽሪ ሥል, ንእንአን ኦልኮሪ « እьሮብ-68 **гэ** ሜ-87ል **гь**ልብ-6 ሜ-87346 **ሮ-6**82ጥ-6 **. ልኑን гь60** ልም ሜንቶን ሮል.» ዋ ንመቆ ዋልሞሎቶንቶዋል ንኡን ሜቆኛ ዋልሞ የኮፕንርደንሜቶ ሥሎቶኤንስልመቶ ዋቆሉ ሥሎተ-**እን**ብልመፀ. **ል**ኑን **83233**386 ዓቀኑንታቄ ብዙታቄ ଅሪሪያመፅ, ଅቆተእንብልመፅ ዋ ዋ<u>ይ</u>መዋታቀ **ዋ<u>ና</u>መድን**ሜሪ ььዋ<u>г</u>መን<u>с</u>ንሜሪ ଅ682መ<mark>ሪ. ଅን</mark>አቶ <mark>ዋ</mark>Տኮመንአን ዋንሣ<u></u>ይለል ዋዋኑዓለንአን, ዋሪ **т** 2э э2W& 2&VAAAWЭA82WVЭ тэ+гэvэ, э%A+ гэ2&A+ш€ тгАэт эW& **ዋንь**ንጽሐትሞምት ዋንьንንር ዋ ሌንሦለኛመላ장, ሌት የሪዮክንድርመሪ ሪሞ: መሪሪ ኦመን ንድሪ? Т ТЯГЭЧАЛН Т ГЭЭШЧЬСКЭ ЗС, Т ГЭЧАЛН: АНЭ ГАДЖС НАС ЬЬТЯШЭСС. Т ЧЕГЭЧАЛН Т ГЭЭШЧЬСКЭ ЗС, Т ГЭЧАЛН: АНЭ ГАДЖС НАС ЬЬТЯШЭСС. Т ЧЕГЬЭДТШС Т: ФЕШЭ ЭДЕ ШСЕ ЭДТ ТАТН АТ ЭДЕ? Т ХЛНХЭЛН: ГАДЖС? ГЬЭЬЭНС АТ ЭШЭ ЭДЕ ШСЕ? Т ЭШЧА: РТ. ЬАШС ЭЖЭ: НШЭ ЭДЕ? АН ЭШСЧАШС Л.4(ЖС) ГЭДСАНЧСШЕТЖС РСТ. ФЕШЭ ХЛНХЭЛЭШТ Э ШЭША ДНЖЭЖС? ЬЭФЭ: НАС ХЛНСС ФСТЕССИШННХЭ ЧЕ ГЭДСИСТРГ: 5 (ТДГЬНЧЕШЭ ГЭСШС ХЭДГЭЛССРС, АНЭ БЭФЭ ТДНТН ГЬЭЬЭНС. Т ГЭДСАНРТ ШАННЬЭС ЭШС ФНЬТДЭТ, Т ЧЕГЬЭДТШС Т, Т БАШС ЭЖЭ: ФЕШЭ ЭШЭ НОСЧАНТ, НУЭ ШСТ ГАДТ БЬТДШЭДС РЕ ТАТН ГЬЭЬЭНС? ЭШССАНРТ ШАННЬЭС ЭШС ФНЬТДЭТ, Т ЧЕГЬЭДТШС Т, Т БАШС ЭЖЭ: ФЕШЭ ЭШЭ НОСЧАНТ, НУЭ ШСТ ГАДТ БЬТДШЭДС РЕ ТАТН РТ ГЬЭЬЭНС? ЭШССАН ТЭНРС ХАНХЭЛС: НАС НЬСКНЭСТИС Т, Т БАШС ЭЖЭЭ: ФЕШЭ ЭШЭ НОСЧАНТ, НУЭ ШСТ ГАДТ БЬТДШЭДС РЕ ТАТН РТ ГЬЭЬЭНС? ЭШССАНА ТЭНРС ЗАШС, ЭХЭХЭ ЧЕЕ ГЭЧАДШЭ, ХЬЭСЛСЕ ГЭ ЖЕРА, АНЭ ГЬАЛС ИЭ ЖСГЭСС ЭДШС, ЭЖЭХЭ НАС ГАДЖС ЛЭДШЭТРС ЭШБАШЕШЕ БЭЖЭ(РЭ) ДН— ГЭХЭ ЭХЭ. ДЕТ ЧЕ ЧЕСНИС ЭШЭРСГА(А)С ТЭБЛНГН, ЗАЭ ША ТЭНРС НЬСКИС.

₩6 979 ¥6AWE QW9A+W9 49+76 4 9W6 38437456 989 8844, ንፁቆЬ▲ ሕን ዋ<u>ድ</u>ንደቶ <mark>አን</mark>ብ€ህቶ, ዋ <mark>አ</mark>ብቶአን<mark>ብ</mark>ቶ: ድን, ቶ<mark>አ</mark>ቶን∿ቆ ሥንሯን. ዋ ንይጸቆዋዋ–</mark>15 2€ 723326 7 V7AAV6 3€ 73 232A 7A3€84, %A+%3A+ 788+: 4883 ^አንሣንመተ? ን**ቶተ እን አልደመን ን**መንን: አተዋዊኛ, ንኡን አሌተአንጭንመፅ ጽሮ ጽፅኑተሌተንመን ЭЧРПЭАР, 1-8АЭ ХРУЭШЗ? ханхэан РТ+: ГьрадП+, УзавП+. Гьзлэатэ жэ т чтлаат, квлэ жтчаншэ, т шваатэ ж гэхэ лэгэт. 20 <mark>%</mark>ንљ87+ жэ ሥል ልኑን љንଫ€መ+<mark>ል. ሥል</mark> жэ +ዖљьэ+ ሥь+**መь**+ 83559+ гэመь+ элъгв эте эшэже алершносшрр, эте рэнгн р гэ гэте шэлешрр. эсьатэ 26 гражлэ сьнтьн 209эжэ 28899гн, ч ханхэан эвез: эсьа-W3386 W32846, 3x3 32W6 261+4+386 5642W326. 4 Pb443A3 4 F6 ዋደንድዋሪ. የሬዮሪዮልዮቄ እን ተተ ተሪ ዋደንድላ ዋ ኮንቀን: መሪሞ ንድሪ ድሪሜንታሪ, 25 24876 Тэртгв. Швт г+1343шт 26 18ф+, экэ 261+6+эш 26 Гэшьв. የቆ መመ⊾ልቖ <mark>አን ቤንቶቄ የቆዩ⊧ንመል ዋ<mark>ደመደቆ ዋ</mark>ቆ<mark>8መዋ የቆ አቶሔቼ</mark>ሔን**ቆ€. ዋ ነ**ሥ⊾**ል**መን</mark> фзљег+, ч ‰+ъзљ+ эфв: ъьзсље гэ фера. На жэ фељеге эте• челенталь, вылали нработ т гэтьэчт. Т экратэ фраего ре-эшьатэтв, тажан авбра тэстороча, таз этв рав саньтрота. Т жалжэал <u>ንጭን የተቀተየተዋሐፀ: ወመፅ የተልተኑንመተ ጭንሐንመፅ ሕጻ ቁመን ልንሥኑን ሥፅጽመዋ?</u> *የ*ተዋብ▲ እь€ብ€∀+ ኑ8 ደ∋ଅ<mark>ል</mark> , ዋ አብተእን<mark>ብ</mark>ተ ጋ<mark>ም</mark>ን ደን, የ6 ዋ<u>8</u>መዋዖን€ ዋ6ь+-ዋሉፘመልታዋታብ, ዋብ ታንጭዓ፠ን ሐዓድመሪ ታልድመብ. እሕተእንሕተ ንጭን ታተቀተታተዋሕብ: 35 р+рэ ₩€ өч+эш8? Ффвудишнув дбявс рэнэ эмя: Бражчэ ю+жэ ₽ЭV86%ландъ መэшэ фълбрев, дэски гэлв дарьэуврочес, чълдье тс. ወመቆየልህት ንምን የተቀተዋትዋልና, ዋ አልተአንልተ፡ ከተየየሪ, መሪዋ ንደሪ ደፊሪታሪ

ШЭЖР, ШӨР V(AR)+66 ЭЗБ 566+РАДV6. ОШ6VAV+V6 РАЭДС, 6349 ЭТВ: 6+29 6A.6 Ш5, A19 V56A.6 Ш6 296V+ ГЭА6 2379+9V625V366, VA639ШР? СЭА6Ш+ Э6665Ш5. Р 5645394 ЭТВЭ: +57726, +37726 5645366 V+37, ЭТС АЗАР Э6665ТТЭ 22264 ЭТС 26200+, Р +2M3665 СЭХЭС V6263665VC 5 Р РТ663665VC 2466 2682+ ФАЗУА4+.

JO. IV, 5-43.

ህ 8 ን ምን እንዲጭሮ እቆይችውን ይይመይል ሉ**ዓ እየተ**ማዊ ይቀጮተየንፈንዳኑያ ካተրፈ V+33869 2364+66, 92+66 8629, 4623 A+206 9+1986 992803 26873 **2**V33**373. ĽA 33 MB 2M3A343**V6 **7**+>946. **72326** 83 Mb338A6 2€ 10 **3076 736008, 22**66**2403 07+13** 74 **2003**637777. 336774 33 22 **2**86 ዋ የъዋሴን አንቶት ንመቆ ደተምተነኛንር የንዛነቆየተመቆ የንሴቆኛ. አሕቶአንሕቶ ንዋ ዋድንደና: <u>ሥь+шө₽+ ነ**ንቦ**€</u>መፀ. እብ+እንጹ+ ንጭው ሕን<u>₽+ Q</u>+ሙ+ь<u>A</u>₽68₽₽: ኦ+ኑን መፀጃ, **₽₽₼Э₽ 268, ₽ЬЭ28ШР Э 3737 ₽8₩8, ЖЭ₽68 2+37+68₽€ 2%6%€?** 15 **737**57548+**66**776 23 86 77637 8487564. Overvaut 783866 7 5343 **ንዋ: 4 83 ሮዋ የል**ብልቆቶ ቆ**ቶ 66 ሮንሯዋ, ዋ ኦማን ንደመሪ አ**ቆቶ**አንዱንሮዋ መ**ሪ: ቆቶአቆ<mark>ሪ</mark> **578 75008 , 0067 117 7632764 39 4923, 7** 6446 007 118 496.58496. \$A+\$9A+ 3388 #37+: \$9219A9, FT F94667+AF9++ 988+UP, 9 2098A9-**РЭЧЕ ЭДПЕ ЪЛЭСЕРНЕ. ЭПЕ РЭСЛА ЭЕЭ Р**ВНШЕ УЭЛЭС ЖЕУЭС? ЭЛ∔ » W8P E388P 32P 3W8V+ P+U353 P+1984, 883 8+2W8 P+1888 2W363P3V8 **25, 7 W6 Th F319 F**5W6, T **265f9V3** 319, T 2f9W8 319. 9W6VA8fV6 **72326.** 1943 37 : V2216 73367 376 V3668 2336. VX63686397 26 7+168. + 8x3 rsaws ans va.ss, sexa +6s a+ws aws , rarw+ms vsxa€-**B 73888 T200346771-6** V3067 V626647666000636 V6 35V306 V&486887. **\$&+\$}**&+ **>6 73879** &37+: \$}273&P, &+&&6 878 2846 93&36, &+ +8 **ХЭСХЛЭС, ГХ Г**ЬЗЬЭХЛЭС 2А339 ГЭНЬӨГ+ШӨ. ВА+ВЭА+ ЭТ Т2326: ТАЗ, т гьтьльнов тэсхн дуээлэ, т гьтлв гатэ. Отбулун жэгн т бэнэ **эም»**: **Гэүшник Тэс**кн. Ханхэан эү үх**ж**ск: Аэшь Бэчэ, Арэ Тэскн PARMS WT 396668, 29 46 TRWSP96 5949. 88+896+ 9339 6974: 89-**273**дт, **УТЖЛЭС, Дьэ гьэьэне эхх 1068. Этех** 7+шт гэрлэгхшс (26) **46 እንኮል 23ዋ, ዋ 468 እብተእንብንጣን, ልኮን 46 3ኮንንብትማምል 32መቆ መልደመን,** ТАЭЖЭ №А+РАШТ № ГЭЛЭШ+ЭШ8. ЖА+ХЭА+ ЭТ ТАЭ26: ЖЭРЭ, УАЬЭС » ምዋ ዋምሪ, AP3 »ሥራብንመሪ እንራሪታት, ንንልቶ ያዋ ጥሪ ንኮመደተቆዋሚልዮሪ የንኮለን– PTWI RE INGVF. VET 124-PANI RE, ISIN PIVARNI, WEB 23 14.1-**₹▲Э₩6 ଛ€, 3%3**#3 ₩**▲₩6, ▲⊧3 ₽**₹+**₽3₽**₹3 Э₩6 ₹₽**₽**₩9 Э₽₩6. ₽6 %Ь€₩Э₩6

---- 45 -----

ንመፅህቦ ልጋ**አንዌ ዋ ዋ<u></u>ርመዋያንትር.</mark> ዋሮን ንመፅህፅ መቶህል**ьቄ ዋሣንመቆ ኑልተዋልቀር-₩ዋዋь6 2€ 3589. **A96 3206 29%6, 8x3 FAFPA306** 2€ 3589, A96356 ¶ ¶2¶8#34€ &321738776 ⊧&+?AW8 2€. %&+%3&+ 3333 %3?+: VA336, A>3 33234 7638.306, 144198.33868 66720326, 7 3884 06 7688.306, ¥6644A2M3M6 P+876 ¥62A. %A+***3A+ 37 723266: +66 32876, %A+*3-** 5 лэст 28 тэшээс. Т **тэхл+хэ гь**блэс **Эрэртчб, т** аржл+ньэс 26, арэ 24 хэрэфс ум+хэм++шэ. **Т г**рьмэхэ гэрэнэ: нэрэ гуэшг, Аг 48009 %A+%3A3UP 26 PPB6? 9201408 &3 V3A3P326 203P &3P1. P PA3 V8 36+4.8. T 3A+39A+ #A9VA+9886 : F53AAM3, V3A3M3 #A9VA+4, 383 6343 3867A 462A, 34513 2400435546. 344 06 3206 66720326 ? TATASE 10 жэ үк хь+м+, **ү** хьэсла+ьэс +6 гэжээ. Тэхллг хэ ххжг тэлаа+ьэс ¶ ##378V¶ 383, %&+83&4683: ##PW3&F, **&#&&**. 3F6 #3 6343 +6 78886: 38#3PTVT 3%3 >6 g32LA: 3&4 >6003 Fb8f3g3 3883 Ag08? %&+%3&+ T86 P23284 : 3833 25+11173 32076, A+ 0003546 03A46 7328A+V6114+83 386, 15 т вечьещее вале эке. Ре чет ат канкелоне, аре эшие (.к.) WAREVT REFINE, T SEWVE PLEASURE? R3, 34433446 VEWE: VEAV3-ብልመ<u>ን ን</u>₩ዋ የተሠዋ, ዋ የ<mark></mark>ሪ<mark>ለ</mark>ሪመ**ን ₽ዋየቄዋ, ልኑን የ**ሕተዮ<mark>ዋ</mark>ዋ **እን**መ ኑ୫ ₭€መየል <u>የልቀፅ₽ፅ</u>₽, ሌ∔ <u>አ</u>ልጋርዋ <mark>የ6 ኦጋምል</mark> ь∔ጫ**ጋጋመሪ ድ€ ዋ አሪቶሮዋ. ጋ </mark>ደጋጬሪ ሮጋ 20** алэтэ эсте татървезэ, агэ тре эсте алэст т тре эсте жерст. +&8 &3 ver F328&+6 &6We, TA3&3 ver P3Wb3A52W3 26. TPT መьንቆለዋሠር ፍር ዋ ዮዓ መኑንቆሉዓ ዋኑዓ የቆዋዋሉንመን. ወመ እьተልት ሐን መንእን 87988 VAL9VILLE VE PE 908 24846APE, 64 26999 83PA 26VAAA-W3&42W434648: A+3 5343 WT 4426, 3&T+3 24W435566. 3&+ #3 25 «БТАЭС >6 7388 2+88+6473, 883А4+696 Т. А+ СТ Г64С6ТА6 3 РТ6. т гь<u>а</u>::83200-6 002 авун авру. Т трани с ст сару 333. X37A X3 3A+33A++156: A13 3333 73 6+ WV366 232A036 VA133388. 8+57 E3 8+63U+1-1376, T VAT6, A>3 86 3876 V6 7277736 867+26 ¥2323 38764 56720328. 80

JO. IX, 1-4.

ህ 8 ንጉን የኦልምፍ ዮኦልኦንፋና ንድንድና, የፑልል የሐንሃል፦ ድሐልዮ፥ ንም ኦንሔና የም እንዲ እስት እንዲቀም እንዲ የም እንዲ የም እንዲ የ እንዲ

JO. XIX, 38-42.

⁶ የትን የኦልሜፍ ቦኦንደዋ 32324 3 ቦፕሓ+መ+ 3ንደጥфቆ ዋሕን ወመቆ +ኦዋ-⁶ የተቀንንር, 263 34ንዖፕኑሬ 3232396, መተሪሜሬ ሕን ⁶ ት ደመኦ+ኦሬ 8ቦሴን322ኑሪ, ቶቶ የፍትሬሜንመሬ መልብን 82322996, መተሪሜሬ ሕን ⁶ ት ደመኦ+ኦሬ 8ቦሴን322ኑሪ, ቶቶ የፍትሬሜንመሬ መልብን 82322999. ቦኦሪዱን ሕን 8 የሪኮንቶሞም, ቦኦዋሠንብሪዋ ኑሪ ⁵ 82323977 የንዛሬፋር ቦኦልኤሌን, የንድሪዋ ደናመልሠንዖዋን ዓመሪኑዖን 8 ተብኡን82ዖን ልኑን 8 ሐሪመኑሪ ደሪመን. ቦኦዋንርደመን ሕን መልብን 82322979, 8 ንሥዋደመን ን ኦዋጐትሞዋ 84 ቶኦንምተመፋዋ, ልኑንሕን ንሥሪዋቶቱ8 ንድመሬ ሪፖስንንምሬ ቦንኦኦልሥተመዋ. ሥል ሕን የተ መልደመል, 8ሴንሕን 8 ኦተሎቦንርድር, የኦሪመቴ, 8 የሪ የኦሪመል ኡኦንሥሪ የንሦሪ, የሬ የንምሪኤን የሪኮንቶሬን የሪኮሪመን የንሥል የንዲን የተቀቀቀ 10 ደኑንዮሪሎዋቴሪ ሪፖስንሪደኑንር, ልኑን ሥራዋሪ ሥል አኑንሥሪ, የዓልንሕንድስ ይደንደት.

POZNAM. Na str. 43 ř. 19 scházejí v přepisu mně dodaném slova: F3F34F4. 376 8034 F6303, T 2038 333 F3F6336UE. Str. 44 ř. 25 T233688 místo -233. Str. 45 ř. 9 T4630F8 místo -væ8. Str. 45 ř. 22 v přepisu F33686F místo F336F. Str. 46 ř. 6 schází po 3843F8V8 slůvko 333. Str. 46 ř. 38 F33596 místo F33657. Str. 46 ř. 6 schází po 3843F8V8 slůvko 333. Str. 46 ř. 38 F33596 místo F33657. Str. 46 ř. 6 schází po 3843F8V8 slůvko 333. Str. 46 ř. 38 F33596 místo F33657. Str. 46 ř. 6 schází po 3843F8V8 slůvko 333. Str. 46 ř. 38 F33596 místo F3353596 15 nezdá se býti omyl pisce, nýbrž krajinský vlastnomluv, jako ve zlomku starého misálu kláštera sv. Jeronyma na ostrově Čresu Is. 55, 6: T3303 332F364, 364 3E532088 23001 (quaerite dominum, dum inveniri potest) místo 23 33353001. — Ostatně připomínám, že jak zde tak i jinde všecko co v závorkách stojí, buďtež písmena nebo slova nebo věty, jsou mé přídavky, v originálech a přepisech buď 20 nestojící, buď nečtitelné. Strany 68 místo 67 viz Dostavky a Opravy.

> 2. Ze čtoeroevangelia V. Grigoroviče v Kazani. MARC. IV, 3-9.

JO. XI, 1 45.

Ша жэ элбре сэлс аньнь эте четер, кылачи терро, кылачи терро, т терро, кылачи терро, кака тертери, кылачи терро, т этерро, терро, кака терро, терро, кака терро, кака терро, кака терро, кака тер терро, кака терро, кака терро, кака терро, кака тер терро, кака терро, кака терро, кака терро, кака тер терро, кака терро, кака терро, кака терро, кака терро, кака тер терро, кака терро, кака терро, кака терро, кака терро, кака тер терро, кака терро, терро, кака терро, терро, кака терро, ка

14*

<u>መል<u>ጸ</u>መል, ስፀሦቶ ስፀዋ</u>ሪ. **ዋ**ን መን<u>መ</u>ሪ አን <u>አ</u>ስቶአንስቶ ንቀንዋሪ</u>ኑንምሪ: ዋስል<u>መ</u>ሪ **ሃሪ** ዋቦሴንቀር ቦላኑዓዋ. ኤሌላኤንልቀሠዊ ንጭን ንቀንተኛላኛ ንኤን ንቅላላጠንሎቦ የቆዋቶል 97845 978 CONSTRACT CONSTRACT F3 6464 AVA 654 AVA 6545 F 4UU3 FU3 6480 648 648 649 6490649064906 646 600 600 600 45 23%3 ¥748776. +111773 & +1773 1.308776 23117786, 73778123776 26, A13 PARWS RVAWS 3 P3W8. 28 5343, 8 79 23W8 %A+%3A+ 8W8: A+6+64 «LB3>8 f+Ш€ 328873, f6 50.36, 0.4 96423.60€ 5. LAU€ 63 3943f5V5 339: 3921948, 4WW3 92619, 26142376 236A3W6. 7292 X3 1343 3 £438b4008 3k3, 3f8 &3 \$86fAU3, ∆b3 3 \$8£6f3f85 £6f4 x&4x3&3066.10 W82A+ b343 8888 8232 f3328733€ 2€: A+6+b8 33886AW8. 8 b4A346 2€ V+26 b+08, 0+ VAbse 889003, Abs 732Abs 0039. 76 80A886 b4 ~3\$\$\$. 6343 &3 M3\$\$. ~~657.43\$*69 2&85~9v4, F6 #+37863?*6. To&**6 8 \$899, A+ 38\$8663\$\$\$ 24 P8\$\$4. P68113A4 &3 8232 v4 v871+P846, 8/7.98 «Даньэс Гь8ш6А8 »6 87+ьмд 8 87+ь88, Ан **Эмдшем**6 98 **э** 079 8: + 87+68A &987+ 8A&A+119. 6949 &9 87+6407+ 64 888289: 89-ĽЭХ8. ХА+ХЭА+ Эठ баяс: V62>6627этв Ľ64716 Луэб. ХА+ХЭА+ ЭВЭ ve ≈e, +штэ зетеьэте, эквиэте. Т чева№е хвиет в чарзэсв » V-8 №€, РЭЭЖ8ЬЭП-6 V-6 VA+4. РЖЭШठ А5 VAЬЭ6 29ЖЭ ? ‰+ХЭА+ **Эሞ#: э8, %92г948, +64 чаьэч+64, а**рэ መሪዋ э28 **6682መ924 24774** 29878, 8666898 ve v32e 8866. 9 29 696608 869, 2 Fb86ev+ 88+-6846 292W696 24946 W48, 6954888: 2848W9A6 29 92W6, 8 A949W6 W6. ንደት እን ልኑን መድምፅምሠት የቆድመት ንርጹሁን, 8 ሪቤን ኑቆ የጋጭው. የጋሮል እን የጋው ነን 82992 FL8M3A6 V6 V326, F6 LA F+ WARMA 383, 8A3X3 26LAM3 8 \$*+b6m+. **47.638 x3, 2*****38 28 2346 v6 6.7838, 7 80AU++*U03 46, челачешэ 1946. Анэ эсльэ чегин т васлэ, гэ гэе блэс, жан-\$3&4€¥3: ▲13 8&3778 P+ \$6928, &+ P&+49778 2€ 778. 87+68▲ #3, AP3 Fb3A3, 3A3 MA 32326, V3AAV6U3 3, F+A3 3323 F+ 7323, 2A+~ 35 28 РЭ46 ЗГЛЭЭС ГА+4ЭСШТС 2С, А+ГЬАТЗ ЛЭЬЭ, З УСАВЭСТЗ 2С

2+584, 8 6349: 5-603 F3A3X82W3 8? 2A+23A+WC 3583: 232F3A8, 26CA8 (B) YEARS. 8 FLIERSSS & BRIDES. 384433844456 33 87838: YEARS, P+1•3 ⊕7世⊕▲+ШЭ 5. ЭФ878 ЖЭ ЭТС РЗЬВ Ь▲Ш€: РЭТЭ№++ШЭ Ф8 28, **ን**መዊታ60,6ዋ장 **ንዛ**장 **ይ**ል**ል***የ*ንንምንት ድፅመዊንትሪማለኝ, ሌቶ 8 ድፅ ቶንንምን የታንመራ. ዋድንን አ ⁵ жэ Ганот Гьдие ve 2322, гьзлэ не хьэгэ. Са хэ гэшие, 8 нязэг **г**+љэж++Шэ г+ гэб. ъљ+ъэљ+ бовс: Увквшалэ ++893гв. ъљ+ъэљ+ 3388 232706+ 3878364U4+33 87+670+: 3327365, 723 288668576, 437766-&&P39888 23 32W8. %&+%3&+ 38 8282: P3646 &8 W8, A13 +UW3 ЧАЬЭЭШЗ, ЭА6ЬЗШЗ 2А+УЭС ĽЭХЗФС? У6АС2С ХЭ №17376, ЗАЭХЭ ĽА ⁴⁰ ЭТЭЬСТ АЭЖС. Т<u>е</u>йд Хэ челтэлэ чет<u>г</u>гьс энх 8 бэнэ: ЭШСНэ, LV+.846 W322 V84.8+46, A13 328.8911 386. +66 23 VA.A.6. A13 LALS. B+ VALSE 3836W6. A13 W69 886 73268.4. 8 23 1316, 38423886 чэлбэтв чекечь: Лакьтьэ, хьсле чэге. Т баблэ этэген, эшсанге ¹⁵ 792+187+ 8 196++187+ 3+199886, 7 A5V9 929 3/19 3/21 3/2086 320€4+73. 2A+-зерино сже сже с шеталько в , 5564 в 4 вешеление, белув Эле 82392, ₩▲ЬЭ₩+Ш€ ₩8 ₽Э%Э.

JO. XIX, 10-28.

%~+%}~+ >\$\$\$\$ F3~+W4: \$\$42 ~5 +>%+%>+%>+%> ▲▶୬ ₩&+&me 878+878 Fb9-678 70€, 8 %&+&me 878+878 F892785778 70€? መሪ ዓቀትን ጽፍ ምզዋሠን. ጽንእን ኦተብሪ የኦልብተምናም ምሮ መንሮል ሮንብሪሪ እኦልኑና 887+176. 976 7939 788+776 88+4+119 7#2787878 8. 776.98 ≈9 ¥678▲(b}6) 🛪 Ъљ+Ъјљфештј: +штј сјъј рустеше, гасе Льуъс Бос+Рјуе. Увсаре, 5x9 RE WY955WE VAR+66, F59WFY8WE RE 192459Y8. F8A+WE X9 2A-8P-11+v6 W+ 223v32+, 34v3r3 v3f6 3232+, T 22r3 f+ 236r35um3, **?+ &&&@a@a ?+68v+3&&&& &&**m32mb3ma, 30vba82p&p &3 %+00+m+. 24 29 646428906M88 642VA, \$98864 24 AP3 U92W44. 9 \$848984 **90 37 433786 : 23 VA**2+66 V+116 ! 373 23 V673A66: V666873, V666873, гытерь 8. Бальял вже гзание: Varia ав Villib гытерь? 9W6YAUW+UE +6683638: 738874886 VA2+7A, W6589 532+6+. W658+ 33 PLAA42776 T 3776, A4 3 PL3P4296776. 378 x3 P33776113 323324, VA26. T 2+386 28 7328T +662W6, T683A3 V6 7+68V+3333 +6+783V3 38A2W3, ³⁵ ЭЖЭ <mark>ХА+ХЭЛЭ</mark>ШӨ 2C ЭУЬЭХАНӨТ ХЭЛХЭША. ТАЭЖЭ 8 ГЬЭГСАС, Т 28 **1888**8 844 8864 89688 8 909688, 79 26484 89 82824. 447824 89 መ8መልቶ የ8<mark>8ቶመ</mark>ዊ, ዋ <mark>የ38388 የ</mark>ቶ ኦኦሬ<mark>የመል</mark>. ሥል ቆን ያቶየ8<mark>8ቶ</mark>የን: 88<mark>8</mark>8 ያቶ~ 6+668 VA2+66 8P.38266. 23%3 #3 W8W&+ 8882388 4826 3W6 8P.668,

▲ኑን ሥለጸፁ6 ሥል መል<u>2</u>መን እь+ሌ+, ዋ<mark>ሌን</mark>ኡን **የьንም€₽€ 82992+. ዋ ሥል ₽+₽8**-<u> ደ+ዋን ን</u> ንሁልጿደኑሪሞ, እьሪ ቀሪደኑሪሞ, ለ+መ<mark>ጀታሪደኑሪሞ. እ</mark>ለ+እንል+Խንር እን የ<u></u>ጀብ+መንሆ<mark>ን</mark> +ььгэьэг граздечег: Рэреше уденье граздеге. Этечдшин реание: 989 F82466, F82466. V9878 89 9864 Fb9F626 823824, Fb83626 b3667 эхэ, T 280749b3шC 4элөтb3 4C2008, b**жэ**ждэ 43**8739 4C2016 8 b300376.** 5 <u>ሥል አን አያመንቀፅ ተንሠብህንቀፅ ጽፅ የኦፅኑው ጀጽመፅኑተዋፅ ሣፅድፅ. አልሠሮ አን ኑፅ</u> 292A: P376AA36A886 383, P6 883WA886 86A2836, 19888 296A3W8. A4 19336, T 9 1740764176 1738 179074ШС ЖЬАЦ836. V9878 жэ же 28 2-6WY9b3UC. 2W9Ab3C #3 Гb3 bb-22WA 82929VA 87+W8 эхэ 8 292Wb4 10 \$*+17363 3%9 \$*+68A \$#391*9*+, * \$*+68A \$*+%#+#878. 88388 #3 *8лаче #+1036 т #4378>+ 2003эсш00+, экзжэ арсаа+шэ, ка+кза+ P313: 29 88408 009A. 7 908 0939 4424 F99608 46 3843P318 98 2092 25. **19** 23876 VA.47 222326 At V62A 7%3 26V66U5UC 25 3 15 РЭЗС, Л+ 26236Л96Л6 2€ №8Р3269, 2л+232+: X€(жлэс).

POZNAM. Na str. 47 ř. 29 r+ms, dle výtisku v Petrohradských Izvěstijách, místo r+m3. Str. 49 ř. 11 sv+mse místo sv+m3e, omyl pis ce.

> 3. Zlomek čtveroevangelia u A. Mihanoviče v Cařihradě. MATTH. V, 23–48.

(+um) F687929U8 &+68 F F988€79U8, ▲19 E6+W8 W998 888+W6 *₽*▲₽⁾₩9 ₽∔ ₩€ , 92₩+¥8 ₩₩ & ₩÷54 ₩¥98 ₽**5**&6**%** ₽ ₩3&6 **ГЬАЖЛЭ, 24888Ь8 2€ 26 №Ь+ФЬЭ884 24Э8884, 8 МЭХЛ+ ГЬ8ШЭЛ4 ГЬ8РЭ28** лань тить. Пэсчя жатая вс вс ве сестеряте слагие срага чаречата 328 P+ P36008 &6 P8386, A+ P3FbAA+2006 00323 **236A88**, **P 236A88** 00€ 23 Рьальята алжал, т че пэтергузе чечьехэпе пс. Ттере хатхэлэс W3LL, (43)2683.3112 906 W36.AL, A346.333 V66.A.428 132.ALA6428 13аьните. 22467шн2003, арэ 134343 Серяте агочензаяе: . 43 ггалярсер P4 &3P36 26 P3L3W846, P&3 APE6P 26W93L8 26 P346 V8 2L6AV8 30 £V939884. +¥3 x3 313 11V93 A32433 282A+x(4)++W4 W€, 4468888 3 8 ичэзья, 4 рэ чөхэ идлэ ичээ чөчьөжэрэ ёэслэшө чө мээрэс. Ф *ШПЭ ЛЭДР+ ПУЭА ЬЭСЬ+ дөсл+хр++Пв пс, Эдаль 46 5 убель эпе 2923. 37A3 29 W8 32W4, A+ **73%67**2A3W6 3A876 3A6 WV3866, + 73 % чегэ шалэ шуээ блэше ve мээгэс. Бэчэгэ хэ шергше: ,рхэ 4шиэ ГЭАЛТИК ЖЭРЭС АЧЭФС, МА МААЛТ ЭТ РАРТХАР БААГЭАЛТАРЭС. АМТ кэ ханхэлос чнтв. Агэ чөхдгө гэштнэст кэрэс хчэос бночд

РАХЭС ГЭЭТЭТЭТ ГЬААРЕСТ ТУЭЬТТС. ГАНСТ АЛСТШАТО, АНЭ ЬЭНЭРЭ ଅଟନ୍ୟଫ୍ଟ ୫P366522226: '53 64 ୫4%% ୭୫୫୫୨୬୩୫ ୫€°' 6484+88 %3 %3− £736.378 FACTIVEF TV93C. 468 &3 %A+\$966 V+386 F3FACTI 24 5 300-6796A-6, 78 792388-6, A+3 FbA2003A-6 3200-8 232838, 78 43888346, A+3 **ГЭЛЕРЭНИЕ ЭТИНЕ СТАРИТИИ СТ** чэлгь++хэ чаг+ьа, 78 хл+чэж гчээ**6**с ьлөгв гс, арэ гэтэжэшг V&+&+ 36573%3 L&&+ 8 4647+ &677918778. L3668 %3 &&3 & 95 98, T 78 78. AX133 29 2946 9076 **7971584678 92076. 2**864711+2079, 10 AP3 534343 2842008: 1313 64 313, 8 63628 64 63628. 468 83 564-\$3&&& V+W& f3Fb3W8V8W8 & &&&&#, f4 +V3 +W3 W& #&+b8W6 V4 A3273646 A+780036, 326408 3883 Ab335646, T b90683883 236A4 PLB3CWP 26 W32346 3 L8836 WV346 V68CW8, 3W6F32W8 383 8 2L+-43vəc Mu946, 8 449 1-6M9 1983904 DC 19 28AA 1918b849 34819, 15 PAS 26 PS&6 A6VA. Pb326UM3383 3 M323 A+8, P b3M6UM+83 3M6 W323 4+36W8 733W8464W8. 2&87242W3, AP3 634373 32W8: '4648P-<u> ଅଟାନ୍ୟ ନ୍ୟୁନ୍ୟ ଅନ୍ୟୁନ୍ୟ ଅନ୍ୟ</u> **ЪЛ+ЪЗАФЕ V+874. АГСТОЭ V6+ЪФР V+ШС. СА+ЪЗЕАЗVENI PA&P3EШЮСЭЕ** ver. Лэшьэ пуэьхпэ гэг+увлештвете у+re. 8 тэлепэ 64 туэ-20 bevese v+288 f+f+2008 8 8623fevese v8f, &+ "366300 2867f9v3 900-6V4 V4113%3, 823 3200-6 F4 F323236-6, A13 22-6403 2033 24A400-6 <u> የተ ለብሔብዋ 8 ሥልተአብዋ 8 ለብሔል8መብ የተ የ</u>レትህን<mark>ስብ</mark>ዋብ 8 የተ ዋንሞሁትህንስብዋብም. +W3 23 AP2503 AP268636 VOP. >>646 884A36 887+03? 73 8 8897-W+13 AS WIXA3 WY31CW4? T +83 VAABOWS ALBERT 8+WC W1F6883. 25 4009 АЗЬЭ ПУЭЬЗЮЭ? РЭ 8 186900+69 А8 00+69 0096606? ЦЭСААЮЭ **3229 VCT REVISIU378, AP3 8 9073VE VILLE F3232FET REVISIU37E 3207E**, MATTH. VI, 1-16.

gv346. ₩89 x3. 3%h+ \$\$#88US 2€. V878A5 v6 FAAW8 gv346. 8 этэле шлэг, лечея де штерт , дефитеше шэгт тат . Вэченэ хэ £€ #3A819%A+%9AAM9, A⊧9%9 & 3€46844678V8. \$\$67€076 29 £€, A⊧9 5 **∀Э ѿ6гэ+А ЪА**+ЪЭА+ГЗ **2УЭЭФС Э2А6**ФШ+ГЗ С**36А3€П6. гэг**эА3с8МЭ 26 3829 5886. VA2N6 29 909V6 V+U6, 56659 06623909, F64563 **Г**ьэшэрда уншэхэ. Шньэ Эсэ Тэфхилэ улг 26: Эшврэ гншв. Сжэ (9)28 f+ f9292366, &+ 2vewew re 886 wy93. &+ fb8&9we var+69-200083 00939. &+ 29683008 9388 00938, A+3 P+ P32328 8 P+ 83888. 10 አጼልሥሪ የተሠሪ የተ<u>Ω</u>መ∔የ⁄6ሠ∔+%ን ቤሪዮን ቤ∔ሯ<mark>ሌሪ የተ</mark>ም**ሪ ቤሪዮንድሪ. ዋ ንመሪዮንንΩመሪ** T 73964388 7486 96 7474206, 76 862498 78 906 737688678. AP WV33 32W& VA2+662WV83 9 2884 9 28444 ve vafer. 19878. +¥9 Ľ9 9068799¥+9009 ¥&9¥A+9876 &6%56AU978A 864, 906879980806 8 15 V+\$\$6 909V6 V+U6 79292F67. +U09 A5 79906738V+909 4A9VA1986 26%5AU378(8) 866, 78 903V6 V+U6 9067220806 26%5AU3788 V+U866. эзан хэ гэгтэлтэ 24, гэсэслатэ агэ 5 згэрблуг. Гьэгтрнжанжан 4604 еэ лоча хоэл, ла (се сорше арбло тлучларов гостешто).

POZNAM. Začátek a konec, onen skráceně, pro docelení smyslu přidán **v** z evangelistáře Ostromirova. Ostatní opravy a doplňky v závorkách samy sebou dost jasny.

4. Z rukopisu hraběte P. Cloza v Tridentu.

a. Z řeči s. Jana Zlatoustého o zrádě Jidášově (Kopítar str. 13-14, ř. 486-549).

РНАЛНАТШТ &C ЭЭС ЛЭШЬА. 23%Э ЬНАТ ГЬТЛЭ 26776 4ЛЭУА48216Т. A+ FbTW86PM6 b3A6 f+U6 +6 2353. 2353 b+Af f3 2+\$6 06+\$9 **Г**ЬТАЭ. 46 Т 576Т. **ТУЭЬСШПС Т+ЬЭУ++. 2933333** ТВЭНТ ЭĽЭШ**П6**РТ+6Т 5 P+63P56W4 &C.< 3%3 &6WV36T&4 32W4 TP346A4T &6TP4 23%T, W3%A3 **7 1067 200957, 38754 2784 48392446254 3206, 84 2368307 37753** ▶3&+መ+ዋ. ዋ <u>8</u>3≝ል 8 ዋ**የል**መ€. **83%**9 ሥ3 ▶+&ዋ ዋ 84ዋ₽+ ሥ3%ዋል ₽+Ьዋ-V+3W6 \$\$P\$300360V+. 2333 6+6.7 8 96 96456 *66094 P230 P6+98687 19336 гэгэждгэс, ге дөтрэгөэ шьнтьөгэ, гэрнанэс, дрэ шэлэ чөгэлэ 10 32W6. ... 338.36 26 3823, 84 73377386 757273 2839324 27, 276774A <u> ደሞህን ሥ</u>ን **ደብቦ**ልልመተንመቆ ደቆ**መቆዋ**ደለቆዋ *የ* ተሠ€, ዋ መህንኦዋመቆ ህ8ደ€ ቶቆዋ, ልተ **ĽЖЛЭЖЕ МАЛЭ ЭЛТРЭ. ГЭРЭЖЭ УЕХТ ЭМЕ ЭЛТРЭХЭ МАЛН ГЬТЭЖЛЭЖЕ.** 15 W+46WW3, P6 ABW36 >6 232A 2693663986 APE396P6P886 23965BFAA-**ቀ**ይሠመን. ዋ መቶኑን የዓልሜንሯንምፅ <u>ጽ</u>ዓ ይነት የትርጉት የትርጉት የትርጉት የትርጉት የተደረጉት የተደረጉት የትርጉት PLA&8200336WW636 W6+F3&87. +WW3 23 7 W6836 787+888 &3266768 <u>ደ</u>ዮ+<u>ደ</u>ንዮ8 ይ+<u>መ</u>ዋ መንአንመ8 ንሥ<u>b</u>ል<u>ደ</u>መዋ. ደዋ ንሥን <u>የ</u>ል_እንርሠመን, <u>የ</u>6ሌ_እፖሥ_ትን<mark>የ</mark>++ 20 2647063, 482214 24244 24 3046453384, 34700413 74148 3884, <u>ዋ ይቆ ኑьэመንያመቆቀር ዋ **г**э</u>ደљ<u>ን</u>ш+₽6э**886 ዋ** መ<mark>6</mark>₽ንኢንሜ6 **አን**ሂሏተፀጋመፀ ሌ+ **Г**ЬРДПЭЕРРЖЕ ГЬР#ЕДПРПР ДЕ ДОЕМЕРЬЕ Р ДПЬ+ШЕРЕРЬЕ П+РРЕ. 25 UW+P89888.

b. Z řeči na Veliký Pátek (Kopítar str. 14-15, ř. 556-588).

Vэみ干ነ+ שבי эבመሪ መን+66 የ>בי, эመሪ የ>בሪ የተመሪካ የ64604474. V>ንሪሞነሪሞ እን 256መሪ ዋ +72336264736 27667, የ>V767-መሪዋሪም እንደኑንመቀም VAP64433867. የንሌንድጥመሪ ድር ዋ ደዋምሪ 266676473, እ ሌሪየ>Vሪየሪዮሪሞውሪ ድር ደህልመንመሪ ንድል+%+36, የንድንደኑንን መንዛንቶሪን %ንዮር. ልዋህሪ መህን6ዋመሪ שምש 635626 የተደረሠመዋ የንህንծልያናንምሪ የተ ህንስቶ66, 4 መረጽሪቶ ካንሠመሪ 256ሠመዋ. 4603 እን የሪመን 6343መሪ, መን63 የ652006000 ህዋራር ዋ የልደሪዞንመሪ ደንርሠመዋ. 4603 እን የሪመን 6343መሪ, መን63 የ652006000 ህዋራር ዋ የልደሪዞንመሪ ደንርሠመዋ. 4603 እን የሪመን 6343መሪ, መን63 የ652006000 ህዋራር ዋ የልደሪዞንመሪ ደንርሠመዋ. 4603 እን የሪመን 6343መሪ, መን63 የ6520060000 ህዋራር ዋ መህን646 ድንርቤንደመዋ 6364562000 እንደትን እንደርስ እንደ

Э2008 24223.46, 000+15 042336 276.425. ЕЭК ЛААН ЭЕЭ Ебраль 73ЕЭ 16 782654943.767 73462008, 7 2667693 20067ЛАНШЭ 26, 731647А763 75738866, 966Е547А08 26 731647А66ШО886 26 738383. 8953 ЭЕАТ-444ШЭ 26, АРЬЭ 267 16 2005420386. 7 4АЭУА16 2ААГ6 75А5386444ШЭ 0004568. 388683 26 ЭССЭРАНИЭ, 16447А4ШЭ 26 ЭКЭ, ЕЭХ4 7383867 5 ЭЕБА2007, 38383 962336 000457 745386 7567394А43068. 79267206 АЭУ668676 75792708 Э4976А 3 3677386 ЕЗ6А: 76, 38383 732009557 7329, 156206 9668983. 7 38383 28687693 738984ШЭ ЭАЭ47088, 1929, 156206 9668838. 7 38383 28687693 7389844ШЭ ЭАЭ47088, 156206 9626846 755294008.

POZNAM. Na str. 52 ř. 27 stojí v rukopisu **ΞοισκευΔω**+, omylem pisce. 10 Str. 53 ř. 12 25V3, z mylného čtení řečtiny, totiž οὕτως místu οὖτος, 26.

5. Hlaholské vstavky praxapostoláře Ochridského u V. Grigoroviče. ACT. XVII, 4–7.

B этэь эте үзье чалучнэс, 5 гьблэхбшэс дэс ре гнчелэ 8 дбла, чэсдтвчев элбүх үньэле тертвчлает хэ 5 дтньабшбүев 15 8 дбла, чэсдтвчев элбүх үньэле тертвчлает хо 5 дтньабшбүев 15 8 ьнан үэтелэ. чельэчерчнчешэ гьэтвчлает хо 5 длэб, этецэ 10 ьехеүзрев тех этэрех белев, 5 гньэле дтчэрешэ, таечарс гэ 8 ьнат: 8 грбшэлешэ че лэте 4десургус, 52рньс эр (блечэств ре гньэлэте. 8 гэтератешэ хэ эр) чланчныс наесург 8 этэрев 16 гньэлэте. 8 гэтератешэ хэ эр) чланчныс наесург 8 этэрев 16 гньэлэте. 8 гэтератешэ хэ эр) чланчныс наесург 8 этэрев 26 днтэ генте ге 8 ьнжлигэте, гвесте наесургев: 8 дв чеся грэ-168 днтэ генте и 8 граньсте, эслэ грвсте 12 стрего, 20 268 днтэ гентэте (граньзузте тирьсте, чэдньа бгрэлэ 8лияластэ 168 грань 20 стрего
EPHES. IV, 11-13.

POZNAM. Co v závorkách, váženo dílem z praxapostoláře macedo-bulharského, dílem z jiných starých rukopisův cyrillských. Kus synaxáře, ačkoli téměř samé, zde rozvedené skratky, pokládá se zde pro některé zvláštnosti. - 55 -

II. OKRES CHORVATSKÝ. A. PÍSEMNICTVÍ DUCHOVNÍ.

1. Zlomek homiliáře bez vročení na perg. v bibl. Lublanské.

Рэлаль ... гэгтэ. эмэлба. 400эгбэ гчэштээ эчэгмэлба гьа-5 88300+83 (?) M+WAA.

VI 979 УБАМЭ УЭЛЭРІ ШЗАЗ АРАЯІ ДЭЬЭМІ VI РЭДТІЗРР, ДА ЗАРЭ-28WI 23 28 9WI BIAVB+ 9 7694+A.

Эмэдва. 4003783 1038322. 6+25+4408 23 3001 30036861 328+3074. ኦቼለነ **ሴንትሬመሪካታት ሮሬት፤ ሮሬ እን**ደግንል፤ <mark>ዴሞተይ</mark>፤ ህ፤ ሞንድመሪታይ. መንኤን ьተሐሚ ¹⁰ AF9 vi Rimari 400348 ivipniarvaini 824489001 Ri: 49A001 8 alaviai የብ ደዮንመሪ ኤեቶљ<mark>ι, 8 ኖቶ</mark>ኑ<mark>8 ኖንንመ</mark>ነ 8 <mark>ዮቶ ኤን</mark>ьን የ82ንኑን ቁ<u>ል</u>ዱን.

Баштэглэьвв. Ятэжелі чемі, туэ гэчала.

чтэрвэ. Ра баяра в шэн чеатэлэ гэрэба гьбэмлэт яэ, ла хүэтхмі азьямі чі рэхтхр лэчэгі атранаі бэ бх. Ст штиз эхэ . ⁴⁵ ЛЭЬ-П ХУЭШЗ УЭЛІ ЦЗ, ЗЛАЖЭ ЛЭЬІ АЛЭЦЗУЗ 7+ ЗХРЭШЭРЗЭ ЭШЬАЛІ ЦЗ. Ьдшрэрдэь88. Нриздэмі.

영መ3483. 문+ 3%규+ 요83 %유+%3유3WI 요3, 유+ Ľ3%I 8 4유3VA>I 유가Ľ3 `&! &&3008 %b+&l, &p229 f+ %9b39 &8289539 &&&&9 9001 &l&&&+ 79&001 2881 28, M82181 72+861 4899241 9228+9701, 48992492VA 9808 289 мэрник мэхэмі, нуэ у хэмі 8 альэжна хиуулэрна мяхіліму. Плямя v 8200879 82+92+M8 хэхгэл+ г+шэхэ лідчілі 82+928. Гычэ л+1э-M920080 1936100154, 9804 6949 9M39: 489 2841 2968 928, 6148, 04 р+мэрвэ 28э ьлдёв ёжлэт. Льэхэчвчэр хэ тічэгл+чвэмі, эхл+ 25 b349 3MB : +¥9 88PH Ľ9*88 388, VII&8 89 P84B. WI3W8V3P *34&-433MI 8MA48A, 3%64 6343 3M8: 424 28A 64MI 008, 483 6464 69163-PBUB MB 23. 26+1082. P3 433.3 32001. +83 33283.1 P+UI +P343 92261 2421 521325005 23 F3At. 383 2403 F5801A1 5 301 3A1 3A3 F421 64A5 21371 28005 8 6+203001. жанчн жэ 8 чааы * алачгаг э2001, жах жэ » эхэ хэриі чүэрі хі чіхамх шаху. Гульти у рэчальту булах глэгіліпэв уэстэч+, ше чэ лібе фіче, гэсчечістальсь угаль бічеше лаль. Ра дрэжэ хэдгэлі раші гэгьа лідчла, тарэ в мь чіэьжжечшэ дэ **г**эмэчв**г хэдгэ**дігг гэгвь+эмі чдэ дідть дідчілідьбэ.

Башрэрдэьза, Уэлэрі Кариі.

85 **ГЬАВУЭШ+89 (?)** М+ШАА.

VI эрэ чьамэ зашілі артаі эт рьалалі мэрватытіяры, рьзлэ

15*

талі, вышіліше чіміге клітерарче эмін гэмеліве мэ. 1921-9ле, 2879 Лічелічі в Гьэніа.

Эмэљка. Утэрез тэкэжлэ. Ун чтэре сэмн счэтткэ эчтриалба, экэ ртмі рерэ чтэрэ эсті, шьттез мелаешт, слештьямі чэлер чаля кэре 5 тынгарз тчылэ сттритут тэле смаля.

Баштэглэьвв. Мэлншэ яэ анж.

⁴703783. Эхэ Памі чэчэ эспі лечтамэ месіле э≃апоч+783, 8мхэ сва ч баптерэ эпі алені, шэхісрелі ал+дэлі барэрьэгі шашэ эплаэ4эг+ э≠эгз. ге эш+ні эгаме, вхэ пехалэ дл+дэле н+хэпі, эспі элешэг+ сел+ме. тм+ті ч баптерэ чэле чале счышэгеэ, 10 эхэ мелэате аг+автэл+ гьэсепе, ьэрэче: гэмелэе мэ, дэсгэле, авгэ л+челэчі.

Ьашрэрлэьвв. Бэфэ Армэлі.

ФТЭРВЭ. Эхан этэ тэхэжлэ хэсгэлн ххен антхалуч үнь 7v эти, этч 7 хал
Ьдшгэглэьгг. Углаы хэдгэл+ лечэмі.

Рэљаљ∔ ••• гэдл+. эмэљза. +тэрээ дүэл+хэ эч+гмэљза гьадүэльхэ (?) дэгз.

ତ ୨ନን ୧৮৯୩୬ ଅନ ୪୪୬୬୫୦ ୪୫୫୬ନን ଅନ୍ତା, ୪ ୩୮ ଅନ ନନ୍ଦର ୪ ୮৮୬୫୫୫. ଜନ୬୫୫ ୫୮୪୩୮୨୫୬ ଅନ୍ୟର ୮৮(୬)୫୯୪୩୮୫. ଅନ୍ତନଃ ୪୬ ୫୫ ୯୮ ୬୯୫୮- ୬୦ ୩୬୫୫ ଅନ୍ୟର୍ଥନଃ ୩୫୩୦ନେ ୬୯୫୮୬୬୫୫୫୩୫ ନୁ ୩୮୮୫୩୬ ନନ୍ଦା, ୧୫ ୪ ୫୫୫୮୫ ଅଟମ ୮৮୫୯୪୩୮ ୫୬. ୩୫୯୬୫୬୫୮ ୪୬ ୫୫୬୩୮ ୫୬ ୩୮୬୫୫୬୫୫୫ ୯୮ ୮୬୮୮ ୯୮ ୬୫୫୫୬୫୫୫୫୮ ଅଟେନ୍ଦରା ଅଟ. ୩୦୪ ୬ଅ୬ ୧୬୫୫୫ ୫୮୬୬୫୫୫ ୯୮ ୮୬୮୮ ୯୮ ୬୫୫୫୬୫୫୫୫୮ ୫୫୪୫୫୫୫ ୫୫୯୬୫୫୬୩୮ ୧୫୭୦୮ ଅନ୍ତନ୍ତ ୧୪୫୫୫୫୭୫୮ ୧୫୫୫୬୫୬୫୦୦୦ ଅନ୍ତନ୍ତରା ୧୫୫୬୫୫୫୫ ୫୫୯୫୫୫୬୫୦୦୦୦ ୫୬

Ьашгэрдэьвв. Яэ ав эети.

&1073783. Э≈э 103%љ+ ч 82008739 102£328 200435379 32001 %э− 2173£1MI POZNAM. Pro snadnější slicování dřevního překladu, náležícího k prvotinám hlaholštiny, s originálem latinským, totiž homiliářem z rozkazu cís. Karla Vel. od Pavla Diakona Voglejského sestaveným, uměštujeme začátky tří homilií dle vydání Mik. Kesslera: Homeliarius Doctorum. Bas. 1493. F. Omelia beati Gregorii ⁵ Papae. Dubitari a quibusdam solet, a quo spiritu sit Jesus ductus in desertum, propter hoc, quod subditur etc. Omelia cenerabilis Bedae Presbyteri. In lectione sancti evangelii, quae nobis modo lecta est, fratres carissimi, audivimus magnam mulieris fidem, patientiam, constantiam et humilitatem etc. Ejusdem. Daemoniacus iste apud Matthaeum non solum mutus, sed et coecus fuisse narratur, curatusque to dicitur a domino, ita ut loqueretur et videret etc. Na str. 55 ř. 5 a 36 a str. 56 ř. 27 skratek rb. a rb2. nevím, dobře-li mnou vyložen. Str. 55 ř. 29 po veasi mezera, totiž slovo veasi, omylem podruhé napsané, smazáno a pravé nedostaveno (v lat. iniquorum omnium). Str. 56 ř. 8 v originálu : swi acasi s mežati skateli, omylem, mním, místo acasi.

15

2. Zlomek kostelniho zpěvu b. or. na pergameně v Zadru. Na lícní straně:

(Эл)8рн хычрв + льях длэч(арі)2рв чэлбэмі хл+дэмі двр радрі.

(9)003 00984 200+96384 P63286(92)+24 F+6323M8, 00984 v868898 (008)24 A32824.

90

Экан ри рьбж(в р)энбатбее гьбястьли экастали (а)анчб.

-b(d)+7 S4SW 46 S B2+28&4868 B(42) M8 SW : 2600+ 260 F+(b)-(эь)254486 F+26

6343 + PSMI: 4009 ...

Na rubní straně:

25 +64 vz zavard 900 69MR9 9pr(10012529), r9009rzvi r+6+9f+ z v99 (989) v M96z 461Mfa9Mi: + vz M9 r6(26+)2009 +6629ba9Mi. Apriz M92, (4009) 200496264 v+M4?

3000A074. +28284 88181984.

ная гьда таль таль аличына мэьэ: + че эчин базатэ №Н!эм! ьэшь+ Э м(эд).

JUVANY: Quanto 164713.

POZNAM. Řecký text, zde velmi zkažený, zní v novějších vydáních: ^{*}Οτε σε στανοφ προσήλωσαν παφάνομοι, τον χύφιον της δόξης, εβόας προς αὐτούς-Τί ύμᾶς ελύπησα; η εν τίνι παφώργισα; χ. τ. λ.

35

3. Zlomek misálu b. or. na pergameně o Záhřebě.

JO. VIII, 46-59.

эточэчншэ жэ врлав в башэ эмэ : рэлэшба ав мв ваньзаэмн. Аря 8+M+b+P8P4 38 W8 8 E(A24 PM+W8? 3WV38+ 88324: +64 EA24 P38M+M4), PI 4003 3004 M3323, (4 98) P34003003 M3P3. +64 P3883 +W3 5003 2.43 M33 242 AD3001, 23M5008 738M+001 88.4 W8 84.5 5 ьашэ жэ эмэ врдав: Регэ ьтдэмалэмд, арэ шаад винше. Нортния Эмьд 8 гьэьэлх Эргьдшэ. 4 тв ханхэлэшз: 449 ртэ хлэчэ мээ <u>ደብሥ</u>ሔፆљэመ**i, ደ**эмыመ8 ያን8м+መi የትንንደኛመ8 የi የልት8. ንሌ+ መ8 ሥንሔ8 ንደ8 этча ватова норачии. 223 Этря 2 бара вырата в волоти в вали в вато в вати 0095202 9009344 28321: 483 461 284987 23 24MI, 28494 M9A 10 PP400923 92001: PH 92001 9001VI M98 2244998 M9, 92923 98 224283 99 (A19) 29%-8 P+111 92001, 8 P9P900P+9009 989. +0-8 29 9AM4 8. +V(9 1919), анельвче. Тарити алили атын (рт)челе ба али челе (W38: 2) 980A, 8 96640994 89. LAW9 39 800A88 1 49M9 : .A. BAWH 490 8M4W8, 15 +~b++M+ &8 328 v8&&A4? b343 %3 8M4 82824: +M341 +M341 %&+хэдр V+M4, Гьажлэ рэжэ +Vь++м4 Схят4, +64 эхмі. У6эшэ жэ <u> ጀ</u>ፓሴል<u></u> ኦተмэ<u>7</u>8э、 ሌቶ የ አንመጣ <mark>የተተብ: 82ንድብ አን ንኑ</mark>ሌን78 **ይን, 8 ጽ**ሌ**ን**ል 82 Vb8+09. 8 Pb9111.8 P9264.8 868. 864. 86419 8 69864119 W4+9.

Antifony "Offertorium" a "Postcommunio" (jiné dvě nečtitelny).

Шаяан шэлх рана, мэлр тэ, хэдрэлд шэхэ раша, ал эжэ рх Фузама тараама эш(рэуз)ла эда, ударама алтата бантата. *

JON. III, 1-3.

 \mathcal{O}_1 этх літх шххлі дляуз хэдгэлігэ і бргд гьзьзій гьіх чтэьхузр, хлахал: чхтагх, х блх ч гэчлх, хьтлі чэлхіх, х гьэгэчдльх ч гэллі гьзгэчдлагох, эхэ ты бэгй тэшд. ч чхтачні брга хла ч гэчлх гэ длячэх хэдгэлігр. гэчлх хэ шд хьтлі чэлх » халэ, шахтха гэтх тьх літх.

4. Zlomek legendy o sv. Thekle b. vr. na perg. v Záhřebě.

🕱 ይመተዋ፤ የተ ይጋልያዋል መተለንኮ፤ ፊንውያንለ፤ ንጭተይንለ፤ ቦንቀን። ተካመንግተመን 403441 28 43444 10 580 3201. 28 434-401 644-41 F32+2-50 A+ 6949001 P6AAI 009297, 4929 6448 00+19 3948001. 48M+2 83 8 36M9-M3PI 642004 004M368: 61V8, 419 16200147871 32001, 8 1983218001 8 21963. 10 PF3& #3 Fb5&V+VI F+V&+, b343: DT9 T05 325? 5 4073 32071 3843783 ичээ ? Рэмтаэ ёэ иэ эраэчэитчтриі. Гтчаі хэ чіллчэхэ зата 2095 %A+%3A3 : 792A2045 , +P027+003. 29%1 P361045001. 29%1 P3MI-**732A4 M3, 4A34A43 32WH2739W3 3W 32WAA73A 3 3W 73432**03003 3 15 977 V2++29 A12778 8 2Mb1778. A+ 28 + 779M3 P32136AU3A8. 77989 6+A8 **79224 2961 203929 9006914 2229 6622004, 32923 461 2442902047 3 ГЬЭГЭУЭ**А+Р, А+ **Ш**ठ Р+РI ЭГУ+АВ, 4РМЭГ+МЭ. МI ЭАВРI ГЭМЭЖЭМI vx3m3 M3b3 2A3A3v3, A+ 28 + 779M3 439x3A3478, 41 A+ X5v8 **Ľઝ**&ንመ/ የ! የልኮል 8 ዓመь+ዮል Ľን×8 8 የ ь+&ንMa 8 436መንመል 8 ሌ/ሮዋ8 » 52003-717A. + 43 + 41 3943, 3x3 M3 32001 3005614379 2323MI, F397 323A3 WY363 . +PIW3F+W3? +PW3F+WI #3 F3Y3AA 2Y36+W8 F+Y6+. 8 Y2+-**&8113 8 41 171147873, 4374333 37544447877 83, 8 7384331143771 353 Гьзлэжрэ. Парат хэ чяттчша рэчар. (8 врэмша)** мэр**зятэ. Бтят**! чь+т+ьэчг. 7 этчысэ эт ачьг. 7 газ чі тімргуя, а+чшт тьмрг-25 фрэмэ ятьног фычая ябэшырэ. 8 тралэ ы гачая, 8 ядошь э **₽9%₽ 3%3, ₽3**2&**₽ш**+шэ чэ&548& 23%8&. ₽+ч&| Хэ м₽э, ₽84003Хэ эм**₽ Сэ**лэмі, хуашэ аларуургэнсэні сэхзэмі. Эрэх хэ уэр+ р+2004шэ. 3EA3236+788 368 389.

 Ψ P33&4 & 3 LA WALA+ 32H3M+ 2438M3 8 W4M353MI, AD3 P338EW8,

 30 8 F3 F3WJMI 32H463 33. 368F & 3 JW V5HW461 F3VA6A 8MI 63HI:

 AD3 F3 F3WJMI 32H463 33. 368F & 3 JW V5HW461 F3VA6A 8MI 63HI:

 AD4 P3W8F 86863. VF6328W3 & 8 IMAW 3 JE6AW39 F E3883F AFEV8F

 V WIMP8V3 DI 20064F23M3. 8 W16W3 JE6AW39 F E3885F AFEV8F

 F68V364F23 2639V328A61 3F3. F64V36W3 F JW W36AA, F38MW3 F44586,

 VAR3 F 21 23E3F DI FF3643, 8 F3V364W3 F JW W36AA, F38MW3 F44566,

 VAR3 F 21 23E3F DI FF3643, 8 F3V364W3 JM39 E8VW333. 8 F3V36A

 35 F4361 F68V326W8 F4464 F4 2368873, 8 293W39F WAF63. 3F4 83 3E3

 84 9 4 64088F V3236398 23. F46368 83 V86A4W3 F4464 F68V3

 AD3F4 F4 23368W3 V178A68 24. F40868 83 V86A4W3 F4464 F68V3

 AD3F4 F4 23368W3 V178A68 1 V6664 3 F647635E7851 66A6451 5652W30451.

2+&four 6+ 17+M36+, A1933 6+1971 3211 818788848? 374 33 2019AU чазьн**р**чв ра Гачал, рватово горточнрчв. Поргава ко, мать об, чыгь Бануучь: Лякатэ Гэнтүзгүзүз [біхіхатэ гэрэлагшэ ГЭЗЬАЛА ДЭЛЭЬЗЖН! Л+ V23 ХЭРЗ ЭНЗЭТ 23 ЭНЗМ83 ЗМI. НЭЭЛ- ХЭ 5 9239A5 38388. 8 V2074VI 1494I, 848A3 ft **19496883, 8 VI**RI ftbai ш ዋሪмi 8љ9 ዋቶ ዲሆመንን መን ህንጨልዋሪን. መልኮዱቶ አን ልኮንአን ቶንዋን ህ гንታ-200378 \$A944901 F+200864, 07479 8 004 \$A94403 F44A4, 8 \$A944788 v P+6304, v30A 892790+ A+9 5 F+v0+ 24094. 8 6949 v 292A: 10 дьэ гэртыгэтэ ав мэ мгэ? в зазаншэ гнгі. Уавьнртв аз эв, эг *3 P4 P323 843, 45378 38. 306978 *3 8 649873 7687483 66194 8 23-73, &+ WA+&# #XX#WI. 3%&+ &3 5644A23 7 7+8#, 7632&165 23 ррэфі, 8 лвув 29 2948 лэшьята ээ. 2ранляшэ жэ лыун, 8 гэчэ-**84**203 38 87883 **288420**8 24 24. 324 83 2003608 326461 668200301, 15 чьлакэ P+ Лыч+. А**рлеэ жэ чьярате**шэ энгн. Энгр жэ чэлеге 2343, 7376569273 23 38 38171. 2381 23 7 MEA3261A394, 8A+21 A3MA175 200096801, 8 928411 2 0803 24883 0988 Faipi, 8 56481 F69888 29 ра фэмар. 8 мрэф5 эрмбашэ зьалэмі. Эзрі бэ эрзая, 8 тараа ST4237+ 288000.

 μα κο γ+ναι γρανο αρ αι θροαδτριδιι ο αι σορογ οδο ο αι 40

 αρμ+ ολο
 γι δομα γ60 γρανο αρ αι θροαδνομι ο α+γορφ.
 ολο
 Элан жэ гьзгалж 23 шаран н льэгэ, гнчаэ гьараэгшэ рэлага, 5 мэлэтэ 23 5 ландэлгээ: эшчэ 2тэшт, 52222 ььз2шэ! ан гэгьзээгэл 23 шараа энгг. гэмэлд 38, арэ штэд эгш. эгн жэ ан гэмі 2шээт 29 шараа энгг. гэмэлд 38, арэ штэд эгш. эгн жэ ан гэмі 2шээт 29 шараа энгг. гэмэлд 38, арэ штэд эгш. эгн жэ ан гэмі 2шээт 29 шараа энгг. гэмэлд 38, арэ штэд эгш, эгн жэ ан гэмі 2шээт 29 шараа энгэ хэлэл хэлэлэг. т тэглэгт 23 гнта, эра 2гнг. т тэглэг 29 гнта, эль 7 5 бэтэ: гэжэ, 26 ана эта, эшэ хэглэл гэр 35 гнэ 32 ььзгшн! ганхэглэгд тэ, арэ ана ма эгл, эхэхэ гьэгды.

--- 60 ----

ở ሥል የ እьንሥል ቶቦሥቶንተኛን ለተንእን, የተየፋው የንድንቶንሃው ድን ኛ ንተኛ-28 የንጉ ኛ የንደልጠ ድውሃኛጠ ድ ተኛጠት. ኛጠልኑው ጽን ·የ· ኦቶልሥሮ ኛ የንብው ኛ የ(ንድንቶትኑ)ው ድን ን የኦልሞንቶንቶንሥቶኝኦ፣ ቶልቶልኦ፣ ኦኦሬሚማንየልኦ፣. ኦንዛን ጽን መልኮቶት ኑ የተዋቆው: ብቶ ዋን መንሥል ኦንጽብፖ, ልмንጽን ተሣን ኛቶ(ንሠኛ. ንተ) ጽን ኦንዛን ኑ ተንኛ: ⁵ የኦልጠን ድን ፋቶን ንድመ፣, መኛ ጽን ንድኛ ኦኦተዊታቶ. ንቶቶ የ ብታውንድን የተሞትድመ፣ የሞቶብንሠኛ የ እንኮሠው የኦነዮኛን. ኦንዛን መልኮቶቶ ኑ የተዋነቶው: መኮለን ፋታቶለንታኛን ኦኦሬሚመንዮን ብቶኛ ለኛ, ኛ ታንኛለተመ፣ ለዋል የኦሬኮንድታውመኛ ድን የተሞትድመ፣. ኛ ኦንዛን

Этган жэ Гнулі эрвавгэьн у лэмі дуэб эмэ ді удамб эхэ. 10 P+YAI #3 P3MI WAFAB, 843 & P3P YI +PIW8368P. 3%4+ #3 Y63#44+ Шэть, 26477 🛦 8мэрэмі +Аэр2+рільі, Гыч8ьі 86+л+ +ріптерьзесь+89, мрэхэ флэ грузьэ у хьтад гэмд у! Л!Рठ Грэхбд хуээхэ. Ублду! Парая, аэкан р, 5 мэлншэ гнулн блитэмд мрэхэмі 5 либия. РАЧАІ БЭ БЭНЭ > РЭМЭ: РЭЦРАР БЭРЗ, РБЭ ЗААЗАЭШЗ, РАЗФІ МЭА. 15 3P x3, MP3x3M3x8 & +P10083b88, x+MI & b3003 P33008. 3P+ x3 P3b+4388, рі Гачал верашэ. Чанъ жэ хэрірэ: Рэрэль мэрэ ешрарту? Рэрэль мэрэ ьнёв ёзжвэ! Гычвы ёз эдмі візрірвдін вьнан. В эмшв наэ-8 **гэ**2መተ**v**8 8 26+м7+ **г**62лі ч22м8. +2352+7361 23, 200833 23 драз, 20 Гьъчэлэ (р гьдлі рээ). Эзль хэ багэчдлд, 41009 дочэьб эмэ, эсэлгшэ (р) чічьдче будьэмі. Жэге жэ лечешэ 29 е чыгешэ, гьдлі аячелы балэдэ. Ст баяч: баградия баяч; штреч жэ жизче резьн, Сн. 48200+ Грасталялі, Сэрлэхэ Уічыхжиі р II Буагэмі. 8 90964 0698984, 2984004 6289, 3883 22 39868 8Mbia4, 89201 P 25 P+ 2166+P3P33, 8 8MA / VI 29WA639. 8 3%8+ 64A61 864A23 P+ P/, **Г**ЬЗЧЭ6+ШЭ **Г** АІЧЗVЗ АГЛА 6ААЭ. VA2+63V+ ХЭ Л69737+ %6ЭЛАШЭ ч алалі ээ. Лічзv+ жэ, Лэжэчз ча⊧ь+з Па⊧лз, Лзн+Шэ рэ6▲ эз. в чіяі раболь вражнь за стала стала (ostatek schází).

POZNAM. Vchodná slova 658442 — Δ49 64- přidána pro doplnění smyslu so dle řeckého: Είπον δε Δημᾶς και Έρμογένης. Προσάγαγε αὐτον τῷ ήγεμόνι Kαστελίω, ὡς ἀναπείθοντα τοὺς ὅχλους. (Acta apostolor. apocrypha ed. C. Tischendorf. Lips. 1851. 8°. p. 46.) Starý lat. překlad: Demas autem et Hermogenes dixerunt: Trade eum praesidi, quasi persuasorem populi. (Grabe Spicileg. SS. Patrum. Oxoniae 1700. T. 1. p. 122.)

900 8689.4. +83 3200 8 08 5.4.+83.4.408 8388, 889 07+5 2.4.4. 7+-8292941, 8 6943 208884MI 2498MI: 23 2803001 84441, 98983 461 <u> \$+\\8. \&&&+\) 23, AF3 F6363+..... 243\7+. +\3 23..... 3&1 7328</u> \$A+\$}A+&|)... ||WV5|| V2W+V||| ... %} |+A5 28A5 AAF ... } 2VA2W5 ЫЛНА ... ЭМІ ЖЕЗЗАТУА + РЭ ... +19МІ Э РЭМЖЭ З 2+ ... УДЛДТЭДС <u> ደመዋን ... 9 ደጥልደመሪ «ይለን ... የንመጠን ሪኮልቦነትኒን የሆን የወንን ድልመን ይ ፈን...</u> **ጥል**+ሠን ь+ዓብьንሠን... 8 3**ለንን**አን ብንያጥንልሠን... **የል**ደ+ьን ьь+የ8ጥንልቦ ሮ... **А+Г**ЭУДАЭМІ **Шэхб... Э Элд хэ с.... 17**7+89 56 Гь+Уіагі **39**76493771 + ... 7376491678 64+378. A... 26664483 377 77388 ... 489 15 53&+ 4&34&41213 ... &+3001. 5133& &3 VA2+61 ... &P&3MI PI 1963003MI ... 29 MD9 792433371... 900 009M39 3200 6421... M9 39 64+971 2335 ... babile to a second(a) ... with a sign of the ... by second (a) **Г**Ь+ УI&Р+ ... ХЭ 8 ЭЭСГЭЛІ ДУДЛАД **ШЭ... УЭУ+ У РЭГЛЭЛРД ... Э 4**ЬДУД ¥ነ £ነ++ ኡን የነ ሥ...... እንሙልልያδል. ይነኝ ዮኝ <u>ይል</u> ያኝ ሕናን የሪ⊧ንኡሙቶሐን. WAM &3 8 68A24 738MA403, 78 9874. 78 W617368, 78 3864, 78 **ተን⊳ንመታቀዱን ደሕጋእ**ຽ, ተ8 мэрірбы б841, э28+**ተ**መልጆሃ8 አንተንቆጆሮታት መልጭንደቱ, ታ8 <u>የ</u>ያልሥ<u>ን</u>, ታ8 <u>የ</u>ያልሥታ8፦+ , ታ8 <u>የ</u>መንጭ+ , ታ8 የ+ሠን , ታ8 ፦››››› ፦››››› 29 rs M5b+ 784эrэжэ эт Фігэрэ М8b+ гэтьдгэч+шэ. Ж8чд+шэ жэ х 49 v ретибла оченизы эрертизька сталь стиль стиль в назверения. 2эмэ 2003ан 8 10ырэа+ 8 заы аэма+ ша, 8 мэ2+ ++ь8ан 8 мэан лъчъ. Сэнэ А+П+ Гюрялэ Сепэ с Лечэ Лэбэчгээ бч+ч+ч лэч+" 821 የተለንታን መንኮንሃሪል. ደንጹን 894ቶቶ ንለበ, ሞь89ን64ን8 ንደልኮቶን 8. የተል bə++ 4.6477, v.1.672.78, f+ 20307 v87 50+7907 f+73208 M341? 20 эхэжэ кчага цэваменье кэттэ бэй эхэжэ чиле кашгэштэй эхэжэ 19142008 8 6M8949 8 42686 6491843 69 29 38949 88489 48484 &&&+Py3 r8m+1.28, 243m843 323 1+48, 3m 1+48844861 23 442mivi 8 2848 вісяртов рабька раков страна የንሪያት ንድልኮዋን, ዋንሞ<mark>አ</mark>ልት የመሆን ድን ተዋለንው እንተ ውርጥት <mark>የ</mark> ዋን የመሆንምንመት የዘመሪ 85 эл аьть эмэ хушэчт хэ сэхэллгүэ. Гі мүдлуг, агэ углэмі бьэ— ሌንዊንΜΙ 3Mb+41 Ω3 ዊንδρι, Μ341 ውሮን δΜΔ+ШЭ. ወድΔ⊧+3MΔ ሯን ኤፁ+ዊΔ вингом гонгенио ного во год. гона но гван гвролько чегн,

.

የን<u>ዩ</u>ንМት ሕን ኤ<mark>ิ</mark>ቶዮቶ Ծึዮቶ<mark>ዮንዮቶ ዮቶ ሮዲፖ<mark>ስል የ</mark>ቶ <mark>የልቀልኔው</mark>, ኤ<mark>ሕ</mark>ቶኤን<mark>ሕ</mark>ተሠን ዞ!</mark> 8ьэлэ: Рэлэгтэт ть хэрв билтв гвлвг+ Сь+т+ хчээлэ. Гэ хэмыть Цэ Гьнчілру жечі эсті. Элэ сябэче члэчды, рн рэмжэ елгла мэг+ алаашэ, г+ тэмжэ ха+чэ мэж+ гь+чілг+ гэлэжб. 5 рэлэчад а**5 т**8, э 8ьэлэ, матавы адть 82ьэлэрвэ, швчшээ чі 9200297452 5 43332422003 42 00363 300101 2 W+003P2 500344527 2 48445 елть инная илеменствери слет ва сшереаналер ? Сшеление вите этчь гэ гысэмі шваьзэ, в чэрть челььтрва вмі эт сыльчі стоэед 10 ₽Э\$&&b& ¥2b}#&&+b#. Э\$&+ M+W3b8 2¥9861 \$b&2+&1, **&&W3**b+2&8 M&+-ФЭФЭЧЭ БЭМАР ЭШАЛХШЭ, ЭФИФЫЗНЭМЭМІ МАНЛЭРІЧЭМІ У РЭБНР**ю 5** 82>+&+3M3MI. 3%&+ 900173MI 00188 28200+ 6287A 293861 43&1, 8 M+003-15 АФАЫ РЭЕЗ 1999-24 Гозаніязаі, рэалэезузы матаэрілі 4820089 лэшэ vsr) 521+2+9M5, 56%) rbwd mirimt 64+68 452m5, 98mt 5 875 манав. Рэ Лэчад Ав Ив, э вьэлэ, Инрэ эдвьэрвэ, ан в вчнрн Эгарья, эмэжэ гаса цэгтээгі чянгн эцггэлэ цчгргэтг? 5 цать 64684848 8269AI, 8 V6864994489 3848779A4 8444 38226493, 6469 28MI 20 VIRAMI MBA92008VI LARA 00202 804-83001 8321901. 3 86403 1610448 ч рэмжэ var+ыqтчэч+ бьялі! ячб мра! эмяжэ на неть var+ьэчб 412077A3U3, 079 2328 298120030 89AIVI. P9 009M &9 80AA8, P+3941U9 23 #2544775 . 43 Lb327794 #2552774 43548. 21 23 MA+43773 52544 8 89474 98241799

POZNAM. Z prvního listu místy pětina, místy šestina polousloupce i více ustřižena. Slovy 2323 324+P+ 3MI F53234+ na str. 62 ř. 29 končí se první list, aniž bez originálu, jehož nestává, určiti možné, zdaliž to, co následuje: 33 3224+P3 8, neprostředně souvisí. Smysl celý, vazba slov kusá, nesnadná, leda by se rozpunktovalo: 2323 324+P+ 3MI, F53236+? 35, 3224+P3 8!

30

6. Zlomek knihy bohoslužebné b. or. na perg. o Zadru.

List první.

EXOD. II, 8-11. 15-18.

Шілша жэ лачачн гьалчн м+(тэ)ы дчэр. Гьанч+ра жэ за тачша. Ьэ(4) н) рэб лэче г+ь+эрэч+: діслрла ма мл+ларічі 24, 35 8 чылэа ма. +4 жэ л+м та млалэ. гьаэмша жэ лэглрачн мл+– ларічі 2 ь+лэдтар лэдшэ 8. Эдтысшэ жэ мл+ларчэ тэмэ, лэ– чэлэ 8 ні лэчэ(ь)а г+ь+эрэча. Эр+ жэ гьаэмша 8, 8мдшэ 29са ч 28рі. р+ьэчэ жэ 8мэ эмэ мэгдая, 2л+хэлрч(8: Δ +э) эт чэла 16*

16*

ЧАЭЫ 8. **Ч**ІАЬ+2001 жэ мэздах уі гэж+ш+ы чая+ыя+ы, ьэлі хуэт гэ..... (аалаа)шэ тэ гьт ятэж+ты чая+ыя+ы, ьэлі хуэт гэ..... (аалаа)шэ тэ гьт ятэж-эгчт. Эьат жэ этэьн (тэ)гэмі этэы шаашэ у бэмжт м+лтаам(ія)чат, т так атээы (4)эгаашэ мэтаат, гэтэнэшэ (тэ)гат, гта гэмжэ аалаашэ мэтаат, гэтэнэшэ (тэ)гат, так уэлээ такта у гэртэл, г (л)эглэжэ г+гангэт яэ, л+ г+гэтат уэлэ такта у гэртин ятээлэ. (4)эглэжэ г+гангэт яэ, л+ г+гэтат (штэ)шэ этуэ этін ятээлэ. (24)эглэжэ г+гангэт яэ, л+ г+гэтат (штэ)шэ этуэ этін ятээлэ. (24)эглэжэ г+гангэт яэ, л+ г+гэтат (штэ)шэ этуэ этін ятээлэ. (24)эглэжэ г+гангэт яэ, л+ г+гэтат (штэ)шэ этуэ этін ятээлэ. (24)эглэжэ г+гангэт яэ, л+ г+гэтат (штэ)шэ этуэ этін ятэлэ.

List druhý.

b(аштэгчэьзг?) Сіфматэ эт ажай а ч+мч л+ьч, ч члатэ в хэатэлчгэ бэмлэ, ч эхл+ эшьатэтэ (v), тэрлэгатэ эмж. шэхі жиэ мэч ат.....

7. Zlomek žaltáře b. or. na pergameně v Zadru. PS. CXXXIX, 1-6. 11-14.

 (\P^0+439) ті ра рабі Элатэ элеріра элеріра элеріра 2008 рэрэдтэті. Мэжі Элтеріра 2008 рэгэдтэті. Мэжі Элтеріра 2008 рэгэдтэті. Мэжі Элтеріра 2008 рэгэдтэті. Мэжі Элтеріра 2008 рэгэдэті. Алата элеріра 2008 рабі рачалі алата 2009 ра 2000 ра 2009

POZNAM. Na str. 64 ř. 33 slova vi szupi do porzamosowi od obyčejného čtení se uchylují, snad jen omylem pisce. V ř. 34 pozoru hodné 39200+001 γλωσσώδης linguosus, jako v žalt. Bonon. a rp. Supras. místo эεωσσιρι, μητιγων.

Těchto sedmero památek klademe podlé pravopisu a znakův palaeografických 5 do prvního občasí chorvatské hlaholštiny (před 1200), a sice první tři do nejstarší doby. V těchto třech starochorvatské a střídavě s 1, v ostatních, vyjma šestou, již jen na konci řádku z piseckých příčin se užívá.

> 8. Z breviáře na pergameně XIV století v bibliotece Pařížské. PS. LXVIII, 1-19.

10 \mathbf{R} F+RS M3, C3X3, A13 VIP3AB V3AB A3 A3MB M333. BXABEI VI መጀለዓያቶል ኤሕንሥሮቶል, 8 ቶልደጥ፣ የንደመንልቶሯል: የኑሯቤ፣ የ፣ ኤሕንሥሪቶን ለንኑነደኑንም, 8 ШЭЬН РЭЛЭРВ МЭ. ЭЛЬЭАВЫ 29 УНТВЭ. 8 АМАНФЭ ХЫЛНР МЭВ: 88Э-6.9074 948 M98, 376184683 M8 F4 E984 M9389. Эмірэжешэ дэ р+4э ¹⁵ мэъ, ъфіљэрэчэъ мэ шэъ гь+фъъ: ъьжэ рэчіяьъч+ы, тіљљ+ чіфљ+**д**ы. Щэжэ, ПТ ЭУАЛА Щэ6(Э)мбэ мээ, 5 Гьэхьашэрва мэа эти тэшэ рээ-መት8ሠን ይን. &+ P3P36+&#PWI 23 3 MPA W6P3838 W3, \$32P3&8, \$3-24938 2881: 48 49264M3001 23 3 MPA 82638838 0323, 2383 8664883991. арэ тэшэ раль граах гэрэшэрхэ, гэрьх храмэта ахуэ мээ. Тэжал ²⁰ "28.1 "L+1088 M338, 8 Q06+P1P1 Q8P3M1 M+103b3 M333. **A**F3 &+98Q01 лэмэ түээхэ хігд мэ, 8 гэгэшэгвд гэгэхэчвы тэсэ гагалэ га мэ. 8 Гэрьхы Гэрлэмі Лэршэр мэр, 8 С82001 v Гэрэшэрвэ мрд. Гэлэжбы аллэчэв чі чь+тэкі, в э мра гэдью герчэ черэ. +4i жэ мэлетчі ²⁵ мэр 🗄 Тэна, хэдгэлх, VI Уьамэ нанхэчэлэгха, нэжэ: У мгэжідтча мъљэетъ прэээ Эгљъшь мэ, чі бетъра срндэрба прээхэ. Срндъ мэ эті шьэрва, ан рээжлэшірэ, вашнов мэ эті рэрновлэчвы мэ, 8 Эті &&#ёнькі чэлі. Ан рэгэтэгий мэ сярн чэлрна, ру гэжьэті мэ ъляният, то сталят я мта ытяты яст стясы.

80 9. Z breviáře na pergameně 1359 v kníž. Lobkovické bibl. v Praze. PSALM. VIII.

ԴЭЗГЭЛТ ХЭЗГЭЛІ ГАШІ, ІЭЛІ ФЭЛРЭ ТМЭ ТҮЭЭ ЭЗТІ ГЭ ҮЗЭ аэмад! 🗛 Уарэсэ сэ Уэлэгэйн түэд рьэудшуд рэшэсі. Та Эсті матаари (8) атажувы ачыштан эрв ьчтар: чьты шчэбы бтаб, ат መዋንሪአነ, ዲሆዋን 8 ሌዋንሔљ8, ንኡን መ8 ንደዋንዋተ. ዓመን ንደመነ ዓሕንዋልኮነ, ልኮን РЭМЗР+ЭШЗ 8? ЗАЗ 28РІ 4АЭФД4+218, Д19 РЭДЭЖ+ЭШЗ ЭХЭ? ЭМРВАІ эге маллы ферэмі эті армэлі, ялачур в фартур удріфалі в эге,

Эгт Гэлі Рэлт Эхэ, эччэ т чэлт т чгэ, эчэ тэ т грэшт Гэлігра. Гштуэ Рэшэграя, т гат мэріграя, грэрэчэлу, алу та тэріграя. Хэггэлт хэггэлі гаші, рэлі фярара та түрэ эгші Гэ чгэт лэмда!

PSALM. XIV.

302 (10.000 (10.0000) (

PSALM. XVIII.

₽วแวล+ ธลาวงอล+เพ ละ+งม แวะธา, พง+ы 23 เม+ม วรา งะงา-6+639MI. P3239771 6448, P8 2634324, 8683 P326887997 23 %&+28 861. **91 923 AJMAN 365AN VAT+784 861, 8 9 19798 923A3783 AA+A3A8** 861. V 2217V8 F32388 2323 323, 8 WI AF3 837861 826323 3W 46W324 **2433%3**, 4664.0344 23 A13 3273.037 M378 **F3**MI. 30 P4430714 P32323 8263A1 383, 8 263003783 383 A3 137V4 732323, 8 7A2001, 883 38168300 20 23 W3PA9W8 389. A+1971 892P3A71 73P3194471, 9264849 ABU3, 243-**ЛЭР**В ХЭ**хрэлрд Чэьрэ, Эмэльнэ млнлэрчэ. Эрь**+чл+рвд хэхрэлрв **Гь+ч+, чэгэлэч+ гылч+: 6+гэчэлі хэггэ**лг+ гчэла+, гьэгчэч+рчу 948. 2006461 292090471 Pb3482001, Pb328943001 9 9261 92644: 280628 **\$32F3**AF**A** 82m8ff8、 3F6+46A+f3 **4** 6**3F1.** 4**5633A3f8 F+4**3 6A+m+ 8 ²⁵ F+M3PA AL+&+&9 MP3&9 , 2A+800 P+49 M3A+ 8 207+. 829 L+21 0098 ььтропі э, чразат яььтропо э чалтро мрэзэ. Зьэкі эртатро(Д) መንቆለባይዞ የንሣንሳይ የተሥተ መሆንንጹን. ተሣን M8 ዋልንውነውልዎች, መንጽዓት ዋልዮንbə4+pi Ləraə, 8 əvəyə 29 əvi 26364 vərspi. 8 Lərə v Lui2909- 20 A3783 2A37324 392771 M3861, 8 F33343783 2616.V4 M3383 F6361 773237 **чърж.** Янграв, Гнингран Мне, Баштовина, Мяс.

PSALM. XLIX.

Шэхі шэхэмі хэдгэлі хл+хэл+, 5 гьзалч аэмар, эті чатэр Алігу+ аэ а+г+л+. Эті дбэг+ рь+дэт+ аэгэтб эхэ. Шэхі дчд гь5-35Аэті, шэхі г+ші, гэгьэма:45ті. Эхгі гьзаі рбмі чахэьб, 5 эрьдті Эхэ шэр+ чэлба. гьбаэчэті гэшэ д чбшэ, 5 аэмар ь+ддэлбтб Араб дчээ. Дшэьбтэ эмэ гьэгэлэшгбэ эхэ, а+чэч+ч+рчэ а+чэті

эхэ э жылгчны. 8 чөчэхлэлі рэрэхн гьнчая эхэ, дьэ рэхі хяль 92771, 2852115779, APAS M98, 8 96884898P 94MI, 866488P, 29989-Мэддичэр Мэша: Арэ Шэхі, Цэхі Мчэв эсамі. Рэ э жымчарі Мчэвы энагая шэна: 8 элэртотямтте хэ шлээ гьэлт мрэр сэт убрэ. 5 Parlormad and Gamad Wyaska Warty to an award waski facal. Afa мэх хэлі лхх флэрх чэлградсь хрэшх л уэрчрі х лэчэлэ. Цэфтрі ዊድን የመጽህን <u>የ</u>ንሥን<u>ዩ</u>ኦጄን, 8 ኦኦቶ<u>ድ</u>ንመቶ <mark>ደን</mark><mark>ቶቶ</mark>ል ይቶ ለ<mark>የን</mark>ዎ ንድመ!. ቶሣን የሌቶቶቶን, рэгэчэм Тэша: Маа сэ эглі чгэлэг+а, грглігарга ээ. Эл+ амі M32+ P24+, 848 Pbivi P3#4P የIP? የ3#58 23%3 #510003 50+488, 8 10 vaa+5 vempins iligne wygi. Preasur Mi v a+PI Pit-As wygigi, 842+ የዲዮ ጥን, 8 **የ**ኦንደዱ+ የ838 Mን. \$ኦንሠታ8**ኑን ሕን ኦንዛን ደን**ኑነ: የደኑንፓ WS ГЭЧЭЛ+ЭШЗ ЭГЬ+ЧЛ+РЗД МЭД, З ГЬЗЭМЛЭШЗ А+ЧЭТ МЭЗ ЭДТЗ WV98M8? W8 29 V&P3P+V8A9 P+++&+P83 M93, 8 9WV623 2A9V32+ MJA V+&PJMI. +43 V&AJUJ 0+00+, 0094+UJ U P8MI, 8 & PLJAPEJ-15 6.3878M8 384387783 8433 F36+5+113. 38277+ 7783A 38M7388113 6.63223. 8 эф8+1 тчэв агљэтншэ љ+тэрвэ. 23љэ Р+ Шь+т+ 243эљэ 1љэчэ-W+W3, 8 P+ 88P+ M+W363 89333 P3&+&+W3 8++P&3&1. 83 388 8W93-63. 8 38M.8.14+61. 96.7AP+839+61 236+13783, A13 238.38 032A 73аэнгі. Энабая Шэ, 8 гэештуар геэлі авлэм шлэ<mark>ви</mark> аву резьв 20 መህንን. ১+439/435/03 33 284 ህ28, 4+284+7438 234+, 34+ 1354+ 7358-መሪመι, ሪ ዋልሮንљንመι ሪዓሮተዋልሪ. ኤሀመሪቱ ኦዮተብሪ ሞኑንደብተዋሪመ ሐን , ሪ መን ГЭШІ, ЗКЭ АЧАГ ЭМЭ 2Г+2эрвэ Цэжвэ.

PSALM. LXXXIX.

Зэдгэлд, гьдщаждчэ швафі рамі, эт бэла ч бялі. Гьэжлэ ражэ 25 **1915 (2811), 345 8+64+ 83 63M3+ 983647+4, 300 94++ 8 63 94+** \$9279A8, A+9 A+PI V496+WP8, 8X9 M8M9 8A9, 8 A+9 2006+X+ P94P+A, 20 መታ848237ቶ Ľንጫንመ፣ ሕልመቶ 861. የመ69 ልኑን መ64ዋቶ M8M9 83.301, የመ69 FL9V&+M9MI, 8 FLABA9MI, F+ &A49LI 9MF+A9MI, 9X92M99MI 8 82+-ይታልመι. ልኑን ደኑንቶቱ+ьንм ድን ይታልዊንмι መዊንኛለነ, 8 ልьንደመሪቦ መዊንንቦ <u>ደሐመ-</u> тъют вэ. Гэфэжені э28 Гэф+1975а гншн Гьалі Тэсэр, Уарі гншь ч гьэдчачэгв авч+ тчээхэ. Арэ чев а(+)гв г+шв эерэлашэ, в 35 ኤታልሂንለ፤ መያንኛለ፤ ደኑንታቀትኔንለ ደን. ሕልመት ያተሠት ልኑን የተንንታንምትንመ ደን. a(+)PB AAMI P+11861, V P8633 ·P· AAMI. 8 123AA 861, W138AI 8 123AA-አታልዊት መዊንንአን, 8 9ml ደመьተьት መዊንንአን ልьንደመl መዊንም 88488m8? <u>ሌን</u>ይታ<u>ጸ</u>-V# 0097 07+19 21+78 4+MI, 8 4+34343783MI 21673MI 8 M#653208. эшьнтов аэ, хэагэльв, лэнэлэ? 8 эмэллагі шэлв ра ьаше ачээ. 82глігвлэм аэ ртьэ мелэгте тчэээ, хэагэлв. чалалчан аэ, 8 944 дазавлял аэ аа h(+)рв, ч ражэ амэлвя рв эав, 8 лата, ч ражэ 98лэлэмі алаа. Гьвалв ра ьан баса ачээ, 8 ра лалаа ачэа, растач 8278 блі. 8 шэлв ачатлясті хэагэла шэха рашэхэ ра расі, 8 лала 5 63рі раше аягьаче ра раза

PSALM. XCVI.

δοργολί ΨΥ+65 29, 64 64.890 29 6.9.6.4, 64 Ψ323.6.2. 22.6.2. 9003V8 MP368. 92.6.4.11 8 M6441 31612001 389, F64464 8 236.6.4.8 82F64-9662f39 F66200364 389. 38491 F6661 98M1 F66686.3001, 8 F9F468001 10 31612001 429 46483 389. 324200300 M641783 00430 423664739F: V863 8 F3644834 29 8 F66F64474 282001 6.3.6.4. 8968, 619 49241, 642004003 29 3001 6844 892F36.74: 3001 6844 892F36.74 424 6.3.6.4. 4646200300 732364 F644639 389: 8 4866003 428 6.7.6.8 264493 389. 6.4 F92003-6.300 29 428 6.4.4.7.4.793 29 82003644747801, 644.8.90484 15 2473861. F9164378003 29 3M3 428 4.7M368 389. 32683004, 8 46422368 29 2839F1. 8 46646.344103 29 6.3.9965 8766826483, 2364421 0043861 6463, 892F365. 649 08 8.92F3661 480078 F9 4238 6.3.6.8 F66444223 29 7464 423M8 23.8. 67239786 79 4238 6.3.6.8 F66447623 29 7464 423M8 23.8. 67239785 8.92F364, 7374486.3001 6.4.4: 66447623 29 7464 423M8 23.8. 672397861, 8 66368 8.6.0.001 6.4.4: 6647623 29 24001 4286 F64446863, 8 F644861 203861, 8 663683. 402368 29 76444.6.78 3 8.32F3662; 8 764643041 4302363. 4329683. 43296800 29 F6444.6.78 3 8.32F3662; 8 764643041 2032363. 4329683. 43296800 29 F6444.6.78 3 8.32F3662; 8 764643003 20 F4403083 6.3.80 20 20001 4286 F6444676653, 8 F644801 2038467600 20 F44030876 3.5.0

PSALM. CXII.

 δυ+483009, 9005908, 23287964+:
 δυ+685009
 8M9
 23287964PA.
 22348

 8MA
 23287964PA
 264423929499, 9001
 2364A
 8
 69
 VA+4.
 900
 V20091+1
 25

 261PV+ 8
 6.3
 6.447464+, 6044649
 8M9
 23287964PA.
 V32008
 46856
 232879641.
 74.64
 V22008

 Δ6856
 2.92879641, 8
 74.641
 7329288
 264404
 323.
 603
 232879641
 23941

 ?+WII,
 8.89293841, 8
 74.630826449
 901
 6306826449, 74
 7403288
 8

 ?+WII,
 8.89293844
 901
 630684
 78344, 8
 740328384
 74
 7403288
 8

 ?+WII,
 8.892938
 9001
 630684
 78344, 8
 900
 8479329
 3229344, 9

 ?+WII,
 8.8908
 9001
 630684
 78344, 8
 900
 8479329
 3229344, 9

 ?+WII,
 8.8908
 9001
 630684
 78344, 8
 900
 8479329
 3229344, 9

 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

 ...
 ...
 <

PSALM. CXXXVIII.

Слет Слет Ванина, Банина Санина, Сан

--- 68 ----

--- 69 ----

<u>መመሪከዋና 83' 2 ዓንљ₩ንንን 1 57783</u> 1 47783. 1483 2023 301 ዓንድነ ወይነት ወይንንን 2 300 ABV+ 0099389 ++M9 LAX#? +89 968A# P+ P3L9, 00# 328 008: 8 +89 የ የንደሐልљ₽ሪኤi M964: ሪሥን መን አን፦ተ መዋንል ₽ተደመተዋሪመ M9 , ሪ ንሔሥዳል 5 M3 && 278V+ WY3A. 8 6461: 3929 WM+ 797363W M3, 8 7981 V 763843-W3783 M33 V F8W8 M338. A13 WM4 P33M6448W R9 3W W32A, 8 P3W1 ልኑን 8 ሌቶቶ፣ የኦንድዊትመሪመ ፍን። ልኑን መለቶ ንን, መትኑን 8 ድዊልመ፣ ንን. ልኑን መ8 <u>анфлн Этьэнэ мэр: 8 рьзат мэ эт 46ачн мнтэба мэээ. Зарэчам</u> 29 77322, A+9 27064279 3368788 29 328. 43362274 6864 77492, 8 10 ABUH MJA &P+J001 A &AA3. PJB00+8 23 532001 MJA 300 0032A, P33 <u>с</u>туэьсы у П+бра: с эрезина! Мэа у Гразсгельтей, фэмфа. Тэс+аданрээ мээ челдат э45 **т**чэг, 5 ч ррбаны тчэгы чаг гнгешэрт 29. в(+)+8 2+68жлят 29, 8 +84тэжэ ч +861. мна жэ балэ этчьля 29 VA+A34+200V39 361. 36+40039 9, 7+49 7A2++ 3 39M793390 29: 15 v277+61, 8 949 92+MI 2 779297. +49 8628908 86904868, 2989: M988 ььче эьлэгептэ вэ эт мэга. Арэ ялтяэлатэ ч гэмешлэге(ы) ч+шеы: A+ F15M3701 V 23303 %1+68 2433. P3P+V8633433 A8 003, %32F368, чарарнувазы, 8 э чьналы шчэвы вашнаы? Альтэрь бэрнуваляр V&FAF+V3&ALI 3: 8 VL+&8 E803 MPA. 821328 M3, E3%3, 8 3VA8 ଅጋፁተኑንታ<mark>8ል የተ ለዋል: 8 የተ</mark>ደመተየ8 ለ<mark>ን የተ ሞንመ፤ የል</mark>ቀታ8.

10. Z misálu na perg. 1368 v cís. dv. bibl. ve Vídni.

LUK. XVII, 11-19.

LUC. XXIV, 13-35.

୫୧୦ ଅନେରେଏନାର ଅନ୍ୟର୍କର ୧୦୦୦ ଅନ୍ୟାରେ ୧୦୦୦ ଅନ୍ୟରେ ୧୬୫୫ ଅନ୍ୟରେ ୧୬୫୫ ଅନ୍ୟରେ ୧୦୦୦ ଅନ୍

8 W4 %А+%3А+ьЭW4 мэр 2923р 9 угаьы гьбрарчшбы 29 9 82392А. 8 288001 2922038040804 804 090 29290, 2401 82921 7582388 29 8M+, 8 80AU3 W P8M+. 948 83 37 0684200+ 23, 64 389 P3P367+2004. 8 1343 5M+ 82321: 4W9 239WI 2A34324 284, 8M883 2W36+3W4 23 MAP 2323P. 8 3207+ ALA22A+? 8 900334491 3A8PI. 3M2363 8M3 +AAPT+. 5 6343 3MB : WS AS 36571 F650AIVI 325 VI 36324A5MA, 5 73438AI 325 шемшені ч рэмі ч его ліре ? Эр жэ ьэчэ емн: релі? Эрн жэ барть: A#3 3 32332A 2+4+6+6727A, 3#3 232701 M3##1 7636311, 2884+71 &A##MI 8 алэчэмі гьалі Цэхэмі 8 гьалі чалмя члэчаря. Рар в гьальшэ +6683648 8 FP368 P+W8 P+ 323M3P83 23M6W8 8 F69F3W3 8. M8 &3 10 P+&AAbami 29. AF9 04 92001, 69009 342+48008 346+849. 8 P849 P+&1 VRAME WIDWE A+PI DRWI, DW PDAEKD 280 2800. P+ 8 KOPE DWDL80 37X+2803 78, 289033 6+73 3 9692+, 8 7392640003 0048323 383 гьзля, канклартэ, в челдреэ нрмэлі челдчшэ, ежэ е кан-\$9&Pmi x8v+. 8&9m9 x9 909b8 900 P+2i >i \$6928 x 9264038, ¹⁵ A1989 8978 LAW9, R4M989 89 P998AAW9. 8 W4 L949 H P8M4: 9 P9амбалрь 5 алрь аблуэмі чаручто 9 чары, джэ жанхэльшэ грэ-63723 4300+23 42 43432403 43204444 402 6520**3**3 5 00+13 42808 v 22+193 2097? 5 7+4+71 9001 M932222, 5 900 V2251 F696911, 5 2++-АЭЧ+ШЭ ЗМ+ ЭЛЛ ЧААЫ 1-РЕЗИ, АЖЭ ШАЬЭ Э РЭМІ. З ГЬЗШАЗЖЭШЭ 29 ²⁰ +I 428, 41 4739 W+ 34213W+, 8 W+ W496+113 29 4+83 8W8. 8 48-M+1.9074 8, %A+%3APV+ 3M3: 32A348 8 P+M+, A19 F18 934318 008 92001, 3 PLAPAPPERI 29 92001 PK9 A+PI. 8 478A9 III PBM+. 8 1282001 эван чаэкэ ш ръмн, гьзамі ьаасі, саньзваячь в гьалэмь з л+ашэ Зм+. Эрам+ жэ эттраат+ аэ э48 8 гэлр+ат+ 8, 8 т+ ²⁵ 54343 3W 3487 3F. 5 LARW+ & R32A: 13 2616V3 85 2+7 445+5+113 83 VI P+P, 3%4+ %4+%34+113 P+M+ P+ P8W8, 8 8++490+113 P+M+ +7828? 8 v W+ ++21 v2W+v119 v4v6+W82W+ 29 v1 36324+&5M1, 8 Эсьатэст+ С+У+Эргашэ сэ ·+T· 5 5x9 сагэ ш 55м5, ха+хэархэ: ▲▶₽ ♥19₽▶b\$? \$3\$P\$&1 ♥ 8\$\$P\$₽, 8 &\$\$ \$3 \$8\$M\$₽₽₽. 8 ₩+ ₽3\$&&+- ³⁰ шэюн, Ахэ шашэ рн гэжта, 8 1419 гэлримн 8 чі гьалэмлэра Бласн.

GAL. III, 16-22.

 Шь+това, +чь++мэ элекэзент
 Эзлек
 Эзлек
 Эзлек
 Элек
 Элек</td

መንሃተተጽኃሉ ሴተьንሃተ ሥታኑነ. ቁጥን መንኤን ኦተልጽ ሴተኑንቶ፣? ፑኦሏደመንፑሴንቶጽል ሴተቶ፣ ሥጽደጥ፤, ሴንቶሴልኡን ይኦሬሠዱን ሥጽ ደልмን, ንለንንኤን ንሥልመንሃተ ደን, ንኦታንኡሴንቶ፣ ነጥ ተቶሎንሔ፤, ኦንኑንቦ ኦንሴተጥተል. ኦንሴተጥተኛ ኡን ቶልደጥ፤ ንሴኛቶ፤: ተ ሥንኡ፤ ንሴሯቶ፤ ንድጥ. ሴተኑንቶ ሌኛ ንሥን ቶተ ንሥልጥንሃተቶኛል ሥንኤፑል? ቶኛ ሥንሔኛ ጥን. ተሣን ሥን 5 ሴተቶ፤ ሥራሴ ሥራ ሴተኑንቶ፤, ለንኡሪኛ ኤሪሃሪመሪ, ጥን ሃ ሪደመሪቶንን ነጥ ሴተኑንቶተ ሥሪሔተ ሥሬ ፑኦተማሴተ. ቶተ ሴተመሃንኦሪሠን ኑቶሪኤሪ ሃድተ ቶን ኤኦልኦን/ነ, ሴተ ንሥልጥንሃተቶሪን ንጥ ዋልኦሪ ሪደን ኦኦሪዴሞንሃሪ ሴተሔን ደን ሥሪ የልኦንምሪክ፤.

> 11. Zlomek misálu na pergamené b. or. o Praze. GEN. VI. 5-22. VII. 1-6. 10-13. 16-21. 24.

(УЗЛАЧ ЖЭ ШЭЗІ, АРЭ МРЭЗАН АЛЭШН ШАШЭ НЛЭЧАНІЯРН РН АЭМЛЗ, 10 в чяэ мешаэреэ алалча рэмэжлэ рагрэжэрэ ша ч алэ ра чаарэ чьамэ, ▶+▲ gə ə gəmi, ▲>ə \$æ9v&>+ gvv9>b&æi Ľ▲ ₽+ &эмæð. ठ >э&₽э₽i **ЯРАЧЗЭМІ ВЫЛИН ЧРЭШЬА, В ГЭМВШНАІ У ЦЭЛЭЧЭЭ: ГЭШЬАЦ)АР, ЬЭЧЭ,** 489021+ 900 BEV+ BOMBO, 98980 200096861, 900 489021+ B+89 B9 15 219074, 907 FL92M8147486 29 A+X9 A9 FM8VI 49292186. 4009 29 M8, ьэчэ, эхин, хируэьше э? Рээ жэ экьатэ каньэлати гьэли кэхэми. 8 ша члэчан Гьнчілрі 8 хчьшэрі, **Сэхэ эх**элірі 8 ч ьэла хчээмі. эгругра хэ бэ өэмөн грэц бэхэмг, 8 гнглира бэ гэгрнулд. Азаа 20 x3 23x1 43map 3214117373, A13 32141178 42111 FAITH FA 43ma8 F3701 2438、 6343 F 48348: F34141 484+53 69618 46843 66961 M3、 AF3 4+-ГЛІРВ 23 43МАН РЭТЬНУАВ ЭТ АВУН ВЫ. 23 НЫ ГЭТЬДСАГ Э ЭТ АВУН АЭМЛЭ. 2079Ъ5 ЭСЭ 23℃A >3°49351 ЭЛ ЛЬАЧ ПЭ2+P861. >ЭМУЭ ХЭ амлярая а раказание и полько в тактические в такти в т 25 39439. 2879 2000958118 8: 0058 2004 A++1001 (2343001 V AA&003 +304938). ч аныші дубшеше дубішэреэ эхэ. Ауібе жэ Бучазхэ доузбеше у спрань эт тока. Гратов из челение страна в страна и стр **239**771 Р+ 4эм**л**з, 54мь3771. **Рэ**277+улр хэ 4+удлі мэт 2 глэёэр. чест з село събъз в тели и страк в данно плето плето плето и страни 2549vi WV95li. 8 90 v2ali X8V975li V2+199 Frims RV99 viv9r9m5 у рэучэжі, 8 рьзёжляті q тэёр у рэучэжа мяжіqрі гэлі 8 жэріqрі. 85 907 ዊድልክ የመሪካ፣ ሮን bjað ድሪነጋጠው, 8 907 ዊድልክ ደኑጋ001 ሮj ድሪነጋጠው bjað, 8 8 Эт чалы гьэамертрие сэ гэ бэмле гэ счээмэ бэлэ, лчээ лчээ 900 92+412+361 97363901 2 009297 9 5994961 7592808 9 79MI MB&<u>1</u>251 **ГЭЛІ 8 ЖЭРІДЫ. 108 ЖЭ 86-ШЭЬЭШ8 Э10 УДАЬІ ШЬНШРІ, АЖЭ МЭХЭН ДЭ**

17*

--- 71 ----

A2778, 8 VIGMOUS A 1 202A V 104951, 64 2363971 7022A 8 WAMI V ГУЖЭ. 2009ьу жэ гээ чян, джэ рэлужлэ быгэчдлд эмэ шэж. 6349 Y 56900 IM6A IM6A 5 500 5A549 : 59664 + 126 - 4126 арэ тэсэ челагі грэлі мрэр грачілра ч бала сэмі. Эт срэт хэ гэчбатбы ачээ ачээ, мэжісні гэаі б жэгісні. Эт гтби жэ чбатбы ·**·* M##1261 F3&1 8 #3P1261, 300 F008V \$3\$8200861 &\$933, M##1261 F3&1 8 ሕንዋነል፦ የእምጽመልመጽ <u>ዓል</u>мን **гэ** ชазв **հэ**мљ8. э¥э 23 љір8 ·ኤ· 8 +&i ажэ 1925жлэ 6479чала эмээ Цэхі. Цашэ хэ 799 ·Э· Rivi Aavvi, эка4 **19**7791 4941 282771 24 434427. 8 3244 M823 ** 4128 4948 1979***** • р+Фэфрбшэ вэ р+ фэмфб. **Ф бр**тбр**э** бі шэртэрітээ ф**д**тэ ж**506**т4 *ዋ*ንንዊቶ ለልጽንላቱ ጭኮንንትንን •፠ሞ• የነት፤ ለልጽንላት የተቀለበየንጠን ຮን ልጽን 10 8200947578 Шэфлүв Уэльрээ, 8 ьлашь үэшэгрээ элугыфэшэ гэ. 8 ESEMI AIXAI 2+ 63MAP · · · AIPS 5 · · · P3W8. V SMV5 × 9 V S2W8PS AIP3 10323 473A3 733 8 28MI 8 5+MI 8 4P3101, 28P343 323, 23P+ 323, 8 • የ • እንዋ8 ጽ8ዋንም እንን ጽ ዋ8м፤ የ ኑንዮቶንአ፤. 8 ሐቶሎንሞ8 8ልሞነብ ልምነь8 \$32°°°°, 50° **чэ**льг, г чілгэдэ дэ гэчнэхі ч вдры эм бэмлэ. Чэлгньз сэ дэ чэлг 8 Лыжнья чен счькя лэмлэ. 8 чэлв гьэмээлт шакя чэлмб гэ АЭМАЗ: ГЭРЬУЭРЗ ЖЭ ШАЬЭ УДЭ ХЭЬЗ УЗДЭРЗЭ ГЭЛІ УДАМІ РЭШЭДЭМІ. ·ЛТ· Л+РЮ САШЭ Р+Л: ХЭЬ+МВ УВШЭ УЭЛ+, ЭХЭ ГЭРЬВЛ+ САШЭ. В чеэ бэмлэ. Элыж+шэ жэ чэль бэмлр ·b· 5 ·л· лірб.

POZNAM. Začátek vážen z misálu 1483. F.

12. Z evangelistáře Řemešského na pergameně 1395.

MARC. X, 25-31.

5. MP365 23 EBABTI FUTS F32A361P5, 5 F32A361P5 FUTS.

JO. APOC. XII, 7-12.

 \mathcal{V}_1 эрв лрв шваті шьтрі чэлва рт рэшэлз: мбітваі в трмэлв элэ шэртія дэ ді амбэмі, в амба шэртійэ дэ, в трмэлв элэ. в рачамэлэ, рв мадтэ эшьатэ дэ змі > тэмв рт рэшэдв. в дчыжэрі 10 эдті амба тт чэлвага, барэріра дэтэрт, ртьбутэмв лачэлі, гралтчаз чазлярэр, ачьжэрі шваті рт аямар, в трмэлв элэ д ремі ачьяв чазлярэр, ачьжэрі шваті рт аямар, в трмэлв элэ д ремі ачьяв чазлярэр, ачьжэрі шваті рт аямар, в трмэлв элэ д ремі ачьяв чазляра в аванті жатаі чэлв рт рэшэдв ялталаручі: рерэ шваті агтазряв в ават в граряті в чтрата зля с ремі шваті вераті за давштьі жатаі чэлв рт рэшэдв ялталаручі: рерэ шваті вераті дагтазра в ават в граряті в чтратор шэлт ртшэлэ, в чататі верата эля, агэ ачыхэрі эсті галаратура сурт. в тов гэшалвшэ в рычар тярінэр, в алуузамі ачалаті атрі в рэчі. в тов гэцалвшэ в рычар тярінэр, в алуузамі ачалаті аграті зля, в рача, аршэ алушэ ачэээ ля амыта. 2329 ртадат, в чав жачэнув чі ремі.

JO. APOC. XXI, 2-5.

90 01 эрв арв чзады хьна 20908 эьэгнай рэч. 26эадч 2 рэшэгэ эт шэхн, эхэтэчн арэ раудат эрьншэрн мэжэ 209эмэ. 3 газшны ханги уэлз эт гьдатан ханхэдруг: 29, рьэч шэхз 2 сазшны ханги уэлз эт гьдатан ханхэдруг: 29, рьэч шэхз 2 сазшны ханги уэлз эт гьдатан ханхэдруг: 29, рьэч шэхз 2 сазшны ханги уэлз эт гьдатан ханхэдруг: 29, рьэч шэхз 2 сазшны ханги 2 галз эт гьдатан ханхэдруг: 29, рьэч шэхз 2 сазшны ханги 2 галз эт гьдатан ханхэдруг: 29, рьэч шэхз 2 сазшны ханхэл 2 газадат 2 галз эхэ шэлдэт, 3 т 2 сазшны ханхэлт 2 газадат 2 газадаг 2 сазшны ханхэлт 2 газадаг 2 сазий шэлэт 2 саздаг 2 сазий салган ханхэлт 2 газадаг 2 сазий салган ханхэг 2 сазий салган ханхэг 2 сазий салган ханхэг 2 сазий салган ханхэг 3 сазий

PROVERB. VIII, 22-35

Варталі эшанан мэ ч гэчэтиз алг хизглі, гьажлэ гажэ гезо чтэжэ хтузь эт барэге. Эт чарн гньдэгн эднм! ба льачгел, гьэжлэ гэжэ аэман шашэ. Ге этэ батучгеле чэлі батурае шалэ. гьэжлэ гэжэ хэве гьачэлегэ гэстнчлэге шалэ, гьажлэ чалы камі бале мэ хэсгэлі. Этэ аэмаэ гастурьбан шашэ, бэре б рьнэ чеээ чеэлэгеэ аэмаэ. Эхан хэтэчнэ гэшэсн, гьбшаебаучны ез, с эхан бэсгелен ангэгэмі туріашэ шалаге. Эхан гэшэсн туріашэ дчыхэ, б этучныншэ батуртаг. Эхан эшьнашэ мэбэ рьнб ечэгэ, в ангэгі гэлнхні, ан ше гастала рэги суль, эхан эсгэчні эслення, аямаэ. 2 гемі шал усн сульнангую.

-

5 முதுஒருசுப் தூர மூல் வுசை, 5%54788 தூ பி மூலைசுத வைகுப், 5 இசு-இருவை வூலைப், 25775 இச் இதுவுக சுலைதுச்சுவனை. 7879 இ29, 98790த, சூதுஇைய்களு வூ: 264-கூ978, 58 5547த சூலைத வூ93. 792குஇய்களு 8 22இகுகளு வூழைக்க, 5 7தலைமுக்களு 93. 264-கூ971 வூல், 58 792கஇய்களை வூ, 5 2268701 24 754-விப் வூ9851 மல் வூ93. 5 வர்த்தக சூலை 38 வூ9551. 58 வூ9 5 இடுத்துரைப், 5 வடுத்துரை கல்லார், 5 7945179701 இ7429783 லை கு92504.

13. Zlomek žaltáře neb breviáře na perg. b. vr. v musejní bibl. v Praze. PSALM. CIII.

(Шаньзалоча, люшэ мэн, хэдрэлн: хэдрэла, сэжэ мэа, чачэ-#\$#\$&| \$3 385 \$. ¥I 3859¥&A+733 8 ¥3&#A\$}\₩# \$3 32#&. 19 элдэх хэ худтэмі дія ьхляр: Гьягдух Рэшэ дія іяжэ. Гярьхуля чэл+му гьдузагьг+д эзэ. Гэл+х+э эсл+ьу ун баьэжлэгээ дуээ: Lagas 74 1-15889 чатьгэ. Тузьэх 4гмэлх 2499 гэ.5 г 28972 стээ эррі Г+Аэчі. Эррэч+VI Аэмар f+ Эруьах стээх: 8 гэрь8+Аэ-**ዋሪመ 23 የል**ዞ የልዞት. <mark>ሥን</mark>እነቆታት ልኮን <mark>አንልት ን</mark>ልልዋ<mark>ንን ንእን</mark> : ቶት እን<mark>አት</mark> የመቶ- 15 PBWI 4945. 900 6+FLAY978A W49989, 892F945, F92A8F9WI: 900 8&+2+ у мартэ, экэ эрь эрруны SMI. Гьалалі Гэлэкз, экэкэ рэгьзлячі; P3 92540000 23 7345008 43423. 73282438 820347818 9 442541: F3264464 2361 F63563001 V365. F+F3301 V23 6V465 236753: 5 F3663001 20 974565 v X3X6P 2v3P. f+ W8 FW8V3 F3E32653 F65V8W+PWI: 9W араль налуча иниями жины. Бнатая жеря ам бральстрать бласт эт газан адан түзхы рөххөт хэ азман. Гьэаэснэ гнжете хиз 703mi 8 706+939 P+ 20395239 40.990AP3MI: 804940208 600221 900 6.9M0.3. 5 4579 46492365701 261649 4694213: 30422008 6549 362301: 5 25 8 13418 284441218, 323 328 442448241. 103 10813 0424244300 23: 36367343 X86843 32644643001 888. 2368 4823183 36347381: 14834 768-ĽSZSWЭ 6+ЭVЭМ. SWVЭЬЗАІ ЭЗЗ **ЛЭРЭ** V VLAMЭР+: SAIPVЭ ГЭ6Р+ ¥28 4¥▲68 &###78. 2+#M878 68++₽₩3 ¥265W8W8, 8 82846928W8 # #9%+ гочэ сэша. Уста слігуэ в сішь+шэ сэ: 8 г+ лэхть счэть чьла-атер атчэьв: ваглірв 29 дэмд4 тч+ьв тчэээ. 29, мэьэ чэдзьээ 85 8 Pb92mb+P93 : M9 %+&8, 8M&9 Pa2mi 482&+. &849mip+ M+&+ & 49-23 3M3. 428 30 0324 4+P01, &+ &+28 P833 8MI 4 46AM3. &+4033

---- 74 -----

 x_3 $w_3 \mu_a$ $x_3 \mu_b$ $w_3 \mu_a$ $x_3 \mu_b$ $w_3 \mu_b$

PSALM. CXIV.

POZNAM. Jakož o evangelistáři pod č. 12 z podpisu vědomo, že v Praze v klášteře Slovanském (1395) psán jest, tak též i o památkách pod č. 11 a 13 podlé jistých půtahův totéž domýšleti se lze. Začátek Ž. 103 přejat z cyrillice, dle vyd. 1495.

25

14. Zlomek breviáře na perg. b. or. o bibl. Lublanské. JO. APOC. II., 1—10.

 В
 +РМЭАЭ ЭГЭ218Э
 V181493
 ГВШВ:
 23
 КА+ХЭАЭЛП
 АЛЬЗЭЗ
 КА

 ФИАФЛІ V БЭVА 24933,
 КЭЛАЗ V ГЭ26АЛА .Ж. 240ЛІВАРЗІІ ФА+ПІЗІІ.

 V8MI ААА+ Ш49А 3
 ШБРАРЗЭ,
 АКЭ РЭ26АЛА .Ж. 240ЛІВАРЗІІ ФА+ПІЗІІ.

 V8MI ААА+ Ш49А 3
 ШБРАРЗЭ,
 АКЭ РЭ26АЛА .Ж. 240ЛІВАРЗІІ ФА-ПІЗІІ.

 20 3
 521932131
 Э23 %А+ХЭАРФЭЗЭ 2322 41920ЭАЗ,
 8
 РАЗЭЛІК РЭ28003 ФАЗІІ.

 20 3
 521932131
 Э23 %А+ХЭАРФЭЗЭ 2322 41930ЭАЗ,
 8
 РАЗЭЛІК РЭ28003 ФАЗІІ.

 20 3
 521932131
 Э23 %А+ХЭАРФЭЗЭ 23224 41930ЭАЗ,
 8
 РАЗЭЛІК РЭ28003 ФАЗІІ.

 20 3
 521932131
 323 %А+ХЭАРФЭЗЭ 23224 41930ЭАЗ,
 8
 РАЗЭЛІК РЭ200443,
 8

 20 41232
 5
 W19243
 3
 8
 ГЭ
 9
 9

 20 41232
 7
 8
 9
 9
 8
 Г
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9
 9

8 ++PM3AB 2&A3¥BMB V &MBb++PI2V&8 Vb8FV8 F8Ш8: ஆக்.43 %A+%3A3WI %32F3AI FbV8 8 F32A3A48, 8%3 E828 MbW+VI 8 %8¥3WI: VAMI A&A4 WV3A 8 2FbEI 8 P8¥3WB: PI E3%+W 328. 8 F3%BA3483, 3%3 9W &A+-%3AP¥86I 8F6A8 E8W8 23EA, 8 FA2BWI, PI 2BWI 2E368¥3 23W34843. P84323%3 P3E38 23, A%3 63¥3Ш8 F68AW8.

15. Z misálu na perg. b. or. (z konce XIV stol.) v Záhřebě.

5

JO. XX, 11-18.

VI эгэ чьамэ маьта стэашэ зэ зьэёа чара, гланэжт сэ 8 Арэжэ Ганрашэ хэ. Гьврзчэ V хьэші, 8 чвла ача архэла ч Шэ-**ሕቼዜ ከቼሑተዜⅠ, ଛሏ**ጨጋሦ<mark>ተ, ጋብጅዋተኤን ቌ ኤሑተየ</mark>ቼ, ተ ብ**ኮ**ឆኤተኤን ቌ ዋንኤቌ, ቼብሏ≾ን 10 83 Галетаек сшень блан бин : Аля тале ка та вале ка та с 494 Aug. 144 4949480 8. 8 29 19108, 849 4127901, 484 82824 2009984, 8 7942424119, 219 82821 92001. 2442944 98 82821: 2979 \$109 83 F&+\$908 ? \$3%3 &8 88908 ? **3F+** %3 MPAVU8 8 **. A**\$3 95009-15 \$6+&+671 32mi, \$&+\$3&+ 3M2: \$9279&8, +43 m8 4&3&1 & 328, 794&8 MPA, 1+11A 928 F9A9X8AI, A+ +61 VI6M39 8. %A+89A+ 98 823921: м+ь8э! эр+ жэ эшь+чшв вэ, ха+хэа+ эмэ: ь+ччв! эжэ ха+хэлэт 29 948W3ÅP. &A+&9A+ 98 82921: P9Pb81+2+8 29 MPA, P9P 29 94841 FI 900V39 M99M39. 368 23 FI 2540058 M998, 8 61V8 8MI: 966590 FI 900V39 20 мээмэ, 8 эллая батэмэ, тэхэ мээмэ, 8 тэхэ батэмэ. 465лэ хэ M+63& MI&&+&&P+, vi&v&*+pv8 39437359MI: A59 v8&A51 %9&P9&+, 8 **88**& 6343 MP&.

I JO. V, 4-10.

(Остретнэрт, чення базрте эт езен) гэеджанэти мет. 5 аз 25 эети гэедан, гэеджанрува мет, чабн реше. Бто эетэ эети гэеджанэе мет. Стереджанрува мет. Удан реше. Болог гэед жанэе мет. Стереджангура, ак соверен эети езеез. Ан эети гьешение чэлэр в бычер везе быестэг. Эети езеез. Ан эети в бычер. 5 аябы эети ечалатэлетузе, ак совере тезет. Стереджан эети ечалатэлетузе, ак боле в быче, в тобе эа совер. 5 аябы эети ечалатэлетузе, ак боле в быче, в тобе эа совере езеети ечалатэлетузе, ак совере тезет. Стереджан ечалатэлетузе, ак совере тезет. Стереджа совере совере совере совере совере совере за совере езет. Стереджан совере совере совере совере совере ак совере
POZNAM. Na str. 76 ř. 18 stojí místo: м+ьвэ ! эр+ жэ эшь+жше v rp. зъ mylně: рэгьв+нана аз мра, předchvatem z následujícího verše. Vstupná slova druhého čtení чалршлэге — шэл+, v dodaném mi snímku scházející (zdá se, že v rukopisu list buď vytržen buď přesazen), doplněna z vydání 1483.

16. Zlomek misálu na pergameně b. or. v Zadru. I THESS. IV, 1–7.

 ሥራትመሯል, мэљჳм ዋሪ ሪ የኮንድሪክ፤ э እንደሞንቆል ሪደንድል, ሓት ልኮንዚቃ

 የኮሪሬ የመን ቀመን ጋመ የተዩ፤, ኮቶኮን የንዱንሥትጋመ፤ የተክ፤ ኮንዱሪመሪ ሪ ንንሬተቆራትመሪ

 ኮሮንአን, መተኮን ሌቶ ሪ የሪ ኮንሌሪመን ሪ ሪዲሞንተቀትደመዋንንንን የተቀን. ዋልደመን

 ሥን, ኮንመንኮሪን ትተዋንዋልቆሪ ሌተኑ፤ የተጠ፤ እንደሞንሉንጠ፤ ሪድንድ ኮኮሪድመንጠ፤. ደን ሥን

 ንደመ፤ የንዱቶ ሥንሯልል. የዋንመነሥት የተጠቶ, ሪ የነሱሌኮነችተመሪ ድን የተጠ፤ ጋመ ሐም

 ሥንሔቶ ሥንሯል. የምንመነሥት የተጠቶ, ሪ የነሱሌኮነችተመሪ ድን የተጠ፤ ጋመ ሐም

 ሥንሔቶ ሥንሯል. የምንመነሥት የተጠቶ, ሪ የነሱሌኮነችተመሪ ድን የተጠ፤ ጋመ ሐም

 ሥንሔቶ ሥንሯል. የምንመነሥት የተጠቶ, ሪ የነሱሌኮነችተመሪ ድን የተጠ፤ ጋመ ሐም

 ሥንሔል የላይ የንመንደመሪ ሪ ተንድምስን የነ የመንከት የነሱሌኮነ

 አቶመሪ ድን የትጠ፤ የነ የነንመንደመሪ ሪ ተንድምስን የነይመንከል የራን የነውሎት የላይ የንሥልቶሪ የላይ የንመንደመሪ የ ተንድምስን የነውሎት የላይ የንሥልቶሪ የላይ የንመንደመሪ የ ተንድምስን የነውሎት የላይ የንመንስ የተለዩ

 የነይሬሪ የትጠ፤ የነ የነንመንደመሪ ሪ ተንድምስን የነውሎት የላይ የንሥል የንሥል የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንድምስት የላይ የንን የነውሎት የላይ የንምስት የላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ የትላይ የንምስት የላይ የንምስት የላይ የንድምስ የትላይ የንድምስ

15 17. Z řehol sv. Benedikta z kláštera Rogovského na perg. mezi 1369–1400, nyní v Záhřebě.

Гачэюተትі Бэхэрлд 8 грэлэх4 буэюнхэ Сэгэл8ትин эгнин.

1922 Յահայասեն, արելածենն հենեն, տելածնանն անատրե առութել և երջ-FASPE 3863 261AV+ WUSS4, 8 208WI APEIUSP+83 3WV+ 6+632WP3 F68M8 20 5 чэлбфрэ счьшь: ч+ ь чэмэ сэ лр+ш2(п2) бэвчэт+ьгэжі 2 шрэчэж WBW 23 M33 SB-3493, 58 53-83 WYL-53 23 293 93-53, 8 53-273-53 82828 6682008 82008PIP3MB VAR+68 48003694408 83863001, 19288шаэ Баргьэ, Фэлентэ эбэжээ гьуэмлэшу. Гьумэ гэбэлу гэфгэшу 8 941, 58 4481 9800 292881 8 488289 889861 884989 8684980808, 48-v2++8 ++21, 3%3 2%+%32778 6+&8, 73A1A+78M1 3M3 28778, A+ 73 ንጽሴቶ <mark>የኮንዮ</mark>ትው የተንመዘ ዋን ኃመስለ & **ንመይሠንጠ የለዘ ብሪት የንጨዖተዎ**ች ቆን ይታኑል ³⁰ Гания Саника Славия Сариана Саника Саника Саника Саника Саникана, Саника Саникана, Саника Саника Саника Саника С арэжэ рэлэгтэгтэн рафры граль Мяря, ру Ш румі гэ-9መሪንየደለበጠን э42 ъተጠይ ይ መጠይ" መሪምይጠይለነታ ъተቶነ ъተይነ ሥምተይነ ጨንቋይ 35 ዮቶ ዋልተኑይ ଜାନା መቀይ ኤቈቶኤንሔን: ଜାନାରା ቶሃን ኤቈቶልነ ንኡን መልቆይሠይመን, ՔЭЭЖЭ<u>Я</u>ТВТЭ АЫАVI У+ШВЫ. 8 ЭТЭ: 58 8M+TI ЭШ8 АА8Ш+TI8, &+

18. Z breviáře na pergameně l. 1444 v Záhřebě.

IS. I, 1-6.

> 19. Z misálu tištěného bez místa (v Benátkách) 1483 ve fol. GEN. I, 1-31. II, 1-2.

Sabsts 2009365 2361 7323 5 63867. 63864 53 26 7546674 5 0+9+6, 5 00+9+5, 5 00+4 26 00+4, 5 00

<u> የንፎ ትንሥንድንΜΙ ድንመኒ, የ ደትዖትΜΙ ንљንዖነ, 8 ልየ8መ ድን ድንሠት. 8 ሥሪዮ8</u> መተኑን. 8 ዋተьንዛን ሥንእነ ደንሠን እንለይሆ, ተ ደነደመተያ8 የንጨዋ8ን ዋተьንዛን ለንኔተ 8 9802 29%1, 219 92001 09269, 8 6949: 04 7696929001 69004 006499 аэлэгдруж 8 ⁶77953уж гамэ. 8 льдуэ глэлэухтэ тузьэчэ глэл1 5 гэ бэлээ хүээмээ, эмэжэ 8 хамэ эхэ ч гэмі шэлэллі г+ бэмлт. 8 гэ ьэлж хүээмж, 8 льдүэ глэлэч8009 очувэчэ глэлі, эмжжэ х ядмэ эхэ ч рэмі гэ ьэлэ 8 гэ гэлэш8р дчээмээ. 8 ч8лд шэхі, дрэ 10 ይሆንመሪዱት ቶቶ መሆከልሪ ቶንሥንደላልሪ የኦንደላልሣትመሪ ልንмልቦ, ሪ ኦቶራሕንቀተመሪ ዊI ሌቶຮ ຮ ዊ ሐልመቶ. 8 ĽቌሌቌመI ዊ ዮьንደዊልሣንቶຮን ቶቶ መዊьሌຮ ቶንĽንደላልጜ, ልኑን <u>የ</u>ዮልመ**ጻመ**ጻ 8MI гэ ዓэмљ<mark>ጻ. 8 ଅ</mark>ጻጽ መቶኑን. **የ**መጭትኛ ኡን ଅንአI љу**ል** ачатела чэлеча: ачателэ чэршэ, лр эслрании лрэмі, е ача-15 መቼሔን M+-PIШЭ, &+ Эሥ&+&+ЭМI -P9¥80. 8 ቁዋልቁል8 8መዋንъ8, 8 ሞንደመ+ዎ8 ·) vi Wybaz Pjejqvaz, afj qyawzwz zmi Pj gjmaz, z yrfatritz aipomi 8 Power, 8 64663044008 2vani on mme. 8 vera Lori, apo эдин. Лэшьэ. 8 квая дэнэрі ршрэ чны фэшлерия. Рэнэ жез кэні: Уч ጄልዊэљመመו ዊንљ8 <mark>የ</mark>レል<u>2</u>мጄኑ+ምשን <u>8</u>ን љ<u>መ</u>шэ љ**8**ዊንመታ8<u>э</u>, 8 гመ3vэ г+ьэ#ээ 20 F3 43MA8 F34 WY648F F323813F. 8 2888 W413. 8WY368 #3 231 1808 чэлгьгэ, 5 че+ьж лжшж женльж шэче **ь**эчлежьже. Гчэ граз граз чэлх ч алгэлд гчээх, х чятья глуха гэгтий гэ рэчэ баля. 8 V3AA 29%1, A19 92001 A9269, 8 2A+892A998 9 8A+89A9: 6+2008009 8 мрэж8009 хэ, 8 рнглір8009 чэл8 мэьхрзэ. Говчэ жэ мрэж8009 хэ 25 P9 43MAS. 8 2888 434361 P7063 61P1 P308. 6343 83 4 8808P3 2381: ан зачэлэті бэман ужтэ тельэ ча рэчэ бала бала терт. амбьтруэ хэ 8 флаго фэмфіятор гэ фагэштмі бы. 8 шехе штрэ. амартрит во ко вомая ко розов ст. в села кол. Тр. С. 80 8 6343: 20003658MI 46392614 73 3264639 8 73 7363287 2403M8, 64 9##+##9#! P2#+#8 W9P858#8 8 LM2A+#8 49#3858#8 8 #AP8 A833 аэмлэ 8 угамх гьармбрарчумх дэ гэ бэмлэ. 8 хиуэрг Цэрг 4лэ-₩ልኮቶ ምን <u>ንሥ</u>Ⴑቶላንን ድህንንጠው, ምን <mark>ንሥ</mark>Ⴑቶላንን ሥንጽሪፖ ደመህንδ 8. ጠውጽቶ 8 አን**ብን** <u> ደመዊዓь</u>ຮ ል. 8 ሥለተኤንደሔንዊຮ **ጋቦ ሥ**ንአ፣ 8 ኦንቶን፣ ኦተደመ8መት 8 ለታንж8መት ይን 35 8 ₽+₽₽\$I7800+ \$3M&P, 8 9&+&+&0# 3P. 8 9Å&+&+&0+&0+ b8#+M8 M3bарама в товутие гощогранаме, в статие челькой челение в точение и в статие в статие в статие в статие в статие в ГЬЗГЭЗЭЧЭ ГЛЭЛІ ГА АЭМАЗ, З ЧАА ЛЬДУА, ДЖЭ ЗМЭЛЛІ ГЛЭЛІ ЗДМЭГЭ

18*

a a m 3 p 8 m + p 3 b 3 m 3 2 2 3 3 m 3 , a + m 3 h 3 m 1 2 4 m + v | p 8 x 3 , s v 2 a m 1 h 3 m 4 x 3 p m 8 v + m 1 p m 3 k 3 m 4 x 3 p m 8 v + m 1 p m 3 k 3 m 4 x 3 p m 8 v + m 1 p m 3 k 3 m 4 x 3 m 4 x 3 p m 8 v + m 1 p m 3 k 3 m 4 x 3 m 4

DAN. XIII., 1-62.

10 948 MIPS HA MBBOI & HHEBOJPA, SMJPJMI 3+68MI, S FJAVVI 10 хэрэ, хмэрэмі хэхарра, Лэтэрі энхархэр нагэ балэ х шээтэ хэ мэхддэчээ. Ца жэ хэньхмі цэхнті фалэ, х Ца чьті цлхф лэмэ эхэ. 8 ሞቴጄኤንልኤን ፦ **የ**ንጠንን ጄለሆሴልጽ, ልኑን የተፍመነዋልጽ ሥል ዊፍልኔ፤. **የንደመ**ተዊነ<u>ውን</u>ታት аячиля, тер вяннрыт чьбуг. Вт тэ бругинг алы бэнремэл! 8 1686911469 5 7844 888, 849898 894. 8 3844 8648469 83 8748 э гэљэљгэ, чьэдм+шэ дээд+г+, 5 гьэьэдшэ гэ чьтэ мэж+ дчээхэ. 8 የ8ል**አንመ**ቶ *P* ደመቶ**ሪ**ህቶ ዊድን ል፤P8 ዊአንፁንቻው 8 88አንፁንቻው. 8 ዊልኤንይልደመቶ 20 29 v PILINI 39. 8 9004640082004 38MI 30, 8 38463482004 948 2098, .64 *ተ*ንህ장ሌ**8መ**ቶ ተን**ሥን**ፍቶ、 ተ8 ህ<mark>ድ</mark>ቦን**ሐን**ተንመቶ <u>ዓ</u>ንሌቶ የьቶህየሌቶቶኤን. 8 ሥ8<u>8</u>8 ንሥሔም– 2+мэ. 8 чрвлэ дрэ у фьэфв лірі 2+ лудм+ 2+м8м+ лдчвч+м+. ኤэመэሣ8 29 86м8መ8 чі чьመа, љаመа еэ еа. 8 рэеашэ መን рързъзжэ, 25 ь+ቁዊል መን**ቦ** ብዊልቦ <mark>የመ+</mark>ኮህንን, ልሕን ዩኮ<mark>አ</mark>ንብት እን ሥልኑንመቶ ጄ አብንብ+ሁንመቶ ንን. bə#ə æə መළቃ ፊልዊ8v+M+: የb8f9q8መ+ M8 ንቆልል & ኤቶ+P8a, 8 ፊዊ+b8 чьюж ф+ючэьзюн, љ+ дэ 86м8р. 8 э%љ+ 868љэдюн љачбч8, чдюн-а г+м+. +8Э љу гэљэвэшу, бэфэчд худљалэліхтуэ г+ тэ, дрэ едшэ рүэшь 2 тэсэр, 3 2329 ьтах этгэдтх адууча эт 23сэ. L9 829 800. 538 838 838 83 9201. 429 42 49200. 438 49200. bንንትንን የተም. ቶተ ሥንዱን MS ንድመ! ሥንዔ <u>ልል</u>ዱቶ መንኤን የሞተድመሪ የ bንንላል የተም_{ን 35} ₽ЭЖЭ 🗙+%ьдшъль Гьда Сэхэмі. 🛛 Уф+гь %ф+дэмі Уэльэмі сяяс+р+.

Pb800313 1 & 04463MI, &+ 08&3001, 4003 283 32001. P3 003MI &3 20046104 VA&&+2300+. 8 2008A1# 23 248%8 4AA3, A13 PA++A+*3 1343P3 2A F M33X39 33 53+65M39. Tb3A3200+ X3 5 00+ AV+ 200+6V+, TA7+ 6+A56 5 F9M8UA978 P+ 2824789, A+ 32287771 P. 8 542774 F54AI APA8: F9шавтэ гэ сясная, азтэы этвэрсэль, хэля сэнгвляд. С несэ гэддьниэ. 8 гьзлэ д ьэлбтэлб 8 д чэлб 8 чадме шлежтеме дчэбме. 8 FA+>+># 23 33 2898, 8 828, 833 F. AP+>#. 8 8201+200+ 00+ <u>የመትኮላት гэ የኮልљል ዲሆљ</u>ን, 5 гэљэж32መቶ bንላል የህንን የት ንљቶዊል ንን. ንቶቶ 10 x3 ra+43348 vala ft f323, 22 23 2600V3 33 3794783. ft 2324, 8 barm+ rm+biv+: э%љ+ መሥን bjabjva гэ чьመው R+M+, чгвљэ 8 я8а M8 ኡ9 ሥልьንዋል vi ንንљን vbመቶ. 8 v8љаviшቶ ሥንሴቶኑንቶ83 ጋፖ, መንኑንዊዋል 15 F P8M+, 8 ¥83A2242 3/ ¥ F3/ MAU+//88 23. 37383 33 73M383224A AW8, AP9 PLATHAS P+P HA, 8 900 VLAI AV+L8 VLW+ 8 38 HAX+. 28P 3%%+ ARVA, bARVA 38: +W3 LA PP3U+ 88? 8 P363WA 3%3 P34A&+W8 Р+м+. 287 БАН 29АЛАТЭЛІЯТЭЭТА Р+ РГ. 8 ТАБЭТ+ШЭ 8м+ ч2э мрэжнашчэ, дрэ аштьуэмт 8 ажлуэмт фрљэмі. 8 эажфбшэ р рт 20 g3Mbi701. 8 v&+f78 g39g+f+ %&+g3Mi v3&53Mi, 8 b343: 23&3 v&+f8 · ጄጄን ደະচየዓንቶት ቀቶትንሠ장, ጛ፠ን ዋልጽጽ ዋଛት ሞኮልን ቶን፠ን ሥጽዋትጦበ, መጜ ዋልጽ୪, арэ анжрэ хчалатэліхтчэ чіблчтерэшэ рн мэ. 8 хэ, Эмеьнр рерэ, РЕНТОВИЗ АПТОВИИТ АТЫ, ЭКЭ АТ АЛЭШЭР ТАЛЭКТИЭ РА МЭ. Т ЖАЛТИА ъэдгэлі ъл+ді ээ. в эъл+ чэлвью р г+ дэмьті, чешиль кэдгэлі 25 љэы 209078 9006959 маназ, эмзжэ 8мэ анрвэан. 8 чюгь кандэмі 49A83MI 8 6943: 482WI 924MI 46I 9W 268 233. 8 9264W8W3 23 428 АГЛА 1 73M39 8 ЬАШЭ: 4009 Э2001 2АЭЧЭ 28Э, ЭЖЭ ЬЭÞ+АН Э28? ЭР ЖЭ 201+41 69 8PTTT 8P1 8 P343: 8813 63428 624343 881484348 43аячэлэ чралия ча самала өчалая эсэчегэ торого толого солого с 30 9ሥይተመፘመን ደን ቶተ ደንቆብ, ልኑን 赤ተአን ደህልብንኑንህተሔሪ ደንቋመነ ይተ ዋፖ. 8 чьчьнтешэ гэ чьля в чэгэтэлэрдэн!" я рутэ эмя бынгерият. PLEAS & 23AS & P+ME, & 233AS P+MI, AP3 &+2001 0032A 23% ++2001 207+692008. 8 6949 SMI &++89AI: 6+6A2948009 9P &+A949, 8 6+2229P 85 ጋፓ. ኃኤሌቱ ሯጋ ьተፋጫጋሣንታቱ ሥሪደመቱ ቆይጋን ነው ቆይጋንት, የይሪት እንዲሆኑ እ 9W PSP, 8 6949 9MB: 2+2W+6+4 29 4 AP361 &+A86, P8P3 F68A9113 P+ WI %LARE WYIE, IKI RWYILER! IRE TLAI, RBAI REAF FITHERIAPEI, *-* ዋንዊያብታሪን ምንъ₽ልመተን, 8 **ንመኖ**ንሦቱን ኦኮሪዊያን, ኤ舟+ኡንሔፆሣን ኤንልሞን**ጫን** : ዋጋ−

- 81 -

---- 82 -----

чълдаі эр: Гэлі ¦ъмі льдчэмі чълдаі эр э25 ра чуэрі 2984 ? эрі ሕን bə49: **г**элі 484870097. 8 b949 ብተያ89ብነ: **г**ьተಳን ደተብነኔተብi ንደ8 ያተ хаттэ птэр. хэ ёэ түхэлі хэхгэлігі гьзмэші пть хэлі в Бташьтэші ТЭ ТЭ хьдлд. 8 эхт+ч+лі хэхэ, бэ4э гьхтх льжхэмж, 8 бэ4э эмж: амэ ьнмэчэ, н рэ вразчэ, адгэтн тэ э рьдьврван в гэлэт анан 5 рьдурьних сылуэ шуээ. 2849 шуэрньэшн фэнэрнин бөрнбөлсром, б Щэаньэр**зэ** ч+р. рърэ энцэ, +чэ (э)28 чълдан эр, ычь мь: гэлі рын аьачэмі рашалі эр эях у ряр? Эр хэ бэчэ: гэлі хабуэр. Бэчэ хэ 3MB ሌቶዋðንሉ!: የьተዋን ደተ<mark>ልነአተሉ! ን</mark>ደኛ <mark>የተ አሌተዋው መዋን<mark>ም. የ</mark>ኦልሮሪዊተንመ! ሮን 10</mark> +PR3&I \$3273&IPI, M3#I 8MA3, &+ TLARA#3WI W3 73 264&A 8 32283WI ч+р. 8 ч++г8шэ ч28 ара<mark>8 ж</mark>+2эмі чэахэмі, 8 ша+хэ2аэч8шэ Ľንኤ+ , 8x9 gp+g+9001 መምያ+py39 P+P1. 8 g07+шэ P59008939 009p људр хфьють прэмэжэ гэ эр ф+гзэки эм эхми хфэхи грэнихич хм+

JER. I. 4-10.

JO. X, 1-16.

W3861. 287 Pb3W49 6343 8MI 82921, 9P8 83 P36+63MAU3, 383 &&+-**ДРЭ НАГ ЭДІМІ ЛУНЬІ ЭУУНМІ. УДХ, ЭЛХРЭХЭ ХЫ ГЬХЛЭ ГЬХЭ МЭРЭ,** ⁵ љу+ы. +¥э þመэ м/эр у/2&3001, 2°+2900 23. 8 у/2&3001, 8 8&503001, 8 F4&8701 92643901. 00+001 P365843001, 00+1043 &4 3346443001, 8 32283001, 5 F953/5001. +&I F15&1, &+ #549001 5M3901, 5 &5U3 5M3901. +&I 321M1 4 P+AMPBH 8 8X9 PARMI F+RM861, 3M9X9 PAR9MI 9449 R499 46+499, ** vzazmi valit 26302874 z 9201+vatomi 99v9 z 2251-901. + valit Pb8/1+11 6+2688+3001 8 6+2P322301 9999. P+2MP86 #3 2248001, A+3 Р+Дмрвьі Эрлі, в рэьэлели э эчч+ы. +ы эрімі Г+рлибы Лэшьв, в ሴዎቶፓ M39 , 8 ሴዎቶፓመ፤ M9 M39. ልኮንሯን ሴዎቶማመ፤ M9 ዓመ፤V1 , ቶዬ ሴዎቶፓ ዓመV+, 15 900 љузь+ 8359. 8 009 m8 гэљэ:+-3001 гь8уз8008, 8 ља+8+ мээъэ гэ-

I PETR. II, 11-19.

POZNAM. Na str. 78 ř. 35 v prvotisku skráceně bhaæðiðov, tak že pochybno, má-li se čísti bhaæðid om, čili bhaæðid ogou (ἐστω διαχωρίζον)? Str. 80 ř. 29 tištěno vbhot místo vbot neb vbiot, obvyklou u Jihoslovanův sb směnou zvukův i a +, cyr. b a a.

> 20. Z misálu na perg. l. 1487 ve Vrbníku na ostrově Krku. I COR. XIII, 1—13.

Шь+1782, +29 элер флуудфіяреме в +рмэліяреме чаландрар, аречэ (жэ) рэвм+мі, евы дрэ мэлі ач+рэче, вае рэме+лі ачэч+э.

--- 83 ----

8 443 8M4MI PL3634120003, 8 983.2008 923 004878 8 9421 64439MI. 8 +83 8M+MI 828 8368 07+53, AF3 8368 86320148AM8, + APE83 738M+MI, 78400983 92+MI. 8 +43 64664MI 423 8M3783 M93 4 7848 ръчъмі, в 449 гьэл+м Палэ мээ р4 віжь4рбэ, 4 лречэ рэвм4мі, РАЗМ МЗ ГЭЛЦЗ. ДРЕНУІ МЫГЗМІ З СЛНУДЛАЛУН ЭЗМІ. ДРЕЗ РЭЫ— 5 V7#901, APES 794+V8A501 & 79%6A500 29, 78 6A99E6+4#900 29, 8 РЭЗТЭТІ QVЭХЬ QZ, Z РЭЬ+6ль+ж+эт QЭ, PZ 6л+89 чQP9м8P+эті. РЭЬ+ЛЭЭТ ДЭ Э РЭТЬ+УЛД, Ь+ЛЭЭТ ЖЭ ДЭ Э ХДТХРД. УДЭ ТЬРУЛІ 8 ช_่รวพม ชวьมวพเ. ชรว มฑเช+วพเ, ชรว **г**วรพь+&+วพเ. ๙**/**25 786ว&88 #3307F+&+301. +¥3 Fb3b34120048& 82Fb+& 23, +¥3 b+&&Mi b+&3- 10 6800 29, 489 96818 9MALP901. 900 492008 29 6469MA849MI, 8 900 492008 Гьэьэржэмі. Экан жэ Гьвазолі, эжэ хуршэрэ эхолі, ольан #ЭДФРЭЭ ГЬЭДФ+РЭФІ. ЭВЛ+ ЦХЫ МА+ЛЭР+VI, ЯА+ХЭА+Ы ДРЭ МА+лэрнчі, 8 м8шань 8 мэльятчэчны (Дрэ) манлэрнчі. Эзан Ш8ы M&XI, 900453961, &X3 #&L& 900694121+A. 48888M #9 48493 665446301 15 v Plom48, 4 mirat abvoni 1 abvo. Popo ao aptp on 492ms, 4 тван гэфрар, дрэ гэфрар Езы. Рурэ хэ гьэшбутэт Уэьа, Эгича-489, АРЕНУІ, W199 289. ЕЗАШН ЖЭ У241 Э2WI АРЕІУІ.

POZNAM. Na str. 84 ř. 13 v rp. 4+200793 Fb3A200+F3001, tak i ve vyd. 1483 a 1528, ovšem mylně, řec. το έκ μέρους καταργηθήσεται, vulg. evacuabitur quod 20 ex parte est.

21. Z misálu Benátského 1528. MATTH. XIII, 24–30.

MATTH. XX, 1-16.

~୮୩ : ୩୪୫ ୧୫୫୦୦୪୫୩ ାM୪୧୯୪୫ ାM୧4୫۴୫୫୫ ାନଝନ୍ଟ ୧୫୫୦ ୧୫୫. ୧୫ ।୧୬ ୧୫୪୫୫୪ ୧୫୪୪ , ୪୫୬.ଌ୫୧୫୫ ୧୯୬୦୦୮୫ ୧୯୩୫୫ ୧୧ଏନ୧୬୫୯ ୧୪୦୦୦୫୫ ୧୫୬୫୬

Гьчээ ртьэ размать дзааттэдь ча черзььал 2495. 249844 ж 8 AJA+WJAS 79 787368 2+ A+21, 798A+ 3 8+ 857986+A1 2498. 5 Г+Р5 36ш+лі ч прэпяр хэлбря, чблэ брбэ 2019949 ч+рэ гь+6рб. 5 WAM 1949 : 50.5W9 5 95 94 9849961401 M95, 8 989 61499 290.9W ⁵ A+MI 4+MI. 378 x3 8A3. 8 4+b8 8644AI 4 11327737 8 A3437737 x3.872, 8 2000318 01+133. VI 3.872 23 P+ .8323003 x3.872 8201+.81, 9269779 A639783 2019979, 8 6949 8M: 4009 0039 20198009 0421 A441 Рь+4.7.78 3 ьдш+ эмэ: дрэ р8р0923 р+21 рэр+д001. '8 5949 8MI: влетэ в че чь черзььта! мэе, в эхэ шэлэт гьтчэ, тэ гьемэтэ. ¹⁰ 3%љ+ ЖЭ УЭФЭЫ Ш888, ЬЭФЭ %88°368°41 У849%ь+&+ «Ь8800+У78+8 2093M3 : F156908 AAA+W3A8, 8 A+MI 8MI M+6AB, F+4+PI 9W F9афалры Льжэ из Граби. Граптипа хэ, 243 аг эчени чт хэлэ хэлбгээ шаьээ гьбшав, гьбашэ гэ гагэфэ. 8 гьбшалшэ гьчб, 8 ралэдья 29 28 чэчэ гьздту. Гьздшэ 8 т8 гэ гэрэфя. Гьздмшэ 15 ፚን bተኖመተኔው የተ እንድኖንውሪየተ ውንለው, እውተእንውሆሃን: ልኑን ዋሪ የንጽሐልውታሪ 3.8871 #+21 2009358113, 8 6+978 3 2009358.61 328 P+MI, 19732118MI W3%3W3 & AP3 & V3Abt. 3P #3 3WVIVtVI 6343 FI 3AP3M3 861: A63##3, РЭЭШВЖЛГ ПЭША. РЭ ГЭРЭЛЭН АВ АУЭШАЛ ЭХВ АА МРЭГ? УАНМВ 2099, 8 848. 1988 x3 829 8 23M8 19244Af3M8 4408, A19 8 0924. 20 8A8 PARHAI YIAAHI Y RYISK M8, 4001 LIYA, RUYILSU 80, 3A4 919 UYIS AB1+49 3201, A13 +61 2A+81 32+M? 07+13 23AB01 F32AAA78 Fbv8, 8 Гьчв Гэдлалгв. Мгэль Сэ дэті бунгв. 8 мнлэ эсэ басьнгв. MATTH. XXI. 33-46.

MARC. VIII, 1-9.

LUC. VI, 36-42.

3. የ/1 949 የኦልмэ ১949 82321 34978ኑ9MI 2498MI: **23.** 25 **Δ.** 1933 8 9774VI የ4ШI 4923258 M8&3225AI 32771. 49233&8773, &4 49 239-25 **Δ.** 83773 8 9774VI የ4ШI 4923258 M8&3225AI 32771. 44 493 97739 **8.** 977332778771 9421. 49323288773, &4 493236.3771 9421. 977739487873, **8.** 977732778771 9421. 4488773 8 &44277 23 944MI. Mab3 A9253 8 44775473 8 4548574773 23 &4483771 24 &4949 94401. 7097843 3223 **Mab37**, 3783 Mab388 234471 24 &474 9348773 23 944MI. 8448384 83 8 4587743 8MI: 344 M383771 24 &471 24 &474 9348773 24 944 48 91 & M33 30 977443774 23 ? 42 271 34947811 4441 3488793431 2498MI. 245001 24 34328 23944471 94 94928 25477735, 4 25474, 383 32771 94 94328 2394471 94 94928 254777 777353, 4 24MI 256774 94 94328 77933MI, 49433308 2394471 84 94323 7793353, 4 24MI 25674 94 94328 35 77933MI 7397843 ? 8 5453 34372 779353, 4 24MI 25674 94 34328 35 77933MI 7397843 ? 85439465, 86M8 75923 25479 861 34329 7793353, 8 79 703MI 86M308 2394471 861 34329 254774 779 861 34322 7793353, 8 79 703MI 86M308 2394471 861 34323 254774 779 861 34322 7793353, 8 79 703MI 86M308 2394471 861 34329 254774 774 34328 75

LUC. XV, 11-32.

1 эгэ чьамэ ьэчэ ххжх жчэгхьэм гьхтчж ххг: члэчар этэы 4эрті Лэртэдрба. 8 6466даз 8м4 эт4vi Лэртэдрбэ 8мдрбд. 8 рэ 5 ሾን ለተንትልይነ ብታንኮ ደተሥኮተዊነ ዊደተ ለሕተኛ ደኛዋነ, ኛብን የተ ደመኮተዋን ስተሕልቁታንምፖ 8 W3 6+2W948 8M3783 2433 2A3A79, 8 F9 W9M, 3%A+ 6+2W948 42+, 10 b3%+VI, 3%3 &&&L29 &V8P3. 8 P8109%3 &+&U3 3M29. 8 P3M82&88VI u səfə pə49 : Pəuspə Lawbardi jemi a yənə jula wəysə, & asamı * 900V38 8 b3193 3M38: 90043, 2+86AW861 P+ P328 8 P6A& 00929P, 8 P&3 РАЯНМ ЛЭЯТЭАРІ ФУНТТ ЯЭ ЯЗРІ ТУЭТ. РН ЯТУЭЬТ МЭ АРЭ ЭЛТРЭЭЭ 15 900 P+AMP8FI 0049861. 8 4200+41 849 F+ 90048 2499M8. 8 984+ 949 P+ V8P 3%3 8 V3&8V+W3 8. 8 6343 3M3 28P1: 30743, 2+%6AW861 P+ *የ*ንሥን 8 የኦልљ መንሥን*ף*, 8 *ቦ*ሕን <u>የ</u>ልጿቶ<u>ለ</u> **ሕን**ደመንል<mark>የ</mark>፤ <mark>አ</mark>ዊቶመ<mark>8</mark> እን ይን ይ</u>8<mark>የ</mark>፤ መሦን<mark>8</mark>, 20 20938MI: 21969 F687928003 M8 3347 F69397, 8 9244V8003 8, 8 4448003 PL2003PI P+ L39+39 323, 8 2+P328 P+ P368 323. 8 PL8V368003 0036+VI эрголэро, о аньэлотэ о, ан алшэ чачэсэлом сэ. Арэ сн согі мэо мьтачи на в черьез, гэхен в эньэтэ ез. в рачэшэ чэезавте ез. швав жэ аврі экэ атьав ра дэль. В экла Гьблэ, Гьбшлект аэ 25 F A9M39, 8 2A801 PA278 8 07+PV8. 8 Pb8644 9A87989 900 b+L 8 BT6928: 4009 28A 2BWI? 97 29 5949 3MB: 26+00 0098 F6869, 8 храчну 29 рэьэташэ чрвтв у Лэмі. Этнуі жэ эхэ 86шілі, річэ 8 M3A5W8. ንቶ ኡን ንመሪንጽተለ፣ P343 ንመለን ይሊንንWን: 53" ኦያቄዮኑን ቄዎህ 30 ь+-Сэш+ь шв, в ++Гэчэлв шчээ рврэлвжэ рэгьэхшэгвы. В рврэлвжэ РЭЛН МРА 8 19008844, ЛН 8 ГЬ8АТЭЛ8 МЭВМ8 УФУЭВЭЛ8А ВЭ ЦВМІ. P+ F9 W3MI, 3%A+ 28PI W498 Fb8A3, 8%3 F98328 8MAP83 2493 & 2A3-&P8V+M8, &++&+& M3 328 103&+VI 3781037. 37 x3 1343 3M3: 43.83, መ장 የ2+ኤቤቶ ደቶ ሐዋንፓ ንደ장, ୪ የደቶ ሐንል መዋንል ደንመበ. የንደንሔኛመ장 ደን 35 07928 8 6+4.994+008 F9.6.92++9001, A+9 26+001 00498 Mboth 4 26 8-9.8849, P3%821, 8 9264773 83.

LUC. XXI, 25-33.

ЧІ эрэ чьдмэ ьэфэ 8838 эфэр8рэмі бчэ8мі: Шэлэл брамэр8д 19* v 2APVS 5 v ABPS 5 v Avaa.5 v Av

JO. II, 1-11.

VI 3P3 VLAM3 EL4HI E828 V 14PA 24A8AA82V38. 8 EA W3 8 PJAJ2774441128 V3P2 6343 M4778 8229294 5 PJM28 : V8P4 PJ8M2971. 8A+89A+ 38 88881: 4009 9800 MPA 8 0092A, 2349! P3 P P68A3 83A8P+ M3A. 5343 33 M4W3 323 F 2A3323M: 333 F3A3363 5343W 94MI, W93-68003. 8 CA 1039 9949792 FAM37786 ·3· A3&341 P694843787 87488-81-3M33, YMA207341 173 AYAM+ 8A8 0053M1 MA5+M. \$A+\$9A+ 8M1 82321:20 Ръгдрямя чэлэрэдх чэлд. 8 ртгдряшэ э лтжэ лэ чььт. 8 ьэчэ zmi zzwal: 194672W9 7879 z 7922W9 4662W6266873. 972 x3 7929. 8 экл+ чрязя Аргандрани Альсан Сант эш лэчя балган. Солтройн Сант эф Гэлэ эрл. 4 длэхэ удлдьэ, гэфьгшээ уэлэ. 8 гьзхд+дз +653W63F&37 x37364, 8 6343 3M39: 92+18 4439441 7633 439263 3873 26 1944-900, 8 38A+ 378P00 29, 17+8A+ 179, 383 638113 32101. 178 83 яненрая ляеья чъря ля язла. Яз ероя ренизроя сточно возна V 1473 34030028008, 8 248 204199 2097. 8 Valyvills V471 **24378V8 3%3**.

JO. XXI, 19-24.

30

 0° 1 949 VLAMƏ LƏVƏ 323921 FƏMLƏ: 3LƏAZ FƏ MPA. 3 92244VI 29 FƏMLI VBAA 3943LZH+ MƏSƏ, ƏSƏKƏ AFEA+UIƏ 323921, 3A3944 V 2AAA, SKƏ VAAQKƏ F+ VƏ43LZ F+ FLQƏLI 3SƏ, 3 LƏ4Ə: 32279AZ, IMƏ 32MI FLƏA+Z MƏ? 2383 KƏ VBAAVI FƏML, 3 LƏ4Ə H+ 323923: 392F9AZ, 4 23 4009? LƏ4Ə KƏ 3M3 323921: 2819 399 LƏV3 A+ M+ FLAESV49MI ABZ-²⁵ AƏKƏ FLBAB, 4009 32MI MƏZA? MZ FƏ MPA 3LAAZ. 3453A3 329 2A3V9 283 V EL+MZF, AHƏ 39497811 M+ F333MLƏMI. 3 FƏLƏ4Ə SQ322, AHƏ FƏ-3MLƏM, F+: M+19 392 LƏX3 A+ M+ FLAESVƏMI AƏZAJAƏ FLBAB, 4009

---- 88 -----

эณा णэَّدَّةَ 23 эณा अभэन्डा, 523 24244003427793371 3 2561 5 247524 252. 5 43Mi, 263 52775773 3271 24244073427743 323. ROM. XII, 6-16.

ሥታመጃል, 88.39 የ የትንምትዮጵል የን ሥራትጵያቶልመን, ልኡን የተተት ንድመ
የተለ1, የተቆቆልቶተምን: ተህን ቆጽ የየንዮንት(ተ)ድመሆን የን ተጽጽሐን ህልኦሮ ሥታሯንን, ተህን ቆጽ ይጨንችንዮንን ህ ይጨንችንዮን, ተህን ቆጽ ሪኡን ንታኛመነ ህ የተንንትንዮን, ተህን ቆጽ ንመልшንዮንን ህ ንመልшንዮን, የንጭተኛ ደ የኦንመንድመሪፖ, የኦልድመንን ድ መተ--ህተዮጵንጠι, ለጽሕንን ደ መሪኤንድመሪፖ. ሐምሮሪ የንጭሪህንጠልዮተ. የንየተህሪሔልህን የሐንን, 8 የኦሪዲተዮዱተምህን ድን ሥራተቆል. ሥራተመንጭሥሮሪንጠ ህ ድንሥል ቆምሥልቶዎኛ, የተደመሪም
የኦሪዲተዮዱተምህን ድን ሥራተቆል. ሥራተመንጭሥሮሪንጠ ህ ድንሥል ቆምሥራትዮጵ, የተደመሪም
የኦሪዲተዮዱተምህን ድን ሥራትቆል. ሥራተመንጭሥሮሪንጠ ህ ድንሥል መሥራትዮጵ, የተደመሪም
የኦሪዲተዮዱተምህን ድን ሥራትቆል. ሥራተመንጭሥሮሪንጠ ህ ድንሥል መሥራትዮጵ, የተደመሪም
የኦሪዲተዮጵያ የ አንድምን, አንድዮንቶል የሥርንመቶምህን. መተህንዮንምን ት ተንቅልም
የኦሪዲስንህን, የ ለንቆሪመህል የኦሬሥሪ የኦሬሚንምህን, የንመኦልሥተለ፤ ድህንመሪክ፤ የኦሪቲን-ህተምህን ድን, ደመኑተዋንዱን የተደሙቋ የተደሙቆስምህን. ሥራተትንንድስምህን እንቶንህንን ህሪ, ሥራተኡንደዱንህሪመን ተ የንኦልቶሪመን. ኦቶሴንህተመሪ ድን ድ የአልንሥሪ ድን, ድራትትንድትንን የአን ሥራተኡንደዱንህሪመን ተ የንኦልቶሪመን. ኦቶሴንህተመሪ ድን ድ የአልንሥሪ የኦሬሚንን, የን ህሪድንሥሪ አንድ ትህን ድን, ደግሎተተመሪ እንደ የሰላ ሰላ የኦሬሞሪ የኦሬሴን የላይንሥሪ የላይንትሪ አስሙ-ላትንድመሪም, አንድትን እንደ የተደሙቆስን የላይን ድን, ድራትትንድትንን የላይንትሪ የኦሬትን የላይን ድንት የላይንት የላይንት የላይንት የላይን ድንት የላይንት የላይን የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት የላይንት የላይንት የላይንት የላይንት የላይንት የላይንት ድንት የላይንት የላይንት ድንት የላይንት የላይንት ድንት የላይንት የላይንት ድንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት ድንት የላይንት ድንትት ድንት የላይንት ድንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ምንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት ድንት የላይንት ድንት ድንት የላይንት ድንት የላይንት ድንት ድንት የላይንት
ROM. XIII, 11-14.

Шьнтва, чблэчэ, арэ хэлбэрн эдті римі ржэ эт ари чатита. рврэ сэ слажэ эдті ришэ аризэрвэ, рэжэ эхли чэрэчным. рэчі 20 эдра и лирі рьбележа дэ. этчьаяні эсэ лали тимриа, с эсла чам дэ чи эрэжба ачэти. Арэ ли ч лрэ санхэнсинска, с эсла чам дэ чи эрэжба ачэти. Арэ ли ч лрэ санхэнсинска, с эсла сверні, рэ алэхлирии, рв сваратузмі, рв атэлалалаарвама рэчбатэтика с рэрнчбатор, ре анчбатор, ри эслачам дэ база кьбатэтика.

25

EPHES. V, 1-9.

 Шьниза, шэлят гэлэшр шэлэ, арэ чэлн чларгаэрн, 8 бэлятэ

 ч аргчу, арэхэ 8 ббяжээн чөлрг 78, 8 гбалн 29 24мі ан р8

 ч гбярэшэрзэ 8 хьтуэ х8чэ шэлэ ч чэрэ санхээснра. Аргэ-Лааргэ хэ 8 чень рэчхетэт 848 аргэл 24

 лааргэ хэ 8 чень рэчхетэт 848 аргэл 24

 20 ч. ч. ч. 1, арэхэ гэлэг эт 243

 20 ч. ч. ч. 1, арэхэ гэлэг тэлэг эт 243

 20 ч. ч. ч. 21, арэхэ гэлэг тэлэг эт 243

 20 ч. ч. 21, арэхэ гэлэг эт 243

 20 ч. ч. 21, арэт 244

 21 ч. 21, арэт 244

 22 ч. 21, арэт 244

 23 ч. 21, арт 244

 244

 25 ч. 21, арт 244

 25 ч. 21, арт 244

 244

 25 ч. 244</td

COLOSS. III, 12-17.

Шьнтяа, эшалуятэ дэ алэ башьнүк шэлх, дуэтх, талэ башьнүх үн Этьэша мбаэдтх шанауузаэүхэмі, үн Эмбаэүхэ, ү амалэүхэ, ү тыгаүхэ, ү бытэдті: гэліэмартуэ дэ мэр дэшэр 8 анылх дана дэша, ачэ бтэ гьэтхүү балагта. Абэлэ 8 хэдгэлі ал- 5бэча үнмі, талы 8 үх альуухт. Үнан үдамх хэ дхмх аршаү бмэтэ, эхэ эдт Эта дубан бүлэүха. 5 мбы быхатэчі үнлэлэ 8 уэдгэлэ ү дьаухы үншбы, үнүхэ бүнүх эдтэ үн элбүр талэ. 8 үздэлб шэлэтэ. дазүү хэдгэлэүүэ ал үхэлхтий хэ бүлдэлб тэлсэт, этэ хэц хэл хэл хэл хулулаг мэльэгтх, эта уулулаг үн үнүхэ бүнүх эдтэ үн үн элбүр тала. 8 үздэлб шэлэтэ. дазүү хэдгэлэүүэ ал үхэлхтий дэ үн үх эшблүү үүдэлб мэльэгтх, этэхэ хэдгэлэүүэ ал үлдэлхтий хэсгачартуэ, 10 ү гэдгэлы албуугтан 8 ү мбалэстх гэртуэ ү дбаухы үншбы хэдгэаэүх. үда, ахэ түрьхтэ длэүүм бах алалын, үран үн бмэ хэдгэлан хахэд бахата туралаг, үүн үн бмэ хэдгэлан хахэд бахата, күнах үралаг, гэрту шэхэ 8 этүэ бага алуух. уда, ахэ түрьхтэ, күнах үралаг, тэхэ хэлсэл халаг бахаг хэлсэлэл хэдгэлэм гашха.

HEBR. I, 1 12.

15.

85

Шьнтва, мрэкэннатра в мрэкэьньковна кьачко канкок сэк этуэмі у Гьэьэуды. У Гэхлдлэ жэ дру хуэ ханхэлн рамі у хурд, 2941 282433 24+48 323 8 925+61 979207+28 323, 8 7923 V2+4+-21+4& 2A343MI 23A3 24333, 34833483 %babi 20043bi, 2a4380 3 432439.20 •VЭАБФ(+)&ПУБА РН УВАЗРБЫ. ПЭАБРЭ АЭНБ ШВУІ НРКЭАЭУІ &VЬШЭРІ, Элзрэ Баларад эш тері бизгэм хгэлэся бэ. Гэмэ эсэ гэхла бэнэ 907 +PM3&I: 28PI M38 328 008, +&I &(+)P(+)2I b3&86 003? 8 383: +&I Ľንሔን эмэ የተ эመየተ 8 መተ Ľንሔንመ ለዋል የ 2871? 8 эሦን эኤሌቶ የተየን– ለሪመ∣ የьዮልታνት ሁት ሁደንሕንታመፓ ሴንለሕነ, <mark>አ</mark>ሕቶአንሕንመ∣: ሌቶ የን⊧ሕንቶንመ ደን эмመ ²⁵ መዊንጽ, ሥዓжን, ዊቶ ዊልኑጽ ዊልኑ፣; ሕቶሴቶሕ፣ የচትዊንጽመጽ ሕቶ<mark>ሴቶሕ፣ የል</mark>ልቶbጽመዊጽል WV99389. УААРĽХ ГЬНУАЭ Х УАРЭРНУЗАД ĽЭАНРЭРЗЭ. 2389 ЬНАХ ГЭМ+&+ ФЭ ШЭ%I, ШЭ%I ФУЭХ, Э&АЭМI Ь+&Э2ФIРХМI Г++Э ГЬХ+Э2ФРХ+I ³⁰ መዊንሪአι. 8: የ ተተቀንመተኮ၊ መຮ, እንደሞንሌ장, ሴንለሌዎ ንደቶንየተ, 8 ሌልፁተ bንኦን መህንን እንመነ ትንሥንደት. መቶ ሞንኤሪሥታንመነ, መሪ ኡን ሞኦልሥሪዊትንሠሪ, ሪ ዊደቶ ልኑን b3&+ 92A000+p01, 5 A19 ንۍA89 2+91305 A 5 5&MAP300 29. መ8 83 መቱን ንደຮ. 8 ሕልመቱ መዊንል ያንሄደኑንያዊተምመ ደን.

I JO. III, 13 – 20.

ഗഹേലകാറെ, റാകാക്കത്താ കായത്തെ മാ മാക്ക, +യാ റാറ+യാകാത്തി യ+മി MSbi. MS vami, app സംമാകാണി ാന മാക്കത്ത് ം കായാനാം, app കുലാം ലം+ന്നടും. + റാകലായ ലം+നം+, യ മാക്കത്ത് സംമലയേ+ാന്തി. യമ+ം! ാലാം

 P3P+4V8A38
 Eb+WP+ QV33%3, #A3VAD3E88V+ 3QWI. 8 V8 VAQW3, AD

 VQ+D1
 #A3VAD3E88V+ P38M+W
 #BV3WD+ VA+P+%3 V Q3EA

 P Q3MI
 b+63MAD3MI
 APE+VI
 E388P, AD
 9PI
 6+ P8
 8000 P73A388.

 S M8
 AA&F8
 3Q+MI
 6+ Eb+W8P
 AD
 P+U3
 P3A+%+W8.
 823 + W3
 8M+WI

 5
 #8083
 M8b+
 Q3A, 8
 W8A8001
 Eb+W3 P3A, 9
 P+U3
 P3A+%+W8.
 823 + W3
 8M+W1

 5
 #8083
 M8b+
 Q3A, 8
 W8A8001
 Eb+W3 P3A, 9
 BAE#3900
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 8
 <t

I JO. IV, 8-21.

ଫ୍ରିକନ୍ଅନ୍ୟ ଅନ୍ଥା କନ୍ମାର ଅବୟା ଓ ଅନ୍ଥା ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ କ୍ରା କ୍ରା ଅନ୍ମାର ଅନ୍ୟାର୍ଥ ଅନ୍ୟାର୍ଥ ଅନ୍ୟାର୍ଥ ଅନ୍ୟାର୍ଥ ଅନ୍ୟାର୍ଥ ଅନ୍ୟାର୍ଥ 2388A, A19 2871 2098 388794388 79284 2981 9 M861, 84 8MI 388-15 ¥9MI. 9 89M & PES 98W, 79 AP3 MS & PESMI E984, 7+ AP3 PLA3 ¥&APES W9 W+19 2981 966728 78, 8 M8 8M+MI 6728W8 29 M97 29297. 298+ 20 + ¥3 v P3MI P6228V+3MI, (8 00+) v P+2I, 2+3 0+ 0356 2498 0+2011 P+MI. 8 MB የአያዋዋነ 2 8ሴዋዋዋዉንዋይዉሴንምንሣነ ምነን ነውተለ **ቤ**ንይዋቱ 8ይъነ 86ንደ 56+-ବ୍ଳଷ୍ଠରଣା MBbb. ୪୫୬ ୨୬୫୪୫୫୬ ଅଟ୍ୟୁଡିଏବସ୍ଥା, ଜ୍ୟୁ ୪୪୫୫୫୮ ୬୫୦୦ ସେମ୍ପା ଅନ୍ୟର୍ (ଅ୬୪) • РЭМІ РЬАНЗФАЭТІ, 8 ТА V НЭКА. 8 М8 РЭКРАКІ 8 ФАЬЗЭМІ КРИВ, 25 **ГЬΔ**ШЗУНЭТТІ 5 ШЭЖІ У РЭМІ. Э ЗЭМІ ЗУЬШЭРН ЭЗТТІ ФРИЗ РНМІ Ш РЗМІ. ан эгонго змны у анг 23275. Ap эг эго, 8 MB эгни у M86A хэмі. Сэаф+рі рахиі хуьшэр+ v Арсчя, р+ хуьшэр+ Арся v+рі Məyəmi Ləagapi. Afə Ləagapi səməyəpsə 8Mamı. 823 Lə Ləbm 29, 30 ዊልዱ/ሥሮሪ ዋሪ. ተሣን ኮመን እንቀንመነ። ሐ/ምሮሌ/ ሥንኤቶ, ቶ ሥьቶመቶ ቋሞንንኤን ዋንዋቶ--V3A8701, A+XI 3270. 5X3 23 43A728701 264704 243383, 383X3 48A8701. 23%+, 3%3%3 73V8&8001, 1+1+3 M3%3001 &P2808? 8 880 &+1794&&1 90 29%+ 8м+мI, љ+ љр298 29%+, љр28001 8 26407+ 2099%.

ECCLI. (SIRAC.) XV, 1-6.

35 ሥቃንጽ ድን እንደሞንሉት, መማንይመዝ ሥራትአቶል, 8 ሞይማቶችትን8 ድን ኮ የচቶዋላል, ዋታንለሕንመ ጆ. ደይልመን 8 ልኑን ለተመጽ የተደመያቶል. የተሞጽመን ንእን እንደሞንሉ! ይሐልሥቶ ቆጽሞንመያቶትእን 8 চቶሔንለየተሉን, 8 ዋንቶሪክ ሞይልለውስታያድመሪ ደሞቶደ8መንቶታ8ን የተሞንኛ ንእን. 8 ውመምይል8 ድን ዋ ዋንለ, 8 ዋንሞይንኮልንታ8መ ድን. 8 ውስይቆ8መ! 8, 5 737327758.7788.779 23. 5 787323771 5 39 526677361 273361. 79 26282 v65673 9777683 392774 383 8327981, 5 747875 5 83964 r639836692775 5 648984, 5 7 65839 284475 928343 383. 664297738 5 64832771 24264 74 7383, 5 8837381 7247581 742828374 5 8327781 2381 7411.

JEREM. XVII, 5-10.

Q3 алталаты алагыл шэлги шэл: Гелелти чличан, бар эргүли г+ чличан, б гэл+а+эти глий лешчэ дүзэр, б эт алагыл этистэг+эти делчэ элэ. шэлэт шэ дел шерэхтен ү гэдтверв, б гээльвий, элан гевлэти лэшерэ, г+ гелшвунэти ү жев ү гэдтверв, ү алагы алан гевлэти лэшерэ, г+ гелшвунэти ү жев ү гэдтверв, ү алагы алан гевлэти лэшерэ, г+ гелшвунэти ү жев ү гэдтверв, ү алагы алан гевлэти лэшерэ, г+ гелшвунэти ү жев ү гэдтверв, ү алагы алан гевлэти лэшерэ, г+ гелшвунэти ү алагы в шэлэти алагыли эргүндвэ элэ. Шэлэтти дел авату, элэ гелинати в шэлэти алагыли эгүнүлээ элэ. Шэлэтти дел авату, элэ гелинатти ал гев үзлени, эхэ г+ үлнай гэтүнэти аралуу, эхэ гелинатти ал гевлэти алагын агтин алагы байтал астор ал элан гевлэти агти ал аватул алагын алагын шэллен калагы алагын алагы алагын алагын галагы калагы алагын алагын алагын алагын галагы калагы алагын алагын алагын алагын галагы калагы алагын алагын алагын галагы калагы алагы алагын алагын галагы калагы алагын алагын алагын алагын галагы калагы алагын алагын алагын алагын галагы калагы алагы алагын алагын алагын галагы калагы алагын алагы алагын алагын галагы калагы алагын алагын алагын алагын галагы калагы алагын алагын алагын алагын галагы калагы алагын алагы алагын алагын галагы алагы алагын алагын алагын алагын алагын галагы алагы алагын алагы алагын алагын алагын галагы алагы алагын алагын алагын алагын галагы алагы алагын алагын алагын алагын галагы алагы алагы алагын алагын алагын галагы алагы алагы алагын алагын алагын алагын галагы алагы алагы алагы алагын алагын галагы алагы алагы алагын алагын алагын галагы алагы алагы алагын алагын алагын алагын галагы алагы алагы алагын алагын алагын галагы алагы алагы алагын алагын алагын алагын алагы алагын галагы алагы алагы алагын алагын алагын алагын алагын галагы алагы алагы алагы алагын алагын алагын алагын алагын алагын алагын галагы алагы алагын ал

EZECH. XXXIV, 11-16.

B. PÍSEMNICTVÍ SVĚTSKÉ.

1. Okázka zákonu Vinodolského r. 1280, z rp. XVI stol.

 ΨΙ
 BM3
 E3883
 +M3P.
 A300
 \$32873AP35
 ·H·2·3·
 ·H·8783V39
 Pb+49
 \$35

 A+P
 ·3·
 M323V+
 M3PV+b+.
 VI
 VbAM3
 >b+A+
 A+A322A+4+
 Pb32A+4735+

 >b+A+
 33A23V+ M3PV+b+.
 VI
 VbAM3
 >b+A+
 A+A322A+4+
 Pb32A+4735+

 >b+A+
 33A23V+ 33A270V+ 73A+ A3000
 ·3·
 F+ A32200
 W+ WBM3 32E3

чэлвівь мэхв, хэдгэлэ фэльван, бчере, дэченьле, лявме, еньтэле в чвле, Бьчьбь, чвезлялень в мэльэшьбь резав.

Эжэ ଋ୰эьь чьఠкне этново чэљн мэлетово этчогесь ьэ4эго хэглэлбр шешкэт гэмэьэ гэлэжбог чэлн чьэого наб багэчбанов, гэчэжэ эгэ, 44 ше этбае анов кнштналб тек бетбь чьбкне гэмэ ачэр чэлэ лэшьэ.

- 15 3₩3 ፋሁኤን የም ያዋሪዎን ኦንፋንን መቶ ሪደሞን ሥላ እግሞን ሥላት እንግን የላጊ 644790864መሪ የንቶት የትንመሪ, የንኑን አሉት ንቶ ደተለ የንሠራን የንቶት አኑን የን የንእዲመሆንን. የተ የደትኑሪ እኑተሉ የሪያንልንሉይኑሪ, የ ኑሪ ንቶ እኑን, ሪለተዎ ለን 644መሪ የንሞሪ ያዋንትት እኑተሉት ·ቀ· ንሥንሉ, መንኑ ·ተ· የንዓላንኑን. የሪሠሣን ለተዋለን የሪለተዎ ለን የንተንደመሪ መቶ ንሥንሉ ሪ መን የንቀንኑን የተቶ ሪካ ሪመንን ለተዋለን የሪለተም ለን የንተንደመሪ መቶ ንሥንሉ ሪ መን የንቀንኑን የተቶ ሪካ ሪመንንን ደብንንት 20 እኑተሉት, 8 የሪደን ለን ሌኮአተኛሪ የተቶ የንተንደመሪ. የሪንብታን ሌኮንንንን ደብንንት የሪደን ለንት ሌታትሪ የሪታሪመሪ ከት የታንደመሪ. የሪንብታን ላኑን ሥናት የሪስ የሪካሪ ለንት የሪካሪ የሪካሪ የተቶ የንተንደመሪ. የሪካሪ የተቶ የትንን ሥሪ የተቶ የሪስ የሪካሪ ለንት የሪካሪ የሪካሪ የላይነሪን የትን የትን የላይነሪን የትን የላይነሪን የትን የላይነሪን የትን የላይነሪን የትን የሪስ የሪካሪ ለንት የሪካሪ የሪካሪ የላይነሪን የትን የላይነሪን የላይነሪን የላይነሪን የትን የላይነሪን የላይነሪን የላይነሪን የትን የላይነሪን የትን የላይነሪን የትን የላይነሪን የላ
- 25 8 этэ эган, рала совер 25 25 то 25 от
Э₩3 4.63 %32£7368£P 6.436 æ V8£9363£æ, V9&4 b343£8 E826æf, 64.64 E8 F9E44 F9 643%20W2æ F9 V8£9363£63%, 8 V 68 %36 E8 %64.6 F68E44 68 36 48P, M3b3 48£8008 AW8 8 6 22828 48£8008 F68008 F9 30 bæf8 24004864 949%4 %64.64 £V33 M8634M3 8 &4 2V33 9E800368 36 686 6368 %9496 8 E644, 63 2033 M8634M3 8 &4 2V33 9E800368 36 686 6368 %9496 8 E644, 63 29 M9&æ 44808 8 64 2V33 9E800368 36 686 6368 %9496 8 E644, 63 29 M9&æ 44808 8 64 2V33 9E800368 36 686 6368 %9496 8 E644, 63 29 M9&æ 44808 8 64 2V33 9E800368 36 686 686 89493 8 E644, 63 29 M9&æ 44808 8 64 2V33 96 2V386 64 73 8844P F6440080 %32£7368£P 6436, %6% 23 6368 8 M3%æ 36 2Y386 F36M44 484800 A008, 64 23 8 64 2Y3P 9E80036 8 64 442 2Y38 6Y36 96 35 f48E668æf4\$3 26904 003 82003 9F8873, Eæ6æ88 6356 6364 \$3668 63654 83349844786.

2. Hrabě Štěpán odpouští klášteru sv. Spasitele své důchody z vinohradův Baštanských. L. 1381, 9 Srpna.

Мз і-рэы штэф+гі анмэ чзазт чаза, гьзаі ізы эсьны т гчші азаті гьзаэті, і-нэ гьза гьза гня фьнть арэті гьзэ ачэтаза агнан ачэр сьнтяр а азсэтер сазая арг, гьзазті гня ан 5 гзіэ азьэтіэ, із гня тагіта, эт гза чзадан, гьзазті гня ан 5 гзіэ азьэтіэ, із гня тагіта, эт гза чзадан, гьзадан, гэ захая ч аьная сничнаная, ан тэ ах чзавчшэ ан э азаядальне гьзшігн з гьнчн, з алзшартэ іьнті хзуэті гн аза агая, аз затітала ала тагіта чзамэ з аньэчнамэ тн азьзані чзшэ заягрэчна, ан гншаь артузь авшэ н ан гншэ альничі, тор ан тэ эгз ар эсэчншэ з гьзашэ 10 сэт ала чанігэ ан гншзы гьчзы авшэ з ан гншэ. Ан тэ ах ангэчальная тичыла гншзы гьчзы авшэ з ан гншэ. Ан тэ ах ангэчальная тичыла гншзы гэльгэзтэта, авачан, ан гэсьхжиэ так сынті чзшэ заягрэч.(гз)ы з гэ гзь гнатертьмі з чаньэ тынті чзшэ зартуч.(гз)ы з гэ гзь гнатертьы. Бутя сынту з эсьнгят, ньэ арсыны гулятия ала санг, .4. тэсьхжиэ. Ангэ э аланышны нухэхин .4. ангі, .4. тэсьг

3. Tomáš a Butko hrabata Krbavská atd. tvrdí mír mezi Dujmem Mlničevićem Netrmcem. L. 1393, 15 Srpna.

M8 m9M+mi 8 m9m+9 +Pm+68+8 484+8 m9m+8 8 m9+4 p+9+8 <u>ଏଛଞ୍ଜ ୪ ଏଛ+⊧୬M39, ଫ∔ ଋଞ୍ଛଫା ନ୍ୟ ଅଟ ଏଞ୍ଜଞ୍ଜଟ, </u>୍ୟଞ୍ୟଟM3 ୬ଫ<mark>ଫ୬</mark>ାର୍କ୍ୟ, ଋ∔ 20 8 **ሆ**ኑት8 <u>ዓ</u>መት የጋታ8₩ 82**₽**94864488 ጋ**8**₩ ት8ኑ %8488MI <u>Δ</u>68559M . ቤት <u>8</u>₩ 8 ዊ መሮንሪ የአለትዋት ሮচትመት ዋሪክ የሪያመት 8 ምክትዊት ዋትሠል8, እን የሆኑነው ГЭ ГЬ+ФЭМІ &++ЭРЭЭ Ф+ QФЬЬЭЭ ЬЭФЭРЭХ QWФ+ЬХ ЭЭШЭХQWФ+, ЭЭ ЮЭМ, ፚ8ዋተ, ኑ8 መተቤተ ଅ8ሠን, እьሌተ 6 ଅንቆተዋ, ደመተዋኑተ 6 ዋንውንM8ሠውተዋነ, ሞ68-WPW+A ASA48 W2P 2002 4 АЗШЭ РЭНЭЦЯ УЗВУЛИ & ПР+ШЪ Qual aster worked worked swams and aster of the space of the state of гэлэчдүн хэдгэлдтчэ ль бмьд шете, чэль бь ше дэ дтьтрь э መንለ፤ ሞንፁ የንኤት, ት ራኔንንት ሞንሔን የአካት አመኑት የእ ከት እ መንለ፤ አመትቆት ሥ8.35 ኑን ሕ장ደመን ቶቶ ሞьንደሮው ንሥሪም ደመኑቶቶው ቆቶ ዋንኑሠው መዋኑљንደመ፤ ቶቶሠሪм ሞን-

POZNAM. Na str. 94 ř. 23 jméno **POWDMATVA** psáno tak, že poslední **+** postaveno nahoře nad v: podlé toho předposlední **+** platí, jak často, za 1: **PO**-WDMIVA.

4. Setník Ivanov dává klášteru sv. Mikuláše pozemnost v Bašce. L. 1413, 11 Dubna.

Յልመ፤ ኤንዴሞንሌታ፤ ·፟፟፟፟፟ት·፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝ ·፝፝፝፝፝፝፝፝ የ·፝፝፝፝ · የ·፝ · Mንዴንህት ተሞኮሪልት ·ተዋ· ልነታ፤. ት መን ሥሪሕን РЭМІ БЭШЭЧТУЭМ ГАЭЧАРЭМ ШАШЬТМ, Т ГБАЛ ДЭЛУЭМІ ГЭПБЭМ. Т ГЭЛТ ¹⁰ 2871 A+9481, 8 4861 2871 M+708941, 8 M+7088 28887 8 A+3968. 8 <u>80449901 + 8841 490064 4609ш884 ደ801ш984, 81 09ቶ</u>ሴ 948848 ደተጠኑን, እንደሞንጭሪትን ያለትትንጠን እያኑተየ<u>አ</u>ኪ ማይነትዎል የእንውነትን WSኑንምያ የነ ምእንፃምምት" እያ ጠይጠን VI WI VLZMI, Z FZLI VLZLVZ Z FZLI LIAB, 1Z IZB Z 1Z LBAB, .+. . 15 Ֆ+Ք+ԽІ ՖЭМՖЭ, Ի+ Э Ք ԻՖՔІՄЬ+ՄԾ ՔІ ՖЬ+ՖԾ Ը+ШІРЭԾ, ՖАԾ ՋЭАԾ V эгэх хшьлгх. л рэгіфхгх хэ шэ ххшэ бэмдэ: глугьчх рэгіфхг э чегэхртчи балшту маряча рэнэчер фртштр. т чряже рячфет э фээднин ыкэьн энэлэ иэ баиз кэмлэ. н ирэив рэрифври э клэлн гэьэран 8 гэлэтэан хтыгуту тэхн, рарэ хэ б'хэга Эльіху, ганту гэрэ ·M: Авшы. Элі рэ гэрв вмев гэвше гэлі хэгрэль, гьдлі рэ + W9 P82M9 W96A9 2098.

⁵⁵ ተ a ឧመትዖועו ଟଃବ୍ରବଧା ୨୮୪୫ନ୪ ଅନଥኑን ଅଷଧା ନନ୍ଥାବ୍ରMI መንм, 8 ୮୫୫୫୮୪୮ ୨ ୮୬ ଋቶምን୪୫ଋ୫ ୪୪ଅ୬ ୮୪ବ୍ର୫୪୪୮, ୮১୫୪୬ ୫ ୪৯৮୫୬.

5. Zela manželka Kabloviće dává klášteru sv. Spasitele pozemnost v Bašce. L. 1414.

80 бмэ шэжбэ +мэрі. Фамті бэргэлрарды •4998т• м(арэч+) 80 + тэ шблэ э ч ш+шчб гьалі дчэтвмі бч+рэмі, гьалі гэльрэжбрэмі (чарбрэ) б гьалі бч+рэмі бэш(э)чбчэмі глэч+рэмі ш+шьбмі, б гьалі 24трбрэмі гэтьалі бчьрэчбчэмі, б гьалі дэллчэмі г+члэмі дбрэмі абэчлбыі, б гьалі брбмб лэшьбмб мэжмб, бб шблэ эрлб. б гьалі Абэчлбыі, б гьалі брбмб лэшьбмб мэжмб, бб шблэ эрлб. б гьалі Рбмб бэлан жэрн шэлэчэл б+шелуббч э ленан б ленэчнан бэгээб лбрэ ч+лэрітэ гьбэлэ б фь+тьэмі дчэтраб. б чалэ сбрэл 135 лбрэ ч+лэрітэ гьбэнэ б фь+тьэмі дчэтраб. б чалэ сбрэл 135 лбрэ ч+лэрітэ гьбэлар, б+ э ч бэтрітьнтб ч льнб ш+шірэб ч эрэб 25 лбрэ сенан .4. бэмлр, б+ э ч бэтрітьнтб ч льнб ш+шірэб ч эрэб 25 лбра сенан .4. бэмлр, б+ э ч бэтрітьнтб ч льнб ш+шірэб ч эрэб 25 лбра сенан .4. бэмлр, б+ э ч балар чбшэ гбдангэ: рабгычб бэріфбрі 3 бэмлан бэфэгбы фьнтны даб. рбл. 4 льэзб бэріфбрі э бчарбшэчі

— 95 —

20*

УЗРЗЪЬНАІ МІ ХЭЬН. 4 ШЬЭШЗ БЭРІФЗРІ Э СЛЭДАН ШЭ СЭЛДЭ УЗШЭ ГЗ-2443 ГЭШІ ЭГІЧЗ, БЗ ХЬЭ ХБЭС УЗСЭБЭ, 8 453 ХЭ БЭ ГЬНУЗЭ БЭРІ-ФЗРЗ. 4 ФЬНШЬВ УЗШЭ ГЗХАНРЗ ХГЬЭШЭ ЛАНЬЭ ЭХЭ ЛАНДЗ З ЛАНДЗ З АНДЗ 743ГЬЗЭ СН УБЛУЭ ХУЭШЗ ГЗХАНРЗ ХГЬЭШЭ ЛЭХН ЭХЭ Г ГЬЗЭДЗ 743ГЬЗЭ СН УБЛУЭ ХУЭШЗ СРАЦІ З СН ФЬНШЬЗ УЗШЭ ГЗХАРЭ СЭЛДЗ 7524РЗ ЭХЭ УЭЛІРЗ ШЭ СЭЗ МЫШУЗЫ. 8 ЭЛІ РВРН РНГЬЗЛІ ФЬНШЬВ УЗШЭ 7324РЗ ЭХЭ УЭЛІРЗ ШЭ СЭЗ МЫШУЗЫ. 8 ЭЛІ РВРН РНГЬЗЛІ ФЬНШЬВ УЗШЭ 7324РЗ ЭХЭ УЭЛІРЗ ШЭ СЭЗ ХЭЗ (ЭШАЗ)ХНАН СЭЛН УЗШЭ ГЗХАНРЗ 91 ХУЭЭ МЭЛЬЗШУЗ, 8 РЭЭ МЫШУЗЫ. 8 ЭЛІ РВРН РНГЬЗЛІ ФЬНШЬВ УЗШЭ 7324РЗ ЭХЭ УЭЛІРЗ ШЭ СЭЗ ХЭ (ЭШАЗ)ХНАН СЭЛН УЗШЭ ГЗХАНРА 91 ХУЭРЗ МЭЛЬЗШУЗ, 8 Э Э СЭ (ЭШАЗ)ХНАН СЭЛН УЗШЭ ГЗХАНРА 92 С СН ХҮЭЗЫ ЭХШНАЗЫ, ФЬНШНИ УЗШЭ ГЗХАНРАЫ В РЗКІ ЭХША-САЗЫ ШЬНРЗШЗ В ЭЛІШЬНРЗШЯ ЭЛІ УХАНРАН ИЗШЭ ГЗХАНРА, СН ДЭ З СН ХҮЭЗЫ ЭХШНАЗЫ, ФЬНШНЫ УЗШЭ ГЗХАНРАЫ В РЗКІ ЭХША-САЗЫ ШЬНРЗШЗ В ЭЛІШЬНРЗШЯ ЭЛІ УХАНРАН, 8 ДРЬЭШЭ ШЭМІ 917ЭЗВИЗ, УІ ГЭРЭ ЭРІ ШЭАНРІНІ ШАІСШЗЫІ З ШГЭРІСАЗЭ, ЭЛІ РЭРЗ 5МЗЗ ГЬБИЗ ГЭЛІ ХЭСРЭЛЬЗ В ЭГІЖЗРЗ, ГЬДЛІ РЭ ГЬНУЛЬН РЗШНРН, 4 ГЭЛІ ДШЬНРЗ. БН Г(ЭР)Н ГАНТЭРН УЭАН РЭГАНТЭРН, 4 ГЭЛАНУЭРН, 4 ГЭРАНУЗАН, 4 ЛЭ ГЗХІМЭ 50045.

н д 2074-ргvi, гъд+vi эріхърв ш+шірэ, шбы р+ чдэмі (лэмі, б ¹⁵ гъд+ы э 64 гьэшрр эшбр 2076-рэ, б гэ 64-гэчбле 296-6-vi чбшэ гъд+рзы, гь+чэ б чэьрэ.

6. Ivan Kušević farář Bašský dává klášteru sv. Spasitele pozemnost v Bašce. L. 1420, 1 Máje.

BAWI SISTEMPI .4.3.8. MARSH MAA THUS BIT IT VALAS. + * 179 25A9 9 VI 2+111178 2+ A9A8 8V+2+ FB119988++ FA9V+2+ 2+111198+, гьдлі Гэльгэжегэмі Гэтьэмі, 8 гьдлі хэлуэмі рьэмі Гэчыцэчечэмі, в гьдлі гычалямі лэзмямі эфбубдлямі зэвгэлбрі шверягі. 8 гэлв 2541 8 Abbas. 8 FLAAI MBAINS VOUS FOR+PONS 3 A+AI 8 A+b344AI 25 ханы рэп(э)лалі ьчальчы бенпіра рэбьяча фрч пшэфтья брая брая хиэш+вэ хи+х+ эчьья нэнчь, ++ э лі чр+ня кантар ва вэ-แรน อาเซาอ. + เมาเфอาอ ชม พว ตาพชว : นายนกาง เมาเปอง เป **БЭМАН 2030759 26421 фытны, рж 28 реголо элі рыл реыр**тоорт 19 29 1973a3 3ai 13aiva 3 3ai Mbaseps II 79%4 264mp. 4 mb9ms 9 &I %964 &+&' 2869 &9MA4 694979%4 FA9V474, 8 459 &8 59 F64V89 -64-68 8 ይሉተጫ ዌድሮ ዌብተል ዌመርብግጽ ደዮሐንም የመሪካ ይህሎም እሳትው እምሳይሳይ የብ ዊተሔኛ ያልታትን እንጠንልያጸን ለይጠን ፈያሪተትንሣን እን• የንንተሳወደ ነተ የምሳት እን• የንንተሳወደ ነት የምሳት እን• እን **ዋ**ጅዎት <mark>ምትሞኮ</mark>ጅሌ**। ኤንዴሞን**ሌጅዎነ **ወኔት ሠ**መንወትቀበ 8 ወьትመኑ**8 8 ላ**ኑጅኮዮት የሃ8ሠን 8004.6664 5 8004.66 884+287 6030 7.6M6.6 800 841.669 826 44-287

ተ ል ହመቶዖነላነ, ሞሪዬቶላነ ንሞነሣሪዖሪ ଅተሠነትን, ଅሪኤነ ዖቶ ሣድንMI መንMI ሪ ሞሪዬቶኤi ን &i ሞራንሠነዖዖ ንሥሪዖ ହመራቶዖን ሪ ሞን &ቶዮንሣሪሌሪ ድንራነላነ ሣሪሠን ሞሪ– 10 ዬቶዖሪኤi ሞራታሣን ሪ ዊልክዖን.

 Živan Bucifalić směňuje soůj vinohrad Zadrevenský s klášterem sv. Maru v Crikvenici za jiný. L. 1422, měsíce Listopadu.

₩ЭШI ₽₽₽₽₽₽₽₽₽ •₽•₽₽₽₽₽ ₩Э₽₽₽₽+ ₽₽₽₽₩₽Ь+ ₽+ ₽+₽I ₽₽Э₩+₽4 рьа экрэфэрзэ мэнз, а жучны хун матха кэчэфана в гэчэра 15 መቀሪተ장চነ መቀኑን ፍ мንፓ љንሥьን ዋንљን, љቶ ዋሪታንኤьቶљі њቶљьэዋንታሪኑι, ኑሪ ፍз 225008 P+ CHAS, 18 5M+MI 32 M39 W3W8 2W3U83 & V6CP81+, 8 &3M2+. F4 29 alixe vef9264a4, a461 2v90038 M4688 v v685v978v2, 8 M97861 29 &+ WI УЗ49%6+&I УЗШЭ РЗ2+48. 8 ЦЗШЭ РЬЗЭЬІ ШТЗф+41, +8 ЦЗШЗ энанатары акэр ньнюр. Рьчэ фьнюны рышаан нь фьнюны макнан 20 2 &+ W2 LP339PI A2M3 P34342 & FP4ML A45 V3W34I &+ A2438P44 50+41 2541 29.354 (?) A+994 +928839884 & 499984, +8 E8119 +3488 9.6 FP96.4 MSF38.69. 8 6.4 & 2584.41 6.4 9849364.61 98113 F82.448 6.4-25 FO3PSV8, &+ &+MI 🛦 &+ P3 3&&96P8F1, &+ V68F(+)VI, 8 M98 3&07+&8: + &+ чъгэъь+мі, ръ мъ љ+шэ грэзьі & сь+тр чъшэ рэ4эгъ, + ъље 28 44 64 M348 23496821 237690841 24 4324, 24 284 24 M3 32299b8008 vb8+(+)v1 & 26+000, +8 2363 v M32200868. 8 0+ 0098 M308 28011 **ЛЭЕЬЗ МЭЖЗ V РЭЧЭМ, 1+Л+ 23 003 РЗ2+: РЬУЭ РЛЭЧ+Р РЬЗ. •Е• ФЭ-**2464 W9M8.

А ГЭНІ ЧТАІ ПЭ ГТАД+ЬІ ГЬ+ЧЭ В ЧЭЬРЭ, Р+АВ ШТ ЭАІР+ В АЬЭ(%+) ЯПЬ+Р+ РЭРПЭРП+, ГЬЗАІ АЭАВ ЧВШЭ ГТАД+РВМВ. В Р+ ЯПЬ+(Р+) ШТ 85 АЭ ГЭЬЭРА+, ГА+Ч+ АА+ПБЬІ •Т• РРЭАЭ, + ЯПЬ+РВ •Т•

POZNAM. Na str. 97 ř. 24 ++ 2009, pochybné, tak-li děliti a čísti se má.

r

8. Mikula de Frankapan hrabě Krcký a bán Dalmatský i Chorvalský dovoluje klášteru sv. Marie stavěti pílu. L. 1430, 16 Června.

Ма ръзе марят чэ фральрата ррага сэтара мучратья с трэ-#+&, }796 8 2+7 A+AM+V89 8 664+V}8, A+M9 48A8008 79 009MI A820039, ан вия чичя в чылятечя фрамрымі рузпара вала и лря- 2 Ւ**⅌ՅՔԾ**ԿԾ ՖԿԾՔԾԾԾ •**∔• ՐԾ**ԹՖ ՉI´**೪**ԻԾ**ԻԾՅՔԾ**ԿԻԾ ԹԻ++Ծ, ֍+ ՐՑԸՑԹШ+ՔЭ эрэ хчэшэ льхрчэ, х бт кэфх жхштр эрхы фртшрэлі, х бт хртхэрхэ 348, 58M 28 P 348 R 4A8 VI 44AM R5X4W8, M368W3 5 W38 F8A3 A38I 109681118, 58 5 798 FF821198. 8 17458 2968, 74118, 1969, 7991, 44 9 10 <mark>አ</mark>ንљ8 6ቶ፥ንም ም**8**љэ, ሌቶ мን6<mark>8መን 8</mark>м8መ8 ሞьን6 **የ**ዬቶ፥ን<mark>8</mark>ቶ Ľቶ₽Iመንየቶ₽ል. 6ቶ W9 บเรชพ**i P9**AIF7935579MI, **29**34V9MI, 24WI78F9MI, 4095478F9MI 8 878MI Р+Ш8мі эф8у8длэмі дэмл+рр8мі, 8 т8мі, 68 р+рь8лі рэгт+члэр8 **ШЭЛЭ ГЭ УВРЭЛЭЛВ, ТУЬЛЭ АНГЭУВЛНМЭ, АН ЭРЭ БЭФЭРЭ ФЬНТЬЭ,** 545 34354 545 343, b3M 25 345 መ3 7543 የI ቶቶልMI ሌቶቶን ሌሎችተመል 15 ዊI መንMI, ኮተኮን Qን ልኡንьተ መንለьአຮ, ຮለຮຮመን ለьአተመצ. 8 ለ8ለን መንጹተ ለተ ъл 4эс+410097, 48 онов с+4100904008 4890145MI о+6949MI, ареэч Ք+ШՖ мъљэаті. 5 Гьъфч+чішт змэ заярьатэчэ, 55 ачэр ачэтя мзаэгшаг күсі баяші брэбкэшча " Сэртэ кэрэктьэ я шкрубу 1079%+ ₽+ШЭ%+ <mark>&+₽& &</mark> &+b90+₽**&**, ₽+ 009 8MI &+8IM9 00+ ₽+ШI &88001 20 элгээлэг гэл гашхмі гэфалямі. Аарі чі шьуралы, чі дэлукі хэхгэлі— ዋሪኮ ·ቀ·ን·ለ· ለሪደንለተ ሪኮታተ ·ንሞ· ጥተካ!

9. Žigmunt hrabě Frankapan daruje klášteru sv. Heleny v Seni zpustlé mlyniště na Švici. L. 1444, 11 Srpna.

-

ላይቼተዋጄ, ዋን ሪጠንዋጄ ለተቆሪዎን ዋንቀንይኛዎን, ይተልሥሪሪ አንድምንልሪዎነ ሥንኤነ ዎንኤተ ይመተዋሯን የተ ድንጠ Ձዋሪመንን, ተ የተ ሴተዋነ ድንሔዋሪ ሥንኤነ ንመ ዋንኤተ ሴንነመን ዋሪመተሪ, ሴንኮሔን ሥሪ ድን መተ ለሪደተ ሴተ የተደነ ደሑንአሪልተ. ሪ ሴተ ዋንኑሠን ⁵ መዋይልሪዎን ሴተደለን ሪጠ መተ የተሠነ ቆሪድመነ ዋንሌነ የተሠነ ዋንቀተመነ ዋሪድንሣሪ. ዋሪደተዋ ን ንመንቀላሪ የተሠንጠ ኤይተልን, ለሪድንላት ተዋኤንድመተ ሴተዋነ ∙ተሞ∙ የተ ቆሪመነ ኤንድፕንሴዋሪኤነ ∙ቅ·ን፦ኑኤ·

10. Dujem hrabě Frankapan svobodí klášter sv. Heleny od melného čili měřičného. L. 1445, 8 Listopadu.

11. Filip převor kláštera sv. Marie přijímá Štěpána Dokšina v bratrství řádu a tento zapisuje klášteru pozemnôst v Bribiru. L. 1447, měsíce Března.

a) List přijímací převora Filipa.

25

b) Zápis Štěpána Dokšina.

·፟፟፟፟፟፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝፝

 $\mathfrak{V}+$ 8мэ сэжвэ +мэрі. \mathfrak{A} штэф+рі 28рі лэншбрі 4 сьвебь, 8 8 мэбм 28рэчуэм бу+рэм 28рэм бэштэ убтэл, 8 2 гэтбэм 28рэм бэштврям, 8 тб ублара 8 лэебэм уэлэмі ма льэмэ ублати у24- 5 19мэ, рьза 186 эебьні ть лв2ті гьблэт, ль \mathfrak{A} штбф+р убшэ ре-24р8, ублавуі тэ мблэгбазэ эт фьнть, льні мээ лэмлэ уі льябв 24уэтэв мьб рь уббуэрбуэ, ль мэбь мьтубь 8 ль мээ убльб, 14 э лэмль убшэ тбга 24уэтэ мьбзэ, 19 тбгэ тэжб хблуэр ублас, 14 3 лэмль убшэ тбга 24уэтэ мьбзэ, 19 тбгэ тэжб хблуэр сэльс, 14 3 лэмль убшэ тбга 24уэтэ мьбзэ, 19 тбгэ тэжб хблуэр сэльс, 14 19 лэлб хэлбгь лэ 29лб у убшэ лэстун, 8 генэ 165ж 20тээ, 28 29 10 91 генэрб бабазар, 91 шбббрэ лэ гэтг эснэ 165жб 20тээ, 28 29 10 91 генэрб бабазар, 91 шбббрэ лэ гэтг эснэ 165жб 20тээ, 26 сэл 26гэлб халуга, 5 гень р ль быбэуб 8 эгэль, эгла свшэ хэ-26гэлб м леголов, 8 генсерб хэ тэ сб генды лэсьбмб мэжб, хэггэлб галугы, 8 хэггэлб гэм буг гэлы, 8 хэггэлб мэс хэггэлб галугы, 8 хэггэлб гэм буг гэмь, 8 хэггэлб рэм рьэм

н тэ теан гьээь фелен ан чьерчэнен өөн тенчэ, челеч в альтинч этн штэфнгн чешэ геангэлн.

12. Závět čili poručenství Tomana Matešiće kaplana Uglanského. L. 1466, 22 Dubna.

տэм+-PI, 25-PI м+መ8шэ м++6-13688+, 1++++++ эм861 **г**э8078 уг рямі, Э+8-Р861 мэв фафиальноргор. 8 өврэ дэмг гэфьа шьсврерьь сгозбуагаа мэра рэмндэьн, 8 м8,88р діюзгнрн д8рн, 8 рэмэ гэшічниі чідэ мээ VI 6397461. 4 M400361 M97 4843 6361 M98 V4 009, 44 38 F3921008MI, 4 የተ 3ሠነመተለን ሴተ <mark>ቋን</mark> ዋንሞተቀተ. **3** ዓን ሴተ ንጽ ቋን ሴተ : ቋንኦነዎተ ሕተኦተመነ ·ዋ· ²⁵ 8 VI23 M+2+68P, VI 138 23 M8, 8 1300+&, 8 2168-13, 8 .V. V6143. <u>ሥ</u>ራትመን የተህበለን እን**ሞን ሥንሉን. ለተከመሪዮን ያን**ኮዞንን, ተ ሪየተዋን ቀነራን <u>ይመኑነዋው, 4 የነ ንደነመ∔ሔን мንን ቤቶ ደን ዋንሞቶቀ∔ም. የውደነሣቶ</u>MI የነ ደነዋንመው + VI 2149008 8MIP3A8001 ·*· A82+61 VI 56861, VI 2490038 210091187 ·+· 30 ብመኑተመነ, ብንΜΙ ኖንመኰመ ኦይተዋንንዊያትተ ዋንደጅዋው ይተ⊧በትን ዋተሮጽይተዋን 8 ሮተቀነዊያንው M+&\$, \$\$MI ▲+\$\$\$ 6++14\$ 111+&3200\$, \$81138& \$64+11+\$, 2\$+143 8 <u>ሥንь3መን</u> ልንለ! ፆьፆ ሥቀм!ሥ<mark>ን</mark>ጫን ·ሥ· ሥጽቀቁሪታሪላሪ የተሥሪьተዋሪ ሪ ይነዎቶ \$\$\$4!P8F4, \$\Def{ub}mi \$4 \$\$\$&4\$8 ·*· M821, \$4 &4\$&4\$! \$3M3004M ·*· M321. + መ8 ሌ+ሠ8 ሌ+ ደን ৬+м23 &l b323 M33. +ኑን 28 ቀ+ ንደነመ+ሔን, 35 ሌት <u>ዓ</u>ን ሌት**ጫ**ን ለጛድን <u>ደ</u>ሔንሯመሪ ሌቶ ሌንሠን ለንፖ. የሪደተብ ዋቶ ·ሪ· ሪ ·ሥ· ሌነታሪ ተግሁጿፁት.

Wa a መትឧเመትмapimi ณami መamepe метaшawe, peradepe asaepase.

. : .) • . .

. . • • , , .

.

•

.

.

.

.